

ქეთევან კაკიტელაშვილი, გიორგი ნიუარაძე, ნინო ჩიქოვანი,
ირაკლი ჩხაიძე, მაია ქვრივიშვილი, ივანე წერეთელი

მსოფლიო კულტურა

თბილისი

2012

საქართველოს სახელმწიფო
ჰიმნი
„თავისუფლება“

ლექსი დავით მაღრაძისა

ჩემი ხატია სამშობლო,
სახატე მთელი ქვეყანა,
განათებული მთა-ბარი,
წილნაყარია ღმერთთანა.

თავისუფლება დღეს ჩვენი
მომავალს უმღერს დიდებას,
ცისკრის ვარსკვლავი ამოდის
და ორ ზღვას შუა ბრწყინდება.
დიდება თავისუფლებას,
თავისუფლებას დიდება.

ქეთევან კაკიტელაშვილი, გიორგი ნიუარაძე, ნინო ჩიქოვანი,
ირაკლი ჩხაიძე, მაია ქვრივიშვილი, ივანე წერეთელი

მსოფლიო კულტურა

X/XI/XII

მოსწავლის წიგნი

გრიფი მიენიჭა 2012 წელს, საქართველოს განათლებისა და
მეცნიერების სამინისტროს ს. ს. ი. პ. განათლების ხარისხის
განვითარების ეროვნული ცენტრის მიერ.

სარჩევი

შესავალი	6
1. მრავალფეროვანი მსოფლიო	7
2. რა არის კულტურა?	10
3. არსებობენ მეტად ან ნაკლებად კულტურული ადამიანები? არსებობენ ადამიანები, რომელთაც არ გააჩნიათ კულტურა?	14
4. რატომ არსებობს არა ერთი, არამედ მრავალი კულტურა?	17
5. ჩვენი უახლოესი ბიოლოგიური ნათესავები	19
6. რა განასხვავებს ადამიანს სხვა ცოცხალი არსებებისაგან?	21
7. აქვთ თუ არა ცხოველებს ისტორია და კულტურა?	23
8. გენეტიკა და კულტურა	26
9. ბუნებრივი და კულტურული გარემო: ჩვენ რომ სხვაგან ან სხვა დროს გვეცხოვრა	29
10. სიცოცხლის უზრუნველყოფის ფორმები	33
11. საზოგადოება	38
12. სოციალიზაცია	41
13. იდენტობა	44
14. ცივილიზაცია	47
15. მარგინალობა	50
16. კონტრკულტურა	52
17. სამოსი, რომელმაც მსოფლიო შეცვალა	58
18. სუპკულტურა	61
19. კულტურის უნივერსალიები	65
20. ზღაპარი	68
21. მაგია	70
22. მითი	74
23. რელიგია	77
24. მკურნალობა და მედიცინა	79
25. სიმბოლო	86
26. ხელოვნება	90

27. სამართალი	94
28. შრომა, პროფესია და ჰობი	99
29. რეკრეაცია	104
30. თამაში	106
31. დრო	109
32. ციკლური და სწორხაზოვანი დრო	114
33. ენა. ნიშანთა სისტემები	118
34. ენის „ტყვეობაში“	122
35. არავერბალური კომუნიკაცია	126
36. კულტურათა დიფუზია	130
37. ასიმილაცია	132
38. მასობრივი კულტურა	135
39. რატომ არის მასკულტურა მასობრივი?	138
40. გლობალიზაცია	142
41. გლობალიზაცია – საფრთხე თუ შესაძლებლობა?	147
42. მასმედია	152
43. კულტურათაშორისი განსხვავებები	156
44. კულტურა და გენდერი	162
45. კულტურათა ტიპოლოგია	166
46. საქართველოს ეთნოგრაფიული მრავალფეროვნება	169
47. საქართველოს კულტურული მრავალფეროვნება	173
48. კულტურული შოკი	176
49. სტერეოტიპი	179
50. კულტურათაშორისი ურთიერთობის ბარიერები: რასიზმი და ქსენოფობია	182
51. ისტორიის გაკვეთილები	184
52. ეთნოცენტრიზმი	189
53. ეთნორელატივიზმი	192
54. ინტერკულტურული კომუნიკაცია. ინტერკულტურული დიალოგი	195

შესავალი

რა წარმოიდგინე, როცა ამ წიგნის სათაური წაიკითხე? ალბათ, უპირველესად, მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში, სხვადასხვა დროს შექმნილი არქიტექტურული ძეგლები, ფერწერის ნიმუშები, ლიტერატურული და მუსიკალური ქმნილებები... მაგრამ მხოლოდ ეს არის კულტურა? რატომ იმოსებიან და იკვებებიან ადამიანები სხვადასხვაგვარად? რატომ აქვთ განსხვავებული წარმოდგენა სილამაზეზე, სიკეთესა და ბოროტებაზე, სამართალზე, უსამართლობაზე, თავისუფლებაზე? რატომ სუმრობენ, ბრაზობენ, ზეიმობენ და გლოვობენ სხვადასხვაგვარად? რატომ ანანილებენ განსხვავებულად დროს, რომელიც, თითქოს, ყველგან ერთხაირად გადის?... სახელმძღვანელოს წაკითხვის შემდეგ აღმოაჩენ, რომ ეს განსხვავებები კულტურით არის განპირობებული – ჩვენ კულტურულად მრავალფეროვან მსოფლიოში ვცხოვრობთ. სწორედ ეს მრავალფეროვნება – განსხვავებები წარმოდგენებში, შეხედულებებსა და, ზოგადად, ცხოვრების წესში – აღგვიძრავს ინტერესსა და ცნობისმოყვარეობას. კულტურული განსხვავებების ცოდნა და გაცნობიერება გვაზღვევს ქსენოფონიური და რასისტული განწყობებისაგან, რაც არაერთხელ გამხდარა მსოფლიოს ყველაზე სისხლისმღვრელი და ტრაგიკული მოვლენების საფუძველი. თანამედროვე გლობალიზებულ სამყაროში, როდესაც სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენლები ყოველდღიურად ხვდებიან ერთმანეთს სწავლის, მუშაობისა თუ დასვენების დროს, ეს ცოდნა წარმატებული თვითდამკვიდრების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი წინაპირობაა. კულტურული მრავალფეროვნების, როგორც ფასეულობის, აღქმა უაღრესად მნიშვნელოვანია ჩვენი ქვეყნის მოქალაქეებისთვის, რადგან საქართველო ყოველთვის იყო და დღესაც არის სხვადასხვა რელიგიისა და კულტურის მქონე ადამიანების სამშობლო.

სახელმძღვანელო განკუთვნილია X/XI/XII კლასის მოსწავლეთათვის.

გიფიქრია იმაზე, რატომ ოცნებობს თითქმის ყველაჩვენგანიმოგზაურობაზე? შეიძლება იმიტომ, რომ „სხვა სამყაროში“ მოხვედრა ყოველთვის საინტერესო, მიმზიდველი და სახალისოა; ეს ამრავალფეროვნებს ყოველდღიურ ცხოვრებას, ამდიდრებს ჩვენს ცოდნას და გამოცდილებას. მოგზაურობის დროს აუცილებლად გექნებოდა ფოტოკამერა, შეეცდებოდი გადაგელო ლამაზი პეიზაჟები, ხუროთმოძღვრების ძეგლები, საინტერესო მომენტები. თვალში გეცემოდა ადამიანების განსხვავებული ქცევა – მისალმების წესი, მადლობის გადახდისა თუ ბოდიშის მოხდის ფორმა, ჩაცმულობა, სამზარეულო, მუსიკა, საცხოვრებელი და სამუშაო გარემო... (მოტანილი სურათები სწორედ კულტურულ მრავალფეროვნებას ასახავს). მოგზაურობიდან დაბრუნების შემდეგ მეგობრებს, პირველ რიგში, ალბათ, იმას მოუყვებოდი, რა იყო შენთვის უჩვეულო და განსაკუთრებული, უცნაური – მიმზიდველი თუ მიუღებელი.

ყოფილხარ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში? სულ რამდენიმე საათი დაგჭირდება იმისათვის, რომ ალმოაჩინო ბუნებისა და ადამიანთა ცხოვრების წესის საოცარი მრავალფეროვნება. საქართველოში ერთმანეთს ენაცვლება სხვადასხვა კუთხისა და ეთნიკური ჯგუფის წარმომადგენლებისათვის დამახასიათებელი მეტყველების მანერა, კილო, ტრადიციები და წეს-ჩვეულებები, კერძები, საცხოვრებელი და სამეურნეო ნაგებობები...

სამწუხაროდ, შეუძლებელია იმოგზაურო ყველგან და ნახო ყველაფერი, რაც საინტერესოა, თუმცა დღეს, თანამედროვე ტექნოლოგიების საშუალებით, დედამიწის ნებისმიერ კუთხეში მოახერხებ ვირტუალურ მოგზაურობას და ინფორმაციის მიღებას სხვადასხვა ქვეყნისა და საზოგადოების თავისებურებებზე.

დანართი

- გაიხსენე, სად გიმოგზაურია და გამოყავი მოგზაურობის შთაბეჭდილებებიდან შენთვის ყველაზე საგულისხმო ეპიზოდი.

წარმოიდგინე, რა უინტერესო იქნებოდა ცხოვრება, ადამიანები ერთნაირები რომ იყვნენ. ჩვენ ყოველთვის გვიზიდავს და ცნობისმოყვარეობას აღვიძრავს ის, რაც უცხო და, ერთი შეხედვით, ძნელად გასაგებია. ადამიანები დედამიწის ყველა კუთხეში შრომობენ და ისვენებენ, უხარიათ და გლოვობენ, ავადმყოფობენ და მკურნალობენ, ზრდიან ბავშვებს და ითვისებენ თაობათა გამოცდილებას, გმობენ ბოროტმოქმედებას და განადიდებენ სათნოებას,

იაპონელი ქალი სუშით

ხინკალი

სწამთ, ქმნიან ხელოვნების ნიმუშებს, მაგრამ ყველაფერ ამას სხვადასხვაგვარად აკეთებენ. საზოგადოებები განსხვავდებიან ენით, რელიგიით, ზნე-ჩვეულებებით, მსოფლმხედველობით, წარმოდგენით სილამაზეზე, დასაშვებსა და აკრძალულზე, სამართლიანობასა და უსამართლობაზე, თავაზიანობასა და უზრდელობაზე...

- ერთ-ერთი ყველაზე ფართოდ გავრცელებული მოსაზრებით, იმას, რაც ადამიანებს აერთიანებს და, ამავე დროს, სხვებისაგან განასხვავებს, კულტურა ეწოდება.

სხვადასხვა კულტურის ადამიანებს, რომლებიც, როგორც უკვე ვთქვით, სხვადასხვაგვარად აზროვნებენ, გრძნობენ და იქცევიან, ხშირად უჭირთ ერთმანეთის გაება. მაგრამ, ამავე დროს, ისინი მრავალი საერთო პრობლემის წინაშე დგანან – გლობალური დათბობის, გარემოს დაბინძურების, ეკონომიკური კრიზისის, ტერორიზმის, შიდსის, სიღარიბის... ამ პრობლემათა დაძლევა მხოლოდ საერთო ძალისხმევით თუ მოხერხდება, ერთობლივი გადაწყვეტილებები კი წარმატებით მარტო მაშინ ხორციელდება, თუ გათვალისწინებულია კულტურათაშორისი განსხვავებები.

დავალება

- იმსჯელე, გლობალური პრობლემების ერთობლივი გადაჭრისას რატომ უნდა გაითვალისწინონ კულტურათაშორისი განსხვავებები?

თანამედროვე გლობალური სამყარო სწავლის, მუშაობის თუ დასვენების დროს ერთმანეთს ახვედრებს სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენლებს. განსხვავებების გაცნობიერება ჩვენს ცხოვრებას უფრო საინტერესოს, მიმზიდველს, ნაკლებად კონფლიქტურს ხდის. ადამიანს, რომელიც ფლობს მრავალფეროვან კულტურულ გარემოში ორიენტაციისა და კომუნიკაციის უნარ-ჩვევებს, წარმატების მოპოვების მეტი შესაძლებლობა აქვს როგორც საკუთარ სამშობლოში, ასევე მის საზღვრებს გარეთ. სხვა კულტურის ადამიანებთან ურთიერთობა და თანამშრომლობა იმას კი არ ნიშნავს, რომ ჩვენ ერთმანეთის მსგავსად ან ერთნაირად უნდა მოვიქცეთ ან ვიფიქროთ, არამედ იმას, რომ კარგად ვიცნობდეთ საკუთარ კულტურას, მის ფასეულობებს და, ამის საფუძველზე, ვეცნობოდეთ და პატივს ვცემდეთ სხვებს, აღვიქვამდეთ მათ, როგორც თანასწორებს.

ჟიონება

- ეთანხმები თუ არა მოსაზრებას: „ადამიანს, რომელიც ფლობს მრავალფეროვან კულტურულ გარემოში ორიენტაციისა და კომუნიკაციის უნარ-ჩვევებს, წარმატების მოპოვების მეტი შესაძლებლობა აქვს როგორც საკუთარ სამშობლოში, ასევე მის საზღვრებს გარეთ“? პასუხი დაასაბუთე.

მეცნიერება კულტურის შესახებ

ყველა სხვა ცოცხალი არსებისაგან ადამიანი სწორედ კულტურით განსხვავდება. რა არის კულტურა, როგორ წარმოიშვა და განვითარდა ცხოვრების განსხვავებული წესი სხვადასხვა დროს და ადგილას, არსებობენ თუ არა ადამიანები, რომლებსაც არ გააჩნიათ კულტურა; რა არის კულტურული შოკი, რას ნიშნავს სტერეოტიპი და რა პრობლემები შეიძლება შექმნას მან კულტურათაშორის ურთიერთობაში; რას მივირთმევთ, როგორ ვიმოსებით და ვსაუბრობთ; როგორია ჩვენი წარმოდგენა საკუთარ თავსა და სხვებზე; რა არის გლობალიზაცია და ემუქრება თუ არა მსოფლიოს გაერთგვაროვნების საფრთხე - ამ და სხვა ბევრ საინტერესო საკითხს, რომელსაც სახელმძღვანელოში გაეცნობით, სწავლობს კულტურის კვლევები. მეცნიერების ეს სფერო გასული საუკუნის შუა ხანებში ჩამოყალიბდა, დღეს კი მსოფლიოში მიმდინარე პროცესების ასახსნელად მის მონაცემებს სულ უფრო ფართოდ იყენებენ. სხვადასხვა ქვეყანაში იგი სხვადასხვა სახელით დამკვიდრდა: კულტურის კვლევების გარდა, მას კულტუროლოგიას და კულტურის მეცნიერებებსაც უწოდებენ.

საშინაო დავალება

- დაწერე ესე: „ჩვენ მრავალფეროვან მსოფლიოში ვცხოვრობთ“.

კულტურა ერთ-ერთი ყველაზე ფართოდ გავრცელებული სიტყვაა აროგორც სამეცნიერო ლიტერატურაში, ისე ყოფით მეტყველებაში. მას მრავალი მნიშვნელობა აქვს. ზოგი კულტურას ხელოვნებასთან და, ზოგადად, ადამიანის შემოქმედებით მოღვაწეობასთან აიგივებს, ზოგი – ზრდილობასა და ქცევის წესებთან. მაგრამ კულტურა გაცილებით რთული და მრავალმხრივი ფენომენია, რომელიც სამყაროში ადამიანის მოღვაწეობის ყველა სფეროს მოიცავს: ყოფას, ცხოვრების სტილს, მსოფლიმხედველობას, ნორმებს, ფასეულობებს, ტრადიციებს, ხელოვნებას,

ლიტერატურას... სწორედ ამიტომ, ამ ფენომენს არაერთი მეცნიერება სწავლობს: არქეოლოგია, ისტორია, ეთნოლოგია, სოციოლოგია, ფილოსოფია, ანთროპოლოგია, ფსიქოლოგია; გასული საუკუნის შუა ხანებში კი კულტურის კვლევები მეცნიერების ცალკე მიმართულებად ჩამოყალიბდა.

სოციოლოგია (ბერძნ. μορδωρεბა საზოგადოების შესახებ) – მეცნიერება ადამიანების, ადამიანთა ჯგუფებისა და საზოგადოებების სოციალური ცხოვრების, სოციალურ ურთიერთობათა შესახებ.

ფსიქოლოგია (ბერძნ. φύσις – სული, ლოგოს – მოძღვრება) – მეცნიერება ადამიანის ფსიქიკისა და მისი ფუნქციონიბის კანონზომიერებათა შესახებ.

ფილოსოფია (ბერძნ. φίλος – სიყვარული) – მეცნიერება სამყაროსა და მასში ადამიანის ადგილის შესახებ.

ანთროპოლოგია (ბერძნ. ἀνθρώπος – ადამიანი, ლოგოს – მოძღვრება) – მეცნიერება, რომელიც მიზნად ისახავს ადამიანის ყოველმხრივ შესწავლას. იგი იყვლევს ადამიანის ფიზიური ტიპის განვითარებას, კულტურულ და ენობრივ მსგავსებებსა და განსხვავებებს დროსა და სივრცეში

კულტურა (cultura) ლათინური სიტყვაა და ნიადაგის დამუშავებას ნიშნავს. გარდა ამისა, ლათინურ ენაში სიტყვა კულტურა აღნიშნავდა დასახლებას, მფარველობას, თაყვანისცემას და, რაც მთავარია, აღზრდას, გონების ვარჯიშსა და, საერთოდ, გონებრივ შრომას. ქველი რომაელები თვლიდნენ, რომ გონების ვარჯიში და „დამუშავება“ თავისუფალი ადამიანის ხვედრია.

დავალება

- დააკვირდი ზემოთ მოტანილ ფოტოებს: რომელი გამოსახულება განეკუთვნება პუნქტას და რომელი – კულტურას? რა ნიშნით განასხვავე ისინი?

ანტიკურ ეპოქაში გავრცელებული წარმოდგენით, ადამიანის გარემომცველი სამყარო ორ ნაწილად იყოფოდა: ბუნებად – ნატურად, ანუ იმად, რაც ადამიანისაგან დამოუკიდებლად შეიქმნა და კულტურად – „მეორე ბუნებად“, რომელიც შექმნილი ან გარდაქმნილია ადამიანის მიერ. შეიძლება ითქვას, რომ კულტურის მეშვეობით ადამიანი ქმნის „ახალ სამყაროს“ და საკუთარ თავს. თითოეული კულტურა უნიკალური და განუმეორებელი მთლიანობაა, რომლის ფარგლებში ადამიანი სწორედ ასე, და არა სხვაგვარად, აღიქვამს გარემომცველ სინამდვილეს, თავის თავსა და სხვებს.

მეცნიერები ამბობენ, რომ დღეისათვის კულტურის 500-მდე განსაზღვრება არსებობს. ერთ-ერთი ყველაზე ადრეული და ცნობილი განმარტებით, რომელიც ბრიტანელ მეცნიერ ედუარდ ბერნეტ ტაილორს ეკუთვნის, „კულტურა... არის მთლიანობა, რომელიც მოიცავს ცოდნას, რწმენას, ხელოვნებას, მორალს, წეს-ჩვეულებებს და ნებისმიერ სხვა უნარსა და ჩვევას, რომელსაც ადამიანი ითვისებს როგორც საზოგადოების წევრი“.

საქართველოში სიტყვა „კულტურა“ მე-19 საუკუნიდან გავრცელდა, თუმცა კულტურის, როგორც ბუნებისაგან განსხვავებული სინამდვილის გაგება უფრო ადრეც არსებობდა. მაგალითად, ვახუშტი ბაგრატიონი (1696-1757) საქართველოს შესახებ წერდა: „გარნა არს ქუეყანა შეუნიერი და ნაყოფიერი ყოვლითა ღვთისა მიერ და არა ხელოვნებითა კაცთა“. სწორედ „ხელოვნებითა კაცთა“ შექმნილი სინამდვილე გახლავთ კულტურა.

კულტურის ზოგიერთი განსაზღვრება მოკლე და სხარტია, შესაბამისად, ადვილად გვამახსოვრდება, სხვები – უფრო ვრცელი და რთული. აი, ზოგიერთი საინტერესო განმარტება:

კულტურა – ეს არის

- ხალხის ცხოვრების ზოგადი წესი;
- ქცევა, რომელსაც ვსწავლობთ;
- კოლექტიური ცოდნის საგანძურო;
- გარემოსა და სხვა ადამიანებთან შეგუების ხერხების ერთობლიობა;
- ნალექი, რომელსაც ტოვებს ისტორია;
- ცხოვრების გზამკვლევი, რუკა.

კულტურის მეშვეობით ვეცნობით ჩვენი ქვეყნისა და მსოფლიოს აწმყოსა და წარსულს. ადამიანთა საზოგადოებას, კულტურის გარდა, სხვა მექანიზმი არ გააჩნია, რომ კაცობრიობის მიერ დაგროვილ ცოდნასა და გამოცდილებას ეზიაროს, ამიტომ კულტურას კაცობრიობის მეხსიერებასაც უწოდებენ.

და ბოლოს, რამდენიმე განსაზღვრება, რომლებიც ცნობილ მწერლებსა და მეცნიერებს ეკუთვნის:

- კულტურა ნიშნავს - იცოდე ყოველივე საუკეთესო, რაც თქმულა და რაც გაფიქრებულა ქვეყანაზე (მეთიუ არნოლდი, ინგლისელი პოეტი და კრიტიკოსი);
- კულტურა ყველაფერია. იგი არ არის მხოლოდ წიგნების წერა და სახლების შენება. კულტურაა ის, თუ როგორ ვიცვამთ, როგორ გვიჭირავს თავი, როგორ დავდივართ, როგორ ვიკეთებთ ჰალსტუხს... (ემე სეზერი, მარტინიკელი მწერალი, პოეტი, დრამატურგი);
- კულტურა განსაკუთრებული ცოდნის ერთობლიობაა, რომელიც თავს იყრის ერთ საერთო ოჯახში და მისი თითოეული წევრის საკუთრებას წარმოადგენს (ოლდოს ჰაქსლი, ინგლისელი მწერალი, ესეისტი და კრიტიკოსი);
- უხეშად რომ ვთქვათ, კულტურაა ყველაფერი ის, რასაც ჩვენ ვაკეთებთ, და რასაც მაიმუნები არ აკეთებენ (ლორდ რაგლანი, ბრიტანელი სამხედრო მოღვაწე);
- თევზი მხოლოდ წყლის გარეშე გრძნობს, რომ იგი მისთვის აუცილებელია. ჩვენი კულტურაც წყალივითაა. ჩვენ მისით ვსაზრდოობთ, ვცხოვრობთ და ვსუნთქავთ მისი მეშვეობით (ფონს ტრომპენაარსი, თანამედროვე ჰოლანდიელი მეცნიერი, კულტურის ფილოლოგიის მკვლევარი);
- საზოგადოების კულტურა შედგება იმისაგან, რაც საჭიროა ვიცოდეთ და საჭიროა გვნამდეს, რათა ჩვენი ქცევა მისაღები იყოს საზოგადოების სხვა წევრებისათვის (უორდ გუდინაფი, ამერიკელი ანთროპოლოგი);
- ტერმინი “კულტურა” აღნიშნავს სპეციფიკურ ადამიანურ თავისებურებებს, რომლებიც განასხვავებს ჰომო საპიენსის მოდგმას ყველა სხვა ცოცხალი არსებისაგან (ვილჰელმ ოსტვალდი, გერმანელი ქიმიკოსი, ნობელის პრემიის ლაურეატი).

ქითხვა

1. შენი აზრით, რომელი განსაზღვრება გამოხატავს ყველაზე სრულად კულტურის არსს?
2. როგორ გესმის მოსაზრება, რომ კულტურის მეშვეობით ადამიანი ქმნის „ახალ სამყაროს“ და საკუთარ თავს?

საშინაო დავალება

- შენი აზრით, როგორ შეიძლება დახასიათდეს „კულტურული ადამიანი“.

არსებობენ მეტად ან ნაკლებად ჩულტურული აღამიანები? არსებობენ აღამიანები, რომელთაც არ გააჩნიათ ჩულტურა?

ხშირად ამბობენ, რომ ადამიანები მეტად ან ნაკლებად კულტურულნი არიან. მიიჩნევენ, რომ ადამიანი, რომელიც ოპერაში დადის, შამპანურს წრუპავს და მხატვრული ლიტერატურით ტკბება, უფრო კულტურულია, ვიდრე ის, ვინც ფეხბურთის მატჩს არ აცდენს, ლუდს ეძალება და, თუ კითხულობს, მხოლოდ სპორტულ გაზეთს. ადამიანის „მეტად კულტურულად“ აღქმას საფუძვლად უდევს წარმოდგენა, რომ იგი მიეკუთვნება მაღალ სოციალურ ფენას, შესაბამისად, უფრო განათლებულია, აქვს დახვეწილი გემოვნება და მანერები.

კულტურის ასეთი გაგება შეიძლება გავრცელებული იყოს ყოველდღიურ ცხოვრებაში. მეცნიერები კი თვლიან, რომ „კულტურულობა“ არ განისაზღვრება სოციალური მდგომარეობით, განათლების დონით ან გემოვნებით. მოდი, ვნახოთ, რამდენად მართებულია საუბარი „მაღალ“ და „დაბალ“, „განვითარებულ“ და „ჩამორჩენილ“, „კარგ“ და „ცუდ“ კულტურებზე.

ამერიკელი ანთროპოლოგი ჯონ მონეგენი შემდეგ ისტორიას გვიამბობს:

„ჩემმა მისტერია¹ მეგობრებმა სანადიროდ დამპატიუეს. იღბლიანი ნადირობა არ გამოვიდა, სულ ორიოდე პატარა ციყვის მოვახდებით. დღის ბოლოს ჩემს მეგობრებს მთისკენ მივყვებოდი. ისინი ჩემზე ბევრად წინ მიდიოდნენ. როდესაც მთის მწვერვალს მივაღწიე, დავინახე, რომ ისინი ხის ძირას რაღაცას შემოხვევოდნენ და გაცხოველებით ლაპარაკობდნენ. მივუახლოვდი, აღმოჩნდა, რომ ერთ-ერთ მათგანს ხიდან ფუტკრის სკა ჩამოეგდო. გაპობილი სკიდან ფიჭა, თაფლი და ფუტკრის ჭუპრები მოჩანდა. ჩემი მეგობრები სკის შიგთავსა, ჭუპრების ჩათვლით, პირისკენ მიაქანებდნენ. ერთ-ერთი მათგანი ადგა და თქვა: „მისმინეთ, ჩვენ თავაზიანად არ ვიქცევით.“ ის დაიხარა, აიღო ფიჭის, თაფლის და ჭუპრების მოზრდილი ულუფა და მე მომიბრუნდა: „მიირთვი, ჯონ.“ მივხვდი, რომ უარის თქმა არაფრით შეიძლებოდა. ღრმად ჩავისუნთქე, ჩემი ულუფა პირში ჩავიდე და გადავყლაპე.

ერთი წლის შემდეგ ერთგვარი რევანში ავიღე, როდესაც რამდენიმე მათგანი, ვისთან ერთადაც სანადიროდ ვიყავი, ჩემთან სახლში სადილად დავპატიუე. სიურპრიზის სახით ხახვის წვნიანი მოვამზადე, რაც ვიჰაკაში არასოდეს შემხვედრია. როდესაც კერძი სუფრაზე მივიტანე, შევამჩნიე, რომ სტუმრები არ ჩქარობდნენ ჭამის დაწყებას. შემდეგ შევნიშნე, რომ ერთ-ერთმა მათგანმა წვნიანი მაგიდის უკან გადაღვარა. როდესაც ვკითხე, ყველაფერი რიგზე იყო თუ არა, ჯერ გაჩუმდნენ, ბოლოს კი ერთმა ზიზლით თქვა, რომ ხახვს საშინელი სუნი აქვს და დიდი რაოდენობით მისი ჭამა ადამიანს ასულელებსო.“

რა კავშირი აქვს ამ ისტორიას კულტურასთან? პირველ რიგში, ის აჩვენებს, რომ ამერიკელებს და მისტეკებს განსხვავებული შეხედულება აქვთ იმის შესახებ, რა არის საკვებად ვარგისი და რა – არა. ეს კულტურის ნაწილია, ასე ვახარისხებთ არა მხოლოდ საკვებს, არამედ ყველა სხვა სფეროსაც. ჯონის ზიზლი გამოიწვია იმან, რომ მისი კულტურისათვის მწერი პარაზიტი და მავნებელია და იგი, ერთმნიშვნელოვნად, არ მიიჩნევა საკვებად. მის მისტეკ მეგობრებში კი ზიზლი ხახვის წვნიანმა გამოიწვია, რადგან, მათი აზრით, ხახვი მხოლოდ სანელებელია და

¹ მისტეკები – მექსიკის ერთ-ერთ შტატში, ვიჰაკაში მცხოვრები ხალხი.

ისევე შეუფერებელია კერძის მოსამზადებლად, როგორც ჩვენთვის – მდოგვი ან პირშუშხა.

ცნობილი ამერიკელი ანთროპოლოგი ფრანც ბოასი (1858-1942) ამბობდა, რომ თითოეული ჩვენგანი „კულტურის სათვალეს“ ატარებს, რომლის მეშვეობით აღვიქვამთ გარემონტულ სამყაროს და ვსაზღვრავთ ჩვენს მოქმედებებს. ამ „სათვალით“ ვხედავთ სხვა კულტურებს, გაუცნობიერებლად, ვადარებთ მათ ჩვენსას და ვსაზღვრავთ, რა არის „კარგი“ და „ცუდი“. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, სხვა კულტურას ჩვენი კულტურის მეშვეობით აღვიქვამთ. ჩვენი კულტურის თავისებურებები გავლენას ახდენს იმაზე, თუ როგორც ვხედავთ მას. კულტურა, როგორც სათვალე, განაპირობებს ჩვენს მიერ სამყაროს ხედვას. ეს მაგალითი გვაჩვენებს, რომ კულტურა განსაზღვრავს, ერთი შეხედვით, „ბუნებრივ“ რეაქციებსაც კი. კვება კულტურის რთული სისტემის ნაწილია, ის არ არის მხოლოდ შიმშილის დაკმაყოფილებისაკენ მიმართული ქმედება, არამედ ასევე გამოხატავს ჩვენს მიერ შეთვისებულ ცოდნას სამყაროს შესახებ.

ყველა კულტურა უნიკალური და თავისებურია. ენა და უესტები, რელიგია და სოციალური ურთიერთობები, საქორნინო და ოჯახური ტრადიციები, საკვები და დასვენება-გართობის ფორმები, სამუშაო, განათლება, საკონტინუაციო, ეკონომიკური და პოლიტიკური სისტემები, ჯანმრთელობაზე ზრუნვა, ტექნიკური საშუალებები და ტექნოლოგიები გარემო პირობებისა და სხვა კულტურებთან ურთიერთობის გავლენით ყალიბდება. არ არსებობს უნივერსალური საზომი, რომლითაც შეფასდებოდა კულტურის განვითარების დონე და მისი მნიშვნელობა.

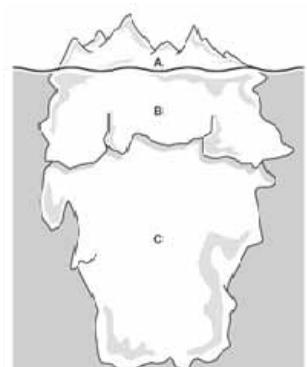

რიტუალები, ანბანი, ხელოვნება, საკვები, სამზარეულო, სამოსი, მუსიკა, ავეჯი, სამკაული და ა.შ.), შეიძლება შევადაროთ აისბერგის ზედა ნაწილს. კულტურის ფუნდამენტური ელემენტები (ნორმები, ფასეულობები, მსოფლმხედველობა...), რომლებიც წარმოადგენს საფუძველს კულტურის „ხილული“ ნაწილისათვის, შეიძლება შევადაროთ აისბერგის უხილავ ნაწილს. ამა თუ იმ კულტურასთან შეხვედრის საწყის ეტაპზე, ვერ შევიცნობთ ფუნდამენტურ ელემენტებს, რომლებიდანაც ხილული ნაწილი მომდინარეობს.

ფრანც ბოასი

როცა სხვა კულტურის ხალხს აკვირდები, ზოგი რამ – მაგალითად, ჩაცმულობა, მისალმების წესი და სხვა – აშკარად გხვდება თვალში, ზოგი – ნაკლებად, ზოგი კი საერთოდ შეუმჩნეველი გრჩება. მოდი, კულტურა აისბერგის სახით წარმოვიდგინოთ. აისბერგის მოდელი ნათლად გამოხატავს კულტურის რთულ და მრავალფეროვან ხასიათს. აისბერგის მხოლოდ მცირე ნაწილი (1/8) ჩანს წყლის ზემოთ, წყლის ქვეშ კი უფრო დიდი, უხილავი ნაწილია დაფარული. კულტურის ის ელემენტები, რომელიც ერთი შეხედვითაც თვალშისაცემია (მაგალითად, ენა, არქიტექტურა,

3. არსებობენ მეტად ან ნაკლებად კულტურული ადამიანები? არსებობენ ადამიანები?

რომელთაც არ გააჩნიათ კულტურა?

დაკავება

- შეეცადე, პასუხი გასცე გაკვეთილის სათაურში დასმულ კითხვებს. პასუხი დაასაბუთე.

ჭრის სამეშაო

- დაიყავით რამდენიმე ჯგუფად და ცხრილში მოწოდებული მახასიათებლები მოათავსეთ რომელიმე ნაწილში: A-ში ისინი, რომლებიც ადვილად გხვდება თვალში, B-ში - შედარებით ძნელად შესამჩნევი, C-ში - რომელთა დანახვა მხოლოდ მაშინ შეგიძლია, თუ კარგად იცნობ კულტურას. შეგიძლიათ დაამატოთ მახასიათებლები, რომლებიც არ არის დასახელებული ჩამონათვალში.

განიხილეთ რომელიმე კულტურა, რომელსაც ჯგუფის წევრები ასე თუ ისე იცნობთ.

დაასახელეთ და ჩანარეთ თითო ნაწილში, სულ მცირე, ორ-ორი მახასიათებელი, რომლებიც, თქვენი აზრით, განსაკუთრებით არსებითია ამ კულტურისათვის.

თავაზიანობა, ზრდილობა	☐	სტუმარობის მოყვარეობა	☐
საუბრის მანერა	☐	მოძრაობის წესებისადმი დამოკიდებულება	☐
საჯაროდ გამოხატული ემოცია	☐	ოჯახი	☐
გენდერული როლები (სოციალური			
როლების განაწილება ქალსა და			
მამაკაცს შორის)	☐	მისალმება	☐
იუმორი	☐	პირადი ურთიერთობები	☐
მეგობრობა	☐	უესტები	☐
პრესა და სხვა მედია	☐	პუნქტუალურობის ხარისხი	☐
მნიშვნელობა, რომელიც ენიჭება საზოგადოებრივ			
და პირად ცხოვრებას	☐	სხვის, უცხოსადმი დამოკიდებულება	☐
შრომის იარაღი	☐	ფოლკლორი	☐
არქიტექტურა	☐	რელიგია	☐
სუფრა	☐	დაკრძალვის წესი	☐
ქცევის წესები	☐	თაობათა შორის დამოკიდებულება	☐
მატერიალური კეთილდღეობა	☐	კარიერა	☐
განათლება	☐	დემოკრატია	☐
მედიის თავისუფლება	☐	ხელოვნების ნიმუშები	☐

რაქომ არსებობს არა ერთი, არამედ მრავალი ჯულტურა?

4

ჟიონება

- შენი აზრით, როგორ წარმოიშვა სხვადასხვა კულტურა და რატომ არის ისინი ესოდენ მრავალფეროვანი?

მსოფლიოს სხვადასხვა ნაწილიდან აღებული ადამიანის გენეტიკური მასალის შესწავლის საფუძველზე, ბიოლოგებმა დაასკვნეს, რომ დღეს დედამიწაზე მცხოვრები ყველა ადამიანი ოდესლაც აფრიკის კონტინენტზე, საპარის სამხრეთ რეგიონში მცხოვრები ადამიანის გენეტიკური მემკვიდრეა. ზოგი ლინგვისტი იზიარებს ბიოლოგების ჰიპოთეზას და მიიჩნევს, რომ ყველა არსებული ენა აფრიკიდან იღებს სათავეს. ბიოლოგიური და ლინგვისტური მონაცემები ცხადყოფს, რომ ჩვენ ყველას საერთო წინაპარი გვყავს.

გრაფიულ, კლიმატურ, სოციალურ და პოლიტიკურ გარემოში ცხოვრობდნენ. შესაბამისად, ისინი განსხვავებულად აღიქვამდნენ სამყაროს, ერთმანეთს. ზოგი ხალხისათვის უცხო ადამიანთა გამოჩენა ჩვეულებრივი ამბავი იყო - მათ მიწა-წყალზე ვაჭართა ქარავნები მოძრაობდა, ხან ერთი დამპყრობელი გამოჩნდებოდა, ხან მეორე. სხვები უფრო განცალკევებულად ცხოვრობდნენ, მაღალ მთებს, გაუგალ ჯუნგლებს ან უდაბნოებს შორის მოქცეულ ტერიტორიაზე. ეს განაპირობებდა სამყაროს განსხვავებულ აღქმას, სხვადასხვაგვარ დამოკიდებულებას ერთმანეთისა და სხვა ხალხებისადმი.

რამ განაპირობა ერთმანეთისაგან განსხვავებული მრავალი კულტურის წარმოშობა?

კლიმატურ, დემოგრაფიულ და სხვა ცვლილებებს მოჰყვა ადამიანის განსახლება აფრიკის მთელ კონტინენტზე და დანარჩენ მსოფლიოში. საუკუნეებისა და ათასწლეულების მანძილზე ადამიანები სხვადასხვა, ძალიან მრავალფეროვან გეო-

ერთ-ერთი განმარტების თანახმად, კულტურა – ეს არის გარემოსა და სხვა ადამიანებთან შეგუების ხერხების ერთობლიობა. თუ ფოტოებს დავაკვირდებით, დავინახავთ, რომ ეს ხერხები ერთნაირი ვერ იქნებოდა საზოგადო-ებებისათვის, რომლებსაც ესოდენ განსხვავებულ გარემოში (ტუნდრა, სტეპი, ტროპიკები, მთა, უდაბნო...) ცხოვრობდნენ.

დღეს დედამიწაზე 7 მილიარდამდე ადამიანი ცხოვრობს და მათ შორის არ მოიძებნება ორი ერთნაირი. ჩვენ სხვადასხვა ფერის კანიდაალნაგობაგვაქვს, გვაცვიაგანსხვავებულისამოსი და სხვადასხვაგვარად აღვიქვამთ სილამაზეს. ზოგს ერთი ღმერთი სწამს, ზოგს – მრავალი, ზოგს კი საერთოდ არ სწამს; ზოგიერთი წარმოუდგენლად მდიდარია, ზოგი კი უკიდურესად ღატაკი. ერთი სიტყვით, თანამედროვე მსოფლიო უაღრესად მრავალფეროვანია, მაგრამ, ამავე დროს, ძალიან „მჭიდრო“. მის ცალკეულ ნაწილებს ერთმანეთთან აკავშირებს ეკონომიკური ინტერესები, ვაჭრობა, მიგრაცია, ტურიზმი... დღეს მსოფლიოს წინაშე მდგარი მთავარი გამოწვევა გლობალური – მთელი კაცობრიობისათვის საჭიროობის მიღებაა. მრავალკულტურულ სამყაროში გადარჩენის მთავარი გზა, პირველ რიგში, საკუთარი კულტურული ფასეულობების გააზრებაა, შემდეგ კი – მათი კულტურული ფასეულობების გაცნობა, ვისთანაც გვაქვს ურთიერთობა. გლობალურ გამოწვევებზე პასუხის გაცემა მოითხოვს იმას, რომ ვისწავლოთ ურთიერთობა ერთმანეთთან, მიუხედავად იმისა, თუ სად ვცხოვრობთ, რომელი კულტურის წარმომადგენელი ვართ, როგორია ჩვენი ეკონომიკური მდგომარეობა.

დავალება

- 1. მას შემდეგ, რაც კაცობრიობა მთელ დედამიწაზე განსახლდა, გადარჩენის საჭიროებამ კულტურულად განსხვავებული გზების ძიებას მისცა ბიძგი. მაგალითად, ცივი კლიმატის ქვეყნებში ადამიანები უფრო თანასწორუფლებიანი არიან, ვიდრე ტროპიკული კლიმატის ქვეყნებში. როგორ ფიქრობთ, რატომ?**
- 2. ქვეყნებს შორის კულტურული განსხვავებები მრავალი ომის ერთ-ერთი საფუძველი გამხდარა. როგორ ფიქრობ, ხალხთა შორის კულტურული განსხვავებების გაქრობის შემთხვევაში, კონფლიქტები აღარ იქნება?**
- 3. წარმოგიდგენია მსოფლიო კულტურული მრავალფეროვნების გარეშე? მიუხედავად იმისა, რომ კულტურული სხვადასხვაობა გარკვეულ ბარიერებს ქმნის ქვეყნებს შორის, ისურვებდი ერთგვაროვან სამყაროში ცხოვრებას? რა დადებითი და უარყოფითი მხარე ექნებოდა მას? გადმოცი ამ საკითხებისადმი შენი დამოკიდებულება.**

ჩვენ, ადამიანები, საკუთარ თავს ჰომო საპიენს (homo sapiens), ანუ გონიერ ადამიანს ვუწოდებთ და ვთვლით, რომ ჩვენი ბიოლოგიური სახეობა განსაკუთრებულია მთელ პლანეტაზე. ყველა სახეობას აქვს გარკვეული თვისება, რაც მას დანარჩენებისაგან გამოარჩევს: ზოგი უფრო სწრაფია, ზოგი – უფრო ძლიერი, ზოგი – უკეთ შეგუებული საცხოვრებელ გარემოსთან. დედამიწაზე არსებული 10 მილიონზე მეტი ბიოლოგიური სახეობიდან ზოგიერთი უფრო ახლოს დგას ადამიანთან, ვიდრე სხვა. რა არის ის, რაც განასხვავებს ადამიანს ყველა დანარჩენი ცოცხალი არსებისაგან?

იცი, რომ ჩვენ დნმ-ის დაახლოებით 40% საერთო გვაქვს მატლთან, 60% – ქათამთან, 80% – თაგვთან და 95%-ზე მეტი – ადამიანის მსგავს მაიმუნებთან?

ადამიანის მსგავს მაიმუნებს შორის ადამიანთან გენეტიკურად ყველაზე ახლოს დგას შიმპანზე, მასთან დნმ-ს დაახლოებით 98% გვაქვს საერთო; შემდეგ მოდის გორილა, რომელთანაც დნმ-ს 97% ვიზიარებთ; ორანგუტანგთან კი ეს მაჩვენებელი დაახლოებით 96% აღწევს.

ამრიგად, ბიოლოგიურად ჩვენი უახლოესი ნათესავები ადამიანის მსგავსი მაიმუნები არიან. მანამდეც, სანამ მეცნიერებისათვის დნმ-ის შესახებ გახდებოდა ცნობილი, ცხადი იყო, რომ ადამიანის მსგავსი მაიმუნები ძალიან გვგავდნენ, მათ ბევრი რამ შეეძლოთ გაეკეთებინათ ისე, როგორც ჩვენ ვაკეთებთ, ხანდახან კი – უკეთაც. ექსპერიმენტებმა ცხადყო, რომ მათი მყისიერი (ხანმოკლე) მეხსიერება გაცილებით უკეთესია, ვიდრე ადამიანისა, საგანგებო წვრთნის შემთხვევაში, მათ შეუძლიათ გაიგონ ასობით სიტყვის მნიშვნელობა, ახერხებენ უფრო რთული იარაღების გამოყენებას, ვიდრე ჩვენ ნარმოგვიდგენია.

ერთი შეხედვით, მაიმუნებისაგან ყველაზე მეტად გარეგნობით განვსხვავდებით, თუმცა, აღმოჩნდა, რომ ადამიანისა და შიმპანზეს 5 თვის ემბრიონის გარჩევა ძალიან რთულია, მათი ჩონჩხი და გულისცემაც კი სრულიად ერთნაირია. დაბადების შემდეგაც ახალშობილები ერთმანეთის მსგავსი არიან.

პატარა შიმპანზეს სხეული დაახლოებით 5 მილიონი ლერი თმით არის დაფარული. თუ ახალშობილ ბავშვს დავაკვირდებით, მის სხეულზეც შევამჩნევთ თმას და, რა გასაკვირიც არ უნდა იყოს, მათი რაოდენობაც ისეთივეა, რაც შიმპანზის, უბრალოდ, ადამიანის თმა უფრო თხელი და მოკლეა.

მსგავსებები ამით არ ამოიწურება. აღმოჩნდა, რომ ადამიანის მსგავს მაიმუნებს შეუძლიათ გამოამუდავნონ „სიკეთე“ ან ერთმანეთზე ზრუნვა. მაგალითად, ჯგუფის წევრები თანაგრძნობას იჩენენ ბრძოლაში დაშავებული შიმპანზეს მიმართ, ისინი ზრუნავენ მასზე, აჩვენებენ, რომ ესმით მისი ტკივილი.

ჩიკაგოს ზოოპარკში სამი წლის ბიჭი გორილების ვოლიერში ჩავარდა და გონება დაკარგა. იგი ასკილოგრამიანი გორილების გარემოცვაში აღმოჩნდა. მოულოდნელად, ერთმა მდედრმა გორილამ ბიჭი აიყვანა და ნაზად დაარწია, თითქოს მისიანი ყოფილიყოს. ეს ძალიან „ადამიანური“ ქცევა იყო, თუმცა, ცხადია, ჩვენ არ ვიცით, რა მოტივები ამოძრავებდა ამ დროს გორილას.

ცდების შედეგად მეცნიერებმა აღმოაჩინეს, რომ სივრცითი ორიენტაციის უნარი ადამიანებს და ადამიანის მსგავს მაიმუნებს თანაბრად აქვთ განვითარებული, თუმცა ამ უკანასკნელთ იგი უფრო ადრე უვითარდებათ. ამის ახსნა იმით შეიძლება, რომ ბავშვები უფრო მეტად და დიდხანს არიან უფროსებზე დამოკიდებული და არ საჭიროებენ სივრცეში დამოუკიდებელ ორიენტაციას მტრისგან თავდასაცავად ან საკვების მოპოვების მიზნით.

დავალება

1. გაიხსენე მავალითები ცხოვრებიდან, ფილმებიდან ან ლიტერატურული ნაწარმოებებიდან, რომლებიც ცხოველების „ადამიანურ“ ქცევას ასახავს.
2. კლასში მოაწყვეთ დისკუსია: მიუხედავად მსგავსებისა, შიმპანზე ისევ ხიდან ხეზე ხტის, ადამიანი კი კოსმოსში მოგზაურობს. რა არის ამის მიზეზი? რა გვაქვს ჩვენ ისეთი, რაც მათ არ აქვთ? რა არის დნბ-ს ის 1,6%, რაც ჩვენ ადამიანად გვქმნის?

რა განასხვავებს ადამიანს სხვა ყოფების არსებებისაგან?

6

ადამიანებისათვის სამყარო სიმბოლოებით არის დატვირთული. რას ნიშნავს ეს?

ვეფხვთან შეხვედრისას შველიცა და უიარაღო ადამიანიც ერთნაირად მოიქცევიან – გაქცევით უშველიან თავს (თუ მოახერხეს, რა თქმა უნდა), რადგან ვეფხვი ორივესათვის მტაცებელია, რომელიც მათ სიცოცხლეს ემუქრება. მაგრამ შვლისათვის ვეფხვის „მნიშვნელობა“ ამით და მხოლოდ ამით ამოიწურება, ადამიანისათვის კი ვეფხვი, გარდა ამისა, ძლიერების, სიმამაცის, სილამაზის განსახიერებაცაა – სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ყოველივე ამის სიმბოლოა. ამიტომ ვეფხვის სახელს არქმევენ ბავშვებს: გავიხსენოთ ქართული სახელი ვეფხია, გოლფის ჩემპიონი თაიგერ (ინგლისურად ვეფხვს ნიშნავს) ვუდსი, ვეფხვს გამოსახავენ დროშებზე, ეთაყვანებიან და წმინდა ცხოველად აღიარებენ, იყენებენ საფირმო ნიშნად და ა.შ. ერთი სიტყვით, ადამიანისთვის ვეფხვი გაცილებით მეტია, ვიდრე მხოლოდ დიდი, ზოლებიანი, სახიფათო ცხოველი.

თაიგერ ვუდსი

სიმბოლო – ნიშანი, რომელიც შეიძლება აღნიშნავდეს საგანს, მოვლენას, ბგერას და სხვა.

სიმბოლიზაცია – ადამიანის უნიკალური უნარი, მნიშვნელობა მიანიჭოს საგნებსა და მოვლენებს.

ცხადია, რომ ვეფხვთან დაკავშირებული მდიდარი სიმბოლიკა, ძირითადად, იმ ქვეყნებში არსებობს, სადაც ეს ცხოველი ბინადრობს. აფრიკაში, სადაც ვეფხვი არ ცხოვრობს, მის „როლს“ ლომი თამაშობს, სამხრეთ ამერიკაში – იაგუარი და ა.შ. მაშასადამე, ერთი და იგივე რამ სხვადასხვა ქვეყანაში, სხვადასხვა კულტურაში შეიძლება სხვადასხვა სიმბოლოთი გამოიხატოს. მაგალითად, ჩვენში ეშმაკობის განსახიერება მელაა, ჩრდილოამერიკელ ინდიელებში – ყორანი, ხოლო სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიაში – კურდლელი.

იაგუარის ქანდაკება – აცტეკების კულტურა

ჩვენ, ადამიანები, გარკვეულ მნიშვნელობას ვანიჭებთ გარემომცველი სამყაროს ყველა შემადგენელ ნაწილს – მცენარეებს (ტირიფი სევდიანი ხეა, მუხა – ძლიერი), მთებს („წმინდა მთა“, „ამაყი მთა“), მდინარეებს (წმინდა მდინარე – განგი, ნილოსი), ფერებს (ჩვენში შავი გლოვის ფერია, თეთრი – სიწმინდის...), ასევე რიცხვებს (ყველამ ვიცით, რომ 13 თარს რიცხვად ითვლება), სხეულის ნაწილებს (მარცხენა ხელი უწმინდურია, მარჯვენა – დალოცვილი), მოძრაობებს (თავის დახრა მოწინების ნიშანია)... სწორედ ამით გამოიხატება მხოლოდ ადამიანისათვის დამახასიათებელი სიმბოლიზაციის, ანუ მნიშვნელობის მინიჭების უნარი, რაც განასხვავებს მას ყველა სხვა ბიოლოგიური სახეობისაგან.

ვეფხვის გამოსახულება თამილების დროშაზე

სიმბოლოებს კონკრეტული, შეთანხმებული მნიშვნელობა აქვთ კონკრეტული კულტურის მატარებელი ხალხისათვის. სიმბოლოა ასო-ბერა, სიტყვა, სანოტო და საგზაო ნიშანი, ციფრი. სიმბოლოები ერთგვარი ორიენტირებია, რომელიც ადამიანებს ერთმანეთთან ურთიერთობას უადვილებს და შესაძლებელს ხდის საზოგადოებრივ ცხოვრებას.

სწორედ ამიტომ, კულტუროლოგის ერთ-ერთმა ფუძემდებელმა, ამერიკელმა მეცნიერმა ლესლი უაიტმა კულტურის შემდეგი განმარტება შემოგვთავაზა: კულტურა – ეს არის საგნებისა და მოვლენების ერთობლიობა, რომელიც დაკავშირებულია მხოლოდ ადამიანისთვის დამახასიათებელ სიმბოლიზაციის უნართან.

ჟიონები

1. რომელი საფირმო ნიშნები იცი და რას აღნიშნავს ისინი?
2. თუ უკავშირდება ეს ნიშნები კონკრეტულ ქვეყნებსა და კულტურებს?

ჭრაფური სამეშვილო

- დაიყავით ჯგუფებად და 5 წუთის განმავლობაში ფურცელზე ჩამონარეთ ან დახატეთ რაც შეიძლება მეტი სიმბოლო.

ყველაზე მნიშვნელოვანი ნიშანი, რომელიც ადამიანს განასხვავებს ადამიანის მსგავსი მაიმუნისაგან, არის მეტყველების უნარი, რომელიც ჩვენმა შორეულმა წინაპრებმა დაახლოებით 200 000 წლის წინ შეიძინეს. სწორედ ამ პერიოდიდან იღებს სათავეს თანამედროვე ადამიანის სახეობა – ჰომინისი. ენა არის ის იარაღი, რომელიც შესაძლებელს ხდის კომუნიკაციას, სწავლასა და სწავლებას, გამოცდილების გაზიარებას, თანამშრომლობას.

მეცნიერთა ერთი ნაწილის აზრით, ადამიანების კულტურა, თუ არ ჩავთვლით ენას, რომელიც მართლაც უნიკალურია, მხოლოდ ხარისხით განსხვავდება ზოგიერთი ცხოველის ცხოვრების წესისაგან. კულტურის მკვლევრები ამ აზრს არ იზიარებენ და თვლიან, რომ ადამიანი არ შეიძლება წარმოვიდგინოთ ასე მარტივად: შიმპანზე + ენა.

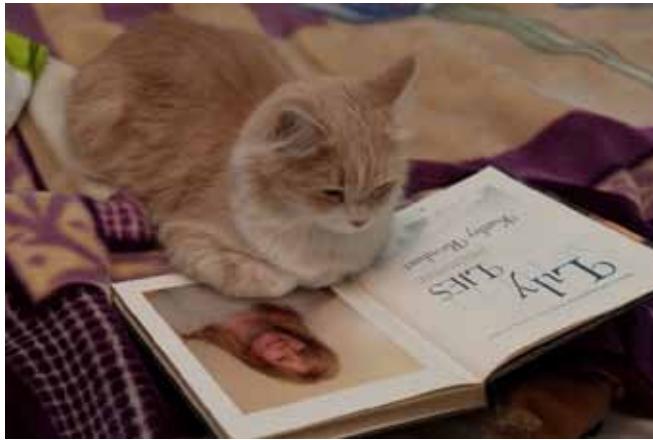
ადამიანები ვამაყობთ ჩვენი ისტორიით და კულტურით, მოდი ვნახოთ, აქვთ თუ არა სხვა სახეობის წარმომადგენლებს, თუნდაც ჩვენს უახლოეს ბიოლოგიურ ნათესავებს, თავისი ისტორია და კულტურა?

ისტორია არის თანმიმდევრული ფაქტები და მოვლენები, რომელთა მიმდინარეობის მანძილზე თავად სახეობები ბიოლოგიურად უცვლელი რჩებიან. ისტორიის ქონა ნიშნავს იმას, რომ ჯგუფი/ერთობა გარდაქმნის გარემოს და, მასთან ერთად, საკუთარ თავსაც. კაცობრიობის ისტორიის მანძილზე ტექნიკურ და ტექნოლოგიურ მიღწევებს თან ახლდა სოციალური, ეკონომიკური, პოლიტიკური ცვლილებები ადამიანთა საზოგადოების ცხოვრებაში. მაგალითად, ადამიანის მიერ მუდმივი საცხოვრებლის აგებამ მნიშვნელოვანი გავლენა იქონია ოჯახსა და სოციალური ურთიერთობების სხვა სფეროებზე. რაც შეეხება შიმპანზეებს, მართალია, სულ ასიოდე წელია, რაც მათ საგანგებოდ სწავლობენ, მაგრამ მეცნიერები ასკვნიან, რომ მათ ცხოვრებაში ისტორიული მნიშვნელობის რაიმე ცვლილება არ მომხდარა და ისინი ისევე ცხოვრობენ, როგორც ასეულ ათასობით წლის წინ: ისეთივე საცხოვრებელში, ისეთივე, ძირითადად გენეტიკურად განპირობებული წესებით.

ყველა ცოცხალი არსებისათვის მნიშვნელოვანია მომავალი თაობისათვის ინფორმაციისა და გადაცემა, ანუ ახალგაზრდების აღზრდა. ინფორმაცია გადაეცემა მშობლიდან შვილს, გამოცდილიდან – გამოუცდელს, უფროსიდან – უმცროსს. გამოყოფენ ინფორმაციის გადაცემის სამ საფეხურს. პირველ, ყველაზე მარტივ საფეხურზე ინფორმაციის გადაცემა მხოლოდ ინსტინქტის დონეზე ხდება: მაგალითად, ვირთაგვა საკვებად ირჩევს იმას, რასაც სუნით დედის რძეს ამსგავსებს. მეორე საფეხურზე ინფორმაციის მიმღები „დაინტერესებულია“

მისი მიღებით, ინფორმაციის გადამცემი კი „გულგრილია“ შედეგისადმი. ამას იმიტაციას ან დაკვირვებით სწავლას უწოდებენ: მაგალითად, მაიმუნი ან ბავშვი აკვირდება უფროსს და ამ გზით „სწავლობს“. მესამე, ყველაზე მაღალ საფეხურზე კი ინფორმაციის მიმღებიცა და გამცემიც მიზანმიმართულად მოქმედებენ: როგორც იმიტაციის შემთხვევაში, ინფორმაციის მიმღები აკვირდება უფროსს/გამოცდილს, მაგრამ ეს უკანასკნელიც აკვირდება მიმღების ქცევას და უსწორებს, თუ ის ვერ ახერხებს შესაბამისად მოქმედებას. ეს არის პედაგოგიკა და იგი მხოლოდ ადამიანებში გვხვდება. პედაგოგიკა მოიცავს დაკვირვებას, შეფასებას და ჩარევას.

კატას მიჰყავს თაგვი კნუტებთან, რომლებმაც შემდეგ სულ უფრო და უფრო მეტი წარმატებით უნდა შეძლონ თაგვზე ნადირობა. არის თუ არა ეს პედაგოგიკა? – არა, რადგან კატა არ ამჟღავნებს დაინტერესებას შედეგით. თუ კნუტი ვერ ახერხებს თაგვზე ნადირობას, ხომ არ მისცემს მას მშობელი “დამატებით” თაგვს, რათა იგი თავის და-ძმებს დაეწიოს? მეცნიერებს არ აქვთ მონაცემები იმის შესახებ, რომ ცხოველები აფასებენ შვილების ქცევას და ცდილობენ “წვრთნის” მოწესრიგებას.

აღნერილია შემთხვევა, როცა შინაურმა კატამ დაიჭირა კნუტის მიერ გაშვებული თაგვი და დაუბრუნა მას, მაგრამ ეს იყო რეაქცია თაგვზე და არა კნუტის „წარუმატებელ“ მცდელობაზე. შიმპანზეებთან, თითქოს, შეინიშნება პედაგოგიკის მსგავსი მოვლენა, მაგრამ არა ველურ ბუნებაში, არამედ მხოლოდ ადამიანებთან კონტაქტის პირობებში. კიდევ ერთი განსხვავება: სხვა სახეობებში წვრთნა შემოფარგლულია, ძირითადად, საკვების მოპოვებით, ადამიანური პედაგოგიკა კი მრავალ სფეროს მოიცავს. იგი მიზნად ისახავს არა მხოლოდ არსებული ჩვევებისა და გამოცდილების გადაცემას, არამედ განსაკუთრებული ნიჭით დაჯილდოებული ინდივიდების მიღწევათა შენარჩუნება-გადაცემასაც.

თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ბოლო ათწლეულებში მეცნიერებმა ცხოველთა შორის ქცევის ისეთი ფორმები აღმოაჩინეს, რომლებიც ძალიან წააგავს კულტურულს. მაგალითად, შიმპანზეების ერთმა ჯგუფმა დაიწყო ორი ქვის გამოყენება კერკეტი კაკლების გასატეხად. ეს ჯერ ერთმა, „გენიოსმა“, შიმპანზემ მოახერხა, შემდეგ კი მას სხვებმაც მიბაძეს. სხვა სიტყვებით, შიმპანზეების კონკრეტულ ჯგუფში გაჩნდა ცოდნა, რომელიც არაგენეტიკური გზით გადაეცემა თაობიდან თაობას. კულტურა კი სწორედ ესაა. მაგრამ მეცნიერები ვარაუდობენ, რომ მეტყველების და სხვა ინფორმაციული საშუალებების გარეშე ამგვარი ცოდნა არამდგრადია და რამდენიმე თაობის შემდეგ გაქრება, ასე რომ შიმპანზეებში სრულყოფილი კულტურის არსებობაზე საუბარი ჯერჯერობით ნაადრევია...

როგორც ვნახეთ, განსხვავება ადამიანსა და სხვა სახეობებს შორის, ბიოლოგიური თვალსაზრისით, არცთუ დიდია. თუმცა სწორედ ამ უმნიშვნელო სხვაობამ გახადა შესაძლებელი ადამიანის მიერ კულტურის შექმნა. მხოლოდ ადამიანისათვის დამახასიათებელმა სიმბოლური აზროვნების უნარმა განაპირობა ენის, ისტორიის, რელიგიის, მეცნიერების და, რაც მთავარია, ახალი თაობის აღზრდის, მისთვის ინფორმაციისა და გამოცდილების გადაცემის მთელი რიგი მექანიზმების ჩამოყალიბება. ეს უკანასკნელი კი კულტურის შენარჩუნების აუცილებელი პირობაა.

დავალება

1. შენი აზრით, ჩანს თუ არა ადამიანთა რეალობაში თაობათა შორის ინფორმაციის გადაცემის (აღზრდის) სამიერ საფეხური? მოიყვანე მაგალითები.
2. შეადარე ერთმანეთს ადამიანთა და ცხოველთა „პედაგოგიკა“.
3. დაასაბუთე, რატომ არის შეუძლებელი, რომ ცხოველებს ჰქონდეთ ისტორია და კულტურა?
4. როგორ გესმის, რომ ახალი თაობის აღზრდა კულტურის შენარჩუნების აუცილებელი პირობაა?
5. ადამიანს, ყველა სხვა ცოცხალი არსებისაგან განსხვავებით, ახასიათებს ეჭვი, რწმენა, იუმორი... შენი აზრით, კიდევ რა თვისებები შეიძლება დაემატოს ამ ჩამონათვალს? იმსჯელე, რამდენად არის ისინი მხოლოდ ადამიანისათვის დამახასიათებელი?

ადამიანებმა შექმნეს კულტურა და ამან განსაზღვრა მათი უნიკალურობა ჩვენი პლანეტის ბინადართა შორის. მაგრამ ადამიანი, კულტურულთან ერთად, ბიოლოგიური არსებაცაა, სხვაგვარად რომ ვთქვათ – ბიოლოგიური სახეობა. ამ თვალსაზრისით, იგი ცოცხალი ბუნების ერთ-ერთი „რიგითი“ წევრია. ყოველ სახეობას ახასიათებს სპეციფიკური აგებულება, გარეგნობა, ფიზიოლოგიური პროცესები, კვების რაციონი, ქცევის თავისებურებები და ა.შ. ყველა მათგანს აქვს რაღაც განსაკუთრებული: კუს – ჯავშანი, სპილოს – ხორთუმი, ჟირაფს – გრძელი კისერი... ადამიანს, როგორც ბიოლოგიურ არსებას, არ გააჩნია არც ბასრი კბილები და კლანჭები, არც მახვილი მგრძნობელობა, არც განსაკუთრებული ძალა, არც ფეხმარდობა. სამაგიეროდ, ბუნებამ მას უბოძა უნიკალური ორგანო, რომელმაც ჰომო საპიენსს გაძატონებული მდგომარეობა მოუტანა მთელ პლანეტაზე.

ალბათ მიხვდი – საუბარია ადამიანის თავის ტვინზე, რომლის მეშვეობითაც ჩვენ ვაზროვნებთ, უზარმაზარი მოცულობის ინფორმაციას ვიმახსოვრებთ, ვწერთ ლექსებს, ვიტყუებით, ვქმნით მანქანებს, ვლოცულობთ, ერთი სიტყვით, კულტურას ვითვისებთ, ვავითარებთ მას და თავად ვცხოვრობთ კულტურაში. ნათქვამი რომ უფრო ნათელი გახდეს, წარმოვიდგინოთ, რომ ადამიანმა მემკვიდრეობით მიიღო სახლი, ზოგი რამ შემატა, რომ საცხოვრებლად უფრო მოხერხებული გამხდარიყო და მასში ცხოვრება განაგრძო. ასევე კულტურის შემთხვევაში.

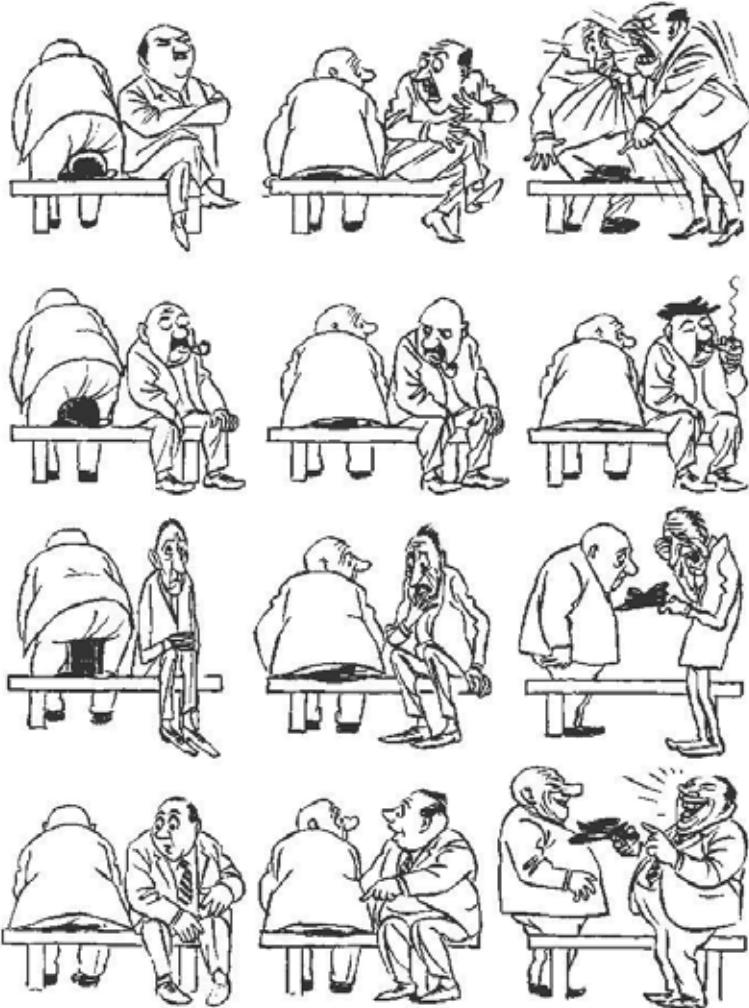
ადამიანი ორბუნებოვანი არსებაა – მის რაობას, ადამიანად ყოფნას განსაზღვრავს ორი საწყისი – ბიოლოგიური და კულტურული.

ადამიანის ბიოლოგიურ საწყისს განაპირობებს მისი გენოტიპი – მემკვიდრეობითი ინფორმაციის მატარებელი ბიოქიმიური ნარმონაქმნების, გენების ურთულესი კომბინაცია. იგი განსაზღვრავს ყოველი კონკრეტული ადამიანის (ისევე როგორც ცხოველისა თუ მცენარის) უნიკალურ გარეგნობას, აგებულებას, მოკლედ, ანატომიისა და ფიზიოლოგიის თავისებურებებს (გამონაკლისს შეადგენენ ე.წ. ერთკვერცხოვანი ტყუპები, რომელთაც ერთნაირი გენოტიპი აქვთ და სწორედ ამიტომ ჰგვანან ასე ერთმანეთს).

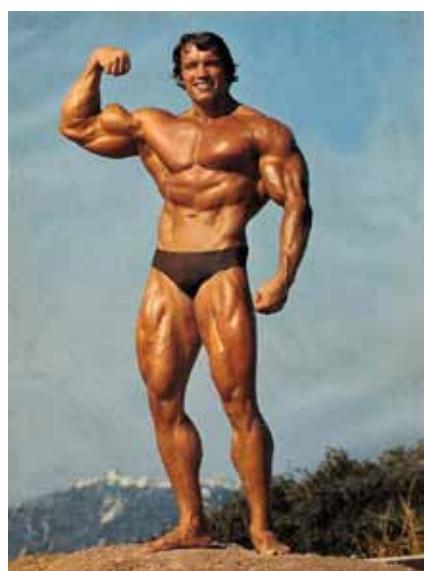
ყოველი კონკრეტული ადამიანი იბადება უნიკალური გენეტიკური პროგრამით, სადაც „ჩანერილია“ მისი ბიოლოგიური მახასიათებლების „გეგმა“: გარეგნობა (მაგალითად, თვალების თუ თმის ფერი, ცხვირის ფორმა თუ ზომა და ა.შ.), აღნაგობა (სიმაღლე, კიდურების სიგრძე, ძვლების სისქე და ა.შ.), ფიზიოლოგიური თავისებურებები (სისხლის ჯგუფი, სასიცოცხლო პროცესების ტემპი და ინტენსივობა და ა.შ.). გარდა ამისა, ტვინისა და ზოგიერთი სხვა ორგანოს აგებულების თავისებურებები, აგრეთვე ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებების (ე.წ. ჰორმონების) გამომუშავების ინტენსივობა, რომელიც ისევ და ისევ გენეტიკურადაა განსაზღვრული, განაპირობებს ინტელექტუალურ შესაძლებლობებს, მეხსიერების მოცულობას, მუსიკალურ, სპორტულ თუ მათემატიკურ ნიჭს, ხასიათის თავისებურებებს – გუნება-განწყობის სწრაფ ან ნელ ცვლას, მიდრეკილებას უფრო დადებითი ან უარყოფითი გრძნობებისადმი. ფსიქოლოგები ხასიათის ამგვარ განსხვავებებს ე.წ. ტემპერამენტის ტიპებს უკავშირებენ.

ქვემოთ მოტანილ სახუმარო ნახატზე, რომელიც ცნობილ დანიელ კარიკატურისტ ჰერლუფ ბიდსტრუპს ეკუთვნის, ნაჩვენებია, თუ როგორ იქცევა სხვადასხვა ტემპერამენტის ადამიანი - ერთი და იგივე კულტურის წარმომადგენელიც კი, ერთსა და იგივე სიტუაციაში: ერთი ბრაზობს, მეორე სრულიად გულგრილი რჩება, მესამე ტირილს იწყებს, მეოთხე კი ხარხარს.

მაგრამ გენეტიკური პროგრამის არსებობა სრულიადაც არ ნიშნავს მის განხორციელებას. ესა თუ ის გენეტიკური ნიშანი რომ გამოვლინდეს, აუცილებელია შესაბამისი გარემო პირობები.

აი, არნოლდ
შვარცენეგერი. რასაკვირ-
ველია, მას ჰქონდა
შეუდარებელ ათლეტად
ქცევის გენეტიკური
მონაცემები. მაგრამ ცუდი
კვების, ინფექციების,
მავნე ნივთიერებების,
მომქანცველი
ფიზიკური შრომის და
სხვა არახელსაყრელი
გარემოებების გავლენით,
შეიძლება, იგი სუსტი და
სნეული გაზრდილიყო და
კალიფორნიის შტატსაც
სხვა გუბერნატორი
ჰყოლოდა.

ცნობილია, რომ მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან მოყოლებული, ადამიანის საშუალო სიმაღლე მნიშვნელოვნად გაიზარდა და ზრდას განაგრძობს. მეცნიერები ამის რამდენიმე მიზეზს ასახელებენ, მათ შორის უმთავრესია კვების ხარისხის, სანიტარიულ-ჰიგიენური და საცხოვრებელი პირობების გაუმჯობესება. ეს კარგად აჩვენებს გარემო პირობების მნიშვნელობას გენეტიკური შესაძლებლობების გამოვლინებისათვის.

გარემომ, შეიძლება, დიდი როლი ითამაშოს ამა თუ იმ გენეტიკური ნიშნის გავრცელებაში. მაგალითად, საქართველოში პირველი ჯგუფის სისხლი ყველაზე ხშირად სამეგრელოს მცხოვრებლებში გვხვდება. ახსნა ძალიან საინტერესოა.

ნარსულში სამეგრელოს ტერიტორიის დიდი ნაწილი დაჭაობებული იყო და აქ მაღარია მძვინვარებდა. მაღარიის გამომწვევი მიკრობი, რომელიც კოლო ანოფელესის კბენით ვრცელდება, სისხლის წითელ ბურთულაკებს აზიანებს, რის შედეგადაც ავადმყოფს აქვს პერიოდული ციებ-ცხელება, ძლიერ სუსტდება და შეიძლება დაილუპოს კიდეც. როგორც გამოირკვა, პირველი ჯგუფის სისხლის ბურთულაკები მაღარიის მიკრობის მიმართ შედარებით მდგრადია. შესაბამისად, სისხლის პირველი ჯგუფის მქონე ადამიანები უფრო ჯანმრთელები იყვნენ, უფრო დიდხანს ცოცხლობდნენ და, რაც მთავარია, მეტ და ჯანსაღ შთამომავლობას ტოვებდნენ, რომელსაც სისხლის პირველი ჯგუფის გენებს გადასცემდნენ. ასე თანდათან, საუკუნეების განმავლობაში, სამეგრელოში (ისევე როგორც ყველგან, სადაც მაღარიაა გავრცელებული) მატულობდა სისხლის პირველი ჯგუფის მქონე ადამიანთა ხვედრითი წილი.

უასმინი

მძინარე მზეთუნახავი

როგორც უკვე იცი, საზოგადოებებს სილამაზეზე განსხვავებული ნარმოდგენა აქვთ. როგორ ფიქრობ, რა კავშირია ამ ნარმოდგენებსა და გენეტიკურად განსაზღვრულ გარეგნულ მახასიათებლებს შორის?

გახსოვს მსოფლიოს ხალხთა ზღაპრების მზეთუნახავები და უფლისწულები? რატომ არის ზოგი მათგანი ოქროსფერთმიანი და ცისფერთვალება, ზოგი კი გიშრისთვალა, ღამის წყვდიადივით შავი თმით?

...მისი მშვენიერების აღწერა ენით შეუძლებელია: მაღალია, შავთვალნარბა, ტუჩები იამანის ელვარე სარდიონს მიუგავს და ტანი – უასმინის კონას, – ეს მზეთუნახავი უასმინია („ალადინის ჯადოსნური ლამპარი“).

...მეფისა და დედოფლის ნანატრქალიშვილს ფერიებმა მშვენიერი გარეგნობა დაანათლეს. ერთმა თქვა: „დაე, შენი თმა ოქროსფერ აბრეშუმს ჰეგავდეს“, მეორემ – „დაე, შენი თვალები იყოს ცისფერი, როგორც მოწმენდილი ცა...“ (მარლ პერო, „მძინარე მზეთუნახავი“).

შენიაზრით, შეიძლება, რომ მძინარე მზეთუნახავისთვის ფერიებს „ალადინის ჯადოსნური ლამპარის“ პერსონაჟის, მეფის მშვენიერი ასულის, უასმინის გარეგნობა დაენათლათ? რატომ?

დავალება

1. გაიხსენე მაგალითები, რომლებიც აჩვენებს, თუ რა გავლენას ახდენს ბუნებრივი გარემო ადამიანის გენეტიკურ მემკვიდრეობაზე.
2. შექმენი თ სქემა, რომელიც ასახავს შენს გენეტიკურ და კულტურულ მახასიათებლებს.

ბუნებრივი და ჩულტურული გარემო: ჩვენ რომ სხვაგან ან სხვა დროს გვეცხოვთ

9

ჩვენ ვნახეთ, რომ ერთი და იგივე გენეტიკურად განპირობებული ნიშანი, გარემო პირობების გავლენით, სხვადასხვაგვარად ვლინდება. ეს ფაქტი თანაბრად ეხება ყველა ცოცხალ არსებას, ადამიანის ჩათვლით. თუმცა აქ ერთი „მცირე“ განსხვავებაა. თუ მცენარესა და ცხოველზე მხოლოდ ბუნებრივი გარემო მოქმედებს, ადამიანი, უმთავრესად, კულტურული გარემოს გავლენას განიცდის. მაგალითი უამრავია: ადამიანი იპადება გენეტიკურად განპირობებული მეტყველების

მომთაბარებმა, რომლებიც მუდმივად გადაადგილდებოდნენ, ჩვილი ბავშვების უსაფრთხოდ და მშრალად მგზავრობისათვის შექმნეს საგანგებო საწოლი, რომელიც შემდეგ სხვა ხალხების ნაწილშიც გავრცელდა და სხვადასხვა სახე მიიღო. ეს პატარა საწოლი – აკვანი – დიდი ხნის განმავლობაში გამოიყენებოდა ჩვენთანაც. ბოლო დროს, როცა მედიკოსებმა უპირატესობა ჩვილის თავისუფლად გაზრდას მიანიჭეს და გაჩნდა საგანგებო საფენი, აკვანი სულ უფრო ნაკლებად გამოიყენება.

უნარით, მაგრამ რა ენაზე ალაპარაკდება იგი, დამოკიდებულია იმ ენობრივ გარემოზე, რომელშიც ადამიანი იზრდება. კულტურა გვაჩვევს ჭამა-სმის, ძილის და სხვა ბიოლოგიური მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების წესებს.

თქვენ იკითხავთ, მაშინ რატომ განსხვავდებიან ადამიანები ასე ძალიან თვით ერთი კულტურის ფარგლებშიც? იმიტომ, რომ, ჯერ ერთი, ადამიანებს სხვადასხვაგვარი გენეტიკური მემკვიდრეობა აქვთ – თუ ბუნებამ არ გიბოძათ სმენა და ხმა, მომღერალი ვერ გახდებით; თუკი სხეულის კარგი კოორდინაცია „დაგებედათ“, შესაძლებლობა გაქვთ, სპორტში გამოიჩინოთ თავი და ა.შ. მეორე და უფრო მნიშვნელოვანია ის, რომ თითოეული კულტურა ძალზე მრავალფეროვანია. საერთო კულტურული გარემოს ყოველ ცალკეულ შემადგენელ ნაწილს თავისი „მიკროკულტურა“ აქვს: ამ ოჯახში ადრე ადგომაა მიღებული და ბავშვებსაც ამას აჩვევენ; ამ სკოლაში ქიმიის კარგი ლაბორატორიაა და მოსწავლეებს ელვიძებათ ინტერესი ამ საგნისადმი; ამ სოფელში ოდითგანვე თიხის ნაკეთობებს ამზადებენ და ა.შ. ყოველივე ეს მეტ-ნაკლებად მოქმედებს ადამიანზე და მას უნიკალურ პიროვნებად აყალიბებს.

და მაინც, დააკვირდით, რამდენი საერთო გვაქვს ჩვენ, ქართული კულტურის პირობებში აღზრდილ ადამიანებს (ყოველ შემთხვევაში, დიდ უმრავლესობას) – ენა, ტრადიციები, ქცევის წესები, წარმოდგენები ისტორიასა თუ ხელოვნებაზე და ბევრი, ბევრი სხვა...

შეიძლება ითქვას, რომ ადამიანი პიროვნებად ყალიბდება იმ შესაძლებლობების ფარგლებში, რასაც მისი კულტურული

მიკროკულტურა – ადამიანთა მცირე ჯგუფის (ოჯახი, სკოლა...) კულტურა, რომელიც რამდენადმე განსხვავდება სხვა ასეთივე ჯგუფების კულტურებისაგან.

გარემო სთავაზობს. შვარცენეგერის ფიზიკური მონაცემების მქონე ადამიანი სადღაც მე-15 საუკუნეში რომ დაბადებულიყო, შესაძლოა, ის დიდი მეომარი გამოსულიყო, მაგრამ ვერაფრით გახდებოდა დიდი მეომრების როლების შემსრულებელი, იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ კინემატოგრაფი მხოლოდ მე-19-20 საუკუნეების მიჯნაზე გამოიგონეს.

მაშ ასე, ადამიანი გენეტიკური და კულტურული ფაქტორების გავლენით ყალიბდება. ახლა კი ვნახოთ, როგორ „ასწორებს“ კულტურა ბუნების „შეცდომებს“.

კულტურა, ძირითადად, შეესაბამება ადამიანის ბიოლოგიურ თავისებურებებს. ერთი წუთით წარმოვიდგინოთ, რომ ადამიანს აქვს არა ხუთი თითი, არამედ ექვსი ან სამი. რამდენი რამე შეიცვლებოდა – მუსიკალური ინსტრუმენტები და თვით მუსიკა, კომპიუტერის კლავიატურა, უსტები – მოკლედ, ყველაფერი, რაც ხუთთითიან ხელებზეა მორგებული.

გრძელი ყურები – სილამაზისა
და სოციალური სტატუსის ნიშანი
მაღაიბიაში

თუმცა ხშირია შემთხვევები, როცა კულტურის მოთხოვნები არ შეესაბამება, ან, სულაც, ეწინააღმდეგება ადამიანის ბიოლოგიას. მარტივი მაგალითი: კულტურათა უმრავლესობაში მიღებულია ფრჩხილებისა და თმის შეჭრა – კულტურა ერევა ბუნებრივ პროცესში და ცვლის მას. ზოგჯერ კულტურისა და ბიოლოგიის დაპირისპირება უსასტიკეს ფორმებს იღებს: მაგალითად, როგორც ცნობილია, ძველ სპარტაში ფიზიკურად სუსტ ახალშობილებს ხრამში აგდებდნენ, რადგან სპარტელები თვლიდნენ, რომ მათ მხოლოდ მეომრები ჭირდებოდათ.

გაცილებით უფრო ხშირად, ადამიანის ანატომიასა და ფიზიოლოგიაში ჩარევა მისივე კეთილდღეობისათვისაა გამიზნული – მედიცინა, რომელიც ამა თუ იმ სახით ყველა კულტურაში არსებობს, სულ უფრო მეტი წარმატებით ცდილობს თანდაყოლილი თუ შეძნილი დაავადებების და ანომალიების დამარცხებას.

ადამიანის გარეგნობის ხელოვნური შეცვლა ხშირად მოდით და სილამაზის ადგილობრივი სტანდარტებით არის ნაკარნახევი: პლასტიკური ოპერაციები ბევრგან უკვე ჩვეულებრივ მოვლენად იქცა. ზოგ კულტურაში გრძელი ყურებია მოდაში და მათ ხელოვნურად იგრძელებენ მძიმე საგნებით.

ჩინეთში ქალის სილამაზის აუცილებელი ელემენტი იყო პატარა ზომის ფეხი. ამიტომ გოგონებს ადრეული ბავშვობიდან მჭიდროდ უხვევდნენ ფეხებს და უვინროეს ფეხსაცმელს აცმევდნენ. შედეგად, ტერფები ზომით პატარა რჩებოდა, მაგრამ წარმო-უდგენლად იცვლიდა ფორმას. ასი წელიც არ არის გასული, რაც ჩინეთში ეს ტრადიცია აკრძალეს.

და ბოლოს, ზოგჯერ ბუნებით ბოძებული გარეგნობის შეცვლა რელიგიური რწმენა-ნარმოდენების გავლენითაც ხდება. ზოგი რელიგია თავისი მიმდევრებისაგან მოითხოვს ტანზე და სახეზე რიტუალური სკირინგების ან იარების გაკეთებას, გავიხსენოთ აგრეთვე წინადაცვეთა – ოპერაცია, რომელიც აუცილებლად ითვლება იუდაიზმისა და ისლამის მიმდევრებში.

ქიოშება

- მოცემული სურათების მიხედვით, რა განსხვავებებს ხედავთ ადამიანის ბიოლოგიური მოთხოვნილების დაკმაყოფილების წესსა და ფორმაში? თქვენი აზრით, რით აიხსნება ეს?

აფრიკული სადილი

ჩაის სმა ევროპულად

ჩაის სმა იაპონურად

ევროპული სადილი

ქართული ნადიმი. ნიკო ფიროსმანაშვილი (1862-1918)

დავალება

1. გადახაზე რვეულში ცხრილი და შეავსეთ ადამიანის შესაბამისი ნიშან-თვისებებით.

გენეტიკური ფაქტორებით გაპირობებული ნიშან-თვისებები	სოციალურ-კულტურული ფაქტორებით გაპირობებული ნიშან-თვისებები

2. გაიხსენე საქართველოს ცალკეული კუთხეები და სოფლები, რომელთა მცხოვრებნი
ტრადიციულად მისდევენ ხალხური რეწვის რომელიმე დარგს ან ხელობას.

3. მოიძიე მაგალითები, როცა:

- მედიცინა „ასწორებს“ ბუნების „შეცდომებს“,
- ადამიანის გარეგნობაში ჩარევა განპირობებულია რელიგიით, ცხოვრების წესით, ესთეტიკური
შეხედულებებით ან კომერციული მიზნით.

საშინაო დავალება

- დაწერე თხზულება ადამიანის ანატომიაზე ზემოქმედების თანამედროვე სახეების შესახებ,
იმსჯელე მის მიზეზებსა და შედეგებზე.

ნარმოიდგინე, რომ თქვენ, რამდენიმე მეგობართან ერთად, უკაცრიელ კუნძულზე აღმოჩნდით, აი, ასეთზე.

რაზე იზრუნებთ პირველ რიგში? ცხადია, სასმელ წყალზე. გაგვიმართლა! წყარო აღმოვაჩინეთ, წყურვილი აღარ შეგვაწუხებს. შემდეგი პრობლემა – გვშია! აი, პალმებზე ქოქოსებია, რამდენიმე მიწაზეც აგდია, გავტეხოთ... სულ არაფერს სჯობს, მაგრამ „ჩვენი“ უკაცრიელი კუნძული

უფრო გემრიელი რამ არ გვაწყენდა; იქნებ ვცადოთ, თევზი დავიჭიროთ? გამოგვივიდა – ნაპირთან რამდენიმე ზანტი თევზი მოვიხელთეთ. მაგრამ რა, უმად ვჭამოთ? ისევ გაგვიმართლა – ერთ-ერთ ჩვენგანს სანთებელა აღმოაჩნდა – ნაფოტები მოვაგროვეთ, თევზი შევწვით, მივირთვით – კარგია!.. კიდევ რა? პორიზონტზე მუქი ღრუბელი გამოჩნდა, თავსხმას გვპირდება. მოდი, ქოხი ავაგოთ – ჩავარჭეთ პალოები, გადავხურეთ ტოტებით, საკმაოდ მყუდრო გამოვიდა... უჟ! ახლა შეიძლება სული მოვითქვათ და, მაშველების მოლოდინში, ცოტა დავისვენოთ – ჩვენ დროებით დავიკმაყოფილეთ ძირითადი, საბაზისო მოთხოვნილებები, ანუ მოვიპოვეთ ის, რაც აუცილებელია სიცოცხლის შენარჩუნებისათვის – წყალი, საკვები, თავშესაფარი.

ცეცხლის მოპოვება ხახუნით

რასაკვირველია, ჩვენს შემთხვევაში ყველაფერი კარგად დამთავრდა – მეორე დღესვე კუნძულს ქათქათა ხომალდი მოადგა და რბილი ლოგინების, ცხელი ყავისა და ინტერნეტის სამყაროში დაგვაბრუნა...

ჩვენმა თავგადასავალმა დაგვაფიქრა, რამხელა გზა გაიარა კაცობრიობამ ნაყოფის შეგროვებიდან ინტერნეტამდე და რა სიძნელეების გადალახვა უწევდათ ადამიანებს მთელ მსოფლიოში, რომ, უბრალოდ, შიმშილით არ დახოცილიყვნენ. მოდი, თვალი გადავავლოთ იმ რევოლუციურ აღმოჩენებს, რომელთაც მკვეთრად შეცვალეს კაცობრიობის არსებობა და რომელთაც უშუალო კავშირი აქვთ ადამიანის საბაზისო მოთხოვნილებებთან – კვებასა და საცხოვრისთან.

ცეცხლის მოპოვება კაჭით

უძველესი ადამიანები თავს დაახლოებით ისე ირჩენდნენ, როგორც ჩვენ უკაცრიელ კუნძულზე: შემგროვებლობით, ანუ დახეტიალობდნენ ტყე-ველად და მოიხმარდნენ ყველაფერს, რაზეც ხელი მიუწვდებოდათ – კენკრას, ბოლქვებს, მწერებს, პატარა ცხოველებს, რისთვისაც უხეშად დამუშავებული ქვის, ხის ან ძვლის იარაღებს ხმარობდნენ; ავდრისაგან დასაცავად აგებდნენ სახელდახელო ქოხებს ან იყენებდნენ ბუნებრივ თავშესაფრებს – მღვიმეებს. დაახლოებით 1,5-2 მილიონი წლის წინ უდიდესი მოვლენა მოხდა – ადამიანმა ისწავლა ცეცხლის გამოყენება: ჯერ ბუნებრივად, მეხის დაცემის შედეგად გაჩენილი ცეცხლის შენახვა, მოგვიანებით კი მისი მოპოვება ხახუნით ან კაუის მეშვეობით. შედეგები უაღრესად მნიშვნელოვანი იყო: საკვების ხარისხის მკვეთრი გაუმჯობესება, საიმედო დაცვა ნადირისაგან, ახალი, უფრო გრილჰავიანი ტერიტორიების ათვისება.

ამის შემდეგ, მილიონ წელზე მეტი ხნის განმავლობაში, ლირსშესანიშნავი თითქმის არაფერი მომხდარა, მაგრამ მერე საქმე სულ უფრო სწრაფად წავიდა წინ.

მშვილდ-ისარი

400-500 ათასი წლის წინ გაჩნდა შუბი, რამაც უფრო ეფექტური გახადა ნადირობა – საკვების მოპოვების ერთ-ერთი უმთავრესი საშუალება. მშვილდ-ისრის გამოგონების შედეგად ნადირობა უფრო უსაფრთხო გახდა: ცხოველის მონადირება შესაძლებელი იყო შორი მანძილიდანაც. ისრით დაჭრილი, მაგრამ ცოცხლად გადარჩენილი ცხოველი საკვების ერთგვარ „მარაგს“ ქმნიდა, მეორე მხრივ კი ხელს უწყობდა ცხოველთა მოშინაურებას. მაგრამ ყოველივე ამას კიდევ 350-400 ათასი წელი დაჭირდა.

25-30 ათასი წლის წინ დაიწყო თიხის დამუშავება: გაჩნდა მრავალგვარი ჭურჭელი, შესაძლებელი გახდა პროდუქტების ხანგრძლივი შენახვა და შორ მანძილზე გადატანა. მოგვიანებით თიხისაგან დამზადდა ახალი საიმედო საშენი მასალა – აგური და კრამიტი.

სამეთუნეო რგოლი

თიხის ჭურჭელი

ძვ. წ. მე-10 ათასწლეულიდან საფუძველი ჩაეყარა მიწათმოქმედებას, რასაც მოჰყვა მუდმივი დასახლებების წარმოშობა და გავრცელება. ამავე პერიოდში ადამიანმა ძალი მოიშინაურა და ერთგული მეგობარი, მონადირე და დარაჯი შეიძინა.

ძვ. წ. მე-9 ათასწლეულით თარიღდება დედამიწაზე ნაპოვნი ლითონის უძველესი ნივთი – სპილენძის სამკაული, რომელსაც არქეოლოგებმა თანამედროვე ერაყის ტერიტორიაზე მიაკვლიეს. ქვის ხანა დასასრულს მიუახლოვდა. ადამიანმა პირველად შეძლო ისეთი ნივთიერების მიღება, რომელიც ბუნებაში სუფთა სახით პრაქტიკულად არ მოიპოვება – ეს იყო ჯერ ბრინჯაო, მოგვიანებით კი რკინა.

ძვ. წ. მე-8 ათასწლეული: მეცხოველეობის დასაწყისი – ადამიანმა მოიშინაურა წვრილფეხა საქონელი – ცხვარი და თხა, რძის პროდუქტების, ხორცისა და მატყლის სამედო წყარო.

ძვ. წ. მე-6-7 ათასწლეული – ადამიანმა გამოიგონა გუთანი, მოსავლიანობა მკვეთრად გაიზარდა. გაჩნდა პირველი სარწყავი არხები.

ძვ. წ. მე-5 ათასწლეული – შუამდინარეთში გამოიგონეს ბორბალი და ურემი. გამოცხვა პირველი პური. დაიწყო ცხენისა და ღორის მოშინაურება.

ძვ. წ. მე-4 ათასწლეული – დაიწყო მსხვილფეხა რქოსანი საქონლისა და ქათმის მოშინაურება. ინდოჩინეთში მოჰყვავდათ ბრინჯი და შაქრის ლერწამი.

ბორბლის გამოსახულება მზის ტაძარზე ინდოეთში

ქართული ურემი

უკვე ძვ. წ.-მდე მე-4 ათასწლეულის მიწურულისთვის, ანუ 5000 წლის წინ, გაკეთდა თითქმის ყველა ის ძირითადი აღმოჩენა (საკვები პროდუქტები, საშენი მასალები, ტექნოლოგიები), რომელთა მეშვეობით კაცობრიობამ მე-15 საუკუნემდე მოახერხა სიცოცხლის უზრუნველყოფა და პლანეტაზე გაბატონებული მდგომარეობის მოპოვება. რასაკვირველია, სიახლეების ფართოდ გავრცელებას (ვაჭრობის, მიგრაციების, ომების პროცესში) ან დამოუკიდებლად აღმოჩენას (მაგალითად, მშვილდისარი ან ბორბალი მსოფლიოს მრავალ რეგიონში დამოუკიდებლად გამოიგონეს) საუკუნეები და ათასწლეულები დაჭირდა. გავრცელებისას სიახლეები, ჰავისა და ადგილობრივი კულტურული ტრადიციების შესაბამისად, სახეს იცვლიდა: ზოგან, ძირითადად, მეცხოველეობას მისდევდნენ, ზოგან – მიწათმოქმედებას, ზოგან სახლებს ხისგან

ორთქლმავალი

გავრცელდა სიმინდი, ლობიო, კარტოფილი, კაკაო და სხვა მცენარეული კულტურები.

მე-18 საუკუნის მეორე ნახევარში კი სამრეწველო რევოლუცია მოხდა. გაჩნდა ენერგიის ახალი უძრავრესი წყაროები – ჯერ ორთქლი, შემდეგ ნავთობპროდუქტები, მოგვიანებით – ელექტრობა. თანდათან სოფლის მეურნეობა სამრეწველო საფუძველზე გადავიდა – აშენდა უზარმაზარი ფერმები და პლანტაციები, რომლებსაც მანქანები ემსახურებოდა, განვითარდა ახალი ტექნოლოგიები – პროდუქტების დაკონსერვება, გაყინვა; ქიმიური მრეწველობა ახალ-ახალ სინთეზურ პროდუქციას ქმნიდა. აი, ასე მოვედით თანამედროვე სუპერმარკეტამდე, სადაც, პრაქტიკულად, ნებისმიერი საკვების, სასმელის თუ სიცოცხლის უზრუნველყოფისათვის საჭირო ნივთების შეძენა შეგვიძლია.

ჟიონება

- უკაცრიელ კუნძულზე ხომალდი ერთი თვის ან ერთი წლის მანძილზე რომ არ გამოჩენილიყო, როგორ ნარიმართებოდა შენი ცხოვრება? კიდევ რა საჭიროებების ნინაშე დადგებოდი?

დავალება

- ექსტრემალურ პირობებში აღმოჩენის შემთხვევაში, არჩევანის საშუალება რომ გქონდეს, შენი მოთხოვნილებებიდან და საჭიროებებიდან რომლებს ვერ დათმობდი? რომელ მოთხოვნილებებზე იტყოდი უარს? მოახდინე შენს მიერ შერჩეული მთავარი მოთხოვნილებების რანჟირება.

საშინაო დავალება

1. მოიძიე ინფორმაცია ძირითადი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების ფორმათა შესახებ სხვადასხვა კულტურაში.
2. მოიძიე ინფორმაცია მე-19 და მე-20 საუკუნის იმ აღმოჩენების შესახებ, რომლებიც დაკავშირებულია ადამიანის საპაზისო მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებასთან.
3. ჩაატარე კვლევა: შეადგინე (ან მოიპოვე) სუპერმარკეტში არსებული პროდუქციის სია და

დაახარისხე შემდეგი ცხრილის მიხედვით:

პროდუქცია, რომელსაც ადამიანი ქვის ხანაშიც დაამზადებდა (ძვ. წ. V-IV ათასწლეულამდე)	პროდუქცია, რომელიც XV საუკუნის შემდეგ იქნებოდა ხელმისაწვდომი	პროდუქცია, რომლის დამზადებასაც ადამიანი XVIII საუკუნის შემდეგ მოახერხებდა

საზოგადოებად განიხილება ადამიანთა ის ერთობა, რომლის წევრებსაც ყოველდღიური ურთიერთობა აქვთ და ერთმანეთის ცხოვრებაზე მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ. ყოველი ადამიანი საზოგადოების ნაწილია. იმისათვის, რომ იცხოვრო სრულფასოვნად, გყავდეს ოჯახი, მეგობრები, მიაღწიო წარმატებას, იგრძნო თავი დაცულად, აუცილებელია იყო საზოგადოების წევრი. საზოგადოების წევრობა ნიშნავს – გქონდეს ამ ერთობის სხვა წევრებთან საზიარო ინტერესები, ფასეულობები, წარმოდგენები. ერთი და იგივე საზოგადოებაში მცხოვრები ადამიანები აყალიბებენ ცხოვრებისა და ურთიერთობის საერთო, ყველასათვის მისაღებ წესს, რომელსაც კულტურა განსაზღვრავს.

საზოგადოება შედგება სხვადასხვა ასაკის, პროფესიის, ინტერესების, სოციალური როლისა და სტატუსის მქონე ინდივიდებისაგან. ყოველი მათგანი მნიშვნელოვანია საზოგადოებისთვის, რადგან ყველას შეაქვს საკუთარი წვლილი მის არსებობასა და განვითარებაში. ყოველ დილით, როდესაც ვიღვიძებთ, ვიწყებთ ურთიერთობას ოჯახის წევრებთან, შემდეგ – თანაკლასელებთან, თანამშრომლებთან, სრულიად უცნობ ადამიანებთან, რომლებიც მნიშვნელოვანილად განსაზღვრავენ ჩვენს ყოფას, იმას, თუ რამდენად შევძლებთ მიზნების მიღწევას. მაგალითად, ბევრ ჩვენგანს გადაადგილებისა და ყოველდღიური საქმიანობისათვის ესაჭიროება ტრანსპორტი. თუ ავტობუსით ვმგზავრობთ, მას აუცილებლად ეყოლება მძღოლი, რომელიც თავისი ყოველდღიური საქმიანობით გვიადვილებს ცხოვრებას. თავის მხრივ, შესაძლოა, ჩვენ გვქონდეს მსგავსი გავლენა სხვა, ჩვენთვის სრულიად უცნობი (ან თუნდაც ნაცნობი) ადამიანების ცხოვრებაზე. წარმოიდგინეთ, ეს ყველაფერი რომ არ არსებობდეს, როგორი უმწეო და დაუცველი იქნებოდა თითოეული ჩვენგანი, ალბათ, თავის გადარჩენაც გაგვიჭირდებოდა. გავიხსენოთ რობინზონ კრუზო, დანიელ დეფოს ამავე სახელწოდების ცნობილი რომანის გმირი. მან საკუთარი მიზნის განხორციელება, ანუ უკაცრიელი კუნძულიდან თავის დაღწევა მხოლოდ სხვათა ხელშეწყობით შეძლო.

რობინზონ კრუზო და პარასკევა

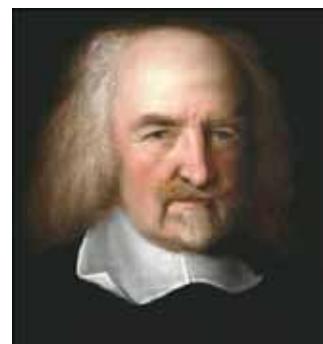
პიროვნება, რომლის უსაფრთხო და სტაბილური ცხოვრების ერთ-ერთი ძირი-თადი გარანტია საზოგადოების წევრობაა, თავის მხრივ, ამავე საზოგადოების მიმართ გარკვეულ ვალდებულებებს ატარებს. თუ ინდივიდი, როგორც საზოგადოების წევრი, მოვალეობებს წარმატებით ასრულებს, იზრდება მისი პირადი წარმატების პერსპექტივაც. იგი, სავარაუდოდ, მოიპოვებს მაღალ სოციალურ სტატუსს, ექნება კარგი სამსახური და ა.შ. მეორე მხრივ, გაზიარებული წესების უხეშ დარღვევას, შესაძლებელია, საზოგადოების მხრიდან მკაცრი რეაქცია და სანქციები მოყვეს. ინდივიდს, შესაძლოა, დაეკისროს როგორც

მორალური, ასევე სამართლებრივი პასუხისმგებლობა. პირველი, გარკვეულ შემთხვევებში, სამართლებრივ პასუხისმგებლობაზე არანაკლებ მძიმეა.

ნარსულში საზოგადოება მკაცრად განსაზღვრავდა ინდივიდის ცხოვრების წესს და სოციალურ მდგომარეობას. ხშირად ადამიანი დაბადებიდანვე გარკვეული სტატუსის მატარებელი იყო და არ შეეძლო მისი შეცვლა. მაგალითად, ბატონის პერიოდში გლეხი მთელი ცხოვრების მანძილზე ბატონს ემსახურებოდა და ამ მხრივ არაფრის შეცვლა შეეძლო. ინდოეთში დღემდე არსებობს კასტები, ადამიანები ამა თუ იმ კასტის წევრად იბადებიან და, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, სიცოცხლის ბოლომდე ინარჩუნებენ ამ სტატუსს.

ადამიანისა და საზოგადოების ურთიერთდამოკიდებულებასთან დაკავშირებით, საინტერესო მაგალითები მოიპოვება ქართულ ლიტერატურასა და ფოლკლორში. საქართველოს მთიანეთში საზოგადოებაში მიღებული ნორმების დარღვევა, ბართან შედარებით, უფრო მკაცრად ისჯებოდა. ამის დასტურია ე.წ. „მოკვეთის“ წესის არსებობა. ვინც არ იზიარებდა საზოგადოებაში დადგენილ წესებს და უპირისპირდებოდა მათ, საზოგადოებისგან მოიკვეთებოდა და იძულებით ტოვებდა საცხოვრებელ ადგილს. გაიხსენეთ ვაჟა-ფშაველას ცნობილი პოემა „ალუდა ქეთელაური“. ალუდა, რომელიც საზოგადოების (თემის) ერთ-ერთი ლიდერია, უძველეს ხევსურულ ტრადიციას არღვევს და მოსისხლეს მარჯვენას არ აჭრის. ასეთი დარღვევა თვით ალუდასთვისაც უპატიებელია, იგი იძულებული ხდება, თემი დატოვოს და მასთან ყოველგვარი კავშირი გაწყვიტოს. ვაჟას კიდევ ერთი ნაწარმოების, „მოკვეთილის“ ერთ-ერთი მთავარი პერსონაჟი ბახა, რომელიც, ალუდა ქეთელაურის მსგავსად, საზოგადოების პატივისცემით სარგებლობს, კავშირს ამყარებს ხევსურებისადმი მტრულად განწყობილ ქისტებთან. ამ საქციელის გამო, იგი იძულებული ხდება ხევსურეთიდან გადაიხვეწოს

ცნობილ ინგლისელ ფილოსოფოს თომას ჰობსის (1588-1679) თუ დავესესხებით, ადამიანის ცხოვრება საზოგადოების გარეშე ხანმოკლე, უსარგებლო და, შესაძლოა, საშიშიც იყოს. იმ ფაქტს, რომ ჩვენ სოციალური არსებები ვართ, სხვა ადამიანებთან ურთიერთობა, ანუ საზოგადოებაში ცხოვრება განაპირობებს. საზოგადოება, ერთი მხრივ, განსაზღვრული წესების მიხედვით ცხოვრებას „გვაიძულებს“, ხოლო მეორე მხრივ, ნარმატებების მიღწევისა და საკუთარი თავის რეალიზაციის შესაძლებლობებს გვთავაზობს.

თომას ჰობსი

ქითხვა

- თუ გაგრძენია ოდესმე აზრი, რომ საზოგადოებისგან განცალკევებულად გეცხოვრა? ნარმოიდგინე, რომ მარტო ცხოვრება გადაწყვიტე. ასეთ შემთხვევაში, როგორ მოაწყობდი შენს ყოფას?

ჭუჭური მუშაობა

1. რა დადებითი და უარყოფითი ნიშნები აქვს ცხოვრებას საზოგადოებასთან ერთად და მის გარეშე? იმსჯელე და შეავსე *T*-სქემა.

ცხოვრება საზოგადოებაში	ცხოვრება საზოგადოების გარეშე

2. იმსჯელე ანდაზის შესახებ: „თავისუფალი რომ იყო, კანონებს უნდა დაემორჩილო“.

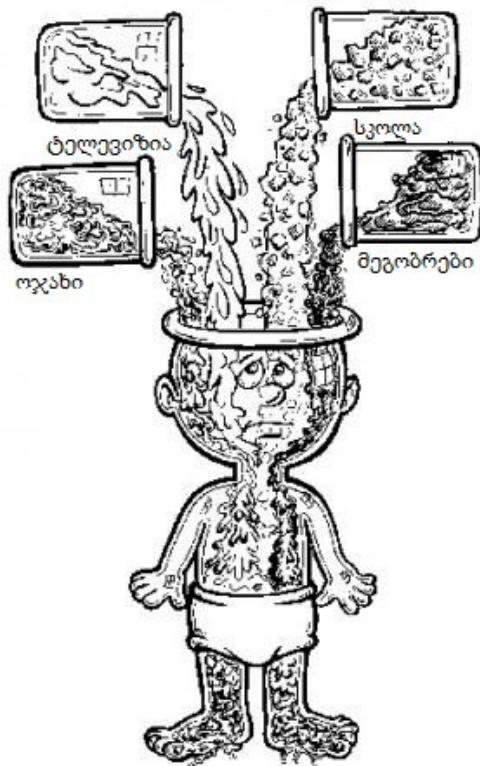
დაბადებისას ახალშობილი არ განეკუთვნება რომელიმე კულტურას. როგორც იცი, კულტურა გენეტიკურად არ გადაეცემა. მხოლოდ მშობლების, მასწავლებლების და სხვათა ხელშეწყობით ყალიბდება ბავშვი კულტურისა და საზოგადოების წევრად, კულტურულ და სოციალურ არსებად. ამ პროცესს **სოციალიზაციას** ვუწოდებთ. სოციალიზაციის პროცესში ჩვენ ვსწავლობთ იმ კულტურის ენას, რომელშიც დავიბადეთ, ვითვისებთ იმ საზოგადოებრივ როლებს, რომელიც ცხოვრებაში უნდა „ვითამაშოთ.“ მაგალითად, გოგონა სწავლობს, თუ როგორი დიასახლისი, და, მეგობარი ან, მომავალში, დედა უნდა იყოს. გარდა ამისა, სოციალიზაციის პროცესში ახალგაზრდები სწავლა-განათლების მეშვეობით ეუფლებიან საკუთარ პროფესიულ როლებსაც.

ისე, როგორც უფროსები

სოციალიზაცია – ინდივიდის

მიერ კულტურული ნორმების და ფასეულობების შეთვისების პროცესი.

არც ერთი ბიოლოგიური სახეობის ნაშიერი არის უფროსზე ისე ხანგრძლივად დამოკიდებული, როგორც ადამიანის. ბავშვობისა და ახალგაზრდობის პერიოდი შესაძლებლობას იძლევა, მომავალ თაობას გადაეცეს ის ცოდნა და გამოცდილება, რომელიც დაგროვილია თაობათა მიერ, უნიკალურია ყველა საზოგადოებისათვის და მათ ერთმანეთისაგან განასხვავებს.

სოციალიზაციის პროცესში ყალიბდება პიროვნების შეხედულებები, მსოფლიმედველობა, გემოვნება, გარემოებისა და მდგომარეობის ცვლილებასთან ერთად, ადამიანი ითვისებს ახალ-ახალ სოციალურ როლებს.

ფორმალური სოციალიზაციის პროცესი

სოციალიზაციის პროცესი დაბადებიდან იწყება. ადრეული ბავშვობის წლები ყველაზე ინტენსიური სოციალიზაციის პერიოდია, როდესაც ვეუფლებით ენას და ვსწავლობთ ჩვენს კულტურაში არსებულ ძირითად წარმოდგენებსა და შეხედულებებს.

სხვადასხვა კულტურაში ბავშვთა სოციალიზაციის განსხვავებული მეთოდები და საშუალებები გამოიყენება. გამოყოფენ სოციალიზაციის ორ ზოგად ტიპს – **ფორმალურ და არაფორმალურ სოციალიზაციას.** ფორმალური სოციალიზაცია, ძირითადად, სააღმზრდელოდასასწავლოდანესებულებებში

- საკლასო ოთახებში, მასწავლებლების და აღმზრდელების გარემოცვაში მიმდინარეობს, მას წარმართავენ და აკონტროლებენ უფროსები. არაფორმალური სოციალიზაციის დროს ბავშვი, უმთავრესად, მიბაძვით, უფროსების ქცევის იმიტაციით ითვისებს კულტურის ნორმებს და ქცევის წესებს. უნდა აღინიშნოს, რომ მსგავსი დაყოფა პირობითია და სოციალიზაციის ეს ორი ზოგადი ტიპი სხვადასხვა კულტურაში განსხვავებული სახით გვხვდება.

ყოველ საზოგადოებაში არსებობს

ე.წ. სოციალური ინსტიტუტები.
ესაა ორგანიზებული ჯგუფები, რომლებიც გარკვეულ ფუნქციას ასრულებენ. სოციალურ ინსტიტუტებს განეკუთვნება, მაგალითად, უხუცესთა საბჭო, პოლიცია, ან, სულაც, თამადის ინსტიტუტი საქართველოში.

ინსტიტუტებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ ადამიანის სოციალიზაციის, საზოგადოებაში მისი ინტეგრაციის პროცესს, **სოციალიზაციის აგენტებს** უწოდებენ. ესენია ოჯახი, საბავშვო ბალი, სკოლა, სხვა საგანმანათლებლო დაწესებულებები, სანათესაო წრე, მეგობრები, სამეზობლო/ეზო, ქუჩა, მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები და სხვა.

არაფორმალური სოციალიზაციის პროცესი

1. დახატე წრე და დაყავი ნაწილებად. თითოეული ნაწილი გამოხატავს იმ ჯგუფს, რომელსაც თავს მიაკუთვნებ და შენს როლს ამ ჯგუფში. რომელი ჯგუფიც უფრო მნიშვნელოვანია შენთვის, მას წრის უფრო დიდი ნაწილი დაუთმე:

მეგობრები

სკოლა

ოჯახი

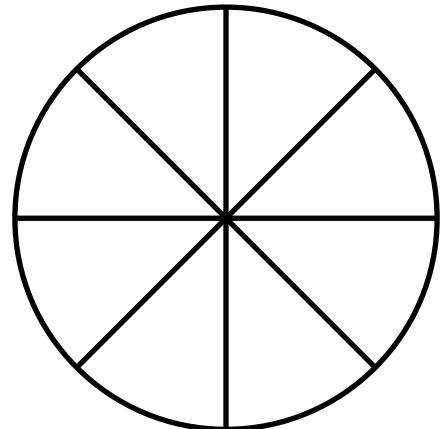
სანათესაო წრე

სამეზობლო

საბავშვო ბალი

ეზო, ქუჩა, უბანი

ტელევიზია

თუ საჭიროდ ჩათვლი, შეავსე ჩამონათვალი.

არჩევანი დაასაბუთე.

შეადარე შენ მიერ შესრულებული დავალება თანაკლასელების მიერ შესრულებულ დავალებებს; იმსჯელე მსგავსებებისა და განსხვავებების შესახებ.

2. დაწერე ესე: „ოჯახი – უმნიშვნელოვანესი სოციალური აგენტი?“

იდენტობა (ლათ. *idem* – იგივე, მსგავსი, *identitas* – იგივეობა) – ამა თუ იმ სოციალური ჯგუფისადმი მიკუთვნებულობის განცდა.

ჩვენ ათასობით პატარა ისტორიისაგან შევდგებით

მოსწავლე.

სოციალური სტატუსი – პიროვნების მდგომარეობა საზოგადოებაში.

განმსაზღვრელია. ადამიანები თავს მიაკუთვნებენ ამა თუ იმ ჯგუფს, რომლის წევრებთან ერთად ცხოვრობენ კონკრეტულ ტერიტორიაზე, მეტყველებენ ამა თუ იმ ენაზე, აქვთ საერთო რელიგია, საერთო წარსული. კულტურული იდენტობა ადამიანებს საშუალებას აძლევს განსაზღვრონ, ვინ ვართ ჩვენ და ვინ არიან სხვები.

იდენტობა დაკავშირებულია ადამიანის ცხოვრებაში არსებულ მთავარ კითხვებთან – „ვინ ვარ მე?“ და „ვინ ვართ ჩვენ?“

ადამიანი საკუთარ იდენტობას ამა თუ იმ სოციალური ჯგუფისადმი მიკუთვნებულობით საზღვრავს. ცხოვრების მანძილზე ამ ჯგუფების რაოდენობა იზრდება. ადამიანს ერთდროულად რამდენიმე იდენტობა აქვს, მაგალითად, იგი დაკავშირებულია ოჯახთან, როგორც შვილი, მეულე, ძმა ან და, მამა ან დედა; ამავე დროს ის, თავის ოჯახთან ერთად, რომელიმე სოციალურ, ეთნიკურ და რელიგიურ ჯგუფთან აიგივებს თავს, რომელიმე ქვეყნისა და რეგიონის მცხოვრებია, რომელიმე პროფესიულ საზოგადოებას და ასაკობრივ ჯგუფს მიეკუთვნება. ეს ჩამონათვალი კიდევ შეიძლება გაგრძელდეს, ან მისი შემადგენელი ელემენტები შეიცვალოს. მაგალითად, ქალაქ რომის მცხოვრები საკუთარ იდენტობას განსაზღვრავს როგორც რომაელი, იტალიელი, კათოლიკე, ქრისტიანი, ევროპელი, დასავლელი.

იდენტობა განსაზღვრავს ადამიანის ქცევას. რამდენადაც ერთი და იგივე პიროვნება ერთდროულად რამდენიმე იდენტობის მატარებელია, მისი ქცევა განსხვავებულია სხვადასხვა ვითარებაში. მაგალითად, იგი სხვადასხვაგვარად იქცევა როგორც დედა და როგორც თანამშრომელი, როგორც ძმა და როგორც

როგორც იცი, სოციალიზაცია მთელი ცხოვრების მანძილზე გრძელდება. შესაბამისად, ადამიანის იდენტობა მუდმივად ივსება ახალი „პატარა ისტორიებით“.

კულტურული იდენტობა ინდივიდის ცხოვრების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი

ადამიანი შეიძლება
განისაზღვროს როგორც
არსება, რომელსაც შეუძლია
თქვას „მე“, შეუძლია
განსაზღვროს საკუთარი თავი
როგორც დამოუკიდებელი
სუბიექტი.

**ერიხ ფრომი, ამერიკელი
ფსიქოლოგი**

იდენტობა არის ადამიანთა
წარმოდგენა იმის შესახებ,
თუ ვინ არიან ისინი, რას
წარმოადგენენ და რა
დამოკიდებულება აქვთ
სხვებთან.

**მაიკლ ჰოგი და დომინიკ
აბრამსი,
ამერიკელი ფსიქოლოგები**

იდენტობა გვაძლევს
ადგილს სამყაროში და
წარმოადგენს კავშირს ჩვენსა
და იმ საზოგადოებას შორის,
რომელშიც ვცხოვრობთ.

**ქეთრინ ვუდვორდი,
ამერიკელი მეცნიერი და
მწერალი**

კულტურული იდენტობა, კონკრეტული ფასეულობებისა და ნორმების გაზიარება
განსაზღვრავს იმას, თუ როგორ შეასრულებს ინდივიდი სხვადასხვა ცხოვრებისეულ „როლს“.
მაგალითად, კულტურებში განსხვავებული შეხედულება არსებობს ქალისა და მამაკაცის,
ახალგაზრდისა და ზრდასრულის, ქვრივისა და დაუქორნინებლის ქცევის, ჩაცმის, მეტყველების,
ინტერესებისა და საქმიანობის შესახებ.

ადამიანის მიერ საკუთარი თავის იდენტიფიცირებას მისი სქესისათვის კულტურით
განსაზღვრულ სოციალურ როლთან **გენდერული იდენტობა** ეწოდება.

სტილი – ჩაცმულობა, ვარცხნილობა, მაკიაჟი, სამკაულები და აქსესუარები, რომელთა
მეშვეობით ჩვენ შეგვიძლია მივხვდეთ, როგორია ადამიანის იდენტობა – მისი სოციალური
სტატუსი, რელიგიური შეხედულებები, ეთნიკური კუთვნილება და სხვა.

სახალისო ისტორია: ვინ ვარ მე?!

მარკ ტვენი

ტრაგიკული ნათესაობა

ერთმა ფილადელფიელმა მოქალაქემ თავი მოიკლა და შემდეგი შინაარსის წერილი დატოვა:

მე შევირთე ქვრივი ქალი, რომელსაც მოზრდილი ქალიშვილი ჰყავდა. მამაჩემმა შეიყვარა იგი და ცოლად შეირთო. ასე რომ, მამაჩემი ჩემი სიძე გახდა, ხოლო გერი – დედაჩემი, რადგან ის მამაჩემის მეუღლე იყო.

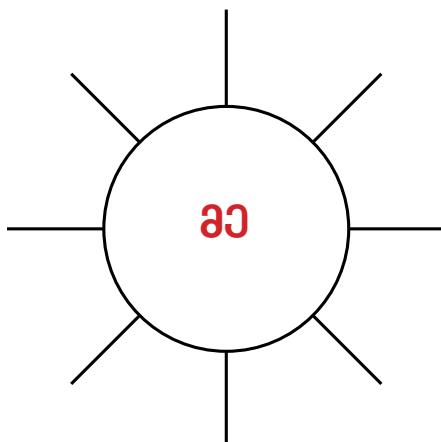
ჩემს ცოლს შეეძინა ვაჟი, რომელიც მამაჩემს ცოლისძმად ეკუთვნოდა, მე კი ბიძად, როგორც ჩემი დედის ძმა.

მამაჩემის ცოლსაც შეეძინა ვაჟი. იგი, რა თქმა უნდა, ჩემი ძმაც იყო და შვილიშვილიც, როგორც ჩემი ქალიშვილის ვაჟი.

მაშასადამე, ჩემი ცოლი გახდა ჩემი ბებია, როგორც დედაჩემის, ანუ ჩემი გერის დედა, მე კი, ერთსა და იმავე დროს, ჩემი ცოლისათვის ქმარიც ვარ და შვილიშვილიც. და რადგან რომელიმე ადამიანის ბებიის ქმარი, ამავე დროს, ამ ადამიანის ბაბუაც არის, გამოდის, რომ მე საკუთარი თავის ბაბუაც ვყოფილვარ.

დავალება

1. მოძებნე 5 ახალგაზრდული ჯგუფის სურათი, მაგალითად, პანკების, რეპერების, ჰიპების, სეინჭედების და ა.შ. თითოეული სურათი აღწერე და ახსენი, როგორ აღიქვამენ ისინი საკუთარ თავს და როგორ გამოხატავენ საკუთარ მიკუთვნებულობას კონკრეტული ჯგუფისადმი.
2. მოცემულ სქემის მიხედვით აღწერე, ვინ ხარ შენ?

3. როგორ აუხსნიდი უცხოელს, ვინ არის ქართველი? პასუხი გამოსახე სქემით, ლოგიკური ჯაჭვის სახით:

გაიხსენე იდენტობასთან დაკავშირებული გაკვეთილის ბოლოს მოცემული დავალება, სადაც ლოგიკური ჯაჭვის სახით უნდა წარმოგედგინა ქართველთა იდენტობა. იდენტობის რომელი დონე იყო ყველაზე ფართო, რომელი მათგანი გაერთიანებდა ყველაზე მეტ ადამიანთან, ვის მსგავსადაც თავს მიიჩნევ? თუ იმავე გაკვეთილში მოტანილ რომის მოქალაქის მაგალითზე შეეცდები ამ დავალების შესრულებას და იდენტობის დონეებს წრეების სახით წარმოიდგენ, ასეთ სქემას მიიღებ:

ცივილიზაცია (ლათ. *civis, civilitas, civitas*) – მოქალაქე, სამოქალაქო, სამოქალაქო საზოგადოება.

ამ შემთხვევაში, ყველაზე ფართო დონე დასავლური იდენტობაა. მეცნიერთა ნაწილი კულტურული იდენტობის ყველაზე ფართო და მრავალი მსგავსი ნიშნის მომცველ დონეს ცივილიზაციას უწოდებს. ამ თვალსაზრისის მიხედვით, ცივილიზაცია არის საერთო

ნიშნების მქონე კულტურათა პირობითი ერთობა. კაცობრიობა ასეთი ერთობებისაგან – ცივილიზაციებისაგან – შედგება, რომელთაგან თითოეულს საკუთარი, სხვებისგან განსხვავებული ნიშნები აქვს, მაგალითად, დროისა და სივრცის აღქმა, ბუნებისა თუ შრომისადმი დამოკიდებულება, ამქვეყნიურისა და იმქვეყნიური სამყაროს შესახებ არსებული წარმოდგენა, რელიგია, წარსულისადმი დამოკიდებულება და სხვა მახასიათებლები.

ერთ მშვენიერ დღეს რომ კაცობრიობამ გონიერ უცხოპლანეტელებთან კონტაქტი დაამყაროს, ძალზე სავარაუდოა, რომ გაჩნდეს იდენტობის კიდევ უფრო ფართო დონე – „დედამიწელები“.

სამუელ ჰანტინგტონი

ცივილიზაცია ყველაზე ვრცელი ერთობაა, რომელსაც ადამიანი თავს მიაკუთხნებს ან, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, რომელთანაც იგი თვითიდენტიფიკაციას ახდენს. ცივილიზაცია – ეს არის ყველაზე დიდი „ჩვენ“, რომლის ფარგლებში ადამიანი თავს „შინ“ გრძნობს. ამავე დროს, იგი გვყოფს ჩვენ მათგან, ვინც ამ ცივილიზაციის მიღმაა.

სამუელ ჰანტინგტონი, ამერიკელი პოლიტოლოგი

თანამედროვე ცივილიზაციები
ჰანტინგტონის მიხედვით

ლუის ჰენრი მორგანი

მე-20 საუკუნის ბოლოს, საბჭოთა კავშირის დაშლისა და ცივი ომის დამთავრების შემდეგ, ს. ჰანტინგტონმა გამოთქვა მოსაზრება, რომ დღეს მსოფლიოში არსებობს 8 ცივილიზაცია: დასავლური, მართლმადიდებლურ-სლავური, მუსლიმური, კონფუციური, იაპონური, ინდუ-ისტური, ლათინური ამერიკისა და აფრიკული, რომლებიც ერთმანეთის მსგავსი ნიშნების მქონე კულტურებს მოიცავენ¹. უახლოეს მომავალში მსოფლიოს სახეს ამ ცივილიზაციათა ურთიერთობა განსაზღვრავს. თანამედროვე სამყაროს კონფლიქტები ცივილიზაციათა განსხვავებულობის და დაპირისპირების შედეგია, რის გამოც მათმა ურთიერთობამ, შესაძლოა, „ცივილიზაციათა შეჯახების“ სახე მიიღოს. ს. ჰანტინგტონის ვერსიას დიდი გამოხმაურება და მწვავე კამათი მოჰყვა.

ალბათ, უფრო ხშირად ცივილიზაციის სხვაგვარი გაგება შეგხვედრია, რომლის თანახმად, ცივილიზაცია ამა თუ იმ საზოგადოების ან, მთლიანად, კაცობრიობის განვითარების საფეხურია. ცნობილი ამერიკელი ანთროპოლოგი ლუის ჰენრი მორგანი (1818-1881) ერთმანეთისაგან განასხვავებდა ცივილიზებულ და პრიმიტიულ საზოგადოებებს, რომელთაც

¹ ჰანტინგტონის მიერ შემოთავაზებული ამ სახელწოდებით, მართლმადიდებლური ცივილიზაციის ფარგლებს მიღმა რჩებიან, მაგალითად, ბერძნები, ქართველები, რუმინელები და ზოგი სხვა მართლმადიდებლები

ცივილიზაციის საფეხურისათვის ჯერ არ მიეღწიათ. ცივილიზაციის ნიშნებად მიჩნეული იყო მიწათმოქმედების განვითარება, სიმდიდრის დაგროვება, მიწის კერძო საკუთრების გაჩენა, ქალაქების ზრდა, სახელმწიფოსა და დამწერლობის წარმოშობა, ვაჭრობის განვითარება, მეცნიერული ცოდნის (არითმეტიკა, გეომეტრია, ასტრონომია) ჩასახვა, ხელოვნების შექმნა და ა.შ. დღეს, ხშირად, ცივილიზაცია ტექნიკურ და ტექნოლოგიურ პროგრესთან იგივდება.

ბუშმენები

ჟილებები

1. ჩამოთვალე ცივილიზაციები (ისტორიული და თანამედროვე).
2. რომელია ის ნიშნები, რომლებითაც კულტურები ამა თუ იმ ცივილიზაციას მიეკუთვნებიან?
3. გაიხსენე ცივი ომის შემდგომ პერიოდში მომხდარი ან მიმდინარე კონფლიქტები და იმსჯელური მათ კულტურულ-ცივილიზაციურ საფუძვლებზე. მოიფიქრე ამ კონფლიქტების მოგვარების გზები.
4. ცივილიზაციის რომელ გაგებას ასახავს ყოველდღიურ მეტყველებაში გავრცელებული გამოთქმები: „ცივილიზებული სამყარო“, „ცივილიზებული ადამიანი“, „ცივილიზებული ქცევა“ და სხვა.

დაკავშირება

- გაკვეთილში მოცემულია სურათი, რომელიც ასახავს „პრიმიტიული“ საზოგადოებების ცხოვრებას. წარმოიდგინე, რომ ხარ მე-19 საუკუნის ევროპელი პოლიტიკოსი, მისიონერი ან მკვლევარი. რის შეცვლას განიზრახავდი ამ საზოგადოებების ცხოვრებაში, რატომ და როგორ?

მარგინალი (ლათ. *margo* – არე, კიდე, ზღვარი) – თავდაპირველად აღნიშნავდა წიგნის გვერდის კიდეს (არშიას), თავისუფალ ადგილს ძირითადი ტექსტის გვერდით, რომელიც გამოიყენებოდა მინაწერების გასაკეთებლად. დღეს ამ სიტყვით აღინიშნება ინდივიდები და ჯგუფები, რომლებიც საზოგადოების „მიღმა“ აღმოჩნდნენ.

იმ ადამიანებს, რომლებიც საზოგადოებისაგან გარიყულები აღმოჩნდნენ, აკაკი წერეთელი ღამურას ადარებს.

დღეს ასეთ ადამიანებს მარგინალებს უწოდებენ. ეს ტერმინი იმ ინდივიდებს აღნიშნავს, რომლებიც, ამა თუ იმ მიზეზის გამო, ვერ ან არ არიან სრულფასოვნად ჩართული საზოგადოების ცხოვრებაში; მაგალითად, მიგრანტები – ერთი ქვეყნიდან მეორეში გადასული პირები, რომლებიც თავიანთ ჩვეულ გარემოს მოწყდნენ და ახალი გარემო ვერ გაითავისეს, აგრეთვე უსახლკაროები და ა.შ.

გახსოვს აკაკი წერეთლის ცნობილი ლექსი „ღამურა“? თაგვს თაგვად ყოფნა მოპეზრდა და ჩიტად ქცევა ინატრა. თაგუნას სურვილი შეუსრულდა და ფრთხები გამოესხა, მაგრამ, უჩვეულო გარეგნობის გამო, სხვა ჩიტებმა აითვალინება და იძულებული გახდა, ისევ თაგვებთან დაბრუნებულიყო. ფრინველად ქცეული თაგვი აღარც ძველმა თანამოძმებმა მიიღეს. საბრალო თაგუნას სხვა გზა აღარ ჰქონდა, ყველას გაერიდა და ბნელ ნანგრევებში დაიდო ბინა. მას შემდეგ იგი სამალავიდან მხოლოდ ღამ-ლამობით გამოდის.

შუა საუკუნეების ხელნაწერი წიგნი მინაწერებით

უსახლკარო

მარგინალობისადმი ინტერესი განაპირობა დასავლეთში, განსაკუთრებით, ამერიკის შეერთებულ შტატებში მიგრაციის აქტიურმა პროცესმა. სხვადასხვა ეთნიკური წარმომავლობის ჯგუფები, მატერიალური კეთილდღეობის თუ უზრუნველი ცხოვრების ძიებაში, მასობრივად ტოვებდნენ საკუთარ საცხოვრებელ ადგილს და უცხო ქვეყანაში სახლდებოდნენ. ახალ გარემოში დამკვიდრების პროცესი ყოველთვის რთულია, მით უფრო მაშინ, როცა მას თან ახლავს სოციალური პრობლემები: უმუშევრობა, სოციალური სტატუსის და გარანტიების არქონა. ვითარებას ართულებს ისიც, რომ ახალ ადგილას მიგრანტებს არავინ ელის და მათი გამოჩენა დამატებით პრობლემად აღიქმება. სწორედ ასეთი ვითარება იწვევს ჯგუფის მარგინალიზაციას. ეს ჯგუფები მარგინალურ მდგომარეობაში არიან როგორც „მასპინძელ“, ისე მათთვის მშობლიურ კულტურასთან მიმართებაში.

ინდივიდებისა და ჯგუფების
მარგინალიზაცია შეიძლება გამოიწვიოს
ეკონომიკური, სოციალური და პოლიტიკური
სისტემის მკვეთრმა ცვლილებამ. მაგალითად,
ბატონიშვილის გაუქმების შემდეგ მარგინალურ
მდგომარეობაში აღმოჩნდნენ სოფლის
მცხოვრებნი, რომლებმაც ვერ შეძლეს
ახალ რეალობასთან შეგუება, დაკარგეს
ძველი სტატუსი და, გარკვეული დროის
განმავლობაში, ვერ შეიძინეს ახალი.

ემიგრანტები

დანართი

1. გაიხსენე ილია ჭავჭავაძის, დავით კლდიაშვილისა და სხვა ქართველი მწერლების
პერსონაჟები. იმსჯელე, რომელი მათგანი შეიძლება ჩაითვალოს მარგინალად?
2. იმსჯელე, შეიძლება თუ არა ჩაითვალონ მარგინალებად ბოროტმოქმედები და კრიმინალური
ჯგუფები?

კონტრკულტურა უპირისპირდება გაბატონებულ კულტურას და აყალიბებს უმრავლესობის კულტურის საწინააღმდეგო ფასეულობებსა და ნორმებს.

ბევრი თქვენგანი ატარებს ჯინსებს, აქსესუარებს მშვიდობის სიმბოლოს გამოსახულებით, ბიჭები – გრძელ თმას... გიფიქრიათ იმაზე, ეს, უბრალოდ, მოდაა თუ რაიმე იდეის გამოხატულება?

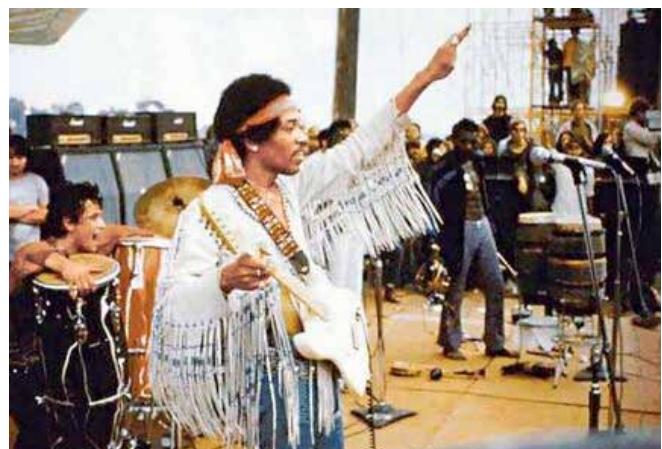
ბითლზი

ჯენის ჯოპლინი

პინკ ფლოიდი

ჯიმი ჰენდრიქსი

თქვენ, ალბათ, უსმენთ ბითლზს, ჯენის ჯოპლინს, ჯიმი ჰენდრიქსს, პინკ ფლოიდს, ან 1960-იანი წლების სხვა მომღერლებსა და ჯგუფებს. მოგწონთ მათი მუსიკა? იცით რაიმე იმ იდეების და მსოფლიმხედველობის შესახებ, რამაც ასეთი მუსიკის შექმნა განაპირობა?

1960-იან წლებში დასავლეთ ევროპის ქვეყნები და ამერიკის შეერთებული შტატები მანამდე არნახულმა ახალგაზრდულმა პროტესტმა მოიცვა, რომლის მიზანი კულტურაში რევოლუციური ცვლილებების განხორცილება იყო. ამერიკელმა სოციოლოგმა თეოდორ როზაკმა ამ მოძრაობას **კონტრკულტურა** ეწოდა.

კონტრკულტურა უპირისპირდებოდა იმდროინდელი დასავლური საზოგადოებისათვის ჩვეულ, მომხმარებლურ ცხოვრების წესსა და მსოფლმხედველობას. კონტრკულტურა მოიცავდა სტუდენტებისა და ჰიპების მოძრაობას.

კონტრკულტურული იდეების მქონე ახალგაზრდების უმრავლესობა „ნებიერა ბავშვები“ იყვნენ. კარგმა ეკონომიკურმა და სოციალურმა პირობებმა შესაძლებლობა მისცა მათ, ნაკლებად შეხებოდნენ ცხოვრებისეულ რეალობას. ყოველდღიური პრობლემებისაგან თავისუფალნი, დიდ დროს უთმობდნენ სწავლას, მათი უზრუნველყოფილი მომავალი წინასწარ განსაზღვრული იყო. შეიძლება, სწორედ ამიტომ, ისინი იდეალისტებად ჩამოყალიბდნენ. ახალგაზრდებს არ სურდათ, გამოთხოვებოდნენ ბავშვობის იდეალებსა და უზრუნველ ცხოვრებას, მიეღოთ რეალური სამყარო, სადაც მათ რეალური ვალდებულებები და პასუხისმგებლობები დაეკისრებოდათ, ამიტომ მათ გადაწყვიტეს, არსებული სინამდვილე თავიანთი იდეალური სამყაროთი ჩაენაცვლებინათ.

1960-იანი წლების დასაწყისში ამერიკული და, მთლიანად, დასავლური საზოგადოების ძირითადი ფასეულობები იყო პირადი წარმატება, შეუპოვარი შრომა, დროის რაციონალური გამოყენება, ეფექტიანობა და სარგებლიანობა, პროგრესი, მატერიალური კეთილდღეობა. ამ პრაგმატულ ფასეულობებს და კონკურენციაზე დამყარებულ საზოგადოებას სტუდენტებმა დაუპირისპირეს ანტიმომხმარებლობა, ალტრუიზმი, როგორც ადამიანთა ურთიერთობის საფუძველი, სოციალური და მორალური თანასწორობა, ორიენტაცია ინტელექტუალურ და სულიერ ფასეულობებზე. მაგალითად, თუ უმაღლესი განათლება წარმატებული კარიერისა და კეთილდღეობის წინაპირობად მიიჩნეოდა, მეამბოხე სტუდენტების უმრავლესობა სწავლის

1958 წელს ჯერლდ ჰოლტომის მიერ შექმნილი მშვიდობის სიმბოლო, რომელიც პირველად ბრიტანეთში პირთვული განიარაღების კაპიანისას გამოყენეს, კონტრკულტურის მთავარ სიმბოლოდ იქცა

60-იანი წლების
მეამბოხე
ახალგაზრდობა

„მშვიდობა, სიყვარული, მუსიკა, თავისუფლება, ზეიმი“

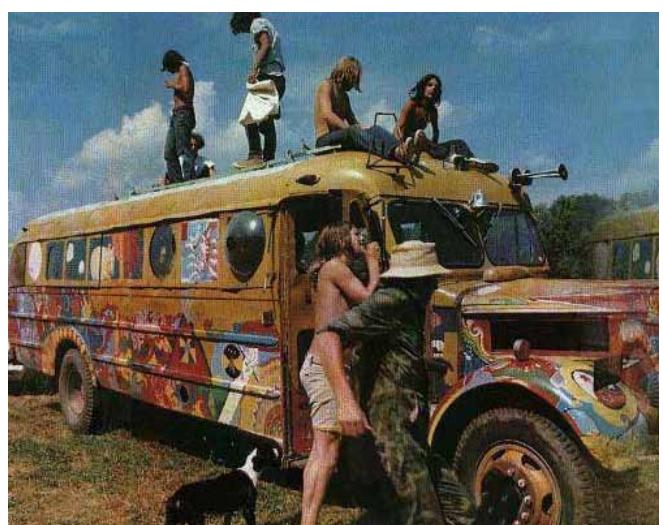
მიზნად სამყაროსა და საკუთარი თავის შეცნობას თვლიდა. ეს ახალგაზრდები დაუბირის-პირდნენ არა სოციალურ ან რაიმე სხვა კონკრეტულ პრობლემას, არამედ მთლიანად დასავლურ ცივილიზაციას. კონტრკულტურის წარმომადგენელთათვის დამახსიათებელი იყო ჩაცმის, ქცევისა და, ზოგადად, გარეგნობის განსხვავებული სტილი, რაც საზოგადოებისადმი პროტესტს გამოხატავდა. იმ პერიოდის მუსიკა და პოეზიაც გამსჭვალული იყო კონტრკულტურული იდეებით.

„მე უკვე აღარ შემიძლია გავიზიარო ამერიკის – ყოველ შემთხვევაში, დღევანდელი ამერიკის – მორალი. ხვალ, შეიძლება, დაიბადოს ახალი ამერიკა და მე მოვინდომო მის ნაწილად გახდომა, მაგრამ დღეს მე ჩემი საკუთარი მორალი მაქს და ამერიკა მას არ იღებს“, - ასე გამოხატავდა თავის პოზიციას ერთ-ერთი სტუდენტი.

„ჩვენი მოღვაწეობა ნაკარნახევია გრძნობით, რომ, შეიძლება, ჩვენ ვართ უკანასკნელი თაობა ექსპერიმენტისა, რომელსაც სიცოცხლე ეწოდება“ (პორტ-ჰურონის დეკლარაცია, 1962). „მე როგორლაც ვგრძნობ, რომ ჩვენ არც ისე ბევრი დრო დაგვრჩა ჩვენი იდეების დასახვენად“ (ერთ-ერთი ჰიპის სიტყვები).

„ჩვენ ... გვზარავს სამყარო, რომელიც მემკვიდრეობით მივიღეთ, ბავშვობაში ჩვენ დადებითად მივიჩნევდით ამერიკის ფასეულობებს: თავისუფლება და თანასწორობა ყველასათვის.“

პორტ-ჰურონის დეკლარაცია
„ახალგაზრდები დემოკრატიული საზოგადოებისათვის“, 1962 წელი.

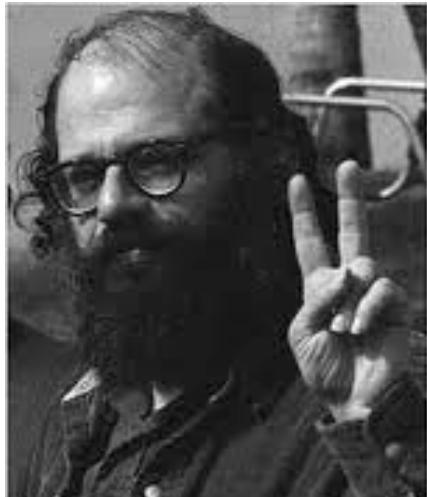

ჰიპი

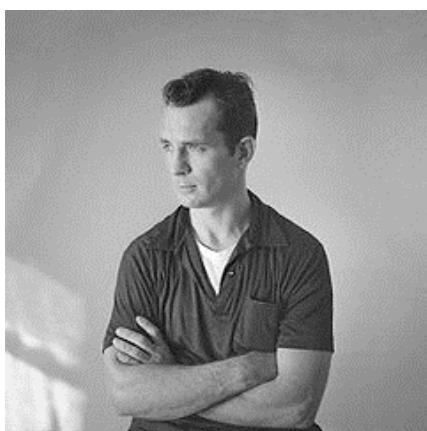
ახალგაზრდები ეჭვქვეშ აყენებდნენ დასავლური საზოგადოების უნარს, ეცხოვრა მის მიერვე დეკლარირებული თავისუფლების, სამართლიანობისა და მშვიდობის იდეალების შესაბამისად. ამიტომ მათ იმედგაცრუებისა და გაუცხოების განცდა დაეუფლათ.

პროტესტის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი იყო ვიეტნამის ომი, რომელსაც სტუდენტების დიდი ნაწილი, ისევე როგორც ჰიპები და სხვა მსგავსი მოძრაობების წარმომადგენლები, დანაშაულად მიიჩნევდა.

ვიეტნამის ომი – 1955-1975 წლების შეიარაღებული კონფლიქტი ვიეტნამში, ლაოსისა და კამბოჯაში. 1960-იანი წლებიდან მასში აქტიურად იყო ჩაბმული ამერიკის შეერთებული შტატების შეიარაღებული ძალები. დაიღუპა ათასობით ამერიკელი ჯარისკაცი.

ალენ გინზბერგი

ჯეკ კერუაკი

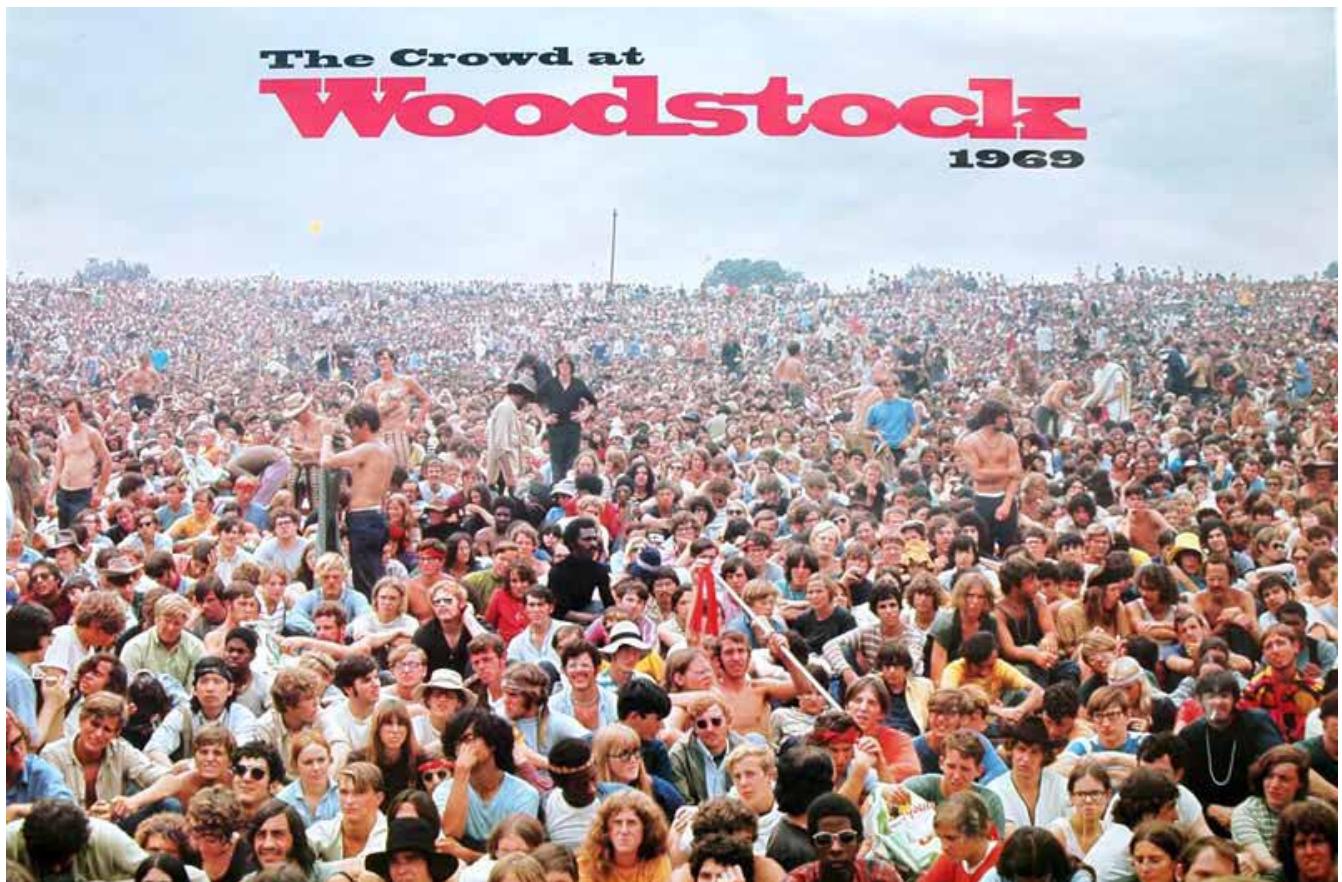
1945 წელს, მეორე მსოფლიო ომის დამამთავრებელ ეტაპზე, ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა იაპონიის ორი ქალაქის – ჰიროსიმასა და ნაგასაკის ატომური დაბომბვა განახორცილა. ეს ბირთვული იარაღის პოლიტიკური ზეწოლის მიზნით გამოყენების ერთადერთი შემთხვევაა მსოფლიო ისტორიაში. ჰიროველი ბომბი ჰიროსიმაში 6 აგვისტოს ჩამოაგდეს, ხოლო მეორე – ნაგასაკიში 9 აგვისტოს. დაბომბვის დღესა და შემდეგი თვეების განმავლობაში დამწვრობის, რადიაციისა და სხვა სახის დაზიანებისაგან ჰიროსიმაში 90 000-დან 166 000-მდე, ხოლო ნაგასაკიში – 60 000-დან 80 000-მდე ადამიანი დაიღუპა, ისინი, უმთავრესად, სამოქალაქო პირები იყვნენ.

პოეტები ალენ გინზბერგი და ჯეკ კერუაკი, ისევე როგორც „დალლილი/დაცემული თაობის“ („beat generation“) სხვა პოეტები, კონტრაულტურის სულიერ და იდეურ მამებად მიიჩნეოდნენ.

კარიბის კრიზისი – ცივი ომის პერიოდის ყველაზე მწვავე დაპირისპირება საბჭოთა კავშირსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის, რომელმაც ბირთვული კონფლიქტის საშიშროების წინაშე დააყენა მთელი კაცობრიობა. ეს დაპირისპირება შეერთებულ შტატებში ცნობილია როგორც „კუბის სარაკეტო კრიზისი“, საბჭოთა კავშირში მას „კარიბის კრიზის“ უწინდებდნენ, ხოლო კუბაში – „ოქტომბრის კრიზის“. 1962 წლის ოქტომბერში საბჭოთა კაშირმა კუბაში ბირთვული რაკეტების განლაგება დაიწყო. ეს იყო პასუხი 1961 წელს აშშ-ს მიერ თურქეთში ბირთვული რაკეტების განლაგებაზე, რომელიც საბჭოთა კავშირს ემუქრებოდა. კრიზისი 13 დღე გაგრძელდა. დაპირისპირებულმა მხარეებმა შეთანხმებას მიაღწიეს. საბჭოთა კავშირმა გაიტანა რაკეტები კუბის ტერიტორიიდან, აშშ მოხსნა კუბის ბლოკადა, რამდენიმე თვის შემდეგ კი თურქეთიდან გაიტანა ბირთვული რაკეტები.

ასეთი აპოკალიფსური განცდა განპირობებული იყო შიშითა და სასოწარკვეთილებით, რომელსაც ატომური იარაღის გამოყენების ფაქტი (ჰიროსიმა და ნაგასაკი), კარიბის კრიზისი და ვიეტნამის ომი ბადებდა. თუმცა, ეს თაობა ატომურ საშიშროებას უფრო ფართოდ გაიაზრებდა. იგი ატომურ იარაღს განიხილავდა არა როგორც უბრალოდ იარაღს, არამედ როგორც ამერიკული კულტურის და, ზოგადად, დასავლური ცივილიზაციის სიმბოლოს. ამის გათვალისწინებით, გასაგები ხდება დევიზი – „კულტურა ბოროტებაა, სიცოცხლე - სიკეთე“, „უკან, ბუნებისაკენ!“ ბუნებრიობისაკენ სწრაფვა გამოიხატებოდა ჰიპების გარეგნობაშიც, პროტესტის ერთ-ერთი ნიშანი იყო გრძელი თმა და ხაზგასმით დაუდევარი დამოკიდებულება ჩაცმულობისა და ჰიპიენის მიმართ; ნარკოტიკებითა და ალმოსავლური რელიგიებით გატაცება სწორედ ამ „ბოროტებით“ ალსავსე სამყაროდან თავის დაღწევის საშუალებად მიიჩნეოდა.

1970-იან წლებში კონტრკულტურული მოძრაობა მინელდა. ამბოხებულ ახალგაზრდათა დიდი ნაწილი დაუბრუნდა ცხოვრების მიღებულ წესს და თავად გახდა ამერიკული კულტურული ტრადიციის გამგრძელებელი. თავის მხრივ, შეიცვალა ამერიკული საზოგადოებაც – გადაიხედა ის, თუ რა შეიძლება ყოფილიყო „დასაშვები“ ან „მისალები“ და რა – არა. მაგალითად, აღარავის უკვირდა გრძელთმიანი და დაუვარცხნელი ბიჭები, დაგლეჯილი ჯინსები; ჰიპები ამერიკული საზოგადოების ჩვეულებრივი ნაწილი გახდა. რაც ადრე ბევრისთვის შოკისმომგვრელი იყო, ახლა კულტურის ჩვეულ ნაწილად იქცა, მეტიც – მოდურადაც კი მიიჩნეოდა. მაგალითად, მუსიკალური ინდუსტრია უზარმაზარი რაოდენობით აწარმოებდა პოპულარული როკ-ჯგუფების ჩანაწერებს, იმართებოდა გრანდიოზული როკ-კონცერტები, რაც ზოგისთვის უკვე არა პროტესტი, არამედ სამუშაო იყო, ზოგისთვის – მოხმარების საგანი, სხვებისთვის კი – მოგების წყარო.

კუდსტოკი მარტო როკ-ფესტივალი არ იყო, ის მაღლ 1960-იანი წლების სიმბოლოდ იქცა

დავალება

1. გაიხსენე მაგალითები, როდესაც ერთ დროს საზოგადოებისათვის მიუღებელი ქცევა, ჩაცმულობა და შეხედულებები შემდგომში მისი კულტურის ნაწილი გახდა.
2. შენი აზრით, შეიძლება, რომ რადიკალური ცვლილება კულტურაში კონტრკულტურული ამბოხების გარეშე მოხდეს?

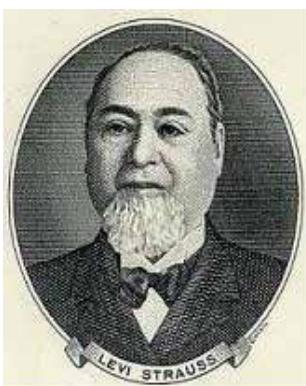
ჯინსის, რომელიც თაობების მანძილზე არ გადადის მოდიდან, საინტერესო „ბიოგრაფია“ აქვს. მისი „წინაპრები“ წარმოშობით იტალიის ქალაქ გენუასა და საფრანგეთის ქალაქ ნიმიდან არიან. ისინი „გადაბარგდნენ“ ამერიკაში და სათავე დაუდეს სრულიად უჩვეულო მოვლენას სამოსის ისტორიაში – ჯინსის შარვალს, რომელმაც, როგორც ამბობენ, „მსოფლიო შეცვალა“.

სიტყვა ჯინსი (jeans) იტალიის ქალაქ გენუის (Genova) სახელწოდებიდან მომდინარეობს. ეს ქალაქი განთქმული იყო საზღვაო ვაჭრობით. მეზღვაურებს, რომლებიც დროის დიდ ნაწილს ზღვაში ატარებდნენ, გამძლე სამოსი ჭირდებოდათ. ამიტომ მის შესაკერად გამოიყენებოდა მასალა, რომელიც თავდაპირველად საფრანგეთის ქალაქ ნიმში, იალქნებისათვის გამოიყენებოდა. ამ მასალას ნიმური სარჟა (Serge de Nîmes) ეწოდებოდა.

ამგვარად, ქსოვილს, რომლისგანაც შემდგომში ჯინსის შარვლებს კერავდნენ, „დენიმი“ (ქალაქ ნიმის სახელწოდების მიხედვით) ეწოდა, თავად სამოსს კი – ჯინსი – როგორც უკვე ვთქვით, ქალაქ გენუას სახელწოდებიდან (blue de Genie – „ლურჯი გენუიდან“).

ჯეიკობ დევისი

ლივაის სტრაუსი

1848 წელს კალიფორნიაში ოქრო აღმოაჩინეს, რასაც ცნობილი ოქროს ციებ-ცხელება მოჰყვა: კალიფორნიას ოქროს მაძიებელთა უზარმაზარი ტალღა მიაწყდა. სან-ფრანცისკო – ოქროს ციებ-ცხელების კომერციული ცენტრი – ხელსაყრელი ადგილი გახდა სავაჭრო ბიზნესისათვის. სწორედ ამიტომ, 1853 წელს ნიუ-იორკიდან სან-ფრანცისკოში, საბითუმო ვაჭრობის დაწყების მიზნით, გერმანიდან ემიგრირებული ლიობ შტრაუსი ჩავიდა, თუმცა მას ამ დროისათვის სახელი უკვე შეცვლილი ჰქონდა და დღეს ყველასათვის კარგად ცნობილი ლივაის სტრაუსი იყო. მან აღმოაჩინა, რომ ოქროს მაძიებლებს, პირველ რიგში, გამძლე და მაგარი მასალისაგან დამზადებული სამოსი ჭირდებოდათ. თავდაპირველად სტრაუსი მათ ბრეზენტისგან კერავდა, შემდეგ კი ნიმური სარჟის, ანუ დენიმის გამოიყენება დაიწყო.

მკერავმა ჯეიკობ დევისმა (წარმოშობით რიგელი იაკობ იოფისი) დენიმის შარვლებს ერთი მნიშვნელოვანი დეტალი დაუმატა: მან გამძლეობისათვის შარვლებზე სპილენძის სამაგრების გამოიყენება დაიწყო; რადგან ამ სიახლის პატენტის ასაღებად საკმარისი ფული არ ჰქონდა, ლივაის სტრაუსს მიმართა. 1873 წელს მათ პატენტი აიღეს და აქედან დაიწყო დენიმის შარვლის, თანამედროვე ლურჯი ჯინსის ისტორია.

1930-იან წლებში პოლივუდის ვესტერნის ჟანრის კოვბოები სწორედ დენიმის შარვლებში იყვნენ გამოწყობილი. ამ დროიდან მოყოლებული, ჯინსის შარვალი პოპულარული გახდა. 1940-იან წლებში, მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში, ჯინსის შარვლები ნაკლებად იკერებოდა, თუმცა დანარჩენმა მსოფლიომ ის ზუსტად ამ პერიოდში, ამერიკელი ჯარისკაცების მეშვეობით გაიცნო.

1950-იანი წლებიდან დენიმი პოპულარული გახდა ახალგაზრდებს შორის. სატელევიზიო პროგრამებსა და ფილმებში ის „მეამბოხე“ მოზარდების სიმბოლოდ იქცა. სწორედ მათ შემოიღეს სახელწოდება „ჯინსის შარვალი“ (jean pants). თავდაპირველად, ამერიკის შეერთებულ შტატებში ზოგიერთი სკოლის მოსწავლეებს ჯინსის შარვლის ტარება ეკრძალებოდათ, მაგრამ 1960-იან წლებში მას უკვე მრავალი უნივერსიტეტისა და კოლეჯის სტუდენტები იცვამდნენ. მისი სტილი და ფორმა მრავალფეროვანი გახდა – იკერებოდა მოქარგული, ნახატებიანი და სხვა სახის ჯინსები.

მრავალ ქვეყანაში, მათ შორის, საბჭოთა კავშირში ჯინსის შარვალი ამერიკის სიმბოლოდ იქცა, შესაბამისად, იგი უარყოფითად აღიქმებოდა და მისი შოვნა არცთუ ადვილი იყო. როგორც ამერიკული კომპანიები აცხადებდნენ, ისინი ხშირად იღებდნენ წერილებს მთელი მსოფლიოდან თხოვნით, გაეგზავნათ მათთვის ჯინსის შარვლები.

1980-იან წლებში ჯინსი უკვე მაღალი მოდის ნაწილი გახდა; ცნობილი დიზაინერები საკუთარი მარკით უშვებდნენ ახალი სტილის ჯინსებს. 1990-იან წლებში ჯინსების გაყიდვის ზრდა შეჩერდა, თუმცა, თუ ერთმანეთს დავაკვირდებით, მივხვდებით, რომ ამას ჯინსის პოპულარობისათვის დიდი ზიანი არ მიუყენებია.

მაღალი მოდის ჯინსი

1886 წლიდან ლივაის სტრაუსის კომპანიამ თავის შარვლებზე ტყავის პატარა იარლიყის მიკერება დაიწყო. ნახატზე გამოსახული იყო შარვალი, რომელსაც ორი ცხენი ერთმანეთის საპირისპირო მხარეს ქარავს. ეს რეკლამა აჩვენებდა, რამდენად გამძლე იყო ლივაისის შარვალი: ორ ცხენსაც კი არ შეეძლო მისი გახევა.

გურული მხედრები
ამერიკაში

ქიოხვა

- ფართო მოხმარების ნაწარმიდან (არ იგულისხმება მხოლოდ ტანსაცმელი) თუ შეიძლება კიდევ რომელიმეზე ითქვას, რომ მან „მსოფლიო შეცვალა“?

საშინაო დავალება

- ჩაატარე კვლევა (ოჯახში, სკოლაში, სამეზობლოში, სოფელში...) და დაადგინე, მოსახლეობის რა ნაწილს აცვია ჯინსი. განსაზღვრე ჯინსის მომხმარებელთა ასაკობრივი შემადგენლობა.

“ცოტა ხანი ვიმუშავე ლივაის მაღაზიაში. ნამეტარი მდიდარია. იმსიმაგრე შარვალს კერავს, რუმ მეინდომო ვერ დახევ, თანაც ჩასაცმავია კაი.”

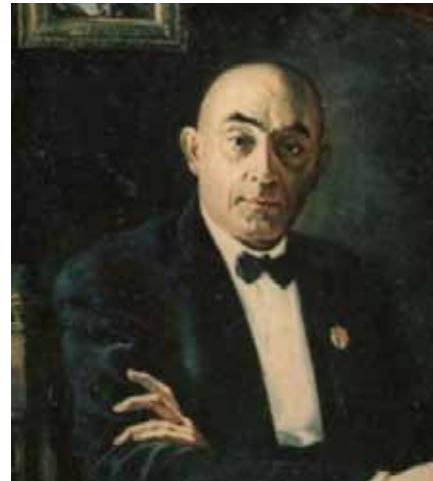
უცნობი გურული მხედრის ჩანაწერები

ირაკლი მახარაძის წიგნიდან “გურული მხედრები ამერიკაში”

ალბათ, ხშირად შეგიმჩნევიათ, რომ ჩვენს ირგვლივ ერთსა და იმავე ენაზე მოსაუბრე ადამიანები განსხვავებული ფორმით და სიტყვებით გამოხატავენ თავიანთ აზრებს, განსხვავებულად იქცევიან ერთსა და იმავე სიტუაციაში. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ერთი კულტურის ფარგლებში არსებობს განსხვავებული ჯგუფები, რომლებიც გამოირჩევიან ჩაცმულობით, ვარცხნილობით, გემოვნებით, ინტერესებით, ლექსიკითა და მეტყველების მანერით, იუმორით, ურთიერთობის ფორმებით, ფასეულობებით – მოკლედ, ყველაფერი იმით, რასაც, ზოგადად, ცხოვრების წესს ვუწოდებთ. კულტურაში არსებულ ასეთ განსხვავებულ ჯგუფებს აღნიშნავენ ტერმინით სუბკულტურა.

კონტრკულტურისაგან განსხვავებით, სუბკულტურის წევრები არ ცდილობენ დაუპირისპირდნენ გაბატონებულ კულტურას, იმ შემთხვევაშიც კი, თუ მათი შეხედულებები არ თანხვდება ერთმანეთს. სუბკულტურა ცდილობს შეინარჩუნოს საკუთარი განსხვავებულობა.

არსებობს ეთნიკური, რელიგიური, ასაკობრივი, პროფესიული და სხვა სუბკულტურები.

ზაქარია ფალიაშვილი

მემედ აბაშიძე

მიხეილ თარხნიშვილი

საქართველოში არსებულ ეთნიკურ სუბკულტურებად შეიძლება მივიჩნიოთ ის ჯგუფები, რომლებიც თავიანთ ტრადიციულ ცხოვრების წესს ინარჩუნებენ და მეტნაკლებად განსხვავდებიან საზოგადოების დანარჩენი ნაწილისაგან (აზერბაიჯანელები, სომხები, ბერძენები, ქურთები, ასირიელები, უდები, ოსები, რუსები, უკრაინელები, ჩეხები, პოლონელები, გერმანელები და სხვები). რელიგიური სუბკულტურის მაგალითია მუსლიმი და კათოლიკე ქართველები. ეს ჯგუფები სწორედ იმიტომ მიიჩნევიან სუბკულტურებად, რომ წარმოადგენენ ერთიანი საზოგადოების ნაწილს და, ამავე დროს, გამოირჩევიან გარკვეული თავისებურებებით. კათოლიკე და მუსლიმი ქართველების ცნობილი წარმომადგენლები, რომლებმაც მნიშვნელოვანი კვალი დატოვეს ქართული საზოგადოებისა და კულტურის ისტორიაში, არიან მიხეილ თამარაშვილი, მიხეილ თარხნიშვილი, ზაქარია ფალიაშვილი, მემედ აბაშიძე და სხვები.

სუბკულტურა (ლათ. *sub* – ქვე, *cultura* – კულტურა) – საზოგადოების ამა თუ იმ ჯგუფისათვის დამახასიათებელი ფასეულობების, ქცევისა და ნორმების სისტემა, რომელიც განახევავებს მას გაბატონებული კულტურისაგან.

გოთების სუბკულტურა 1980-იან წლებში წარმოიშვა ინგლისში. მათი სტილის დამახასიათებელი ნიშნებია შავი სამოსი, შავი თმა, მუქი მაკიაჟი.

გოთების
ჩექმა

ანი – მარადიული სიცოცხლის აღმნიშვნელი ძველებელი პტური იეროგლიფი, რომელიც გოთების კულტურის სიმბოლოდ იქცა.

ზოგიერთი – პირველ რიგში, ახალ-გაზრდული – სუბკულტურის წარმომად-გენელთათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სტილს, რითაც ისინი გამოხატავენ რომელიმე სუბკულტურისადმი კუთვნილებას. სტილი გამოიხატება როგორც სიმბოლოებით, რომელსაც სუბკულტურის წევრები ატარებენ, ასევე ჩაცმულობით, ვარცხნილობითა და ჟარგონით, მუსიკალური სტილით, რომლის მსმენელებიც ისინი არიან.

სკინჭედების სუბკულტურა 1960-იან წლებში შეიქმნა ბრიტანეთში. ეს სახელი ჯგუფმა მისი წევრების მოკლედ შეჭრილი ან გადაპარსული თმების გამო მიიღო (ინგლ. skin – კანი, head – თავი). სკინჭედების სტილის განუყოფელი ელემენტი იყო ფეხსაცმელი „დოქტორ მარტინეს“, ლივაისის გადაკეცილი ჯინსი, კუბოკურული პერანგი და შარვლის სამაგრები .

როკერების სუბკულტურის აუცილებელი ატრიბუტია მოტოციკლი, მათი სტილისთვის დამახასიათებელია ტყავის სამოსი, გრძელი თმა და ტატუირებული სხეული.

არსებობს კრიმინალური, ე.წ. „ქურდული“ სამყაროს სუბკულტურაც. მისი წარმომადგენლების ენა/უარგონი, მსოფლმხედველობა და ქცევის მოდელები საგრძნობლად განსხვავებულია გაბატონებული კულტურისაგან.

ქიოშება

- 1. დაასახელე ჯგუფები, რომლებიც, შენი აზრით, სუბკულტურად ჩაითვლება და დაასაბუთე შენი პასუხი.**
- 2. გამოკვეთე სუბკულტურისა და კონტრკულტურის მსგავსი და განმასხვავებელი ნიშნები.**

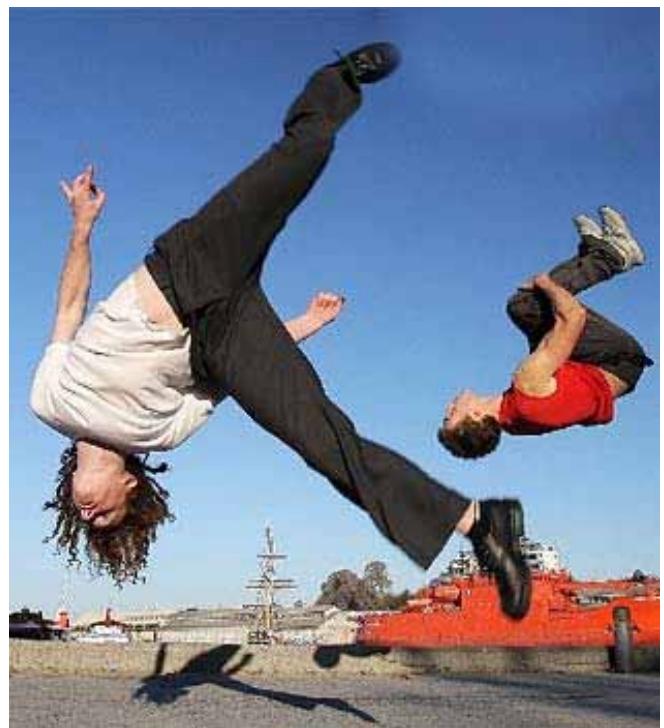
დავალება

- მოიძიე ინფორმაცია ქართველი კათოლიკეებისა და მუსლიმების შესახებ და იმსჯელე მათი სუბკულტურების თავისებურებებზე. შესრულებულ დავალებას დაურთე შესაბამისი ვიზუალური მასალა.

ღამაჯებითი ინფორმაცია

უკანასკნელ წლებში საქართველოში ახალგაზრდული სუბკულტურა - პარკური ჩამოყალიბდა. ის თავდაპირველად საფრანგეთში შეიქმნა. პარკური - ეს არის გადა-ადგილების ხელოვნება, მისი მიზანია საკუთარი სხეულის შესაძლებლობების გამოყენებით ერთი წერტილიდან მეორემდე მანძილის მაქსიმალურად სწრაფად და ეფექტურად დაფარვა. ტრეისერი (ადამიანი, რომელიც პარკურით არის გატაცებული) თვლის, რომ პარკური სპორტის, საბრძოლო ხელოვნებისა და ბილდერინგის (კედლებზე ცოცვა) გარდა, განსაკუთრებულ მსოფლმხედველობასაც გულისხმობს.

GT Crew-s (Georgian Traceur's Crew – ქართველი ტრეისერების ჯგუფი) ვებ-გვერდზე ვკითხულობთ: „პარკური არც სპორტია, არც ექსტრემი და არც პოლიტიკა, ეს არსებობის ხერხია. ეს არის საკუთარი მთლიანობის აღქმა, გაგება და თანამშრომლობა საკუთარ სხეულთან, ამავდროულად, თანაარსებობა ქალაქთანაც. ეს რომანტიკაა, ემოციების აფეთქება, ვნება, მოძრაობების თავისუფლება. პარკური – ეს ცხოვრებაა. ის ცვლის ცნობიერებას და აიძულებს ადამიანს ყველაფერი სხვანაირად აღიქვას. მხოლოდ საკუთარი შესაძლებლობების შეგრძნება, წარმატება შიშისა და ტკივილის დაძლევაში აფართოებს სამყაროს გაგების საზღვრებს. რეალობის აღქმის შეცვლის გარეშე პარკური შეუძლებელია. ცხოვრება პარკურის წესების მიხედვით არის მუდმივი მოძრაობა და ყოველთვის მხოლოდ სწორი ბილიკით“.

ტრეისერები

სახალისო ისტორიები

ჩვენ უკვე ვახსენეთ, რომ სხვა სუბკულტურებთან ერთად, არსებობს პროფესიული სუბკულტურებიც – იურისტების, მასწავლებლების, მაღაროელების, უურნალისტების და სხვა. თუ დავაკვირდებით, აღმოვაჩენთ, რომ ჩვენ გარკვეული წარმოდგენა გვაქვს იმაზე, თუ როგორები არიან ამა თუ იმ პროფესიის ადამიანები. მაგალითად, მიჩნეულია, რომ ექიმებს გაურკვეველი ხელწერა და უცნაური იუმორის გრძნობა აქვთ, იურისტები კი ბევრს და თავბრუდამხვევად ლაპარაკობენ. ცხადია, ერთი პროფესიის ყველა ადამიანი ერთნაირი ვერ იქნება, მაგრამ მაინც გამოიყოფა თვისებების, გემოვნების, ინტერესების, ქცევისა და ლექსიკის თავისებურებები, რომელიც განაპირობებს განსხვავებებს პროფესიულ სუბკულტურებს შორის. აი, რამდენიმე სახალისო ისტორია:

ექიმია პაციენტი კაბინეტში შეიყვანა და უუბნება: ერთი კარგი ამბავი მაქვს და ერთიც – ცუდი.

კარგი, მითხარით.

თქვენი გარდაცვალების შემდეგ ამ დაავადებას თქვენს სახელს დაარქმევენ.

საავადმყოფოს ექიმები გაიფიცნენ. ხელმძღვანელობამ განაცხადა, რომ ექიმების მოთხოვნებზე იმსჯელებდნენ მაშინვე, როგორც კი მოიყვანდნენ ფარმაცევტს მათი ტრანსპარანტების ამოსაკითხად.

ალბათ, ბევრი თქვენ-
 განისათვის ნაცნობია
 „სტრატეგიის“ ტიპის კომ-
 პიუტერული თამაშები.
 ისინი სხვადასხვა ასაკისა
 და ინტერესების მქონე
 ადამიანებისათვის არის
 გამიზნული, მაგრამ ყვე-

ლა მათგანს საერთო პრინციპი აერთიანებს: ხდება ვირტუალურ ადამიანთა (ან ადამიანისმაგვარ არსებათა) ჯგუფის ცხოვრების მოდელირება. თამაშის შემქმნელები ითვალისწინებენ (ცხადია, გამარტივებული სახით) ნებისმიერი საზოგადოების არსებობისათვის აუცილებელ ელემენტებს – საკუვებს, საცხოვრისას, ფულს, საბრძოლო თუ სამუშაო იარაღებს, სატრანსპორტო საშუალებებს და ა.შ., ანუ გარკვეულ რესურსებს, რომელთაც განკარგავს მოთამაშე (და რაც უკეთესად აკეთებს ამას, მით მაღალია თამაშში მიღწეული შედეგი).

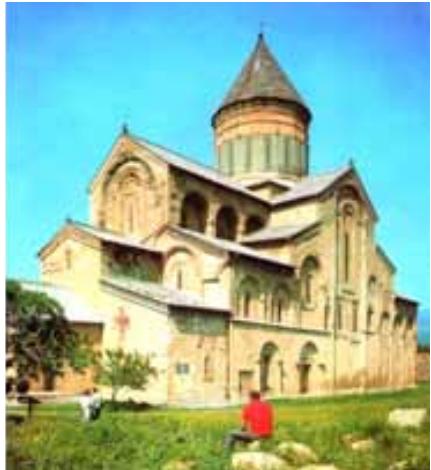
ქართული ქორნილი

ინდური ქორწილი

ადამიანები მოიპოვებენ და განკარგავენ რესურსებს, ქმნიან წესებსა და კანონებს, სწავლობენ და ასწავლიან, შრომობენ და ისვენებენ, იკვლევენ სამყაროს, ქორნინდებიან და ბავშვებს ზრდიან, ყიდულობენ და ყიდიან, იპრეზიან და თავს იცავენ, ლოცულობენ და მსხვერპლს წირავენ, თხზავენ ამბებს და ხატავენ... ყოველივე ჩამოთვლილს, ამა თუ იმ ფორმით, უკლებლივ ყველა კულტურაში ვხვდებით, თუმცა, რასაკვირველია, ძალიან განსხავებული სახით.

ამრიგად, სხვადასხვა კულტურებს შორის გარკვეული საერთო ელემენტები იკვეთება, რომლებიც ყველა ან თითქმის ყველა საზოგადოებისათვის არის დამახასიათებელი. მათ კულტურის უნივერსალიებს (ლათინური სიტყვიდან „უნივერსალის“ – საერთო, საყოველთაო) უწოდებენ. არ არსებობს კულტურა, რომელსაც არ აქვს ენა გრამატიკული სტრუქტურით, ოჯახის ესა თუ ის ფორმა, ბავშვებზე ზრუნვის სისტემა. ყველა კულტურაში არსებობს სოციალური ინსტიტუტები – ადამიანის ცხოვრების რაიმე სფეროს მოსახურივებლად გამომუშავებული კანონებისა თუ ტრადიციების ერთობლიობა. ინსტიტუტებია, მაგალითად, ქორწინება (რა ასაკიდანაა დაშვებული, ვისთან შეიძლება დაოჯახება და ა.შ.), რელიგია (მისი ადგილი საზოგადოებაში, რიტუალები და ა.შ.), საკუთრების ფორმები (კერძო, სათემო, სახელმწიფო და ა.შ.), მართვის და ძალაუფლების სისტემა (ბელადი, მეფე, უხუცესთა საბჭო, არჩევითი პარლამენტი და ა.შ.). ხსენებული ინსტიტუტები ყველა კულტურაშია და, ამგვარად, უნივერსალიების რიცხვს მიეკუთვნება (თუმცა არსებობს ინსტიტუტები, რომლებიც უნივერსალური არ არის, მაგალითად, თამადის ინსტიტუტი ქართულ კულტურაში). გარდა

ქართული ტაძარი

ამისა, უნივერსალიებია ხელოვნება, თამაში, სამკაული, ჰიგიენის წესები და სხვა, რომელთა უმრავლესობასაც სხვა გაკვეთილებში მოკლედ გავეცნობით.

თამაში

მეჩეთი

ოჯახი

სინაგოგა

ქიოხვა

- როგორ ფიქრობ, არის თუ არა „იავნანა“ კულტურის უნივერსალია? მოიძიე სხვადასხვა ხალხის „იავნანა“ და იმსჯელე, ერთი და იგივე ფუნქციის გარდა, აქვთ თუ არა მათ რამე საერთო?

დაკავშირება

- შეადგინე სოციალური ინსტიტუტების ჩამონათვალი ორ სვეტად: ერთ სვეტში დააჯგუფე უნივერსალური ინსტიტუტები, მეორეში კი - ერთი ან რამდენიმე კულტურისათვის დამახასიათებელი ნიშნები.

იყო და არა იყო რა...

სადღაც იყო და თან არ იყო...

იყო და არის ზღაპრის სამყარო, სადაც ყოველთვის ყველაფერი კარგად მთავრდება.

თუმცა ჩვენ თავიდან დავიწყოთ:

იყო და არა იყო რა... იყო დედამიწაზე ხალხი, რომელსაც არ შეუქმნია სახელმწიფო, არ ჰქონია დამწერლობა, ბორბალი, როგორც გადადგილებისა და გადაზიდვის საშუალება... მაგრამ ზღაპარი თითქმის ყველა ხალხს აქვს.

ზღაპარი – ერთი შეხედვით, ბავშვებისათვის განკუთვნილი, სახალისო და ჭკვიანური არარეალური ამბავი - ადამიანის ფანტაზიის ნაყოფია, რომელიც ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს საკაცობრიო უნივერსალიად მიიჩნევა. სულხან-საბა ორბელიანის განმარტებით, ზღაპარი “არს მოგონებულ ტყუილი ამბავად შემჭერებული და არა ქმნილი მყოფობით“.

ზღაპარი ძალზე ძველია, ზღაპრებს ყვებოდნენ მანამ, სანამ ადამიანი წერას ისწავლიდა. ის ხალხური ზეპირსიტყვიერების უმნიშვნელოვანესი ნაწილია. მრავალი ასეული წლის განმავლობაში ეს ფანტასტიკური მოთხოვნები, რომელთა იდეა, თემატიკა, სიუჟეტი, თხრობის სტილი, ენობრივი თავისებურებები კარგად ასახავს მისი შემქმნელი ხალხის ყოფასა და ისტორიას, ზეპირად გადაეცემოდა თაობიდან თაობას, გადადიოდა ხალხიდან ხალხში, კულტურიდან კულტურაში.

ნაცარქექია

მფრინავი ხალიჩა

ქართულმა ხალხურმა ზეპირსიტყვიერებამ უამრავი ზღაპარი შემოინახა. რა თქმა უნდა, პირვანდელი სახით მათ ჩვენამდე არ მოუღწევიათ; თორმეტი ქართული ზღაპარი პირველად მე-17 საუკუნეში ჩაუწერია იტალიელ მისიონერ ბერნარდე ნეაპოლელს, რომელიც ორჯერ იყო საქართველოში.

ამირანი, კოპალა, პირქუში, სამზევარი, ნაცარქექია, კომბლე, წიქარა თუ ხუთკუნჭულა – აი, ქართული ხალხური ზღაპრის გმირები, რომელთა ისტორიები უხსოვარი დროიდან თაობიდან თაობას გადაეცა, უამრავჯერ გადაკეთდა და დღემდე მოაღნია. ნაცარქექია ზღაპრის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული გმირია საქართველოში – ზარმაცი და უქნარა, მაგრამ, ამავე დროს, მოხერხებული და გონიერი ადამიანი, რომელიც გამჭრიახობით აღწევს საწადელს. გაგახსენდათ ჩვენში ფართოდ გავრცელებული გამოთქმა – „ნიჭიერია, მაგრამ ზარმაცი“? იქნებ, ამიტომ მოგვწონს ასე ნაცარქექია? მეორე მხრივ, ასევე პოპულარული გმირია კომბლე – შრომისმოყვარე, პატიოსანი, ამასთან ერთად, უშიშარი და სამართლიანი.

ზღაპარს, ამბის ზეპირ გადაცემას, როგორც ტრადიციას, ზოგიერთი საზოგადოებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს. ზოგ აფრიკულ ტომში ოჯახის უფროსი მამაკაცი ყოველ საღამოს ცეცხლის გარშემო კრებდა მთელ ოჯახს და ზეპირი თხრობის საშუალებით გადასცემდა ინფორმაციას მათი ტომის შესახებ: უამბობდა ტრადიციებზე, ჩვევებზე, ოჯახზე... ეს იყო ბავშვების სოციალიზაციის, საზოგადოების სრულფასოვან წევრად ჩამოყალიბების საშუალება. ზღაპრის მოყოლის ტრადიცია ითავსებდა სკოლის, განათლების გადაცემა-მიღების ფუნქციას.

ზღაპრის მეშვეობით სოციალიზაციის ტრადიცია მხოლოდ უდამწერლობობა ხალხებში არ არსებულა. ზღაპარმა დამწერლობის არსებობის პირობებშიც შეინარჩუნა თავისი ფუნქცია და ტრადიცია. მაგალითად, მსოფლიო ლიტერატურის ერთ-ერთი შედევრი – „ათას ერთი ლამე“ – ხატოვნად და საინტერესოდ გვიამბობს აღმოსავლური მუსლიმური სამყაროს მსოფლმხედველობაზე, ზნე-ჩვეულებებზე, ადამიანთა ურთიერთობაზე, ცხოვრების წესზე. ეს არის აღმოსავლური კულტურის ჯადოსნური სარკე და ვისაც ეს კულტურა აინტერესებს, მასში აუცილებლად უნდა ჩაიხედოს.

ათას ერთი ლამე

სახურავის ბინადარი კარლსონი

ზღაპარი საზოგადოების მუდმივი თანამგზავრი იყო, დროთა განმავლობაში იცვლებოდა ზღაპრის მოტივები, სიუჟეტები, ფორმა. იგი გადადიოდა ხალხიდან ხალხში, ქვეყნიდან ქვეყანაში. მოგზაურები, ვაჭრები, ელჩები საკუთარ ქვეყანაში დაბრუნების შემდეგ უცხო ქვეყნის ზღაპრებს ყვებოდნენ. არსებობს ე.ნ. მოარული სიუჟეტებიც, რომლებიც სხვადასხვა ხალხის ზღაპრებში გვხვდება და, როგორც ფიქრობენ, ერთმანეთისაგან ნებისმიერი ადგილის დანახვა შეიძლებოდა, ჯადოსნური სარკე – ისინი თვითმფრინავად, ტელევიზორად თუ კომპიუტერად მოგვევლინა.

ბევრი რამ, რაც ზღაპარში ოცნებისა და ფანტაზიის სახით აისახებოდა, დროთა განმავლობაში რეალობად იქცა: მფრინავი ხალიჩა, წყლით სავსე თასი, რომლის საშუალებითაც ნებისმიერი ადგილის დანახვა შეიძლებოდა, ჯადოსნური სარკე – ისინი თვითმფრინავად, ტელევიზორად თუ კომპიუტერად მოგვევლინა.

განურჩევლად მისი წარმოშობის ადგილისა, ზღაპარი ერთნაირად საყვარელია ყველა-სათვის. აღმოსავლური ზღაპრის ზოგი პერსონაჟი – ალადინი, ჯინი და სხვა – უოლტ დისნეის მულტიპლიკაციური ფილმების ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული გმირები გახდნენ. ზღაპრები დღესაც იქმნება. ალბათ, არ გაგიჭირდება თანამედროვე ქართველი და უცხოელი მწერლების ზღაპრების გახსენება, რომელთაც სიამოვნებით კითხულობენ ბავშვებიცა და უფროსებიცა.

ყველაზე მთავარი კი ის არის, რომ ზღაპრის ბოლო კეთილია – სიკეთე ყოველთვის ამარცხებს ბოროტებას.

ჭირი იქა, ლხინი აქა,
ქატო იქა, ფქვილი აქა...

დავალება

- დაასახელე მსოფლიოში ცნობილი მეზღაპრეები და მათი ნაწარმოებები.
- გაიხსენე ქართული და სხვა ხალხთა ზღაპრები. იმსჯელე მათი მსგავსებისა და განსხვავების შესახებ.

საშინაო დავალება

- მოიძიე ქართული ხალხური და თანამედროვე ზღაპრების თითო ნიმუში. წარუდგინე კლასს და იმსჯელე, როგორ ასახავს ისინი საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვან საკითხებს.

მაგია (ბერძ. მაგია, ლათ. *magic, magia*) – ცოდნა და პრაქტიკა, რომელიც ემყარება ზებუნებრივი ძალების თუ გარკვეული ქმედებების მეშვეობით სასურველი შედეგის მიღწევის რჩმენას.

„კარგადაა“? თურმე, საქმე სულ სხვა რამაა. ეს უძველესი რწმენის გადმონაშთია: თუ იტყვი, რომ კარგად ხარ, შენით ბოროტი სულები „დაინტერესდებიან“, „დაითარსები“, „თვალი გეცემა“, მოკლედ, კარგად იყავი და ცუდად გახდები... გამოდის, რომ ჩვენი პასუხით თავს ვიცავთ ავი ძალებისაგან, „ვატყუებთ“ მათ – ხომ ხედავთ, ისედაც არ ვარ კარგად, თქვენი ჩარევა აღარ არის საჭირო...

რა თქმა უნდა, დღეს ასე ცოტა თუ ფიქრობს, მაგრამ ამ ჩვეულების წარმოშობა სწორედ ასეთია – იგი დაცვით მაგიას უკავშირდება. მაგიას მიაკუთვნებენ მრავალფეროვან სიმბოლურ ქმედებებს (შელოცვებს, მკითხაობას, ზურგსუკან გადაფურთხებას, თითების გადაჯვარედინებას და ა.შ.), რომლებსაც ადამიანები მიმართავენ ზებუნებრივი ძალების მეშვეობით რაღაც მიზნის მისაღწევად, მაგალითად, ახალ მთვარეს ფული უნდა „დაანახო“, ბარაქა მოგივა. მაგიას მიეკუთვნება აგრეთვე გარკვეული ქმედებისაგან თავის შეკავება – მაგალითად, სახლში არ დაუსტვინო, ფული აღარ გექნება.

მაგიის ჩვენს დროშიც ბევრს სჯერა, მაგრამ მაინც გაცილებით ნაკლებს, ვიდრე ეს წარსულში იყო. არავინ იცის, სად და როდის მიმართეს პირველად ჩვენმა წინაპრებმა მაგიურ ქმედებებს. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ეს მოხდა მაშინ, როცა ადამიანმა იარაღების დამზადება დაიწყო და, შესაბამისად, გაიაზრა, რა არის კეთება. კაშის ნატეხისაგან შეიძლება დანა დაამზადო, მაგრამ თავისითავად ეს არ ხდება, აუცილებელია ადამიანი, გამკეთებელი. აქედან შორს აღარაა დასკვნამდე – რაც გარშემო არსებობს და ხდება – ხე, წვიმა, ავადმყოფობა – ყველაფერი ვიღაცის მიერაა გაკეთებული ან კეთდება. ვინ აკეთებს? – უხილავი ძალები, კეთილი ან ბოროტი სულები...

წარმოვიდგინოთ: ტომის საუკეთესო მონადირე დასნეულდა, მასში ბოროტმა სულმა დაისადგურა... მთელი ტომი შეკრებილია და სინანულით უყურებს, როგორ სუსტდება და უძლურდება მათი თანამოძმე; ერთი ჩურჩულს იწყებს: „გამოკეთდი!“, „ადექი!“, მას მეორე აყვება, მესამე, მეოთხე; ჩურჩულს შეძახილები ცვლის, ისინი რითმული ხდება, ამას ტაში ემატება... ასე გრძელდება დიდხანს, და ჰოი, საოცრებავ! – სნეულმა თვალი გაახილა, შემდეგ წამოდგა კიდეც, განიკურნა! ჩვენმა ქმედებამ განკურნა! მომავალშიც ასე უნდა მოვიქცეთ! მაგრამ... შემდეგ სნეულს ვერ ვუშველეთ... რატომ? ძალიან მძლავრი ავი სული აღმოჩნდა, ანდა არასწორ სიტყვებს ვამბობდით, უნდა შევცვალოთ... ალბათ, დაახლოებით ამგვარად იშვა სამკურნალო მაგია.

ძველი სამყაროში არსებული წარმოდგენით, მაგი - ჯადოქარი, სასწაულმოქმედი - სულების იდუმალ სამყაროსთან კავშირის ხელოვნებას ფლობდა. იგი, ამავე დროს, მკურნალიც იყო. შუა საუკუნეების ევროპაში მაგია ალქიმიასა და ასტროლოგიასთან იყო დაკავშირებული და იდევნებოდა ეკლესიის მიერ. ჯადოქრებს სასტიკად უსწორდებოდნენ, კოცონზე წვავდნენ. მაგიას არ აღიარებს არც ერთი დიდი რელიგია.

ჰეკატე – მაგიის ქალღმერთი
ბერძნულ მთოლოგიაში

მაგიური რიტუალი

მეცნიერები მაგიას უძველეს რწმენა-წარმოდგენათა სისტემად მიიჩნევენ. ისინი განასხვავებენ მაგიის ორ ძირითად ტიპს. ერთი დაფუძნებულია მსგავს საგნებს შორის იდუმალი კავშირის არსებობის რწმენაზე. „ტომ სოიერის თავგადასავალში“ არის ასეთი ეპიზოდი: ტომს აქვს მინის ორი ბურთულა, ერთი უვარდება და ვერ პოულობს; მაშინ მეორე ბურთულას რამდენჯერმე აგდებს ძირს – თავის „მეგობართან“ მიგორდებაო; მეოთხე თუ მეხუთე ჯერზე შემთხვევით მართლაც ასე ხდება, რაც ტომს არწმუნებს არჩეული ხერხის სისწორეში. ან ავილოთ ე.წ. მტრული მაგიის გავრცელებული რიტუალი: უნდა გააკეთო თოჯინა, მას მტრის სახელი „დაარქვა“, შემდეგ კი ნემსით „განგმირო“ – მტერს იგივე დაემართება.

მაგიის მეორე ტიპი უშვებს კავშირს მთელსა და მის ნაწილს შორის. ბაყაყი თუ მოკალი, წვიმა წამოვა, რადგან ბაყაყი წყალში ცხოვრობს, მისი „ნაწილია“, ნაწილზე ზემოქმედება კი მთელზეც აისახება. სასიყვარულო მაგიურ რიტუალებში შეყვარებულის „მოსაზიდად“ ძალიან ხშირად გამოიყენება მისი კუთვნილი რაიმე ნივთი, თუნდაც ღილი. ძველი რომაელები საიდუმლო ადგილას სათუთად ინახავდნენ მოჭრილ ფრჩხილებსა და თმებს, რათა ხელში არ ჩავარდნოდათ მტრებს, რომლებსაც შეეძლოთ მაგიის მეშვეობით პატრონისათვის ზიანის მიყენება.

საუკუნეებისა და ათასწლეულების მანძილზე მაგია ვითარდებოდა და რთულდებოდა, ჩნდებოდნენ მაგიის „სპეციალისტები“ – მკითხავები, ნათელმხილველები, გრძნეულები, შამანები... მაგია ყველა კულტურაში გვხვდება, თუმცა ძალზე განსხვავებული ფორმებით. შეიძლება ითქვას, რომ კაცობრიობის განვითარების ხანგრძლივი პერიოდის მანძილზე სწორედ მაგია წარმოადგენდა სამყაროს ახსნის ძირითად პრინციპს; ყველაფერი არსებული, ადამიანის ჩათვლით, გაგებული იყო როგორც უხილავი, კეთილი და ბოროტი ძალების მოქმედების ასპარეზი. მაგიის წიაღში თანდათან წარმოიშვა კულტურის უმნიშვნელოვანესი ელემენტები – რელიგია და ხელოვნება.

ციმბირელი შამანი

სიტყვა „შამანი“ ტუნგუსური ენიდან¹ მოდის, რაც ქართულად სასწაულმოქმედს ნიშნავს. შამანი მაგიც იყო და ექიმბაშიც. იგი მკურნალობდა, ამავე დროს, ზებუნებრივ ძალებთან ურთიერთობის მეშვეობით, ათვინიერებდა სტიქიებს, მიცვალებულთა სულები გადაჰყავდა სხვა სამყაროში და ა.შ.

ჟიონე

- რას ეფუძნება მაგიაში სამყაროს ახსნა?

ლავალება

- გაიხსენე შენთვის ცნობილი სხვადასხვა ცრურნმენა (გაგონილი, ნანახი ან წიგნში წაკითხული), უცნაური ჩვეულებები და ქმედებები. სცადე დააკავშირო ისინი მაგიასთან და ახსნა მათი თავდაპირველი არსი.

ღამატებითი ინფორმაცია

ქართული ხალხური შელოცვები მაგიური ძალის რწმენის ერთ-ერთი გამოხატულებაა. მათი მეშვეობით ცდილობდნენ ხიფათის თავიდან აცილებას, ავადმყოფის განკურნებას, ბუნების ძალებზე ზემოქმედებას. აი, რამდენიმე ნიმუში:

სურდოს ანუ, როგორც მას უწოდებდნენ, „ცრინტას“ დროს ავადმყოფს გამდინარე წყალში დააბანინებდნენ პირს და ულოცავდნენ:

ცრინტა შავკარ, შავპაჭიჭე,
შავსა ძალლსა გადავკიდე.
ძალლი გალმა გამივარდა,
სურდო წყალში ჩამივარდა.

შეშინებულის ლოცვა ასეთი იყო:

ალისასა, მალისასა,
შაგილოცავ გულისასა.
გულო, დადეგ ალაგასა,
გულო, გულის ალაგასა.
გულო, რამ შაგაშინაო? –
ელვამ შაგაშინაო,
ჯექამ შაგაშინაო,

¹ტუნგუსური ენა ალთაურ ენათა ჯგუფს მიეკუთვნება. აერთიანებს აღმოსავლეთ ციმბირში და მანჯურიაში მცხოვრებ სხვადასხვა ხალხებს.

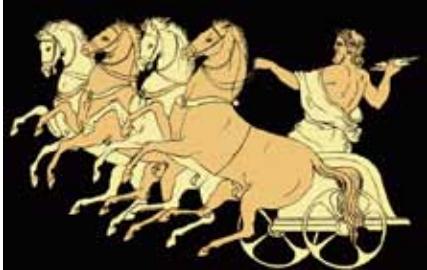
ნადირმა შაგაშინაო,
კაცმა შაგაშინაო,
თუ რამაც შაგაშინაო.
ნეალი მიდგება-მოდგება,
თავის ნადგომზე დადგება.
გულო, დადეგ ალაგასა,
გულო, გულის ალაგასა.

ნადირისაგან დასაცავად ასე შეულოცავდნენ:

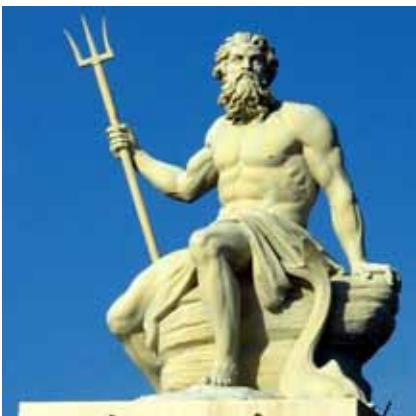
ქრისტე ღმერთო,
ჩამოყარე კლიკიტენი რკინისანი,
გზანი შაკრენ სავალადა
ტყისანი და მინდვრისანი.
ნადირს მისცენო
მუხლნი ნაბდისანი,
თვალნი მისცენ ბამბისანი,
კბილნი მისცენ სანთლისანი,
მიადგას კბილი – შეეულალოსო,
გახედოს – ვერა ნახოსო.
ესრემც შაკვრის ნადირის პირიო.

სხვა ბევრი საინტერესო შელოცვა შეიძლება ამოიკითხოთ წიგნში „გველ მოვკალ უფლისათვის. ქართული შელოცვები“. თბილისი, გამომცემლობა „ილია“, 1993.

ტერმინი მითი, უფრო ზუსტად კი – **მითოსი,** ბერძნული წარმოშობისაა და აღნიშნავს სიტყვას, ნათქვამს, ამბავს.

ზევსი

პოსეიდონი

ანუბისი – სიკვდილის ღმერთი
ძვ. ეგვიპტეში. ხშირად
გამოისახებოდა ძაღლის ან ტურის
თავით.

ადამიანი ყოველთვის ცდილობდა და ცდილობს ახსნას სამყარო, ბუნებრივი მოვლენები თუ სოციალური რეალობა, რომელშიც მას უხდება ცხოვრება.

რატომ გაჩნდა სამყარო? ვინ, რამ და როგორ შექმნა იგი? რატომ თოვს? რატომ წვიმს? სად ჩადის მზე? რატომ ღამდება? რატომ ციმციმებს ვარსკვლავი? ეს იმ კითხვების მცირე ჩამონათვალია, რომელზეც ადამიანმა, უძველესი დროიდან დღემდე, მრავალი განსხვავებული პასუხი მოძებნა – ზებუნებრივ ძალებთან დაკავშირებული თუ მეცნიერული. სწორედ ინტერესი, ცნობისმოყვარეობა გახდა მითის შექმნის საფუძველი. თითქმის ყველა კულტურაში არსებობს მითი, როგორც სამყაროს ახსნის ერთ-ერთი ფორმა.

მითოსი არის ამბავი ღმერთების საქმიანობის შესახებ. მასში მოთხოვილია, როგორ შეიქმნა სამყარო, როგორ გაჩნდა ესა თუ ის საგანი და მოვლენა, რატომ, რისთვის და ვინ შექმნა ადამიანი. იგი ასევე გადმოგვცემს გმირების ამბებს. მითში მოქმედი პირები, ღმერთებთან ერთად, ადამიანებიც არიან. თავის მხრივ, ღმერთებს ადამიანური თვისებები ახასიათებთ, არიან ბოროტები და კეთილები, ზოგჯერ შურიანები და ხარბებიც. ისინი არსებობენ როგორც ადამიანები და მათგან მხოლოდ ორი თვისებით განსხვავდებიან – უკვდავებითა და ზებუნებრივი ძალით.

ძველი სამყაროს ხალხების ისტორიის გაცნობისას ისეთი შთაბეჭდილება რჩება, თითქოს ადამიანები და ღმერთები ერთად ცხოვრობდნენ და ეჭვიც არ გვეპარება, რომ, თუკი „დროის მანქანით“ ძველ საბერძნეთში მოვხვდებით, ისევე შესაძლებელია სადმე ზევსს ან პოსეიდონს გადავეყაროთ, როგორც ათენის რომელიმე მოქალაქეს.

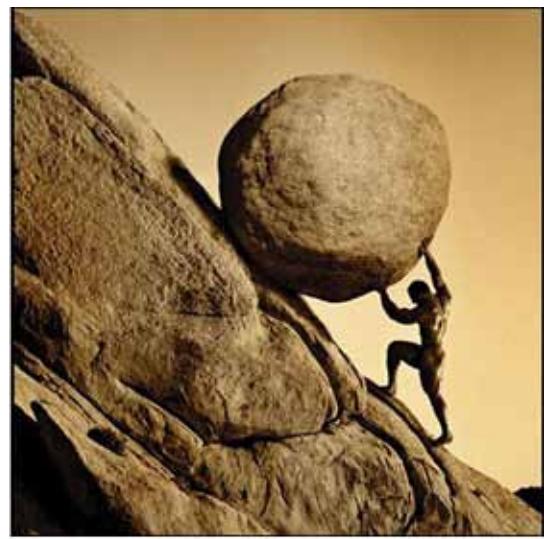
ეგვიპტის ძველი ისტორია ერთ მთლიან მითს გავს, რომელშიც რეალობა და ფანტაზია ერთმანეთთანაა შერწყმული. რომ არა პირამიდები, სამარხები, ტაძრის ნანგრევები და, რაც მთავარია, წარწერები, ძველი ეგვიპტის ისტორია მითადვე დარჩებოდა, ისევე როგორც ტროა ჰაინრიხ შლიმანის აღმოჩენებამდე.

ბასტეტი – სიყვარულისა და
მხიარულების ქალღმერთი
ძვ. აგვიპტეში. გამოსახავენ
კატის ან კატისთავიანი
ქალის სახით.

პადესი და პერსეფონე

სიზიფე

მითებზე საუბრისას, პირველ რიგში, ძველი ბერძნული მითები გვახსენდება და არცთუ უსაფუძვლოდ – მათ კლასიკურ მითებს უწოდებენ. თუმცა მითი ისეთივე უნივერსალიაა, როგორც ზღაპარი. ერთი შეხედვით, მითი და ზღაპარი ერთსა და იგივეს – არარეალურ ამბავს – გულისხმობს, თუმცა მათ შორის დიდი სხვაობაა. ადამიანებს იმთავითვე სწამდათ, რომ ზღაპარში მოთხრობილი ამბავი არასდროს მომხდარა, ხოლო მითში გადმოცემული ისტორიისა კი სჯეროდათ. შეიძლება, ჩვენ დღეს ზღაპრად ჩავთვალოთ აქილევსის, ჰერაკლეს, ათენას, გილგამეშის, ენქიდუს, დალის, ოჩოპინტრეს, ამირანის და სხვათა მითები, მაგრამ იმ დროს, როდესაც ეს მითები იქმნებოდა, ისინი მჭიდროდ იყო დაკავშირებული რწმენასთან და რელიგიურ წარმოდგენებთან, ასახავდა სამყაროს შესახებ არსებულ ცოდნას. მითოსური სამყაროს რეალურობაში ეჭვი არავის შეჰქონდა. დღესაც არსებობს საზოგადოებები, რომელთა ცხოვრების წესს მითოსური წარმოდგენები განსაზღვრავს. ხალხურ ზღაპარში არ არის დაკონკრეტებული დრო და ადგილი, სადაც მოქმედება ხდება, მითში კი პირიქით: ბერძნული პანთეონის ღმერთები ოლიმპოს მთაზე ცხოვრობენ, პრომეთე/ამირანი კავკასიონზეა მიჯაჭვული და ა.შ. თუ მითი ქართულია, მოქმედებაც საქართველოში ხდება, თუ შუამდინარული – შუამდინარეთში და ა.შ.

ამონი – მზის ღმერთი ძვ.
ეგვიპტეში

ოდინი და მისი ცოლი ფრიგა

ოდინი – სკანდინავიური მითო-ლოგის უზენაესი ღვთაება, სიბრძნის, პოეზიის, მაგის, ომისა და სიკვდილის ღმერთი – ვაზგარდში, ვალასკალფის სასახლეში ცხოვრობდა. აქედან იგი თვალს ადევნებდა, თუ რა ხდებოდა სკანდინავის ცხრა ქვეყანაში. დრო-დადრო სახეცვლილი ოდინი დედამიწას სტუმრობდა, რათა ენახა, თუ როგორ იქცეოდა ხალხი და რას ამბობდნენ ადამიანები მის შესახებ.

ქართულ ზღაპრებსა და მითებში ასახულია, თუ როგორ ალიქვამდნენ ქართველები სამყაროს: ქართული წარმოდგენით, სამყარო ვერტიკალურ სივრცეს წარმოადგენს და დაყოფიალია სამ ნაწილად: სკნელი, რომელიც დასახლებულია ადამიანებით, ზესკნელი – ღმერთებისა და ფანტასტიკური არსებების სამფლობელო – და ქვესკნელი, რომლის ბინადარნიც ბოროტი არსებები არიან. სამყაროს ამ სამ ნაწილს შორის მოძრაობა მხოლოდ და მხოლოდ ღვთაებებს, ღმერთებაცებს და გმირებს შეუძლიათ.

ამგვარად, მითი მხოლოდ ფანტასტიკური ამბავი არ არის. ეს გახლავთ ადამიანთა წარმოდგენა წარსულისა და მომავლის, სამყაროს წარმოშობისა და ცხოვრების კანონზომიერებათა შესახებ. ეს კითხვები, რომლებზე პასუხიც მითის მეშვეობით გაიცემოდა, უნივერსალურია ყველა კულტურისათვის, სწორედ ამიტომ მიიჩნევა მითი კულტურულ უნივერსალიად.

მითოლოგიამ დიდი გავლენა მოახდინა ხელოვნების თითქმის ყველა დარგზე. სხვადასხვა მითოსური სიუჟეტი ხშირადაა გამოყენებული სახვით ხელოვნებაში, მუსიკაში, თეატრში, კინოხელოვნებასა თუ ლიტერატურაში.

დავალება

1. გაიხსენე ნახატებზე გამოსახულ პერსონაჟებთან დაკავშირებული მითები.
2. ვენის დიაგრამის გამოყენებით, ერთმანეთს შეადარე მითი და ზღაპარი.

საშინაო დავალება

1. მოიძიე სხვადასხვა ხალხთა მითები სამყაროს შექმნის შესახებ და შეადარე ისინი ერთმანეთს.
2. შეასრულე ნახატი, აპლიკაცია, პოსტერი ან მხატვრული ჩანახატი მითოსურ თემატიკაზე (მითიური გმირი, საინტერესო ეპიზოდი და სხვა).

ყველა კულტურაში არსებობს რწმენა-ნარმოდგენები ზებუნებრივი ძალების შესახებ, რომელიც შეგვიძლია გავაერთიანოთ ტერმინით რელიგია.

რელიგია – ნარმოდგენათა და ქმედებათა სისტემა, რომელიც ეყოფს გავრცელების ზებუნებრივი ძალების რწმენას.

სხვადასხვა კულტურაში ბუნებრივად და ზებუნებრივად სხვადასხვა რამ ითვლება. მაგალითად, ესა თუ ის დაავადება ზოგან რაიმე ბაქტერიის ან ვირუსის გავრცელების შედეგად მიიჩნევა, სხვაგან კი – ზებუნებრივი ძალებით გამოწვეულ მოვლენად. ნარმოდგენა იმის შესახებ, თუ რა არის და რა არ არის ზებუნებრივი, ერთი საზოგადოების შიგნითაც იცვლება. ეპიდემიები, წყალდიდობები, მიწისძვრები, ვულკანის ამოფრქვევები და კომეტები ერთ დროს ზებუნებრივ ძალებს მიეწერებოდა. დროთა განმავლობაში ცხადი გახდა, რომ ისინი ბუნებრივი მოვლენებია, თუმცა ბევრს დღესაც სჯერა, რომ ამაში ზებუნებრივი ძალების ხელი ურევია.

რელიგია დაკავშირებულია ადამიანის მოთხოვნილებასთან, ახსნა მოუქებნოს მის ირგვლივ არსებულ საგნებსა და მოვლენებს. იგი განუყოფელია რწმენისაგან, რომელიც მხოლოდ ადამიანისთვის არის დამახასიათებელი. რელიგია გულისხმობს მორწმუნეთა ჯგუფის არსებობას, თუმცა, ამავე დროს, რელიგიური განცდა ღრმად ინდივიდუალურია. რელიგია ზღვარს ავლებს ყოველდღიურობასა და ზებუნებრივ, უჩვეულო მოვლენებს შორის, რომლებიც არ არის შეზღუდული ბუნების კანონებით. იგი მოიცავს რიტუალებს, მორწმუნებისათვის ადგენს ქცევის მარეგულირებელ მცნებათა თუ ნორმათა სისტემას, რომელიც განსაზღვრავს, თუ როგორ უნდა მოიქცეს მორწმუნე ამ თუ იმ გარემოში.

რელიგია აღიარებს კავშირის შესაძლებლობას ადამიანურ და ღვთაებრივ სამყაროებს, მიწასა და ცას შორის. საინტერესოა, რომ ძველ რომაელთა ქურუმის სახელწოდება *pontifex* ნიშნავს „ხიდის გამდებს“ რაც გამოხატავდა მის ფუნქციას, ერთმანეთთან დაეკავშირებინა ამქვეყნიური რეალობა და ღვთიური სამყარო.

ღმერთები და სულები შეიძლება იყვნენ იდუმალებით მოცულნი ან ადვილად მისაწვდომნი, ადამიანური საქმეებით დაინტერესებულნი ან გულგრილნი მათ მიმართ. ზოგ საზოგადოებაში ღმერთების იერარქია არ არსებობს, ზოგში კი ღმერთებსა და სულებს შორის ძალაუფლება ისევეა გადანაწილებული, როგორც ეს ადამიანებში ხდება.

უძველესი არქეოლოგიური მონაცემები მოწმობს, რომ რელიგია არსებობდა კაცობრიობის განვითარების ყველა ეტაპზე. ისტორია მრავალ რელიგიურ სისტემას იცნობს; ზოგი მათგანი აღარ არსებობს, ზოგს კი დღესაც ბევრი მიმდევარი ყავს.

რელიგიის ჩამოყალიბებას წინ უძლოდა რწმენისა და რიტუალების განვითარების გრძელი გზა. რწმენა-წარმოდგენათა ერთ-ერთი ყველაზე ადრეული ფორმაა **ტოტემიზმი** – ტომსა და რომელიმე ცხოველს, მცენარეს ან ბუნებრივ მოვლენას შორის არსებული სულიერი კავშირის რწმენა. მაგალითად, ცხოველის, კერძოდ, დათვის კულტის არსებობა დადასტურებულია საქართველოს ტერიტორიაზე, ტყიბულის რაიონის სოფ. ცუცხვათის მღვიმის არქეოლოგიური მონაცემებით. უძველეს საზოგადოებებში გავრცელებული იყო **ფეტიშიზმი** – საგნების თაყვანისცემა, რომელთაც, თითქოს, ზებუნებრივი თვისებები ქონდათ. არსებობდა წინაპრების კულტი, აგრეთვე სულების რწმენა და ბუნების გასულიერება, რასაც **ანიმიზმი** ეწოდება. ასევე გავრცელებული იყო **მაგია**. მაგს გარკვეული ქმედებებისა და შელოცვების მეშვეობით გავლენა უნდა მოეხდინა ადამიანსა და ბუნებრივ მოვლენებზე (იხ. გაკვეთილი „მაგია“).

თეოს – ბერძნ. ღმერთი.

მოგვიანებით გაჩნდა უფრო რთული წარმოდგენების სულზე, მის არსებობაზე ადამიანის გარდაცვალების შემდეგ, იმქვეყნიურ სამყაროზე, ღმერთებსა და გმირებზე. ძველ საბერძნეთში ღმერთების მკაცრი, მოწესრიგებული სისტემა არსებობდა, მაგრამ რელიგიური და მითოლოგიური პერსონაჟები ჯერ კიდევ არ იმიჯნებოდა ერთმანეთისაგან, რადგან ბერძნები ღვთიურ და მიწიერ სამყაროს ერთ მთლიანობად აღიქვამდნენ (გაიხსენ ბერძნული მითები). თანდათან ჩამოყალიბდა თეისტური რელიგიები, ისინი აღიარებენ ღმერთს, რომელსაც შეუძლია თავის მიერვე შექმნილი წესრიგის შეცვლა, რომელსაც არაფერი დაემალება, რომელსაც შეგიძლია მიმართო გასაჭიროს დროს. თეისტურმა რელიგიებმა მკაფიოდ განასხვავეს მიწიერი და ზეციური სამყარო, სხეული და სული. ასეთი რელიგიებია: იუდაიზმი, ქრისტიანობა, ისლამი.

აღმსარებლობა ადამიანთა ჯეგუფის, ეთნოსის, ერის, სახელმწიფოს იდენტობის ერთ-ერთი მთავარი ნიშანია. ზოგიერთი ხალხის ან სახელმწიფოს იდენტობას მხოლოდ რელიგია (და არა, მაგალითად, ენა, ტერიტორია თუ ეთნიკური კუთვნილება) განსაზღვრავდა, მაგალითად, ებრაელებისას – იუდაიზმი, ბიზანტიისას – მართლმადიდებლობა, არაბთა სახალიფოს – ისლამი.

დღეს მსოფლიოში დაახლოებით 5 ათასამდე აღმსარებლობა არსებობს, მათ შორის, პოლიტეისტური (მრავალლმერთიანი), მონოთეისტური (ერთლმერთიანი), გვარ-ტომობრივი (გავრცელებულია ხალხებში, რომელთაც შენარჩუნებული აქვთ გვაროვნული ურთიერთობები, მაგალითად, ავსტრალიის აბორიგენები), ნაციონალური (კონკრეტულ ეთნიკურ ან პოლიტიკურ საზღვრებში მოქცეული – მაგალითად, ინდუიზმი, კონფუციონელობა, შინგოიზმი, სიკჰიზმი) და მსოფლიო (ზენაციონალური) რელიგიები, რომლებიც სცილდება კონკრეტული ეთნიკური ჯგუფისა თუ სახელმწიფოს ფარგლებს და აერთიანებს ყველა ადამიანს, დაბადების ადგილის, ენისა და ეთნიკური წარმომავლობის მიუხედავად (ქრისტიანობა, ბუდიზმი, ისლამი).

დავალება

1. იმსჯელე რელიგიის, მაგისა და მითოსის ურთიერთმიმართების შესახებ.
2. გაიხსენ სამუელ ჰაინცინგტონის მოსაზრება „ცივილიზაციათა შეჯახების“ შესახებ; რატომ ჩათვალა ს. ჰაინცინგტონმა რელიგია ცივილიზაციის ძირითად მახასიათებლად.

რა არის ჯანმრთელობა და ავადმყოფობა? ამ კითხვაზე სხვადასხვა კულტურას განსხვავებული პასუხი აქვს. მეცნიერები თვლიან, რომ დაავადების სრულყოფილი მკურნალობა შეუძლებელია იმ ბუნებრივი, სოციალური და კულტურული გარემოს ცოდნის გარეშე, სადაც ადამიანები ცხოვრობენ. ერთი კულტურის წარმომადგენლები ამა თუ იმ ავადმყოფობით უფრო ხშირად ავადდებიან, მეორენი კი – არა, მკურნალობა ერთ ჯგუფში უფრო ეფექტურია, ვიდრე მეორეში. ჩვენი შეხედულებები ჯანმრთელობის, ავადმყოფობისა და მკურნალობის შესახებ ჩვენივე კულტურის გამოხატულებაა.

თანამედროვე მედიცინა მრავალი სხვადასხვა კულტურისა და ტრადიციის ურთიერთშეხვედრის შედეგად შეიქმნა. ეს იყო ერთგვარი „კულტურული მოგზაურობა“ ანტიკური ბერძნული და რომაული სამყაროდან ახლოაღმოსავლურ არაბულ კულტურაში, შორეულ აღმოსავლეთში, ჩინეთსა და ინდოეთში, და, შემდეგ, კვლავ ევროპაში, სადაც მედიცინა საბოლოოდ ჩამოყალიბდა როგორც სამეცნიერო ცოდნის სფერო.

უკანასკნელ ათწლეულებში მედიცინა უკიდურესად სწრაფი ტექნიკით ვითარდება, ამავე დროს, სულ უფრო მეტი ყურადღება ეთმობა დაავადების დიაგნოსტიკისა და მკურნალობის სხვადასხვა კულტურებში არსებულ გამოცდილებას, ხალხურ მედიცინას.

უძველეს დროში ავადმყოფობას ხსნიდნენ ჯადოქრობით, დემონური ძალების ზემოქმედებით ან ღვთის ნებით. დაავადებულის განკურნებისათვის ზოგჯერ დღესაც მიმართავენ შელოცვას, თილისმას თუ სხვადასხვა სიწმინდეს.

ერთ-ერთი ძველეგვიპტური პაპირუსი, რომელიც ძვ. წ. დაახლოებით 1550 წლით თარიღდება, 900-მდე ნამლის აღნერილობას მოიცავს.
ეგვიპტეში სამედიცინო ცოდნის განვითარებას ხელი შეუწყო
მუმიფიცირების ტრადიციაში: ძველ ეგვიპტელებს ღრმად სწამდათ
იმქვეყნიური ცხოვრების, ცდილობდნენ დაეცვათ მიცვალებულის
სხეული გახრნისაგან და მუმიფიცირებასაც ამ მიზნით მისდევდნენ.
სამკურნალო საქმის მფარველ ღვთაებებად ისიდა და ლომისთავიანი
სოხმეტი მიიჩნეოდნენ.

მხედველობის
მკურნალობა ძველ
ეგვიპტეში

ძველეგვიპტური
ქირურგიული
იარაღის რელიეფური
გამოსახულება. ქომ
ომბოს ტაძარი

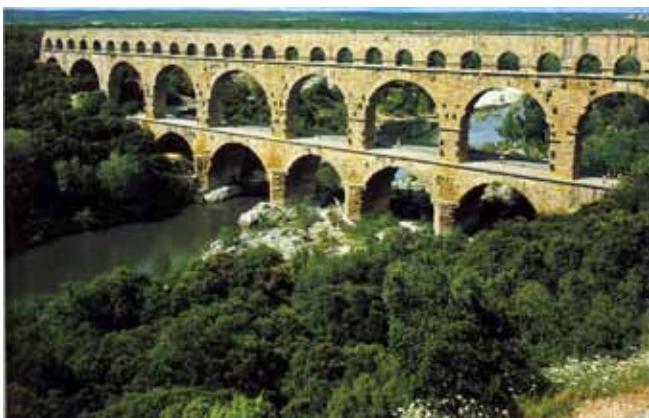

შუმერების სამედიცინო ცოდნის ამსახველი უძველესი წერილობითი ძეგლი ძვ. წ. მე-3 ათასწლეულს განეკუთვნება. მასში მოცემულია სამი სახის (ცხელი საფენების, შინაგანი და გარეგანი სამკურნალო საშუალებების) 15 რეცეპტი.

თანამედროვე სამედიცინო სიმბოლოების და ტერმინების შექმნა ძველ ბერძნებს უკავშირდება. ისინი კარგად იცნობდნენ ძველი ეგვიპტის, ბაბილონის, ინდოეთის სამკურნალო ტრადიციებს. ბერძნული მითოლოგიის თანახმად, მედიცინის ღვთაებად ასკლეპიოსი ითვლებოდა, იგი ღმერთი-მკურნალისა და ღმერთი-წინასწარმეტყველის, აპოლონის შვილი იყო. ასკლეპიოსის სამლოცველოები სამკურნალო ადგილებად ითვლებოდა. გადმოცემის მიხედვით, ასკლეპიოსი დაქორწინდა კუნძულ კოსის მმართველის ქალიშვილზე. შემდგომში ეს კუნძული გადაიქცა ძველი საბერძნეთის სამედიცინო განათლების ერთ-ერთ ცენტრად.

ქ. პომპეის გათხრებისას აღმოჩენილი რომაული სამედიცინო ინსტრუმენტები. იტალია ჩ. წ. წ. 79 წ.

გარდის ხიდი, საფრანგეთი. ძ. წ. 1ს. რომაული აკვედუკი.

უზეფ პიტონ დე ტურნეფორის ნახატი თბილისის აკვედუკის გამოსახულებით. XVIII ს. დასაწყისი.

ასკლეპიოსის შვილებიდან ცნობილი არიან **ჰიგია** – ჯანმრთელობის ქალღმერთი, რომლის სახელიდან მოდის სიტყვა „ჰიგიენა“ და **პანაცეა** – წამლით მკურნალობის მფარველი, რომელიც ყველა დაავადებას კურნავდა. ანტიკური ხელოვნების ნიმუშებში ასკლეპიოსი წარმოდგენილია კომბლით, რომელზეც გველია შემოხვეული, ხოლო მისი ქალიშვილი ჰიგია კი ტუნიკაში გამოწყობილი ახალგაზრდა, ლამაზი ქალიშვილის სახით, რომელსაც ხელში გველი უჭირავს და თასიდან აჭმევს. შემდგომში გველშემოხვეული კომბალი და თასი ბევრ ქვეყანაში მედიცინის ძირითადი სიმბოლო გახდა.

მედიცინის მამად წოდებულმა **ჰიპოკრატემ**, რომელიც თავს ასკლეპიოსის შთამომავლად თვლიდა, საფუძველი ჩაუყარა კლინიკურ მედიცინას – ექიმის რეგულარულ დაკვირვებას ავადმყოფზე, მისი მდგომარეობისა და მკურნალობის მიმდინარეობის აღწერას. დღესაც ბევრ ქვეყანაში ექიმები სამედიცინო საქმიანობის დაწყების წინ „ჰიპოკრატეს ფიცს“ დებენ.

ასკლეპიოსი ძველ რომში ესკულაპეს სახელით იყო ცნობილი. რომაელებმა ძველი ბერძნების ცოდნა მედიცინის და ჰიგიენის სფეროში კიდევ უფრო განავითარეს. ომის დროს ექიმები და მათი ვაჟები სამხედრო სამსახურისაგან თავისუფლდებოდნენ. რომაული კანონების ზოგიერთი პარაგრაფი სისუფთავესა და მოქალაქეთა ჯანმრთელობის დაცვას ეხებოდა. რომში არსებობდა აკვედუკები (წყალსატარი, რომლითაც წყალი თვითდინებით მიემართებადასახლებულისუნქტებისაკენ), კერძო და საზოგადოებრივი აბანოები და ტუალეტები (ფორიკები). ქალაქ პომპეის გათხრების დროს აღმოჩნდა არქეოლოგიის ისტორიაში პირველი სამედიცინო ინსტრუმენტების სრული ნაკრები.

რომის იმპერიის დაცემის შემდეგ ბერძნულ-ლათინური სამედიცინო კულტურა არაბების წყალობით შემოინახა. მე-9-10 საუკუნეებში ბერძნული და არაბულენაზე ითარგმნა ჰიპოკრატესა და სხვა მოაზროვნების თითქმის ყველა სამედიცინო თხზულება. ამასთან, არაბებმა მედიცინა გაამდიდრეს მნიშვნელოვანი ნაშრომებით ოფთალმოლოგიაში, ინფექციურ სწეულებებში, შექმნეს უზარმაზარი სამედიცინო ენციკლოპედია „ყოვლის-მომცველი წიგნი მედიცინაზე“. სამედიცინო ტრაქტატებში აღნერილია სამკურნალო საშუალებები, სხვადასხვა დაავადებათა სიმპტომები და მკურნალობა.

ასკლეპიოსი

აბუ ალ-კასიმი (ლათ. ალბუკასისი) (936-1013)

უდიდესი ანდალუსიელი არაბი ქირურგი იყო. მის მიერ შექმნილმა სამედიცინო ტრაქტატმა, რომელიც ახლო აღმოსავლურ და ბერძნულ-რომაულ კლასიკურ სწავლებას აერთიანებს, განსაზღვრა ევროპული ქირურგიული პროცედურების სახე რენესანსამდე.

გალენი, ავიცენა და ჰიპოკრატე, ილუსტრაცია ავიცენას „მედიცინის კანონის“ ევროპული გამოცემიდან.

ავიცენამ, გალენისა და ჰიპოკრატეს პრინციპებზე დაყრდნობით, შეიმუშავა მედიცინის სრული სისტემა. ამიტომ, სხვადასხვა დროსა და ადგილას მცხოვრები ამ სამი მოაზროვნის ერთად გამოსახვა მათ სწავლებას შორის არსებული კავშირის ერთგვარი აღნიშვნაა.

ქიოთხვა

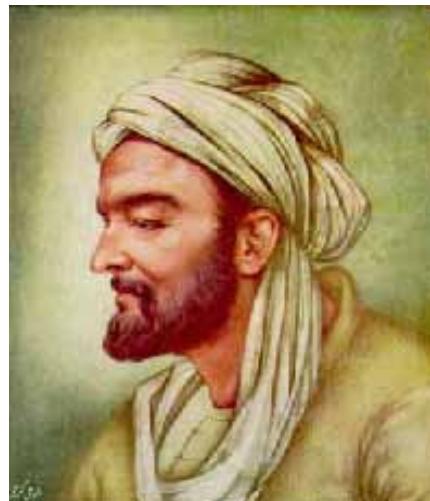
- რა არსებითი განსხვავებაა თანამედროვე დასავლურ და ჩინურ მედიცინას შორის?

დავალება

- რატომ აერთიანებს მუმიფიცირების ტრადიცია ძველი ეგვიპტელების რელიგიურ ნარმოდგენებსა და სამედიცინო ცოდნას?
- გაარკვიე, რომელ ბალახეულ ან სხვა საშუალებებს იყენებენ დღემდე ადამიანები სამკურნალოდ?
- გაიხსენე ისტორიიდან, რა ვითარებაში ითარგმნა ქართულ ენაზე „წიგნი სააქიმოი“?

რენესანსის პერიოდში ევროპამ კვლავ „აღმოაჩინა“ ანტიკური კულტურული მექანიზმები, მათ შორის, სამედიცინო სფეროშიც. ეს, უპირველეს ყოვლისა, სწორედ არაბი მოაზროვნების მეშვეობით გახდა შესაძლებელი. ანტიკური ფილოსოფოსების ზოგი ნაშრომი ორიგინალის სახით აღარ არსებობდა და მხოლოდ არაბული თარგმანის სახით იყო ხელმისაწვდომი.

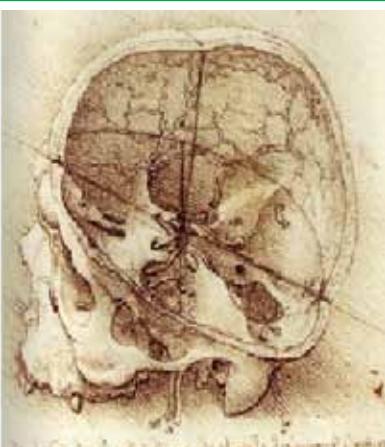
ოქროს კვეთის პრინციპის კვლევისა და იდეალური პროპორციების ძიებაში, ადამიანის ანატომიის შესწავლა განსაკუთრებით აქტუალური გახდა, რასაც უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა მედიცინის განვითარებისათვის.

აბუ ალი იბნ-სინა, ლათ. ავიცენა (980-1037).

აბუ ალი იბნ-სინა ირანელი ექიმი და სწავლული იყო. მან შეაჯერა მისი დროისთვის არსებული აღმოსავლური (არაბული) და ევროპული სამედიცინო ტრადიცია და ხალხური მედიცინა. მისი მემკვიდრეობა თანაბრად გაითავისა როგორც არაბულენვანმა, ისე ევროპულმა კულტურებმა, აქედან გამომდინარე, გასაგები ხდება, თუ რატომ შემოგვრჩა მისი სახელის ორი – არაბული და ლათინური ფორმა.

ტრადიციული ჩინური მედიცინა მსოფლმხედველობის განუყოფელი ნაწილია და განსაზღვრავს ჩინელების ცხოვრების წესს. ამდენად, ის თავისი როლით და მნიშვნელობით, არსებითად განსხვავდება მედიცინისაგან დასავლურ საზოგადოებებში. დღეს ჩინელის ჯანდაცვის სისტემაში თანაბრად გამოიყენება დასავლური და ტრადიციული მკურნალობის მეთოდები. მკურნალობის ხერხებიდან განსაკუთრებით ცნობილია მცენარეული და ცხოველური საშუალებები და აკუპუნქტურა – ნემსებით მკურნალობა, რაც ხელს უწყობს ორგანიზმის შინაგანი წონასწორობის აღდგენას და შენარჩუნებას.

ლეონარდო და ვინჩის ანატომიური ესკიზები.
ლეონარდო და ვინჩიმ, რენესანსის ეპოქის უდიდესმა მხატვარმა და სწავლულმა, გვამების გაკვეთის შედეგად გამოიკვლია ადამიანის სხეულის აგებულება. რენესანსის მხატვრების ანატომიურმა კვლევებმა სრულყვეს შუა საუკუნეების ევროპულ კულტურაში არსებული წარმოდგენა ადამიანის სხეულის შესახებ.

ნითელი ებრაული ქუდი:
1360 წლის დადგენილების თანახმად, ქალაქ რომის ყველა ებრაელ მამაკაცს წითელი ქუდი უნდა ეტარებინა, რათა შესაძლებელი ყოფილიყო მათი ქრისტიანთაგან გამორჩევა. ეს დამამცირებელი კანონი, გამონაკლისის სახით, მხოლოდ ექიმებს არ ეხებოდა.

მედეა.

ეველინ დე მორგანი (1855-1919).

ლეგენდის თანახმად, **მედოცინა** კოლხეთის მეფის, აიეტის ქალიშვილის სახელწოდებიდან მომდინარეობს, რომელიც მკურნალობის ხელოვნებას ფლობდა.

ძველი ქართული ლიტერატურული ძეგლებიდან ირკვევა, რომ შეუა საუკუნეების საქართველოში არსებობდნენ „მეცნიერნი კურნებისა“, „ხელოვანი მკურნალნი“, რომლებიც ავადმყოფს ყოველმხრივ სწავლობდნენ, არჩევდნენ სამკურნალო საშუალებებს, ყურადღებას აქცევდნენ დაავადებათა გამომწვევ გეოგრაფიულ და კლიმატურ ფაქტორებს. არსებობდა საავადმყოფოები და ითარგმნებოდა სამედიცინო თხზულებები.

წერილობითწყაროებში იხსენიება ჯარა – ქირურგი, აქიმი – თერაპევტი. ათონის ივერთა მონასტერთან რამდენიმე საავადმყოფო არსებობდა, მათ შორის სპეციალიზებული საავადმყოფო კეთროვანთათვის – ლეპროზორიუმი. დავით აღმაშენებელმა გელათის მონასტერთან დაარსა ქსენონი – საავადმყოფო. მიჩნეულია, რომ მე-13 საუკუნის დასაწყისში თარგმნილი „წიგნი სააქიმო“ მედიცინის სახელმძღვანელოდ გამოიყენებოდა.

სულხან საბა ორბელიანის ცნობილი ლექსიკონი მოიცავს 50-მდე ანატომიურ-ფიზიოლოგიურ ტერმინს, დაავადებათა 160-მდე სახელწოდებას, დაავადების სიმპტომთა აღმნიშვნელ 40-მდე სიტყვას, 140-მდე სამკურნალო მცენარის დასახელებას.

ზაზა ფანასკერტელ-ციციშვილის კარაბადინი,
მე-15 საუკუნე. მასში საოცარი სიზუსტითაა
განხილული მედიცინის როგორც თეორიული, ისე
პრაქტიკული საკითხები.

ვარძიის აფთიაქი

1. მოიძიე ინფორმაცია ბერძნული მითოლოგიიდან: რატომ იყო კომბალზე შემოხვეული გველი ასკლეპიოსის და მედიცინის სიმბოლო?

2. გამოიკვლიე დავით ბატონიშვილის პიროვნება და მოიძიე ინფორმაცია მის წიგნზე „იადიგარ დაუდი“.

დამატებითი ინფორმაცია

ჰიპოკრატეს ფიცი

„ვფიცავ აპოლონ მკურნალსა, ასკლეპიოსსა, ჰიგიასა და პანაცეას, და ყველა ღმერთსა და ქალღმერთსა, მოწმეებად ვრაცხ რა მათ, რომ კეთილსინდისიერად, ჩემის ძალ-ღონისა და ჩემის მიხვედრილობის შესაბამისად აღვასრულო ქვემორე აღთქმა და წერილობითი ვალდებულება:

**დავით ბატონიშვილის (მე-16-17სს.)
ენციკლოპედიური ხასიათის
ნაშრომი „იადიგარ დაუდი“
მაშინდელი მედიცინის თითქმის
ყველა ძირითად საკითხს ხება.**

- ვინც შემასწავლა მკურნალობის ხელოვნება, ჩემი მშობლების თანასწორად მივიჩნიო იგი, გავუნაწილო მას ჩემი მონაგარი და საჭიროებისას შევენიო გასაჭირში;
- მისი შთამომავალნი ჩემს ძმებად მივიღო და ეს ხელოვნება, თუკი ისინი მის დაუფლებას მოისურვებენ, შევასწავლო უსასყიდლოდ და ყოველგვარი პირობის გარეშე;
- რჩევა-დარიგებანი, ზეპირი გაკვეთილები და ყოველივე დანარჩენი მოძღვრებისა ვამცნო ჩემს ძეთ, ძეთ ჩემი მასწავლებლისა და მონაფეებსაც, რომელნიც შეკრულნი არიან ვალდებულებითა და ფიცითა საექიმო კანონის კვალობაზე და არავის ვამცნო სხვას.
- ჩემი ძალ-ღონის შესაბამისად მხოლოდ და მხოლოდ სასარგებლო განწესება დავუდგინო ავადმყოფს და ავერიდო ყოველგვარ ვნების მიყენებას და უსამართლობას.
- არ მივცე არცერთ მთხოვნელს მომაკვდინებელი საშუალება და არცა გზა ვასწავლო ასეთი ზრახვის შესრულებისა;
- ასევე არ მივცე არც ერთ ქალს მუცლის მოსაშლელი პესარიუმი.
- სპერტაკად და უმწიკელოდ მოვიხმარო ჩემი ცხოვრება და ჩემი ხელოვნება. რომელ სახლშიც შევიდე, მხოლოდ ავადმყოფის სასიკეთოდ შევალო ამ სახლის კარი და არ იყოს გულსა ჩემსა წინაგანზრახვა, უმართებულობა და ავი სურვილი, მითუმეტეს ზრახვანი სამიჯნურონი ქალთა მიმართ და მრუშობის ნდომა კაცთა მიმართ, არცა აზატთა და არცა მონათა მიმართ.
- ოდეს მკურნალობის უამს – ან თუ სხვა დროს – ყური მოვკრა ანდა ვიხილო რაიმე კაცთა ცხოვრებიდან, რაიცა არ უნდა იქნეს გამუდავნებული, საიდუმლოდ მივიჩნიო და არავის გავუმხილო იგი.
- და მე, განუხრელად შემსრულებელსა ფიცისა, ბედნიერება მხვდეს ცხოვრებაში და ჩემსა ხელოვნებაშიც, და მადიდონ კაცთა უკუნითი უკუნისამდე, ხოლო უკეთუ დავარღვიო ფიცი ანდა ცრუ აღთქმა დავდო, პირუკუ მომეგოს მე”.

თანამედროვე ექიმის ფიცი¹

- ვხდები რა სამედიცინო პროფესიის წარმომადგენელი, საზეიმოდ ვფიცავ;
- ჩემი ცხოვრება მივუძლვნა ადამიანის სამსახურს;
- ღირსეული პატივი და მადლიერება მივაგო ჩემს მასწავლებლებს;
- კეთილსინდისიერად და ღირსეულად შევასრულო ჩემი პროფესიული მოვალეობა;
- პაციენტის ჯანმრთელობა გავიხადო ჩემს უმთავრეს საზრუნავად;
- შევინახო ჩემთვის მინდობილი საიდუმლო პაციენტის სიკვდილის შემდეგაც კი;
- შეძლებისდაგვარად დავამკვიდრო საექიმო პროფესიის კეთილშობილური ტრადიციები;
- კოლეგები მივიჩნიო ძმებად და დებად;
- არ დავუშვა პაციენტის ასაკის, ჯანმრთელობის მდგომარეობის, აღმსარებლობის, რასის, სქესის, ეროვნების, პოლიტიკური შეხედულებების, სექსუალური ორიენტაციის, სოციალური მდგომარეობის ზეგავლენა ჩემი პროფესიული მოვალეობის აღსრულებაზე;
- კვლავაც უსაზღვრო პატივი ვცე ადამიანის სიცოცხლეს მისი ჩასახვისთანავე, ვერავითარმა ძალამ ვერ მაიძულოს გამოვიყენო სამედიცინო ცოდნა კაცითმოყვარეობის კანონების წინააღმდეგ;
- ამ აღთქმას ვდებ საზეიმოდ, ნებაყოფლობით და უანგაროდ.

¹მიღებულია:

- მსოფლიო სამედიცინო ასოციაციის გენერალური ასამბლეის მიერ, უენევა, შვეიცარია, 1948 წლის სექტემბერი.

განახლებულია:

- 22-ე მსოფლიო სამედიცინო ასამბლეის მიერ, სიდნეი, ავსტრალია, 1968 წლის აგვისტო;
- 35-ე მსოფლიო სამედიცინო ასამბლეის მიერ, ვენეცია, იტალია, 1983 წლის ოქტომბერი;
- მსოფლიო სამედიცინო ასოციაციის 46-ე გენერალური ასამბლეის მიერ, სტოკჰოლმი, შვედეთი, 1994 წლის სექტემბერი.

სიმბოლო (ბერძნ. სიმბოლონ) – ნიშანი, რომელიც შეიძლება აღნიშნავდეს საგანს, მოვლენას, ბერას და სხვა.

„მსოფლიოს ემბლემები და სიმბოლოები მართავენ, და არა სიტყვა და კანონი“, ამბობდა ჩინელი ფილოსოფოსი კონფუცი. სიმბოლო ლაკონურად ასახავს საგანს, მოვლენას ან ცნებას, რომლის გამოხატვასაც მრავალი სიტყვა დაჭირდებოდა.

სიმბოლოებს დიდი ძალა და ზემოქმედების უნარი აქვთ. ისინი, ერთი მხრივ, შეიცავენ ინფორმაციას, ცოდნას ამა თუ იმ პიროვნების, ჯგუფის, საგნის ან ინსტიტუტის შესახებ, მეორე მხრივ კი იწვევენ ემოციურ განცდას.

ბრძოლის დროს აღმართული დროშა არმიის სულისკეთებას განსაზღვრავდა: სანამ დროშა ფრიალებდა, გამარჯვებისათვის ბრძოლა გრძელდებოდა. დახრილი დროშა კაპიტულაციას (აგრეთვე გლოვას) ნიშნავდა, წარმატების აღსანიშნავად კი გამარჯვებული მხარე ქალაქის ან ციხის თავზე საკუთარ დროშას აღმართავდა. როგორც წესი, დამარცხებული მხარე გამარჯვებულს ქალაქის გასაღებს და საკუთარი ძალაუფლების ნიშნებს – კვერთს, გვირგვინს და, პირველ რიგში, დროშას გადასცემდა. თეთრი დროშა დღესაც ბრძოლის შეწყვეტას და მოლაპარაკების შეთავაზებას აღნიშნავს.

რელიგიური სიმბოლიკა

ადამიანის ნებისმიერი საქმიანობა, შეხედულება, იდეა თუ რწმენა სიმბოლოთი გამოიხატება. მაგალითად, შუა საუკუნეების ევროპაში ხელოსანთა და ვაჭართა გილდიებს, ასევე მე-19 საუკუნის საქართველოში ამქრებს საკუთარი, საქმიანობის შესაბამისი სიმბოლოები ჰქონდათ; დღეს თავისი სიმბოლოები აქვთ, მაგალითად, უნივერსიტეტებს, წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის ორგანიზაციას, პაციფისტებს, მწვანეებს, სხვადასხვა საერთაშორისო ორგანიზაციას – გაეროს, იუნესკოს, ნატოს; ასევე სიმბოლოთა საშუალებით განვასხვავებთ ერთმანეთისაგან ამა თუ იმ რელიგიის აღმსარებლებს; სიმბოლოებით არის დატვირთული ოლიმპიური თამაშებიც, სადაც გამარჯვებული სპორტსმენის დაჯილდოების ცერემონიალი სახელმწიფო დროშის აღმართვის და ჰიმნის შესრულების ფონზე მიმდინარეობს.

ოლიმპიური ჩემპიონი ლაშა
შავდათუაშვილი საქართველოს
სახელმწიფო დროშით.

სიმბოლოები კულტურიდან კულტურაში „მოგზაურობენ“ და მნიშვნელობას იცვლიან. მაგალითად, ვარსკვლავის გამოსახულებას სხვადასხვა კულტურაში განსხვავებული მნიშვნელობა აქვს. ხუთქიმიანი ვარსკვლავი შუმერულ მითოლოგიაში ქალღმერთ იშთარის სიმბოლო იყო, ანტიკურ ეპოქაში ის სამყაროს მშვენიერების სიმბოლოდ ითვლებოდა, რადგან ბუნების ჰარმონიასა და პროპორციას განასახიერებდა, ქრისტიანობაში ხუთქიმიანი ვარსკვლავი ბეთლემის ვარსკვლავსა და ქრისტეს ხუთ ჭრილობას აღნიშნავს, წითელი ხუთქიმიანი ვარსკვლავი, რომელიც საბჭოთა კავშირისა და სოციალისტური ბანაკის ქვეყნების სახელმწიფო ატრიბუტიკის აუცილებელი სიმბოლო იყო, დღეს ტოტალიტარიზმის სიმბოლოდ აღიქმება. ორი ერთმანეთზე დადებული ვარსკვლავი უძველესი დროიდან ციური და მიწიერი საწყისების კავშირს გამოხატავდა. დღეს ექვსქიმიანი დავითის ვარსკვლავი („მაგენ დავიდი“ – დავითის ფარი) ისრაელის სახელმწიფოს სიმბოლოა.

არსებობს „სამეცნიერო სიმბოლოები“, რომელთაც, ძირითადად, ზუსტ და საბუნების მეტყველო მეცნიერებებში იყენებენ. მაგალითად: F – ძალა, W – ვატი, T – დრო, A – ამპერი და ა.შ.

ერთი და იგივე საგანი ერთ შემთხვევაში შეიძლება იყოს ნიშანი, მეორეში – ემბლემა, მესამეში კი – სიმბოლო. მაგალითად ვარსკვლავი სამხრებზე ნიშანია, გერბზე – ემბლემა, ხოლო ბეთლემის თავზე გამოსახული კი – სიმბოლო. ემბლემა – ესაა სიმბოლოს გრაფიკულ-ვიზუალური გამოსახულება. ჯვარი – ქრისტიანული სამყაროს სიმბოლო – საქართველოს დროშაზე გამოსახულია, როგორც ემბლემა. თეთრ ფონზე გამოსახული ხუთი წითელი ჯვარი თავისთავად წარმოადგენს საქართველოს ეროვნულ სიმბოლოს – დროშას.

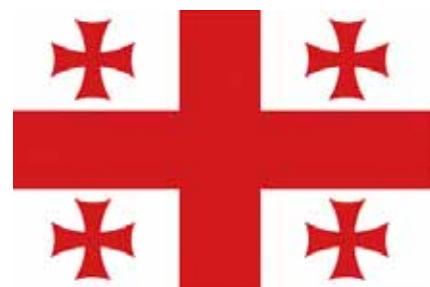
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გერბზე გამოსახულია ირემი, რომელიც ძუძუს აწოვებს ნუკრს. ეს, ზოგადად, უნივერსიტეტის იდეის – თაობათა ერთობის, უფროსის მიერ უმცროსისათვის ცოდნის, სიბრძნის გადაცემის სიმბოლოა. ირემს სხვადასხვა ხალხში განსხვავებული სიმბოლური დატვირთვა აქვს, მაგალითად, ჩინეთში ირემი სიმდიდრისა და წარმატების სიმბოლოა, კელტებს კი სწამდათ, რომ ლმერთების კუთვნილი ჯოგები სწორედ ირმებისაგან შედგებოდა. საქართველოში გამორჩეული მითოლოგიური და ისტორიული გმირები ირემთან არიან წილნაყარნი: ამირანი ირმის ფაშვი გაიზარდა, ლაშა-გიორგი და ერეკლე მეფე ირმის ძუძუნაწოვად ითვლებოდნენ. როგორც ჩანს, ირემი კეთილი საწყისის, სიუხვის სიმბოლოა.

საბჭოთა კავშირის
გერბი

ისრაელის დროშა

საქართველოს სახელმწიფო
დროშა

თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის გერბი

ნმინდა ნინო ვაზის ჯერით

ვაზის ჩუქურთმა, სვეტიცხოველი

თბილისის გერბი სტილიზებული
ვაზის გამოსახულებით

გარდა ოფიციალური/სახელმწიფო ატრიბუტიკისა, რომელიც სახელმწიფოს სიმბოლიკას წარმოადგენს, არსებობს კიდევ სხვა, ამ თუ იმ ხალხისათვის დამახასიათებელი სიმბოლოები. რა შეიძლება ჩაითვალოს ყველაზე უფრო „ქართულ“ სიმბოლოდ? სავარაუდოდ, ეს გახლავთ ვაზი. იშვიათად თუ ნახავთ საქართველოში ეკლესიას ვაზის ჩუქურთმის გარეშე. ვაზი იმთავითვე იყო ბუნების სიუხვის სიმბოლო. იოანეს სახარების მიხედვით, ქრისტე საკუთარ თავს ვაზს უწოდებს: „მე ვარ ვაზი ჭეშმარიტი, და მამა ჩემი მევენახეა“. ვაზის სიმბოლიკა შეერწყა ქართველთა განსაკუთრებულ დამოკიდებულებას ვენახისადმი. წმინდა ნინომ სწორედ ვაზისგან შეკრა ჯვარი, რომლის საშუალებითაც მოაქცია ქართველები. სიმბოლოები არა მხოლოდ ხატოვან გამოსახულებებში, არამედ წერილობით ტექსტებშიც აისახება. ალბათ გახსოვთ ცნობილი საგალობელი, რომელიც მეფე დემეტრე პირველს ეკუთვნის:

შენ ხარ ვენახი, ახლად აღყვავებული,
მორჩი კეთილი, ედემში დანერგული,
ალვა სულნელი, სამოთხით გამოსრული,
ლმერთმან შეგამკო, ვერავინ გჯობს ქებული,
და თავით თვისით მზე ხარ გაბრწყინვებული.

ღავალება

- ნინა გაკვეთილებში მოიძიე სიმბოლოები და იმსჯელე მათი მნიშვნელობების შესახებ.

საშინაო ღავალება

1. მოიძიე სხვადასხვა ქვეყნის სახელმწიფო სიმბოლიკა და იმსჯელე მათზე მოცემული გამოსახულებების მნიშვნელობის შესახებ.
2. მოიძიე ინფორმაცია მე-20 საუკუნეში საქართველოს სახელმწიფო სიმბოლიკის ისტორიის შესახებ.
3. მოიძიე ინფორმაცია იმის შესახებ, თუ რას ნიშნავს „ალბა მატერ“ და დაუკავშირე იგი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გერბზე გამოსახულ სიმბოლოს.

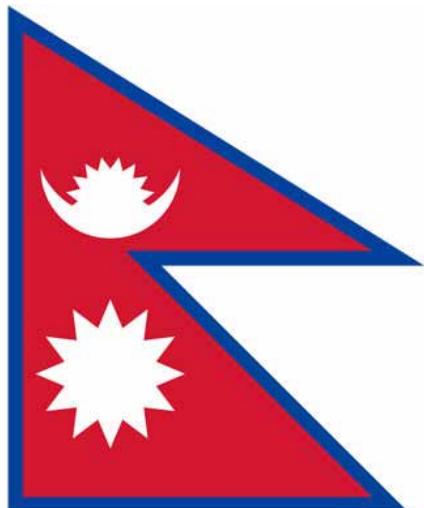
დამატებითი ინფორმაცია

შვეიცარიის სახელმწიფო დროშა, თეთრი ჯვარი წითელ კვადრატში, ტრადიციულად გამოხატავდა თავისუფლებას, ღირსებას, ერთგულებას. იგი კვადრატული ფორმისაა, მსგავსი ფორმის დროშა, შვეიცარიის გარდა, მხოლოდ ვატიკანს აქვს.

1648 წლის ვესტფალის ზავის მიხედვით, ევროპის სახელმწიფოებმა აღიარეს შვეიცარიის დამოუკიდებლობა და ნეიტრალიტეტი. ფიქრობენ, რომ ქვეყნის დღევანდელი სახელმწიფო დროშის შექმნა ამ პერიოდს უკავშირდება. მას საფუძვლად დაედო შვეიცარიელი ჯარისკაცის სამოსი, რომელზეც გამოსახული იყო თეთრი ჯვარი წითელ ფონზე,

რაც ქრისტიანულ რწმენას გამოხატავდა. 1848-1889 წლებში დროშას ქონდა შვეიცარიის სამხედრო დროშის სტატუსი, 1889 წლიდან კი იგი არსებობს როგორც სახელმწიფო დროშა და ერთ-ერთი უძველესია მსოფლიოში. დღეს შვეიცარიის დროშა სახელმწიფოს ნეიტრალიტეტის, დემოკრატიის და მშვიდობის სიმბოლოდ მიიჩნევა.

1906 წელს, შვეიცარიის დროშის საფუძველზე, შეიქმნა საერთაშორისო ჰუმანიტარული ორგანიზაციის „წითელი ჯვრის“ დროშა, ამ ორგანიზაციის დამარსებლის ანრი დუნანის (Henri Dunant) საპატივცემულოდ, რომელიც შვეიცარიის მოქალაქე იყო.

ნეპალის სახელმწიფო დროშა

ნეპალის სახელმწიფო დროშა ერთადერთი არაოთხკუთხედი ფორმის დროშაა. იგი ამ სახით 1962 წლიდან არსებობს. მისი მკვეთრი წითელი ფერი ოში გამარჯვების და ნეპალელი ხალხის სიმამაცის სიმბოლოა, ლურჯი დაბოლოება კი მშვიდობას და ჰარმონიას აღნიშნავს. ორი სამკუთხედი სიმბოლურად გამოხატავს ჰიმალაის მთებს და ქვეყანაში გავრცელებულ ორ ძირითად რელიგიას – ინდუიზმს და ბუდიზმს, ციური სხეულები – ნეპალელი ხალხის უკვდავებას და იმედს, რომ ნეპალი იარსებებს ისევე დიდხანს, როგორც მზე და მთვარე. მთვარე არის ნეპალელთა სიმშვიდის, ხოლო მზე მათი მრისხანების სიმბოლო.

ალბათ, ყველას ეცნობა სასურველი კომპიუტერის თუ მობილური ტელეფონის სიმბოლო – მოკბერილი ვაშლი, რომელიც მსოფლიოში ერთ-ერთი ყველზე სახელგანთქმული ბრენდის Apple-ის ნიშანია. მიიჩნევენ, რომ სტივ ჯობსის მიერ დაარსებული კორპორაციის წარმატებას სწორედ ამ ვაშლმა შეუწყო ხელი. ვაშლი არის სრულყოფილების, სილამაზის სიმბოლო და მარადიულ ახალგაზრდობასა და სილამაზეს განასახიერებს, მოკბერილი ვაშლი კი იმ ხილის გამოხატულებაა, რომელიც ადამმა და ევამ იგემეს, სწორედ ის მიიჩნევა შემეცნების სიმბოლოდ.

შვეიცარიის სახელმწიფო დროშა

არტემიდა შვლით (დიანა ვერსალელი).
ძველბერძნული ქანდაკების
რომაული ასლი. ლუვრი, პარიზი.

დედამიწის ზურგზე არ მოიძებნება ხალხი, რომელსაც არ აქვს ხელოვნების სხვადასხვა ფორმა – ცეკვა, მუსიკა, მხატვრობა... სწორედ ამიტომ განეკუთვნება ხელოვნება კულტურის უნივერსალიებს.

ბევრ ენაში არ მოიპოვება ხელოვნების აღმნიშვნელი საგანგებო სიტყვა, შეიძლება იმიტომ, რომ ხელოვნება ხშირად რელიგიური, სოციალური და პოლიტიკური ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად გვევლინება.

რა არის ხელოვნება? შენ წარმოიდგინე, ამ კითხვაზე პასუხი არცთუ ადვილი გასაცემია და ხელოვნების საყოველთაოდ გაზიარებული განმარტება არც არსებობს. მოდი, ასე შევთანხმდეთ: ხელოვნებას განეკუთვნება ნაწარმოები (მაგალითად, ქანდაკება), ქმედება (მაგალითად, ცეკვა), ტექსტი (მაგალითად, ლექსი), რომელიც ადამიანებში (არ არის აუცილებელი – ყველაში) აღძრავს ესთეტიკურ გრძნობას („რა მშვენიერია!“, „რა ლამაზია!“, „რა კარგადაა გაკეთებული!“, ან სულაც, „აუ, რა მაგარია!“; ესთეტიკური გრძნობა შეიძლება უარყოფითიც იყოს – „რა უშნოა!“, „რას გავს!“). აქ ორი საყურადღებო მომენტია: ერთი, რომ ხელოვნების ნიმუში ადამიანის მიერ უნდა იყოს შექმნილი, თორემ ესთეტიკური გრძნობა ბუნების ქმნილებებმაც შეიძლება აღძრას – ლამაზმა ხემ ან მშვენიერი გარეგნობის ადამიანმა; და მეორე, ხელოვნების ნიმუშს აუცილებლად ჭირდება სხვა ადამიანი – მაყურებელი თუ მსმენელი, ერთი სიტყვით, შემფასებელი. ხელოვნების ზოგი განსაზღვრება ხაზს უსვამს მის ემოციურ მახასიათებლებს. ხელოვნების ნიმუში გადმოსცემს ავტორის ემოციებსა და მის იდეებს, ხოლო მნახველში კი ის ინვევს გრძნობებს. ემოციები და იდეები სხვადასხვა ფორმით გამოიხატება: ხატვით, ქსოვით, სხეულის დეკორაციით, მუსიკით, ცეკვით, მწერლობით.

ხელოვნების ის სფეროები, რომლებიც დღეს დამოუკიდებლად არსებობს, შორეულ წარსულში ადამიანის ყოველდღიური ყოფის ნაწილი იყო. ალეირში, ისრაელში, მაროკოში აღმოჩენილია ნიჟარების მძივები, რომლებიც 82-100 ათასი წლისაა. ისინი სამკაულის შორეულ წინამორბედად შეიძლება მივიჩნიოთ.

სავარაუდოდ, ხელოვნების სხვა ფორმებიც არსებობდა, მაგალითად, ცეკვა. გახსოვთ, როგორ წარმოვიდგინეთ სამკურნალო მაგის ჩასახვა? თითქმის დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ პირველყოფილი მაგიური რიტუალები მთელი ჯგუფის რითმული მოძრაობისა და შეძახილების თანხლებით მიმდინარეობდა. რითმი კრავს ჯგუფს, თითქოს ძალას მატებს და აძლიერებს მას – გავიხსენოთ სკანდირება მიტინგებსა თუ სტადიონებზე, ან აღლუმზე სამწყობო ნაბიჯით მიმავალი სამხედრო ნაწილი.

ხელოვნების ფორმები თანდათან ვითარდებოდა, იხვეწებოდა, რთულდებოდა; განსხვავებული რიტუალები სხვადასხვა რითმში სრულდებოდა; გაჩნდა პირველი მუსიკალური ინსტრუმენტები – ქვის დაფდაფი, ლერწმის თუ ძვლის სალამური; ნელ-ნელა ცეკვა გამოეყო მაგიას და თავისთავადი ღირებულება შეიძინა – გართობისა და განტვირთვის.

მაგიდანვე ამოიზარდა სახვითი ხელოვნება. გამოქვაბულებში ნაპოვნ ქვის ხანის ნახატებზე ხშირადაა გამოსახული ისრით თუ შუბით განგმირული ცხოველები. გახსოვთ „მსგავსების მაგია“? – დახატულ ისარს ნამდვილი ისარი პირდაპირ ნადირის გულისკენ უნდა მიემართა... სანადირო მაგიასთან დაკავშირებული მხატვრობა ისე განვითარდა, რომ, როდესაც მე-19-20 საუკუნეების მიჯნაზე ევროპის რამდენიმე გამოქვაბულში ცხოველების უზარმაზარი, გასაოცარი ოსტატობით შესრულებული ფერწერული გამოსახულებები აღმოაჩინეს, ბევრმა მეცნიერმა არც კი დაიჯერა, რომ ეს ყველაფერი ქვის ხანაში შეიძლება ყოფილიყო შექმნილი. დღეს ეს მხატვრობა მსოფლიო ხელოვნების საგანძურშია შესული. გენიოსები ქვის ხანაშიც იპადებოდნენ.

ქართული ეროვნული ცეკვა

ძველი ეგვიპტე. კედლის მხატვრობის ნიმუში

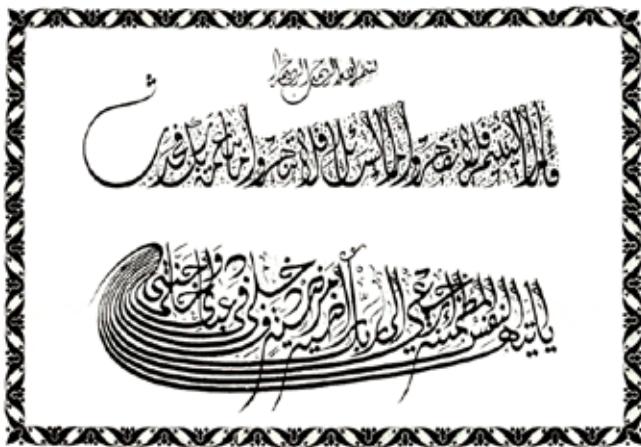

ალტამირას გამოქვაბულის კედლის მხატვრობა.

სამი ლამაზმანი. იაპონელი მხატვარი
კიტაგავა უტამორო (მე-18 საუკუნე)

გამოც ქრისტიანულ სამყაროში სახვით ხელოვნებას განვითარების შესაძლებლობა მიეცა; თუმცა დიდი ხნის განმავლობაში იგი ექვემდებარებოდა ეკლესიის მკაცრ ზედამხედველობას (ეს ეხება ხელოვნების სხვა ფორმებსაც – მუსიკას, თეატრს და ა.შ.). მხოლოდ აღმოჩენების ხანიდან მოყოლებული, ხელოვნება აღარ იფარგლება რელიგიური თემებით და უზარმაზარი ნაბიჯებით მიდის წინ.

არაბული კალიგრაფიის ნიმუში

აქ ვერ განვიხილავთ ხელოვნების ყველა ფორმისა თუ მიმართულების წარმოშობა-განვითარებას, ვიტყვით მხოლოდ, რომ უძველეს დიდ ცივილიზაციებში – ეგვიპტეში, შუამდინარეთში, ჩინეთში, ინდოეთში, საბერძნეთსა თუ რომში – ხელოვნების თითქმის ყველა ძირითად ფორმას ვხვდებით: მუსიკას, მხატვრობას, ქანდაკებას, არქიტექტურას, პოეზიას, თეატრს. აქ უკვე არიან პროფესიონალები – კარის მხატვრები თუ მოხეტიალე მუსიკოსები. და ვერავინ იტყვის, რომ მოგვიანებით შექმნილი შედევრები „უკეთესია“, ვიდრე მაშინდელი ნამდვილი ხელოვნება არ ძველდება.

ხელოვნებაზე საუბრისას არ შეიძლება გვერდი ავუაროთ მის კავშირს რელიგიასთან. რელიგიური წესებიდა დოგმები ხელოვნებაზე უზარმაზარ გავლენას ახდენდა; ხელოვნების ზოგი ფორმა იკრძალებოდა და იდევნებოდა, ზოგიც ყველანაირად წახალისდებოდა. მაგალითად, იუდაიზმიდა ისლამი კრძალავენ ცოცხალი არსებების გამოსახვას, ამიტომ ამ რელიგიის მიმდევარ ხალხებში მონუმენტური მხატვრობა, პორტრეტი და ქანდაკება არ განვითარებულა, სამაგიეროდ, მუსლიმურ კულტურაში უმაღლეს დონეს მიაღწია ორნამენტისა და კალიგრაფიის ხელოვნებამ.

ქრისტიანობაში ამგვარი აკრძალვა არ იყო, რის

სამთავისის ტაძარი. XI ს.

ხელოვნებაზე უდიდესი გავლენა აქვს ტექნიკურ პროგრესს. მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში ხელოვნების ტრადიციულ ფორმებს შეემატა ახლები – ფოტოგრაფია და კინო, ხოლო გასული საუკუნის მიწურულს – კომპიუტერული ხელოვნების მრავალგვარი ფორმა. ხელოვნება მასობრივი გახდა.

ლითეა

- გაიხსენე ისტორიიდან თუ სახვითი და გამოყენებითი ხელოვნებიდან ანტიკური ხანის შედევრები და მათი ავტორები.

დაკავშირება

- იმუშავეთ ჯგუფებად. ყოველმა ჯგუფმა ჩამონეროს წილისყრით შეხვედრილი რეგიონის, ეპოქისა თუ სტილის (ეგვიპტე, შუამდინარეთი, ანტიკური ხანა, შუა საუკუნეები, აღორძინების ხანა, ბაროკო, კლასიციზმი, რომანტიზმი... ახალი დრო, უახლესი დრო) ხელოვნების სხვადასხვა დარგის ქმნილებები.

ბალეტი

სამართალი კულტურის ერთ-ერთი უნივერსალიაა. ყველაზე ზოგადი განმარტებით, სამართალი არის წესების ერთობლიობა, რომელიც სხვადასხვა გზით არეგულირებს ადამიანების ქცევას და წარმოადგენს უპირველეს მედიატორს, მომრიგებელს ადამიანების ურთიერთობაში. რამდენად განსხვავებულია იგი სხვადასხვა ხალხებში? ცნობილი ფრანგი ფიზიკოსი და მოაზროვნე ბლეზ პასკალი ამბობდა: „ის, რაც ალპებს იქით ჭეშმარიტებაა, ალპებს აქეთ სიცრუეა“.

ხამურაბის სტელის ფრაგმენტი

ჯერ კიდევ ძველ ბაბილონში, ძვ. წ. მე-18 საუკუნეში, მეფე ხამურაბიმ შექმნა კანონთა კრებული – ყველაზე სრულყოფილი სამართლის ძეგლი ძველ მესოპოტამიაში. თუმცა კანონთა კრებულები იქ მანამდეც არსებობდა.

ძვ. წ. მე-7 საუკუნეში საბერძნეთში ათენის მმართველმა დრაკონმა ქალაქს ძალზე მძიმე კანონები დაუწესა. დღესაც, მკაცრი, მძიმე კანონების აღსანიშნავად, ვიყენებთ ტერმინს „დრაკონული კანონები“. დრაკონის კანონები სოლონმა – ბერძენმა საზოგადო მოღვაწემ – შეცვალა, რომელიც დემოკრატიის, როგორც მმართველობის ფორმის ერთ-ერთ სულისჩამდგმელად ითვლება.

სტელა ხამურაბის კანონებით

მუსლიმურ სამყაროში მოქმედებს შარიათი – მუსლი-მური კანონთა კოდექსი, რომელიც ყურანს ემყარება. შარიათის კანონებს ხშირად წარმოადგენენ, როგორც რაღაც გაქვავებულ, საშინელ წესებს, რომელიც გულ-გრილია ადამიანის მიმართ, თუმცა მას ძალიან დიდი ინტელექტუალური საფუძველი აქვს. ხშირად შარიათი არ ეთანხმება იმას, რაც ჩვენ მიგვაჩნია სწორად, მაგრამ ეს არის საუკუნეების მანძილზე გამოვლილი, დროში გამოცდილი და, რაც მთავარია, კონკრეტული კულტურის შესაბამისი სისტემა. დემოკრატიული ლირებულებები არ არის უნივერსალური და ის, რაც დემოკრატიულად მიიჩნევა დასავლეთში, შეიძლება სრულიად საწინააღმდეგოდ აღიქ-მებოდეს აღმოსავლეთში, სადაც ურთიერთობის, სახელ-მწიფოს მოწყობის, გენდერული როლების გადანაწილების და ა.შ. აბსოლუტურად განსხვავებული ტრადიციაა.

გიორგი ლობჟანიძე, აღმოსავლეთმცოდნე

საქართველოში კანონშემოქმედებითი ტრადიცია უძველესი დროიდან არსებობს. კანონთა კრებულებიდან განსაკუთრებით ცნობილია გიორგი ბრწყინვალის სამართლის წიგნი „ძეგლის დადება“, ბექასა და აღბუღას „წიგნი სამართლისა კაცისა შეცოდებისა ყოველივე“. ითარგმნებოდა უცხოური სამართლის ძეგლებიც, მაგალითად, ე.წ. „მოსეს სამართალი“, ბერძნული, რომაული, სირიული კოდექსები. სხვადასხვა სამართლის ძეგლის განახლება, ერთიან კრებულში მოქცევა და ხელახალი დამკვიდრება მე-18 საუკუნის დასაწყისში ვახტანგ VI მოღვაწეობას უკავშირდება. ამის გამო ვახტანგ VI სჯულმდებლად იწოდება.

ვახტანგ VI

კანონი სამართლის აღსრულების საშუალებაა. თუმცა არსებობს მაგალითები, როდესაც იგი უსამართლობას ემსახურება: მაგალითად, საბჭოთა პერიოდში, 30-იან წლებში არსებული კანონების საფუძველზე, ფიზიკურად განადგურდა მრავალი ათასი ადამიანი. თენგიზ აბულაძის ფილმი „მონანიება“ კარგად აღწერს ტოტალიტარული რეჟიმის პირობებში არსებულ უსამართლობას.

სამართალი და კანონები მანამდეც არსებობდა და მოქმედებდა, სანამ ადამიანი მათ წერილობით ფორმას მისცემდა. ამის ნათელი დადასტურებაა ადათებზე დამყარებული და ზეპირსიტყვიერი სახით თაობიდან თაობისათვის გადაცემული ჩვეულებითი სამართალი. თავად სიტყვა ადათი არაბულად ჩვეულებას ნიშნავს. სწორედ ადათებს ეყყარება, მაგალითად, სვანეთში, ხევსა და ფშავ-ხევსურეთში არსებული სამართალნარმოების წესი, რომელმაც უხსოვარი დროიდან მოაღწია. სასამართლოს ფუნქციას თემის საბჭო ასრულებდა. ბრალმდებლად მახვში (სვანეთში) ან ხევისბერი (ფშავ-ხევსურეთში) გამოღიოდა. ხევისბერი და მახვში თემის სახელით ლაპარაკობდნენ და თავადვე ახორციელებდნენ კანონის ზედამხედველობას (გავიხსენოთ „ალუდა ქეთელაური“). კავკასიის მთიანეთში ფართოდ იყო გავრცელებული სისხლის აღების, ძმადნაფიცობის, ქალის მოტაცების ადათები. ზოგიერთი მათგანი დღესაც შემორჩენილია.

სისხლის აღების ადათი გავრცელებული იყო ახლო აღმოსავლეთისა და სკანდინავიის ქვეყნებში, ასევე ალბანეთსა და კავკასიაში, იტალიაში იგი ვენდეტას სახელითაა ცნობილი. ეს არის სამართალნარმოების, საზოგადოებრივი წესრიგის რეგულირების ერთგვარი წესი, რომელიც მისაღები და მართებული გახლდათ გარკვეულ დროსა და სივრცეში მანამ, სანამ იგი წარმოადგენდა დანაშაულის თავიდან აცილების ფორმას და არა შურისძიებას. სისხლის აღების ადათი დაფუძნებული იყო პრინციპზე „კბილი კბილის წილ“, რაც გულისხმობს შემდეგს: მკვლელობის ჩადენის შემთხვევაში, დამნაშავე ან მისი ოჯახის რომელიმე წევრი სიკვდილით ისჯებოდა, ამასთან ერთად, მკვლელის ოჯახი დიდ მატერიალურ ზარალსაც განიცდიდა. დღეს სისხლის აღების წესს სოციალური სარგებლის მოტანა არ შეუძლია, მეტიც – ის სისხლის სამართლის დანაშაულად ითვლება და კანონით ისჯება (გავიხსენოთ თემურ და გელა ბაბლუანების ფილმი „მემკვიდრეობა“).

კაცობრიობის ისტორიის მანძილზე, კანონებთან ერთად, იცვლებოდა მათი სისრულეში მოყვანის ფორმებიც. თანამედროვე ეტაპზე დამნაშავის წამება კანონით ისჯება, ოდესლაც კი მთავარ მტკიცებულებას სწორედ წამების დროს მიღებული აღიარებითი ჩვენება წარმოადგენდა. საბჭოთა კავშირის გენერალური პროკურორი ანდრეი ვიშინსკი ამბობდა, აღიარება მართლმსაჯულების დედოფალია. ისტორიიდან ყველასათვის კარგად არის ცნობილი სხვადასხვა სახის საჯარო სასჯელები: ძელზე გასმა, კოცონზე დაწვა, ჩამოხრჩობა, დახვრეტა, გილიოტინისა და ელექტროსკამის მეშვეობით დასჯა. ზოგი მათგანი დღესაც მოქმედებს ამა თუ იმ ქვეყანაში. ბევრგან, საქართველოს მსგავსად, სიკვდილით დასჯა გაუქმდა და იგი სამუდამო პატიმრობით შეიცვალა.

დავალება

- რა ფაქტორები განაპირობებს სამართლის სისტემების განსხვავებულობას სხვადასხვა ხალხებში? ისტორიიდან გაიხსენე და შეადარე ერთმანეთს სხვადასხვა დროს სხვადასხვა ქვეყანაში არსებული კანონები.
- როგორ ფიქრობ, სამართლიანობა და სამართალი, კანონიერება და სამართლიანობა ერთსა და იგივეს ნიშნავს?
- როგორ გესმის დებულება, რომ სისხლის აღება წარმოადგენდა დანაშაულის თავიდან აცილების ფორმას?
- საზოგადოების წინაშე პიროვნების პასუხისმგებლობასთან დაკავშირებით, გაავლე პარალელები გაკვეთილთან „საზოგადოება“, იმსჯელე ამ საკითხზე.

შემაგამებელი დავალება

- შესაძლებლად მიგაჩნია საზოგადოების ნორმალური ფუნქციონირება სამართლის გარეშე? რა მოხდება, დაწერილი სამართალი რომ არ არსებობდეს?

დამატებითი ინფორმაცია

გილიოტინა

1789 წელს, საფრანგეთის რევოლუციის დროს, სიკვდილით დასჯის საკითხის განხილვისას, საფრანგეთის ნაციონალური ასამბლეის წევრმა, ექიმმა ჟოზეფ-იგნას გილიოტენმა შემდეგი წინადადება წამოაყენა: სიკვდილმისჯილი თავის მოკვეთით უნდა დაისაჯოს; ეს უნდა გაკეთდეს უმტკივნეულოდ, მარტივი მექანიზმის გამოყენებით.

ექიმი ჟოზეფ-იგნას გილიოტენი

რევოლუციამდე საფრანგეთში თავის მოკვეთით მხოლოდ დიდებულებს სჯიდნენ და ეს ნაჯახის ან სხვა იარაღის გამოყენებით ხდებოდა. სიკვდილმისჯილთა ოჯახის წევრები ხშირად ფულსაც კი უხდიდნენ ჯალათს, რათა მას სასჯელი სწრაფად და, შეძლებისდაგვარად, უმტკივნეულოდ აღესრულებინა. რიგითი მოქალაქეების სიკვდილით დასჯა ჩამოხრჩობით ან სხვა, კიდევ უფრო საშინელი ფორმით (ძელზე გასმა, ბორბლით დასჯა, კოცონზე დაწვა...) ხდებოდა.

1791 წელს ნაციონალურმა ასამბლეამ გადაწყვეტილება მიიღო, რომ თავის მოკვეთით დასჯა ყველა სისხლის სამართლის დამნაშავეზე გავრცელებულიყო, განურჩევლად მათი წოდებრივი კუთვნილებისა. ამით ხაზი ესმებოდა ყველა ადამიანის თანასწორობას. შეიქმნა სპეციალური კომიტეტი, რომელშიც სამედიცინო ფაკულტეტის ანატომიის პროფესორი ჟ.-ი. გილიოტენიც შედიოდა. თავის მოკვეთის „მარტივი მექანიზმის“ ესკიზის შემქმნელებად კი ფრანგი ანტუან ლუისი და გერმანელი ინჟინერი და კლავესინის ოსტატი ტობიას შმიდტი ითვლებიან. მექანიზმმა სახელი ექიმ გილიოტენის გვარიდან გამომდინარე მიიღო.

ამ დროიდან მოყოლებული, გილიოტინა საფრანგეთში სიკვდილით დასჯის ერთადერთ კანონიერ ფორმად იქცა. მას სხვა ქვეყნებშიც იყენებდნენ.

მართალია, ჟოზეფ-იგნას გილიოტენის სახელი ისტორიაში სიკვდილის ამ მექანიზმის წყალობით შევიდა, მაგრამ უნდა ითქვას, რომ თავად იგი, ზოგადად, სიკვდილით დასჯის მოწინააღმდეგე იყო და ფიქრობდა, რომ მის მიერ შეთავაზებული უმტკივნეულო და, აქედან გამომდინარე, უფრო პუმანური სასჯელი პირველი ნაბიჯი იქნებოდა სიკვდილით დასჯის გაუქმების გზაზე. ჟოზეფ-იგნას გილიოტენი აღიარებული ექიმი იყო. ედუარდ ჯენერის მიერ ვაქცინაციის (აცრა) გამოგონების შემდეგ, იგი გახლდათ პარიზის ვაქცინაციის კომიტეტის პრეზიდენტი, პარიზის მედიცინის აკადემიის ერთ-ერთი დამფუძნებელი.

გილიოტინა

სახალისო კანონები

- ტეხასის შტატში ყოფნისას, თუ დარწმუნებული არ ხართ თქვენს სიყვარულში, ნუ წარუდგენთ მეგობრებს სამჯერ ერთსა და იგივე ქალს, რადგან ამის შემდეგ ის თქვენს ოფიციალურ ცოლად ჩაითვლება.
- ფლორიდაში გაუთხოვარ ქალებს პარაშუტით ხტომა ეკრძალებათ. ასევე არ შეიძლება საცურაო კოსტუმით სიმღერა და დღეში სამზე მეტი თევზის გატეხვა.
- ინდიანას შტატში ოქტომბრიდან მარტამდე აბაზანის მიღება აკრძალულია. ასევე არ შეიძლება მანქანების გაყიდვა კვირა დღეს.
- ქ. დენვერში (კოლორადოს შტატი) აკრძალულია მტვერსასრუტის თხოვება.
- ალაბამაში იკრძალება სააბაზანოში ვირის, არკანზასში კი ნიანგის შეყვანა. ლუიზიანაში ისჯება ადამიანის კბენა.
- ალაბამაში არ უნდა მართო მანქანა თვალებახვეულმა, ნიუ-იორკში სახურავიდან გადმოხტომის გამო დაგსჯიან (თუ უკვე დასჯილი არ დახვდი).
- აიდაჰოში აკრძალულია აქლემზე შემჯდარი თევზაობა.
- დაკოტაში დანაშაულია ჩექმებით ძილი, მერილენდში - თეატრში ლომთან ერთად მისვლა, ქ. ატლანტაში კი - ტელეფონის ბოძზე უირაფის მიბმა.
- ნიუ ჯერსიში პატრონმა კატებს ეუვანი უნდა ჩამოკიდოს, რათა ჩიტებმა მათი მიახლოება გაიგონობ.
- საფრანგეთში აკრძალულია რკინიგზის ლიანდაგზე ხვევნა-კოცნა, ასევე, დაპატიმრება არ აგცდება, თუ ღორს ნაპოლეონს დაარქმევ.

შრომა ადამიანის თანდაყოლილი უნარია. ცხოველები და ფრინველებიც „შრომობენ“: აგებენ ბუდეებს, თხრიან სოროებს, ფუტკრები აკეთებენ ფიჭას და ამზადებენ თაფლს... მაგრამ, ადამიანისაგან განსხვავებით, ეს ყველაფერი ინსტინქტის, გენეტიკური პროგრამების საფუძველზე ხდება, ადამიანი კი შრომის პროცესს გააზრებულად, გონების მეშვეობით წარმართავს. სწორედ ადამიანის შრომის შედეგია კულტურა, რადგან, როგორც უკვე ვიცით, კულტურა არის ადამიანის მიერ შექმნილი ან გარდაქმნილი „მეორე ბუნება“.

ადამიანის თავდაპირველი საქმიანობა შემგროვებლობა და ნადირობა იყო; შემდეგ გაჩნდა მიწათმოქმედება და მესაქონლეობა. კაცობრიობის განვითარებასთან ერთად, ადამიანთა საქმიანობა უფრო მრავალფეროვანი გახდა. დაიწყო შრომის დიფერენციაცია: ადამიანები ინაფებოდნენ გარკვეულ საქმეში - მეთუნეობაში, მეტალურგიაში; გაჩნდნენ ოქრომჭედლები, ქვისმთლელები; ჩამოყალიბდა პროფესიები, რომელთა დაუფლება საგანგებო ცოდნის მიღებას მოითხოვს: ექიმი, ზეინკალი, მკერავი, აგრონომი, მასწავლებელი, მძღოლი და სხვა.

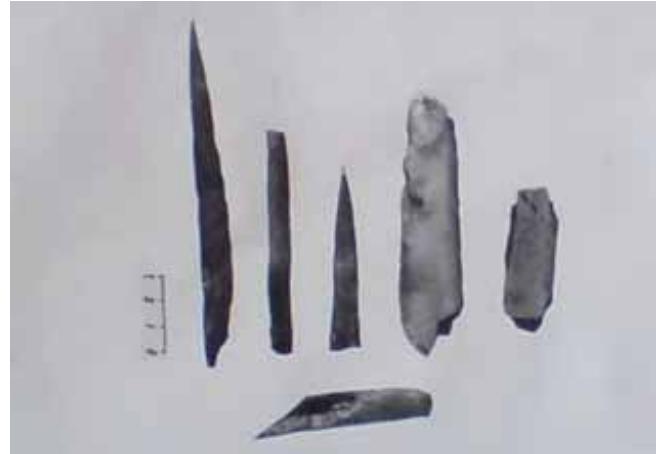
საქმიანობის მიხედვით, ადამიანები სოციალურ ჯგუფებად იყოფოდნენ; ამ დაყოფას სხვადასხვა ეპოქაში განსხვავებული ფორმა ჰქონდა. უპირველესად, განასხვავებდნენ გონებრივი და ფიზიკური შრომით დაკავებულ ადამიანებს; პირველი თავისუფალ მოქალაქეთა ხევდრი იყო, ფიზიკურად კი მონები, შუა საუკუნეებში – გლეხები, შემდეგ – დაქირავებული მუშები შრომობდნენ. ძველი მოაზროვნები თვლიდნენ, რომ თავისუფალი ადამიანი ამუშავებს გონებას, ისევე როგორ მონა – მიწას.

„ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის“ 23-ე მუხლის თანახმად, დღეს ყოველ ადამიანს აქვს შრომის, სამუშაოს თავისუფალი არჩევის, შრომის სამართლიანი და ხელსაყრელი პირობებისა და უმუშევრობისაგან დაცვის უფლება.

შრომა კაცობრიობის უნივერსალური თვისებაა: ადამიანები დედამიწის ნებისმიერ კუთხეში შრომობენ. მაგრამ ამა თუ იმ ქვეყნის გეოგრაფიული, კლიმატური და სხვა გარემოებები განაპირობებს საქმიანობის თავისებურებებს. მაგალითად, ზღვის პირას მცხოვრებ ხალხებში, როგორც წესი, ვითარდება ნაოსნობა და მასთან დაკავშირებული დარგები.

ჰობი (ინგლ. hobby) – რამეთი გატაცება, საქმიანობა, რომელსაც სამუშაოდან თავისუფალ დროს მისდევენ გართობისა და დასვენების მიზნით.

უძველესი ადამიანის იარაღები

ბუმერანგი

ეგვიპტეში ნილოსის დელტა რთული „მოსათვი-ნიერბელი“ იყო, მისმა მოწესრიგებამ და საირიგაციო სისტემის შექმნამ განაპირობა საინჟინრო საქმის განვითარება. საინჟინრო და სამშენებლო ხელოვნების მწვერვალია პირამიდები, რომლებიც მსოფლიოს ერთ-ერთ საოცრებად ითვლება.

სამუშაო, სანადირო და საბრძოლო იარაღს უძველესი ადამიანიც ამზადებდა. მსოფლიოს სხვადასხვა კუთხეში აღმოჩენილი ეს მარტივი იარაღი ძალიან გავს ერთმანეთს. მაგრამ არსებობს კონკრეტული ხალხებისათვის დამახასიათებელი იარაღებიც, მაგალითად, ბუმერანგი, რომელიც ავსტრალიის აბორიგენებმა შექმნეს.

მიწათმოქმედებას დედამიწაზე მცხოვრებ ხალხთა უმრავლესობა მისდევს, თუმცა მიწას სხვადასხვა წესითა და სახით ამუშავებენ. მაგალითად, მთაგორიანი ლანდშაფტის გამო, სამხრეთ საქართველოში, მესხეთში ნაკლებად იყო სამიწათმოქმედო სავარგულები. ამ პრობლემის გადაჭრის მიზნით, მოსახლეობამ მთები ტერასებად, მიწათმოქმედებისათვის გამოსაძეგ სივრცედ აქცია.

ტერასები, როგორც სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების სავარგულები, სხვა კულტურებშიც გვხვდება. მაგალითად ფილიპინებში, პროვინცია იფუგაოში არის ადგილი, რომელსაც მსოფლიოს მერვე საოცრებასაც უწოდებენ. იგი ზღვის დონიდან 1 500 მეტრზე მდებარეობს და დაახლოებით 10 360 კვადრატულ კილომეტრს მოიცავს. ფიქრობენ, რომ იქ ტერასები ხელსაწყოების მინიმალური გამოყენებით, მეტნილად ხელით აშენდა 2000 წლის წინ. ტერასებს წყლით ამარაგებდა უძველესი სარწყავი სისტემა. ადგილობრივებს აქ ბრინჯი და ბოსტნეული დღესაც მოჰყავთ.

არსებობს მოსაზრება, რომ მაიას ტომები სავარგულებს ხელოვნურად ქმნიდნენ. ჭაობებიდან ეზიდებოდნენ ნიადაგს, რომელსაც ათავსებდნენ წინასწარ მოწყობილ ტერასებზე და იყენებდნენ სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულებისათვის.

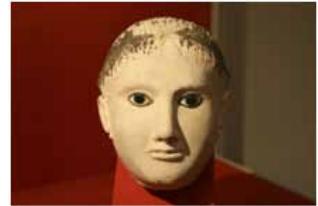

ტერასები სამცხე-ჯავახეთში

ტერასები ფილიპინებში

დედამიწაზე უამრავი, ერთი შეხედვით უცნაური საქმიანობა არსებობს. იცი, რომ ძველ რომში „დასაფლავების ჯამბაზის“ პროფესია არსებობდა? ეს ადამიანი დასაფლავების პროცესის დროს გარდაცვლილის მსგავსად იმოსებოდა, იკეთებდა მისი სახის მიხედვით დამზადებულ ნიღაბს და სხვა ჯამბაზებთან ერთად ცეკვავდა გარდაცვლილის გარშემო. რომალები მიიჩნევდნენ, რომ ეს ამშვიდებდა გარდაცვლილის სულს და ამხიარულებდა მოსახლეობას. ამ ადამიანებს აქტიორები ერქვათ.

დასაფლავების ჯამბაზი
ძველ რომში

მინების წმენდა, თითქოს, ჩვეულებრივი საქმიანობაა, მაგრამ წარმოიდგინეთ, რა საშიში და რისკიანი ხელობაა ცათამბჯენის მინების წმენდა. ფოტოზე გამოსახული მამაკაცი დუბაის ერთ-ერთი ცათამბჯენის 50-ე სართულის მინებს წმენდს.

დროთა განმავლობაში იცვლება წარმოდგენა იმის შესახებ, თუ რა არის გართობა, რასაც თავისუფალ დროს ვუთმობთ, და რა – სამუშაო. ნადირობა, რომელიც ოდესლაც ადამიანის ძირითადი საქმიანობა, შეიძლება ითქვას, ერთ-ერთი პირველი პროფესია იყო, შემდგომში გატაცებად და გართობად იქცა. თუმცა ნადირობა დღესაც არსებობს, როგორც პროფესია: ეგერები - პროფესიონალი მონადირეები - დაჰყვებიან მოყვარულ მონადირეებს და თვალყურს ადევნებენ ნადირობის წესების დაცვას.

პროფესიულის გარდა, ადამიანებს აქვთ სხვა ინტერესებიც. მაგალითად: ექიმი, შეიძლება, ამავე დროს იყოს ფილატელისტი; ინჟინერი – კულინარით გატაცებული და ა.შ. ეს არის ჰობი. ოპერაციიდან გამოსული, დალლილი ექიმი, შეიძლება, როიალს მიუჯდეს და განტვირთვისათვის დაუკრას ბეთჰოვენის სონატა, ან უნივერსიტეტის პროფესორმა მომქანცველი დღის ბოლოს ბილიარდი ითამაშოს. როგორც ხედავთ, ერთი და იგივე საქმიანობა ერთი ადამიანისათვის სპეციალობაა, მეორისათვის კი ჰობი და გართობის საშუალება. არსებობენ, მაგალითად, პროფესიონალი ფეხბურთელები და ფეხბურთის თამაშის მოყვარული სხვადასხვა პროფესიის ადამიანები.

ბონსაი

ხშირად პირიქითაც ხდება – ჰობი იქცევა ძირითად საქმიანობად. მაგალითად, იაპონელებს აქვთ ჯუჯა ხეების გამოყვანის ძალზე საინტერესო ტრადიცია, რომელსაც ბონსაი ეწოდება (იაპონურად ბონ – ქოთანი, საი – ჩარგვა). ეს არის სხვადასხვა ჯიშის ხეების ზუსტი ჯუჯა ასლების გამოყვანა. ამ ტრადიციას დიდი ხნის ისტორია აქვს, როგორც ჩანს, იგი იაპონელებმა თავდაპირველად ჰობის სახით, სახლის გალაზაზების მიზნით მოიგონეს. დღეს კი ეს ჩვეულებრივი პროფესიაა: ბონსაის ხელოვნებას საგანგებო ცოდნა ესაჭიროება.

ბინებსა თუ დაწესებულებებში ხშირად გვინახავს სხვადასხვა ფორმისა და ზომის აკვარიუმები. აკვარიუმისტიკით (ეკოსისტემის შექმნა დახურულ ხელოვნურ წყალსატევები), როგორც ჩანს, ადამიანები ძველთაგანვე იყვნენ დაინტერესებული, რადგან აკვარიუმის წინამორბედი ხელოვნური წყალსატევები ჯერ კიდევ ძველ ეგვიპტესა და შუამდინარეთში

გვხვდება. თანამედროვე მსოფლიოში კი ეს ჰობი იმდენად პოპულარულია, რომ სხვადასხვა სახის თევზები, რეპტილიები, ამფიბიები ბავშვებისა თუ უფროსების საყვარელ „მინაურ“ არსებებად იქცნენ. გარდა ამისა, საზღვაო-საკურორტო ქალაქებისათვის ერთ-ერთ ყველაზე მიმზიდველ ღირშესანიშნაობად სწორედ ოკეანარიუმი ითვლება. გარდა დასვენებისა და გართობისა, აკვარიუმები პროფესიული ინტერესის საგანია იქტიოლოგებისათვის, რათა მათ უკეთ მოახერხონ სხვადასხვა სახის თევზებზე დაკვირვება და მათი შესწავლა.

საქართველოში არსებობს კომპანია „Eastern Promotion“, რომლის საქმიანობა უცხოელ შემსრულებელთა კონცერტების ორგანიზებაა. საინტერესოა, რომ კომპანიის დამფუძნებლები ყოფილი წყალბურთელები არიან, რომელთაც ჰქონდათ ჰობი – მუსიკა. ძველმა წყალბურთელებმა ჰობი ძირითად საქმიანობად აქციეს და დაიწყეს ფესტივალების ორგანიზება. ეს საქმე წარმატებული აღმოჩნდა, „Eastern Promotion“ -ის ორგანიზებულ კონცერტებში მონაწილეობა მიიღეს მუსიკალური სამყაროს მსოფლიო ვარსკვლავებმა – რეი ჩარლზმა, ჯეიმს ბრაუნმა, მასეო პარკერმა, ჯო კოკერმა, ქულიომ, შაკირამ და ბევრმა სხვამ.

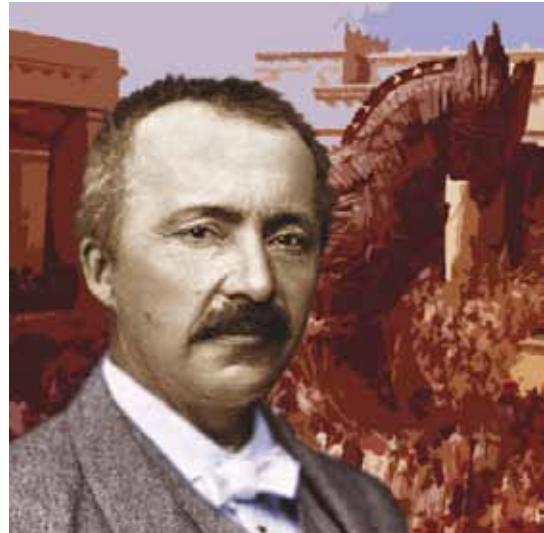

ქულიოს კონცერტი საქართველოში

რეი ჩარლზი და Eastern Promotion-ის დამფუძნებლები

შეუძლებელია პროფესიისა და ჰობის შესახებ ვისაუბროთ და არ გავიხსენოთ გერმანელი მრეწველი ჰაინრიხ შლიმანი (1822-1890). მისი გვარი, მიუხედავად ბიზნესში დიდი წარმატებისა, შესაძლოა, საქვეყნოდ ცნობილი არ გამხდარიყო, რომ არა ჰობი – არქეოლოგია. ბიზნესმენმა შეისწავლა ბერძნული და არაბული, წაიკითხა ჰომეროსის ნაწარმოებები და მიზნად დაისახა ტროას აღმოჩენა. მთელი თავისი ქონება სწორედ ამ საქმეს შეალია და მიზანსაც მიღწია, მიაკვლია მანამდე ზღაპრად მიჩნეულ ტროას და უნიკალური მასალა შემატა საკაცობრიო კულტურას.

ჰაინრიხ შლიმანი

ადამიანს შესწევს უნარი, დროის სწორი განაწილებისა და გონიერების ხარჯზე, შრომა და დასვენება, პროფესია და ჰობი ისე შეუთანხმოს ერთმანეთს, რომ წარმატებით მოახერხოს როგორც პროფესიული წინსვლა, ასევე სხვა ინტერესების დაკმაყოფილებაც.

დავალება

1. მოიძიე ინფორმაცია საინტერესო, უცნაური და საშიში პროფესიების შესახებ.
2. ჩამოთვალე პროფესიები, რომლებიც თავდაპირველად მხოლოდ გართობა იყო.
3. მოიძიე ინფორმაცია გამოჩენილი ადამიანების ჰობის შესახებ.

ქართული ეზო

რეკრეაცია (ლათ.

recreatio) – აღდგენა;

სარეკრეაციო სივრცე

– დასვენებისა

და ძალების

აღდგენისათვის

განკუთვნილი ადგილი.

რეკრეაცია დასვენებას, დახარჯული ენერგიისა და ძალების აღდგენას ნიშნავს. იგი უნივერსალიაა და ადამიანის ყოფის ისეთივე შემადგენელი ნაწილია, როგორც შრომა. როგორც ჩანს, ადამიანისათვის დასვენება იმდენად მნიშვნელოვანი რამ არის, რომ იგი საგანგებოდ ზრუნავს სარეკრეაციო ზონების, დასასვენებელი ადგილების მოსაწყობად.

ინგლისური პარკი

რაჭის ღვინოებიდან საუკეთესო თეთრ ღვინოდ „წულუკიძის თეთრა“ ითვლება (იგი ამავე სახელწოდების ყურძნის ჯიშისაგან მზადდება). ღვინის საყიდლად ერთ-ერთი გლეხის ოჯახი მიგვასწავლეს. ეზოში შევედით, ჩვენს წინ ულამაზესი ბაღნარი გადაიშალა: მწვანედ მობიბინე მინდორში სხვადასხვა ფერის ყვავილები მოჩანდა, ხვიარა ვარდი სამზარეულოს ერთ-ერთ კედელს შემოხვეოდა, მის წინ გლეხკაცს აკაციის ბოძებით ტალავერი მოეწყო, ჩრდილში მდგარი კაკლის კუნძებისგან დამზადებული მაგიდა და სკამები ბუნებრივი გეგონებოდათ. ეზომ უდიდესი შთაბეჭდილება მოახდინა, ნათელი იყო, რომ მის პატრონს ღვინოც საუკეთესო ექნებოდა.

აღფრთოვანება ვერ დავმალეთ და გლეხს ნაშრომი მოვუწონეთ. „ეს ეზო, შვილებო, სამუშაოდან, ვენახიდან დაპრუნებულს „გართობაში“ მაქვს გაკეთებული, ამ საქმით ვისვენებ და სიამოვნებას ვიღებ, აქ ვგრძნობ თავს ყველაზე კარგადო“, გვიპასუხა გლეხმა. ეს ეზო სარეკრეაციო სივრცის ქართული ფორმაა.

ფრანგული პარკი

ძალების აღდგენის ბუნებრივი საშუალებაა ძილი, რომლის დროსაც ადამიანის ყველა ორგანო და კუნთი მოდუნებულია და ისვენებს. გარდა ამ ბუნებრივი საშუალებისა, თავად ადამიანმა მოიგონა რეკრეაციის უამრავი ფორმა: ეზოები, ბაღები, პარკები... გავიხსენოთ თუნდაც ის, რომ მსოფლიოს შვიდი საოცრებიდან ერთ-ერთი სწორედ სემირამიდას დაკიდული ბაღებია. არქიტექტურასთან ერთად, სწორედ სარეკრეაციო ზონები გვიქმნის პირველ შთაბეჭდილებას უცხო ქვეყნაში მოგზაურობისას.

სარეკრეაციო სივრცეები განსხვავებულია სხვადასხვა ხალხსა და კულტურაში, ეს კი მხოლოდ კლიმატის, ლანდშაფტის, ფლორისა და ფაუნის სხვადასხვაობით არ არის გამოწვეული. მაგალითად, ფრანგული პარკები განსხვავდება ინგლისური პარკებისაგან: ფრანგულიში, გეომეტრიული ფიგურები და ფორმები ჭარბობს, ინგლისური კი ბუნებრი ფორმებს ინარჩუნებს; ულამაზესი ბაღები აქვთ იაპონელებს, ეს არის ბუნებისა და ადამიანის უსაზღვრო ფანტაზიის შერწყმა.

იაპონური პარკი

ბალ-პარკების გარდა, არსებობს სხვა უამრავი სარეკრეაციო ადგილი და საშუალება: ბილიარდისა თუ ბოულინგის სათამაშო კლუბები, ზოოლოგიური პარკები, აკვაპარკები...

ზოგიერთ ზოოლოგიურ პარკში ცხოველებს გალიაში არ ათავსებენ, ისინი თავისუფლად დასეირნობენ, ადამიანები კი სპეციალური მანქანებით ათვალიერებენ ზოოპარკსა და მის ბინადრებს. სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში არსებობს სასტუმრო-ზოოპარკი, სადაც, შეიძლება ითქვას, როლებია შეცვლილი – „გალიაში“ ადამიანები სხედან, ანუ სასტუმროს ნომრები სპეციალურად არის იზოლირებული ცხოველებისაგან, რომლებიც თავისუფლად დასეირნობენ სასტუმროს ტერიტორიაზე.

ალბათ იცი, რომ მთელ მსოფლიოში დიდი პოპულარობით სარგებლობს იოგა, როგორც ენერგიის აღდგენის, ჯანმრთელობის განმტკიცებისა და განტვირთვის საშუალება. იგი სათავეს ინდოეთში იღებს. ინდური რელიგიურ-ფილოსოფიური წარმოდგენით, ადამიანს სულიერი და ფიზიკური ვარჯიშით შეუძლია მიაღწიოს სრულყოფილებას, რისთვისაც ყველაზე უკეთესი გზა იოგაა. იგი დასავლეთის ქვეყნებშიც გავრცელდა, როგორც რეკრეაციის, დასვენების, ენერგიის აღდგენის, ჯანმრთელობის შენარჩუნების საშუალება. ინდოეთში არსებობს იოგას რამდენიმე მიმართულება, რომლებიც რელიგიურ-ფილოსოფიურ წარმოდგენებს ეფუძნება, ხოლო დასავლეთში ჩამოყალიბდა ფიტნეს-იოგას მიმართულება, რომელსაც მხოლოდ ვარჯიშის, ძალების აღდგენის, გამაჯანსა-ლებელი დატვირთვა აქვს და არა რელიგიურ-ფილოსოფიური.

სპორტული იოგა

ლითხვა

- **შენი აზრით, რით არის განპირობებული განსხვავება სხვადასხვა ქვეყნის სარეკრეაციო ზონებს შორის?**

დავალება

- **ისაუბრე რეკრეაციის ფორმებსა და საშუალებებზე, რომლებიც შენ ყველაზე მეტად მოგწონს.**

რელიგიურ-ფილოსოფიური იოგა

ბავშვების თამაში

ალბათ, გინახავს საქსოვი ძაფის გორგალით მობურთავე კატის კნუტი, მოთამაშე ძაღლის ლეკვები ან სხვა ცხოველები. თამაში მხოლოდ ადამიანისთვის დამახასიათებელი უნარი არ არის, ცხოველებიც თამაშობენ. თუმცა ადამიანმა, ცხოველებისგან განსხვავებით, შექმნა უამრავი თამაში: საბავშვოთი დაწყებული – კლასობანა, შვიდევაობანა, დამალობანა, კოჭობანა, ჩიკორი და სხვა, სპორტის ნაირგვარი სახეობებით დამთავრებული – ფეხბურთი, ჭადრაკი, კრიკეტი...

თამაში კულტურის ერთ-ერთი უნივერსალიაა. მსოფლიოს სხვადასხვა ხალხის მიერ შექმნილი არაერთი თამაში გასცდა წარმოშობის ადგილს; მაგალითად, ჭადრაკი სათავეს ინდოეთში იღებს, ოლიმპიური თამაშები – საბერძნეთში, ფეხბურთი კი – ბრიტანეთში, დღეს კი მათ მთელ მსოფლიოში თამაშობენ. ყველა თამაშს აქვს საერთო მიზანი – გამარჯვება, წესები, სათამაშო ადგილი და დრო. თამაში არ არის „ჩვეულებრივი“, „ნამდვილი“ ცხოვრება, პატარა ბავშვმაც კი იცის, რომ თამაშის დროს ყველაფერს აკეთებს „ვითომ“.

ერთი მხრივ, თამაში აღიქმება, როგორც არასერიოზული, შრომის საპირისპირო ქცევა (გაიხსენე უფროსების შენიშვნა – „ნუ თამაშობ, სერიოზულად დაჯექი“, „საქმეს აკეთებ თუ თამაშობ?“). თამაშის დროს ადამიანი ერთობა, ისევენებს და სიამოვნებას იღებს. სწორედ ამიტომ თამაშობენ არამარტო ბავშვები, არამედ ზრდასრული ადამიანებიც. თამაში მათთვის განტვირთვის საშულებაა.

მეორე მხრივ, არსებობს სპორტული თამაშის პროფესიული სახეობები, მაგალითად, ფეხბურთი. ფეხბურთელები დიდი ენერგიისა და შრომის ფასად ცდილობენ გახდნენ ჩემპიონები. ეს მათთვის არა გართობა, არამედ სერიოზული საქმეა, პროფესია (გაიხსენე გაკვეთილი „შრომა, პროფესია და ჰობი“).

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ზოგიერთი თამაში მსოფლიო მასშტაბის გახდა, ზოგი კი მხოლოდ ადგილობრივ ტრადიციებში შემორჩა. საინტერესოა, რომ საქართველოში არსებული ბევრი უძველესი თამაში დღემდე შემოინახა.

ძაღლების თამაში

„ქართველების ოდენი სხვადასხვაგვარი სათამაშო თითქმის არც ერთს ხალხს არ აქვს და ყოველგვარი სათამაშოც უთუოდ ისეთია, რომელიც ჭკუა-გონებასა და სხეულს სწვრთნის, ავარჯიშებს. ყველას არ ჩამოგითვლით აქ, ... დავასახელებ მხოლოდ „ბურთაობას“... ბურთაობის დროს თვალი, ფეხი, ხელი, თავი, ტანი და ყოლიფერი თანასწორად ეჩვევა სიმარდეს. ქართულ სათამაშოებს ბავშვები თავის ხელით აკეთებენ, მაგალითად, ტაფა-რიკს თვითონ გამოსჭრიან ხოლმე, შვილდეკოდალს იკეთებენ, ბურთს თავის ხელით ამზადებენ, და ეს შრომა კიდევ უფრო აყვარებს პატარა პატრონს თავის საკუთრებას“, – ასე იხსენებს აკაკი წერეთელი თავისი ბავშვობის საყვარელ თამაშებს თხზულებაში „ჩემი თავგადასავალი“.

აკაკი წერეთლის მიერ ჩამოთვლილი თამაშებიდან ბევრი აღარ არსებობს, თუმცა ერთ-ერთი მათგანი – „ბურთაობა“, რომელსაც მეორენაირად „ლელოს“ უწოდებენ, დღემდე შემორჩა.

ლელო დასავლეთ საქართველოში გავრცელებული სპორტის უძველესი ეროვნული სახეობაა. ეს არის გუნდური თამაში ბურთით. მოთამაშეთა მიზანია ბურთის მიტანა მონინაალმდეგე გუნდის პირით ხაზთან და ლელოს გატანა. თამაშობდა უბანი უბანთან, სოფელი სოფელთან, თემი თემთან. ლელო საბრძოლო მომზადების ერთ-ერთ ძირითად საშუალებად ითვლებოდა. გურია-სამეგრელოში ლელოს დღესაც თამაშობენ.

ლელო

ლახტი საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გავრცელებული ხალხური თამაშია. მოთამაშები იყოფიან ორ გუნდად. შემოხაზავენ 6-8 ნაბიჯის სიგანის წრეს, თამაშისათვის საჭიროა იმდენი ქამარი, რამდენი წყვილიც თამაშობს. მათ ქამარზე ფეხის დადგმის უფლება არ აქვთ. თავდამსხმელები გარშემო უვლიან და წრიდან ლახტის გამოტაცებას ცდილობენ. თუ ერთი ქამრის ხელში ჩაგდება მაინც მოახერხეს, დანარჩენებს ადვილად გაიტაცებენ, რადგან შეუძლიათ გატაცებული ქამრით დამცველებს წვივებში სცემონ და წრიდან სხვა ქამრებიც გამოიტანონ. ასევე დაშვებულია წრიდან დამცველის გამოთრევა და ამით მისი თამაშიდან გამოთიშვა. როცა ყველა ქამარს მოიტაცებენ, თავდამსხმელები იწყებენ მონინაალმდეგეთა „ახურებას“ – ქამრებით მუხლს ქვემოთ ცემას. დამცველს შეუძლია მეტოქისათვის ქამრის წართმევა (უკან დაბრუნებულ ქამარს დააგორგოლებენ და წრის შუაგულში დადებენ), მოიერიშის წრეში შეთრევა და თამაშიდან გამოთიშვა, მონინაალმდეგის „ჩაჭრა“ – მუხლქვევით ტერფის მორტყმა, რაც მოგების ტოლფასია. ამის შემდეგ როლები იცვლება და თამაში თავიდან იწყება.

ლახტი

საჯილდაო ქვა

საჯილდაო ქვის აწევა – შეჯიბრი ქვის აწევაში – საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გავრცელებული სპორტის ხალხური სახეობაა. არსებობდა საჯილდაო ქვის აწევის რამდენიმე საფეხური: ქარის გატარება, ანუ ქვის მიწიდან აღება, მუხლამდე აწევა, აწევა და ნაბიჯის გადადგმა, მკერდამდე აწევა, თავს ზემოთ აწევა, შეკაზმულ ცხენზე გადაგდება. დაწესებული იყო სხვადასხვა ჯილდო: ვინც ლოდს ოდნავ მაინც ააცილებდა მიწას, ხუთი ვერცხლით უნდა დაჯილდოებულიყო; „ვინც მუხლამდე აწევდა, ერთ მუჭა ვერცხლს უბოძებდნენ, ხოლო ვინც მკერდამდე აიტანდა, ვერცხლით ქუდის ავსებას პირდებოდნენ“ (გიორგი შატგბერაშვილი). სვანეთში, სოფელ კალის სათემოში, მე-11 საუკუნის კვირიკეს სალოცავის ეზოში, კვირიკობა დღეს (28 ივლისი) იმართებოდა შეჯიბრება საჯილდაო ქვის აწევაში, რომელსაც „ბაჩა-ლიკედ“ ერქვა. ზოგიერთი ლოდი დაახლოებით 140 კილორგამს იწონიდა, საჯილდაო ქვის აწევაში ზოგჯერ ქალებიც მონაწილეობდნენ, რომლებიც შედარებით მცირე ზომის ლოდებს ეჭიდებოდნენ.

ქართული კომპიუტერული თამაში „დიდი ქართველები“ – ვაჟა-ფშაველა

დროთა განმავლობაში ესა თუ ის თამაში ფორმას და, ზოგჯერ, შინაარსსაც იცვლის. მაგალითად, დღეს გოგონები სახლობანას სხვანაირად თამაშობენ და არა ისე, როგორც მათი დედები ან ბებიები. ჩნდება ახალი თამაშები. ბევრი მათგანი კომპიუტერული ტექნოლოგიების განვითარებას უკავშირდება (გაიხსენე „სტრატეგია“ გაკვეთილიდან „კულტურის უნივერსალიები“). სხვადასხვა ქვეყანაში იქმნება ცნობილი კომპიუტერული თამაშების „ადგილობრივი“ ვერსიები, მაგალითად, საქართველოში არსებობს სერია „დიდი ქართველები“, რომელთა ნახვა შეგიძლია მისამართზე <http://gm.ambebi.ge/>

დაკავშირება

1. გაიხსენე გაკვეთილი „სოციალიზაცია“ და იმსჯელე, რამდენად შეიძლება თამაში სოციალიზაციის აგენტად ჩაითვალოს?
2. მოიძიე ინფორმაცია შენს კუთხეში გავრცელებული რომელიმე ძველი თამაშის შესახებ. თამაშობენ თუ არა მას დღეს?

დრო, თითქოს, ადამიანისგან დამოუკიდებლად არსებობს, არ ექვემდებარება მის ზემოქმედებას. წარსულს, აწმყოსა და მომავალს დროის ბუნებრივ მონაკვეთებად მივიჩნევთ. მაგრამ, კარგად თუ დავაკვირდებით, დრო ისეთივე კულტურული არტეფაქტია, როგორიც, მაგალითად, მაგიდა ან სახლი. ყველა კულტურა დროში არსებობს, მაგრამ თითოეული კულტურა განსხვავებულად აღიქვამს, ანანილებს და გამოხატავს დროს, განსხვავებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ან, ზოგ შემთხვევაში, სრულიადაც უყურადღებოდ ტოვებს მას.

არტეფაქტი (ლათ. *arte – ხელოვნური, factum – გაკეთებული*) – ადამიანის ნახელავი, მის მიერ შექმნილი ან გარდაქმნილი.

მზის საათი

კლეფსიდრა

დროის გაზომვა, მისი მსვლელობის შესწავლა უძველესი დროიდან ადამიანის ერთ-ერთ მიზანს წარმოადგენდა. ამისათვის მრავალი სხვადასხვა ხელსაწყო შეიქმნა – მზის საათი, წყლის საათი (კლეფსიდრა), ქვიშის საათი, მექანიკური საათი, ელექტრონული საათი. ისტორიის მანძილზე საათმა მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა ადამიანის ცხოვრებაში. დღეს ჩვენ წარმოუდგენლად მიგვაჩინია ზედმინევნით ზუსტი დროის ცოდნის გარეშე არსებობა, თუმცა ეს ყველა კულტურაზე ერთნაირად არ ითქმის. ზოგი კულტურა მეტ მნიშვნელობას ანიჭებს სიზუსტეს, პუნქტუალურობას, საქმიანობის დროში განაწილებას და დროულად შესრულებას, ზოგი – ნაკლებს. დროისადმი დამოკიდებულებაზე მიუთითებს ცხოვრების ტემპიც: დრო, თითქოს, ერთგან უფრო სწრაფად მიდის, ვიდრე სხვაგან. ის კულტურები, რომლებიც განსაკუთრებით აფასებენ დროის ეფექტურ გამოყენებას, ცხოვრების მაღალი ტემპით ხასიათდება; საათი საცხოვრებელი და სამუშაო გარემოს აუცილებელი ატრიბუტია.

დროისადმი განსაკუთრებული ყურადღებით დასავლური კულტურები გამოირჩევა, თუმცა, რა თქმა უნდა, ყველა ერთნაირად არა. მაგალითად, ამერიკის შეერთებულ შტატებში ცხოვრების წესს „დრო კარნახობს“, ცხოვრების ტემპი ძალიან სწრაფია, ხოლო საფრანგეთში, იტალიაში ან, თუნდაც, საქართველოში, შეიძლება, ცხოვრება დროზე ნაკლებად „დამოკიდებულად“ მივიჩნიოთ.

მზის საათი, გელათი

ნმინდა იერონიმე

მხატვარი იოს ვან კლევე. მე-16 საუკუნე. კათოლიკური ეკლესიის ერთ-ერთ მამად მიჩნეული. ნმ. იერონიმე ხშირად გამოისახებოდა თავის ქალასთან ერთად. ამ ნახატზე თავის ქალა, საათი (ზედა მარჯვენა კუთხეში) და თითქმის ჩამწევაში სანთელი ამქვეყნიური ცხოვრების სწრაფმავლობას გამოხატავს.

სიზუსტეს იაპონიაში კიდევ უფრო დიდი ყურადღება ექცევა, ვიდრე ევროპასა და ამერიკაში. ეს ცხადად ჩანს იაპონიის რკინიგზის სისტემის მაგალითზე: თუ ევროპაში „დაგვიანება“ ნიშნავს განრიგიდან 15 წუთზე მეტ გადაცდენას, ანუ, თუ მატარებელი 14 წუთს დააგვიანებს, ეს მაინც დროულად ითვლება, იაპონიაში დასაშვებად მიიჩნევა განრიგში მითითებული დროიდან მხოლოდ ერთი წუთის ფარგლებში გადაცდენა.

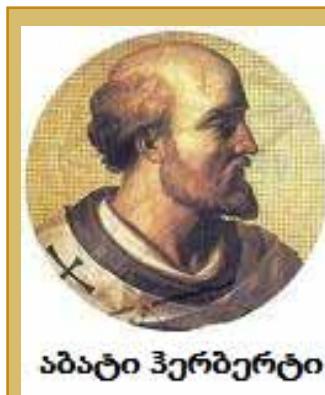
ციტგლოგე, მე-13 საუკუნის საათი ბერნში, შვეიცარია.

საათის კოშკი სიგიშოარაში, რუმინეთი

მსოფლიო საათი ბერლინში

აბატი ჰერბერტი

დაახლოებით 1000 წელს აბატმა ჰერბერტმა (946-1003), რომელიც შემდგომ რომის პაპი სილვესტრ II გახდა, გამოიგონა პირველი მექანიკური საათი. მანვე ხელი შეუწყო არაბული მეცნიერების მიღწევების, არითმეტიკისა და მათემატიკის გავრცელებას ევროპაში, ხელახლა გააცნო თანამედროვეებს საანგარიშო და ასტრონომიული ხელსაწყოები, რომლებიც ანტიკური პერიოდის შემდგომ დავიწყებას მიეცა. დაახლოებით მე-12 საუკუნიდან გერმანიაში გაჩნდა პირველი კოშკის საათები, რომლებითაც მალე მთელი ევროპა დაიფარა. ქალაქის მოედნებზე განთავსებული საათები დროის გარკვეულ მონაკვეთში რეკვით მთელ ქალაქს აუწყებდნენ არა მხოლოდ ზუსტ დროს, არამედ ასენებდნენ დროის წარმავლობასაც.

ხშირად საათები ეკლესიებზეც კეთდებოდა და ეს შემთხვევითი არიყო: ქრისტიანული მოძღვრების თანახმად, დროის სვლასთან ერთად, უკანასკნელი სამსჯავროც ახლოვდებოდა. ეს ყველა ქრისტიანს უნდა ხსომებოდა ყოველდღიურ ცხოვრებასა და საქმიანობაში. ასე რომ, საათის რეკვა ეკლესიების სამრეკლოებიდან უკანასკნელ სამსჯავროსა და, მასთან ერთად, დროის დასასრულსაც ასენებდა თავის მრევლს.

მე-15 საუკუნის ასტრონომიული საათი პრაღაში, ჩეხეთი

სამრეკლოდან და მინარეთიდან ქრისტიან და მუსლიმ მორწმუნებს ლოცვის დროის დადგომას აუწყებენ

საათის კოშკი მიუნჰენში,
გერმანია

ქითხვა

- ერთი ამერიკელი მეცნიერის თქმით, ამერიკული ხუთი წუთი მექსიკურ ერთ საათს უდრის – ეს ის დროა, რომელიც, დათქმულ შეხვედრაზე დაგვიანების შემთხვევაში, ბოდიშის მოხდას გავალდებულებს. რა შემთხვევაში ვიხდით დაგვიანებისათვის ბოდიშს საქართველოში?

მავალება

- გაიხსენე დროსთან დაკავშირებული სხვადასხვა გამოთქმა და ახსენი, დროისადმი როგორ დამოკიდებულებას ასახავს ისინი.
- გამოიკვლიე, დროის რა მონაკვეთს გულისხმობს სიტყვები „ახლავე“, „მაღე“, „ხუთ წუთში“, „ახლახან“.
- წარმოიდგინე და იმსჯელე ადამიანთა ცხოვრებაზე მექანიკური და ელექტრონული საათების არარსებობის შემთხვევაში.
- დაკვირდი ტრანსპორტის მოძრაობის გრაფიკს, მიუთითებს თუ არა დროისადმი გარკვეულ დამოკიდებულებაზე საზოგადოებაში – მაგალითად, პუნქტუალურობასა ან დროის ყაირათიან მოხმარებაზე?

დამატებითი ინფორმაცია

ცხოვრება დროის გარეშე

ბრაზილიაში, ტროპიკულ ჯუნგლებში მცხოვრები პირაპას ტომი დაახლოებით 350-400 ადამიანს ითვლის. ამ ტომის ხალხი მონადირეობითა და შემგროვებლობით არის დაკავებული. ისინი საკუთარ თავს უწოდებენ ჰიაიტიჰი, რაც ნიშნავს „მართალნი, შეუმცდარნი“.

პირაპას კულტურა და ენა უნიკალურია ყველა არსებულ კულტურასა და ყველა ცოცხალ ენათა შორის. ეს თავისებურებები მეცნიერთა შორის აზრთა სხვადასხვაობისა და კამათის საფუძველი გახდა.

ამერიკელი ლინგვისტი დანიელ ევერეტი, რომელიც 1970-იან წლებში 7 წლის მანძილზე ცხოვრობდა პირაპას ხალხთან და ათეულობით წლის მანძილზე იკვლევდა მათ ენასა და კულტურას, მიიჩნევს, რომ პირაპას ენის შესწავლა უკიდურესად რთულია. ეს შეფასება უცნაურად შეიძლება მოგვეჩენოს, რადგან პირაპას ენა მხოლოდ 3 ხმოვანსა და 8 თანხმოვანს შეიცავს და ლექსიკური თვალსაზრისითაც ერთობ მნირია. თუმცა, ამ ენას ახასიათებს ტონალობების, მახვილების და მარცვალთა სიგრძის/ხანგრძლივობის უაღრესად რთული მრავალფეროვნება. ამიტომ პირაპას ენაზე მოლაპარაკე ადამიანს ისე შეუძლია გამოთქვას ხმოვნები და თანხმოვნები, რომ საუბარი უფრო მეტად სტვენას, სიმღერას ან ზუზუნს ემსგავსება. გარდა ამისა, პირაპას ენაში ზმნის სტრუქტურაც უჩვეულოდ რთულია. ამ ენის უნიკალურობა, როგორც ლინგვისტები მიიჩნევენ, ისაა, რომ პირაპას ენა ერთადერთია, რომელსაც არ გააჩნია ქვეწყობილი წინადადება. მაგრამ ყველაზე უჩვეულო მაინც ის არის, რომ ამ ენაში საერთოდ არ არსებობს ფერის, რიცხვების, რაოდენობის (მხოლოდ „რამდენიმე“ და „მეტი“), ასევე დროისა და წარსულის აღმნიშვნელი სიტყვები. ზმნას არ აქვს წარსული დრო. არ არსებობს არანაირი ცოდნა ტომის წარსულის შესახებ, პირაპას ხალხს არ ჰყავს გმირები, არ გააჩნია ზეპირი ისტორიები წინაპრების შესახებ, რომლებსაც უყვებიან ახალგაზრდა თაობას. არ აქვთ მითები და სამყაროს შექმნასთან დაკავშირებული წარმოდგენები, არც ხატვის ტრადიცია, რომელიც სხვა კულტურებში დამახსოვრების ერთ-ერთი საშუალებად მიიჩნევა.

დანიელ ევერეტი
ამერიკელი ლინგვისტი

დანიელ ევერეტი მიიჩნევს, რომ ენა კულტურის მიერ იქმნება, პირაპას კულტურას კი არ აინტერესებს წარსული და მომავალი, შესაბამისად, ისინი არც მის ენაში აისახა. პირაპას კულტურის არსი არის „ცხოვრება აქ და ახლა“. ერთადერთი, რასაც პირაპასთვის მნიშვნელობა შეიძლება ჰქონდეს, არის ის, რაც ხდება ანმყოში. ანმყოში ცხოვრება ხსნის იმასაც, რომ მათ არ აქვთ მითები სამყაროს შექმნის შესახებ. მათი აზრით, ყველაფერი, რაც არის, ყოველთვის იყო. რამდენადაც მნიშვნელოვანი არ უნდა იყოს ანმყოში მომხდარი მოვლენა თუ ადამიანი, ის მალევე მიეცემა დავიწყებას. პირაპას ტომში სულ რამდენიმეს შეიძლება ახსოვდეს, მაგალითად, თავისი ბებიებისა და ბაბუების სახელი. პირაპას ხალხი არ ინტერესდება იმით, რასაც უშუალოდ არ ხედავს ან განიცდის, მათვის აბსტრაქტული იდეები არ არის მიმზიდველი – ყველაფერს საგნობრივი შესატყვისი უნდა მოეძებნებოდეს.

მაგალითად, მათ მაშინვე დაკარგეს ინტერესი იესო ქრისტეს მიმართ, როგორც კი გაიგეს, რომ ის არავის უნახავს.

ასევე გულგრილია პირაპა მომავლის მიმართაც. მათი საქმიანობა ტოვებს შთაბეჭდილებას, რომ ისინი არ ზრუნვენ მომავალზე ისე, როგორც ამას ვაკეთებთ ჩვენ. ჩვენი თითოეული „დღევანდელი დღის“ მნიშვნელოვან ნაწილს იყავებს ფიქრი და ზრუნვა „ხვალინდელ დღეზე“. მაგრამ პირაპას ხალხი ასე არ იქცევა: მაგალითად, ისინი არასოდეს იმარაგებენ საკვებს, რასაც მოიპოვებენ, მაშინვე ითვისებენ. ისინი არ იყენებენ ხორცის შებოლვის ხერხს მისი შენახვის მიზნით, მიუხედავად იმისა, რომ იციან ამ ხერხის შესახებ; ფქვილსაც მხოლოდ რამდენიმე დღის სამყოფს ფქვავენ.

ცხადია, როდესაც არ არის ცოდნა ზუსტი რიცხვების, რაოდენობის, გამოთვლის შესახებ, იქ ვერ განვითარდება ცოდნა დროის შესახებაც. თუ ენაში არ არის სიტყვები ამა თუ იმ იდეის გასავითარებლად, ეს იდეები ვერ ჩამოყალიბდება. თუმცა, არის ისეთი მაგალითი, როდესაც ვარლპირის ხალხმა (ავსტრალიელი აბორიგენები), რომელთა რაოდენობის აღმნიშვნელი სიტყვები შემოიფარგლებოდა „ერთი, ორი, ბევრი“, ისწავლა თვლა ინგლისურად. მაგრამ პირაპას ტომი აქაც უნიკალური აღმოჩნდა – დანიელ ევერეტი რვა თვის მანძილზე ასწავლიდა მათ თვლას პორტუგალიურად, მაგრამ ვერც ერთმა მათგანმა ვერ ისწავლა თვლა ათამდე.

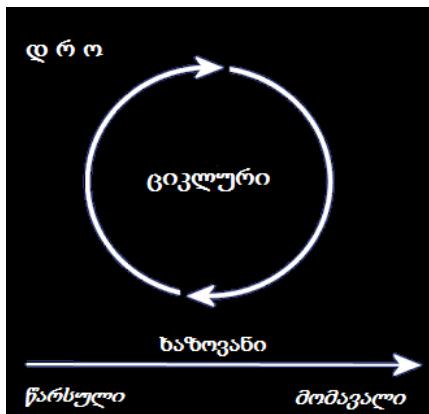
დ. ევერეტი დარწმუნებულია, რომ ეს არ მიუთითებს პირაპას ხალხის ინტელექტუალურ შესაძლებლობებზე, არამედ იმაზე, რომ ისინი, უბრალოდ, არ მიიჩნევენ თვლას და რიცხვებს საჭიროდ თავისი ცხოვრებისათვის.

პირაპას ტომი არ ცხოვრობს გარესამყაროსგან იზოლირებულად, მაგრამ ეს მათ ცხოვრების წესზე გავლენას არ ახდენს. პირაპას ხალხი გამორჩევით კონსერვატიულია. მაგალითად შეიძლება ერთი ისტორია მოვიყვანოთ. პირაპას ხალხი ყოველდღიურად იყენებს კანოეს (ნავს) თევზაობისათვის. როდესაც კანოეები ძველდება და ხმარებისათვის უვარგისი ხდება, მის ნაცვლად ისინი, დროებით, ხის ქერქს იყენებენ. ამიტომ დ. ევერეტმა მოიყვანა ხელოსანი, რომელმაც მათ კანოეს დამზადება ასწავლა. გარკვეული დროის შემდეგ, როდესაც მათ კიდევ დასჭირდათ კანოე, პირაპას ხალხმა განაცხადა: „პირაპა არ ამზადებს კანოეს!“

დისეჯისია

- პირაპას ხალხის მაგალითზე, იმსჯელეთ კულტურისა და ენის მიმართების შესახებ დროის კონტექსტში.

ალბათ, თითოეულ თქვენგანს, წელიწადში ერთხელ მაინც, უხდება ქალაქიდან სოფელში ან სოფლიდან ქალაქში წასვლა. შეამჩნევდით, რომ დროის მნიშვნელობა სხვადასხვაგვარია ურბანულ და აგრარულ სივრცეში. ქალაქში დროის ყოველ მონაკვეთს გარკვეული მნიშვნელობა აქვს, მაგალითად, სწავლა და სამსახური ყოველთვის კონკრეტულ დროს იწყება, შესვენებაც საათის მიხედვით არის განერილი, იმის მიუხედავად, წელიწადის რა დროა და როგორი ამინდია

ამა თუ იმ დღეს. სოფელში დროისადმი დამოკიდებულება განსხვავებულია: აქ უფრო მეტი მნიშვნელობა დროის დიდ მონაკვეთებს ენიჭება, ვიდრე წუთსა და წამს. სოფელში, სამეურნეო საქმიანობის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ყურადღება ექცევა წელიწადის დროს, განთიადს, ნაშუადღევს ან მწუხარს, ცოტა ვინმე თუ აკვირდება საათებსა და წუთებს იმის გასარკვევად, როდის გარეკოს საქონელი საძოვარზე, როდის მოწველოს ძროხა, ან როდის გავიდეს მინდორში სამუშაოდ. სამაგიეროდ, ყურადღება ექცევა ამინდს, იმას, რომელიმე კონკრეტულ დღეს წვიმს თუ თაკარა მზეა.

დაკავშირება

- იმსჯელე, სოფელში მაღვიძარას ისე აქტიურად იყენებენ, როგორც ქალაქში?

აცტეკების წრიული ფორმის კალენდარი

დროის ბუნებრივი ციკლების (მაგალითად, წელიწადის დროები, ოკეანის მიქცევა და მოქცევა, მდინარებში წყლის დონის ცვალებადობა, მთვარის ციკლები და ა.შ.) მონაცვლეობას და მუდმივ განმეორებადობას ეყრდნობოდა. საზოგადოებები, რომლებიც დროის ციკლური აღქმით ხასიათდება, ნაკლებად ზრუნავს წარსულის შენახვასა და დამახსოვრებაზე, რადგან, მათი აზრით, ამქვეყნად ყველაფერი მეორდება. შესაბამისად, მომავალიც არ არის ზრუნვის საგანი, რადგან იქაც ყველაფერი წინასწარ განსაზღვრულია. ციკლური დროის კულტურები, უმთავრესად, აწმყოზე არიან ორიენტირებული.

მეცნიერები განასხვავებენ დროის ორგვარ აღქმას – ციკლურს/წრიულს და სწორხაზოვანს. პირველი გაების მიხედვით, დრო განმეორებადი ციკლების მონაცვლეობაა. დროის ასეთი გაგება დამახასიათებელი იყო მრავალი ძველი კულტურისათვის, მაგალითად ეგვიპტური, შუამდინარული, ინდური და სხვა. ასეთი აღქმა

კალაჩაკრა – „დროის ბორბალი“ ინდუისტური და ბუდისტური რელიგიისა და ფილოსოფიისათვის დამახასიათებელი კონცეფციაა, რომლის მიხედვით დრო ციკლურია და განმეორებადი პერიოდებისაგან შედგება

დროისადმი დამოკიდებულება, ისევე როგორც კულტურის სხვა მახასიათებლები, ენაში ვლინდება. ქართულში სიტყვა „ნინ“ ასოცირდება მომავალთან, ხოლო „უკან“ – წარსულთან. როდესაც ადამიანის გამხნევება გვინდა, მას ვეუბნებით – უკან ნუ მოიხედავ, ყოველთვის ნინ იყურეო. ამით ვგულისხმობთ, რომ იგი წარსულისგან უნდა გათავისუფლდეს და მომავალზე იზრუნოს. მაგრამ, ამასთანავე, ქართულ ენაში გვაქვს სიტყვები – „გუშინნინ“, „ნინათ“, „რამდენიმე ნლის ნინ“ – რომლებიც წარსულ დროს უკავშირდება. შესაბამისად, აქ შეიძლება დავინახოთ დროს ციკლური აღქმის მაგალითი, როდესაც წარსული და მომავალი ერთი მთლიანობაა და რაც „ნინათ“ – წარსულში იყო, ის დაგვხვდება „ნინ“ – მომავალშიც.

დროის ციკლური აღქმა განსაკუთრებით დამახასიათებელია იმ საზოგადოებებისათვის, რომელთა ცხოვრება და საქმიანობა მჭიდროდ არის დაკავშირებული დროის ბუნებრივ ციკლებთან. ურბანულ სივრცეში კი, სადაც საქმიანობის სხვა სფეროები განვითარდა (მაგალითად, ვაჭრობა, ხელოსნობა, წარმოება), დროისადმი განსხვავებული დამოკიდებულება ჩამოყალიბდა. ასეთი გაგება გულისხმობს დროს, როგორც სწორხაზოვანს, წრფივს, რომელსაც აქვს დასაბამი და დასასრული ან, სულაც, უსასრულოა. ასეთი დრო შეუქცევადია, მისი დაპრუნება შეუძლებელია, შესაბამისად, წარსულში ჩადენილი ქმედებებიც არ ექვემდებარება ცვლილებებს.

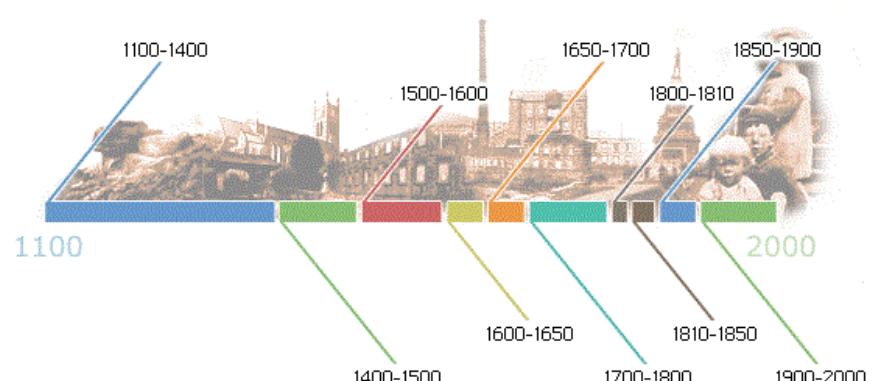

ქართული ბორჯვლალი მზის სიმბოლოა, რომელიც, ამასთანავე, დროის წრებრუნვას გამოხატავს. ეს სიმბოლო გამოსახულია უძველესი პერიოდის რიტუალურ და საყოფაცხოვრებო ნივთებზე, შუა საუკუნეების არქიტექტურულ ძეგლებზე და თანამეროვე სახელმწიფო და სხვა სიმბოლიკაში

დავალება

- ძველი ბერძენი ტრაგიკოსის აგათონის (ძვ. წ. 448-400) სიტყვით, ერთადერთი რამ არის მიუწდომელი ღმერთისთვის: შეცვალოს წარსული.
შენი აზრით, დროის აღქმის რომელ კონცეფციას გამოხატავს აგათონის სიტყვები?

ამგვარად, სწორხაზოვანი დროის კონცეფციის ფარგლებში, დროის სწრაფი სვლა ძალიან მძაფრად განიცდება. წარსული მკაფიოდ არის გამიჯნული მომავლისაგან. იწყება ზრუნვა იმისათვის, რომ სამუდამოდ გასული წარსული დავიწყებას არ მიეცეს – იქმნება ისტორია. ამასთანავე, დროის სწორხაზოვანი გაგება გულისხმობს,

ისტორიული დროის ხაზი, რომელიც ხაზოვანი დროის კონცეფციას გამოხატავს

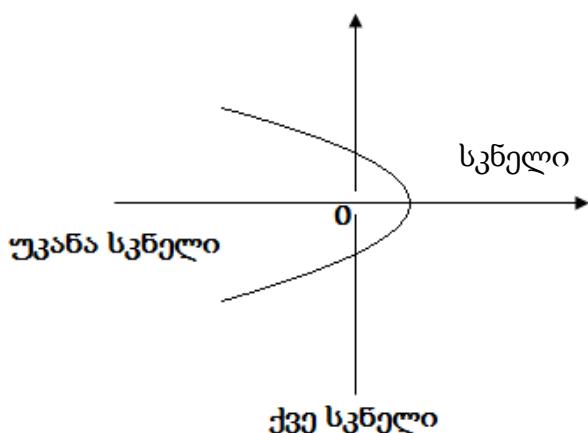
რომ მომავალი ადამიანებზე, მათ საქმიანობაზეა დამოკიდებული, რაც ნაკლებად შეინიშნება ციკლური დროის კონცეფციაში.

დროისადმი დამოკიდებულების მიხედვით განასხვავებენ, ერთი მხრივ, საზოგადოებებს, რომელიც ტრადიციების შენარჩუნებისაკენ არიან მიღწეული და, მეორე მხრივ, საზოგადოებებს, რომლებიც სიახლეების დამკვიდრებას ანიჭებენ უპირატესობას.

დაკვირვება

1. იმსჯელე, ჩვენი საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი დროის აღქმა ციკლურია თუ სწორხაზოვანი.
2. მოიძიე ინფორმაცია ქართული ხალხური დღესასწაულების შესახებ, რომლებიც დაკავშირებულია სეზონური ციკლების მონაცვლეობასთან.
3. სწორხაზოვანი დროის იდეა ბიბლიიდან იღებს სათავეს. თუმცა ბიბლიის ტექსტების სხვადასხვა მონაკვეთში დროის როგორც ციკლური, ისე სწორხაზოვანი კონცეფცია ვლინდება. ნაიკითხე ფრაგმენტები ეკლესიასტეს წიგნიდან და იმსჯელე მასში ასახულ დროის აღქმაზე.
4. დააკვირდი მოცემულ კოორდინატთა სისტემას და იმსჯელე, როგორ არის ასახული ენაში დროსთან დამოკიდებულება.

ზე სკნელი

ღამატებითი ინფორმაცია

აღმოხდება მზე და ჩადის იგი, უბრუნდება თავის ადგილს და კვლავ იქიდან ამობრწყინდება. სამხრეთისაკენ მიჰქრის ქარი, გაბრუნდება ჩრდილოეთისკენ; ბრუნავს, ბრუნავს, მიჰქრის ქარი და უბრუნდება ისევ თავის წრეს.

ყველა მდინარე ზღვებისაკენ მიედინება, ზღვა კი მაინც არ აღივსება; მდინარენი საითკენაც მიედინებოდნენ, კვლავაც იქითკენ მიედინებიან.

რაც ყოფილა, იგივე იქნება და რაც მომხდარა, იგივე მოხდება; არაფერია მზის ქვეშ ახალი.

ნახავენ რასმე და იტყვიან: აპა, ახალი. [მაგრამ] ესეც ყოფილა ჩვენს წინარე საუკუნეში.

ყოველივეს თავის დრო აქვს და ყველაფერს თავისი უამი ამ ცისქვეშეთში.

უამი შობისა და უამი სიკვდილისა; უამი დანერგვისა და უამი დანგრეულის აღმოფხვრისა.

უამი მოკვდინებისა და უამი განკურნებისა; უამი ნგრევისა და უამი შენებისა.

უამი ტირილისა და უამი სიცილისა; უამი გლოვისა და უამი ლხინისა.

უამი ქვათა მიმოფანტვისა და უამი მათი შეგროვებისა; უამი მიჯნურთა პაემანისა და უამი მათი გაყრისა.

უამი პოვნისა და უამი დაკარგვისა; უამი შენახვისა და უამი გაფლანგვისა.

უამი დარღვევისა და უამი შეკერვისა; უამი დუმილისა და უამი უბნობისა.

უამი სიყვარულისა და უამი სიძულვილისა; უამი ომისა და უამი მშვიდობისა.

ყოველივე ერთ ადგილს მივა; ყველაფერი მიწისგანაა და ყველაფერი მიწად იქცევა.

ეკლესიასტე

კომუნიკაცია (ლათ. *communicare* – საყოველთაოდ გახდომა) – არის კავშირის დამყარების, ცოდნის ან ინფორმაციის გადაცემის პროცესი ორ ან მრავალ ინდივიდს, ჯგუფს თუ კულტურას შორის.

შენ უკვე იცი, რა არის სიმბოლო, საგნებისა და მოვლენების სიმბოლიზაციის უნარი, რასაც ადამიანის უნიკალურ თვისებად მიიჩნევენ. ცნობილი გერმანელი ფილოსოფოსის ერნსტ კასირერის აზრით, ადამიანი „სიმბოლოთა ბადით“ არის შემოსაზღვრული და ამ ბადეში, მითოსთან, ხელოვნებასთან, რელიგიასთან ერთად, ენას წამყვანი ადგილი უჭირავს. ენა სიმბოლოთა სისტემა. ამ სიმბოლოების – სიტყვების – მნიშვნელობა გაზიარებულია კონკრეტული საზოგადოების წევრთა მიერ, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, გასაგებია ამ საზოგადოების წევრებისათვის. როგორც ენათმეცნიერები ვარაუდობენ, დღეს მსოფლიოში დაახლოებით 5-6 ათას სხვადასხვა ენაზე ლაპარაკობენ. მეტყველების უნარი, რომელიც ენის მემკვიდრეობით ხორციელდება, ადამიანის დამახასიათებელი ერთ-ერთი უმთავრესი ნიშანია, რომლის საშუალებით გამოვთქვამთ აზრებს, სიტყვიერი ფორმით გამოვხატავთ გრძნობებს.

სხვა ბიოლოგიური სახეობებისაგან ადამიანს, უპირველესად, ენა და მეტყველების უნარი გამოარჩევს. მისი მეშვეობით ადამიანები ერთმანეთთან ურთიერთობას ამყარებენ. ენა ინფორმაციის დაგროვების, სწავლებისა და სწავლის, თანამშრომლობის, გამოცდილების გადაცემის ყველაზე ეფექტური საშუალებაა. ცხოველთა საკომუნიკაციო სისტემებისაგან ენა, პირველ რიგში, იმით განსხვავდება, რომ ადამიანი მას ბიოლოგიური მემკვიდრეობის სახით კი არ იღებს, არამედ სწავლობს. შესაბამისად, ენობრივი კომუნიკაცია, თითქმის სრულად, სწავლებაზეა დაფუძნებული.

ენა, როგორც კომუნიკაციის ძირითადი საშუალება, კაცობრიობის ევოლუციის შედეგად ჩამოყალიბდა. იგი არ გაჩენილა უცებ, ისტორიის ერთ კონკრეტულ ეტაპზე, არამედ ათასწლეულების მანძილზე ვითარდებოდა. განვითარების რომელიდაც საფეხურზე ჩვენმა წინაპრებმა დაიწყეს ბერების კომბინირება. გაჩნდა დანაწევრებული მეტყველება. ბერითი სისტემები, რომლებსაც ჩვენი წინაპრები იყენებდნენ, თანდათანობით ჩამოყალიბდა ენებად.

ერნსტ კასირერი

ისტორიულ და სოციალურ ცვლილებებთან ერთად, ენა მუდმივად ვითარდება. ჩნდება ახალი სიტყვები, იცვლება მათი მნიშვნელობა. მაგალითად, რეგვენი ძველ ქართულში ახალგაზრდასა და გამოუცდელს ნიშნავდა, დღეს კი სულელის, ბრიყვის მნიშვნელობით გამოიყენება. იცვლება არა მარტო ლიტერატურული ენა, არამედ ყოფითი მეტყველებაც: უარგონი, რომელსაც თქვენი მშობლები იყენებდნენ, შესაძლოა, თქვენთვის სრულიად გაუგებარი იყოს და პირიქით.

შეიძლება ითქვას, რომ ენა კულტურის „სახლია“: იგი ასახავს კულტურაში არსებულ ყველა წარმოდგენას, შეხედულებას, დამოკიდებულებას, ტრადიციას. თითოეული ჩვენგანი სამყაროს აღიქვამს მშობლიური ენის მეშვეობით, რომელშიც თავმოყრილია თაობათა ცოდნა და გამოცდილება.

მე-20 საუკუნის დასაწყისში, როცა ივანე ჯავახიშვილი, თანამოაზრებთან ერთად, ქართული უნივერსიტეტის დაარსებისათვის იღვწოდა, ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგია, ფაქტობრივად, არ არსებობდა. მისი შექმნა უნივერსიტეტის მეცნიერთა პირველი თაობების დამსახურებაა. „ჩვენ უნდა ჩამოვაყალიბოთ მეცნიერული ჭეშმარიტებანი იმ ენაზე, რომელზეც გავიგონეთ დედის ალერსი და წარმოვთქვით პირველი სიტყვა. ეს იქნება იმ დიდი კულტურის აღორძინება, რომელიც წინაპრებმა დაგვიტოვეს“, აღნიშნავდა უნივერსიტეტის პირველი რექტორი პეტრე მელიქიშვილი. სწორედ ამ დროიდან დამკვიდრდა მეცნიერებასა და ყოველდღიურ მეტყველებაში დღეს ფართოდ გავრცელებული ტერმინები – ჟანგბადი, წყალბადი, მუავა, ტუტე, ნაერთი, ზეჟანგი, რკინიგზა, უღელტეხილი, განტოლება, ასანთი და სხვა.

ახალ ტერმინებს, ქართული ენის ბუნების გათვალისწინებით, ქმნიდნენ ილია ჭავჭავაძე და მე-19 საუკუნის სხვა ქართველი მოღვაწეები. მაგალითად, ილიამ დაამკვიდრა სიტყვები: შინაარსი, თვალთახედვა, უარყოფა, უფლება, მმართველობა, რწმუნება, კაცობრიობა, ეროვნება, მთავრობა და ზოგი სხვა, აკავის ეკუთვნის შეხმატკბილება, გაიძვერა, ბობოლა, ნიკო ნიკოლაძეს – ლიანდაგი, ორთქლმავალი. ამ სიტყვების ნაწილი ძველი ქართულიდან იყო აღებული, ნაწილი იქმნებოდა არსებული ძირების გამოყენებით.

ადამიანები ასევე ხშირად იყენებენ ნიშანთა ენას. მათრიცხვს განეკუთვნება ის სისტემებიც, რომლებითაც სმენადაქვეითებული და მეტყველების უნარს მოკლებული ადამიანები სარგებლობენ კომუნიკაციის პროცესში. ეს სისტემები მოიცავს საბაზისო უესტების შეზღუდულ რაოდენობას, რომელიც სალაპარაკო ენაში გამოყენებულ ბერებს შეესაბამება. მათი კომპინირების შედეგად ყალიბდება სიტყვები და მნიშვნელობები.

არსებობს საერთაშორისოდ აღიარებული ნიშანთა სისტემები, რომელთა გარეშე თანამედროვე მსოფლიოში ადამიანთა ურთიერთობა ძალიან ძნებოდა. ისინი თანაბრად გასაგებია ქართველისა და ფრანგისთვის, ჩინელისა და ბრაზილიელისთვის –

პიქტოგრამა (ლათ. pictos – დახატული, ბერძნ. გრამა – ჩანაწერი) – პირობითი ნიშანი, ნახატი;

პიქტოგრაფია – ხატოვანი დამწერლობა.

ყველასთვის, ვისაც საქმიანი ან დიპლომატიური მისით, სასწავლებლად, სამუშაოდ თუ ტურისტად მოგზაურობა უწევს. ამ ნიშნებს პიქტოგრამებს უწოდებენ.

და ბოლოს, ნიშანთა სისტემებს განეკუთვნება სხვადასხვა მეცნიერებაში გამოყენებული სიმბოლოები, სანოტო სისტემა, მორზეს ანბანი და სხვა, რომელთაც ასევე საყოველთაოდ აღიარებული მნიშვნელობა აქვს.

სანოტო ნიშნები

საერთაშორისოდ აღიარებული
ნიშნები – პიქტოგრამები

$$\int_{-\infty}^{\infty} e^{-x^2} dx = \sqrt{\pi}$$

$$f(x) = a_0 + \sum_{n=1}^{\infty} \left(a_n \cos \frac{n\pi x}{L} + b_n \sin \frac{n\pi x}{L} \right)$$

$$x = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$$

საგზაო ნიშნები

მათემატიკური სიმბოლოები

ქიოხვა

- ნიშანთა კიდევ რომელ სისტემებს იცნობ?
დავალება

დაკავშირება

1. მოიფიქრე და მოიძიე ქართული სიტყვები, რომელთა მნიშვნელობა დროთა განმავლობაში შეიცვალა.
2. ჩამოთვალე დღეს გამოყენებული სიტყვები, რომლებიც უცვლელად გადმოვიდა სხვა ენებიდან.

კოდირება – პროცესი, რომლის

**შედეგად ინფორმაცია გარდაიქმნება
სიმბოლოებად და კონკრეტული
მნიშვნელობის მატარებელი ხდება.**

ენა ნებისმიერი კულტურის აუცილებელი კომპონენტია. ადამიანი სამყაროს სწორედ ენის მეშვეობით აღიქვამს და ენისავე მეშვეობით ქმნის მის სურათს; როგორც მეცნიერები ამბობენ, ენაში კოდირებულია არსებული სინამდვილე. რას ნიშნავს ეს? მივმართოთ მაგალითს.

ჩვენ ფერად სამყაროში ვცხოვრობთ – ხილული სინამდვილე უამრავი ფერის საგნებისა თუ სივრცეების სახით გვეხატება. მაგრამ ფიზიკოსისათვის ფერი – ეს არის სხვადასხვა სიხშირის ელექტრომაგნიტური გამოსხივება, ე.წ. სპექტრი, რომელსაც აღიქვამს ადამიანის თვალი და შესაბამის სიგნალებს გადასცემს ტვინს. ტვინი კი მიღებულ ინფორმაციას ფერებად „აღაგებს“ – გარკვეული სიხშირის ტალღებს ერთ ფერად აღიქვამს, სხვას – სხვა ფერად. მაგრამ რა ფერს რა სახელი დაერქვას, ამას ტვინს ენა კარნახობს. ქართულ და ბევრ სხვა ენაში შვიდი ძირითადი ფერის აღმნიშვნელი სიტყვა არსებობს: წითელი, ნარინჯისფერი, ყვითელი, მწვანე, ცისფერი, ლურჯი, იისფერი. მაგრამ ზოგ ენებში ძირითად ფერთა რიცხვი სხვაა. არსებობს ენები, რომლებშიც მთელი სპექტრი სულ ორ ფერადაა დაყოფილი. ეს არ ნიშნავს, რომ ამგვარ ენებზე მოლაპარაკე ადამიანები ჩვენზე უარესად არჩევენ ფერებს; უბრალოდ, მათი ენები სხვანაირად ახდენენ სამყაროს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მახასიათებლის – ფერის – კოდირებას.

ადამიანისთვის იმდენი ფერი არსებობს, რამდენის აღმნიშვნელი სიტყვაც არის მის მშობლიურ ენაში. ცნობილია, რომ ინგლისურში ფერების აღმნიშვნელი ნაკლები სიტყვაა, ვიდრე ზოგიერთ სხვა ენაში, თუნდაც ქართულში. თუ ქართულში ცისფერ და ლურჯ ფერებს ვასხვავებთ, ინგლისურში ეს ორი ფერი ერთი სიტყვით (*blue*) აღინიშნება.

გადავინაცვლოთ თვალიდან ყურზე. მთელ მსოფლიოში მამლები დაახლოებით ერთნაირად ყივიან, მაგრამ ქართულად მოლაპარაკეებს ეს ყივილი გვესმის როგორც „ყიყ-ლი-ყო“, ინგლისელებს „ქოქ-ე-დუდლ-დუ“, რუსებს – „კუ-კა-რე-კუ“, ჩინელებს – „გო-გე-გო-გო“, სპარსელებს – „ქუ-ქუ-ლი-ქუ“, სომხებს – „წუ-ღრუ-ღუ“, ფილიპინელებს – „ტიკ-ტი-ლა-ოკ“ და ა.შ. როგორც ხედავ, ყველა ამ მიბაძვით სიტყვაში რაღაც საერთოა, მაგრამ განსხვავებაც ბევრია; ეს იმის მაჩვენებელია, რომ სხვადასხვა ენაში ერთი და იგივე მოცემულობის (ჩვენს შემთხვევაში – მამლის ყივილის) კოდირება შეიძლება განსხვავებულად მოხდეს.

რასაკვირველია, ზემოთქმული ეხება არა მარტო ფერებსა და ბგერებს, არამედ უფრო რთულ ცნებებსა და ფასეულობებს; საბოლოოდ კი გამოდის, რომ ენა თავისებურ „ტყვეობაში“ აქცევს ადამიანს – იგი „იძულებულია“, ისე აღიქვას სინამდვილე, როგორც ამას ენა კარნახობს, როგორც ეს სინამდვილე კოდირებულია ენაში.

საინტერესოა ევროპული კლასიკური ნაწარმოებების – მსოფლიო ლიტერატურის შედევრების – თარგმანები სხვადასხვა (ძირითადად აღმოსავლურ) ენაზე. მთარგმნელები იძულებული იყვნენ, გაეთვალისწინებინათ ამა თუ იმ ენის და, შესაბამისად, კულტურის თავისებურებები თარგმანის შესრულების დროს, სხვაგვარად მკითხველს მისი აღქმა გაუჭირდებოდა. ამგვარად შეიქმნა ორიგინალური სახელწოდებების ნაწარმოებები, რომელთა დედანთან დაკავშირება, ერთი შეხედვით, ძალიან რთულია. აი, რამდენიმე მათგანი: ჰარიეტ ბიჩერ სთოუს „ბიძია თომას ქოხი“ ჩინურად ასე ითარგმნა – „შავი მონა ცას შეჰდალადებს“; სერვანტესის „დონ კიხოტი“ – „რაინდი სატანის ცხოვრების აღწერად“ იქცა; იაპონიაში გამოცემულ პუშკინის „კაპიტნის ქალიშვილს“ გრძელი და პოეტური სახელი დაერქვა – „ყვავილის გული და პეპლის სული. საოცარი ამბები რუსეთიდან“; ლევ ტოლსტოის „ომი და მშვიდობის“ სათაურის თარგმანი კი შემდეგნაირია: „ყვავილთა გლოვა და მწუხარე ტირიფები, ანუ საშინელი ბრძოლების სისხლიანი ნაკვალევი ჩრდილოეთ ევროპაში“.

როგორც უკვე იცი, ენა კომუნიკაციის ძირითადი საშუალებაა. იმ შემთხვევაში, თუ იგი ამ ფუნქციას არ ასრულებს, ან ნაწილობრივ ასრულებს, რთულია საზოგადოებაზე, როგორც მთლიან და უნიკალურ ორგანიზმზე საუბარი. ამის ნათელი მაგალითი ჩვენი ქვეყნის ისტორიაშიც გვხვდება: სწორედ ქართული ენის ფუნქციის პრობლემა აფიქრებდათ „თერგდალეულებს“ მე-19 საუკუნის 60-იანი წლებში. ილია და მისი თანამოაზრები მიიჩნევდნენ, რომ ამ პერიოდამდე არსებული სალიტერატურო ქართული ენა საზოგადოების მხოლოდ მცირე ნაწილისთვის – არისტოკრატიისთვის იყო ხელმისაწვდომი. ეს, თავის მხრივ, ართულებდა სოციალურ ფენებს შორის კომუნიკაციას, რაც საზოგადოების ერთიანობის საფუძველია. „თერგდალეულთა“ ინიციატივით გატარდა ენის რეფორმა, ხმარებიდან ამოიღეს რამდენიმე ასო-ნიშანი, რითაც იგი გაცილებით მოქნილი და ყველასთვის მისაწვდომი გახდა. ქართული ენის ის ფორმა, რომელზეც დღეს ჩვენ ვსაუბრობთ და ვწერთ, ამ ეპოქიდან იღებს სათავეს. თუ შეადარებ ენის რეფორმამდე და რეფორმის შემდეგ დაწერილ პოეტურ და პროზაულ ნიმუშებს, განსხვავებას თვალნათლივ დაინახავ.

პიტერ ბრეიელი (1525-1569). ბაბილონის გოდოლი.

ბიბლიური თქმულება ბაბილონის გოდოლის შესახებ გადმოგვცემს, თუ როგორ ალაპარაკდნენ ადამიანები სხვადასხვა ენაზე. მეცნიერებმა არ იციან ენის წარმოშობის ზუსტი დრო. არ ვიცით, ჰქონდა თუ არა როდესმე კაცობრიობას საერთო ენა. მიუხედავად იმისა, რომ არსებობენ მონათესავე ენები, თითოეული მათგანი უნიკალური და თვითმყოფადია. ლინგვისტები მიუთითებენ, რომ ერთი ენის სხვადასხვა ვარიანტის ჩამოყალიბებაზე დიდ გავლენას ახდენს კონკრეტული კულტურა. მაგალითად, ინგლისური მშობლიური ენაა ინგლისელებისა და ამერიკელებისათვის, ავსტრალიელებისა და სამხრეთ აფრიკელებისათვის, მაგრამ ისინი ამ ენის საგრძნობლად განსხვავებულ ვერსიებს იყენებენ.

ედუარდ სეპირი

ბენჯამენ ლი უორფი

სხვადასხვა დროითი კატეგორიის აღმნიშვნელი გრამატიკული ფორმები. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მათ არ აქვთ სიტყვები, რომლებიც აღნიშნავენ წარსულს, აწმყოს და მომავალს. ეს ფაქტი გვიჩვენებს, რომ პოპის ტომის წარმომადგენლებს დროისადმი ფრიად თავისებური დამოკიდებულება აქვთ.

მშობლიური ენის კატეგორიები, გრამატიკული ფორმები და ლექსიკური მარაგი განსაზღვრავს ადამიანის აზროვნებას, მის ქცევას და გარესამყაროსადმი დამოკიდებულებას. ეს მოსაზრება ცნობილ ამერიკელ მეცნიერებს ედუარდ სეპირსა (1884-1939) და ბენჯამენ ლი უორფს (1897-1941) ეკუთვნის. ენა განსაზღვრავს იმას, თუ როგორ ყალიბდება და გამოიხატება აზრი. ჩვენ არ შეგვიძლია ვიაზროვნოთ საკუთარი ენის „მიღმა“, ჩვენთვის სამყარო ისეთია, როგორადაც მისი აღქმის შესაძლებლობას ენა გვაძლევს. მაგალითად, იმ ხალხის ენაში, სადაც ძლიერი ნათესაური კავშირები არსებობს, ნათესავის აღმნიშვნელი ბევრი სხვადასხვა სიტყვაა. თუ ქართულში განვასხვავებთ დეიდას, მამიდას, ბიცოლას, ინგლისურში მათ მხოლოდ ერთი სიტყვით მოიხსენიებენ – aunt. იგივე შეიძლება ითქვას მაზლთან და ქვისლთან, ან რძალთან და მულთან დაკავშირებით, ინგლისურ ენაში მსგავსი დაყოფა არ გვხვდება, ყველა მათგანს აღნიშნავენ სიტყვებით „brother-in-law“ და „sister-in-law“.

ბ. უორფი იკვლევდა ჩრდილოეთ ამერიკის ადგილობრივ მოსახლეობას, კერძოდ, ამერიკელი ინდიელების ტომს – პოპის. მან აღმოაჩინა, რომ ამ ტომის ენაში არ მოიძებნება

პოპის ტომი

ამგვარად, ჩვენ საკუთარი ენის ერთგვარ „ტყვეობაში“ ვიმყოფებით. შეიძლება თუ არა ამ „ტყვეობისაგან“ თავის დაღწევა? რა თქმა უნდა, შეიძლება. ყოველი ახალი ენის შესწავლა ახალი სამყაროს შეცნობაა, რაც ავსებს და აფართოებს ადამიანის მსოფლმხედველობას. ერთი სიტყვით, როგორც დიდმა გერმანელმა პოეტმა გოეთემ თქვა, „რამდენი ენაც იცი, იმდენი კაცი ხარ“.

ენის ცოდნა არ ნიშნავს მხოლოდ სიტყვების მნიშვნელობისა და გრამატიკის წესების დასწავლას. მაგალითად, ირანში დღემდე არსებობს „ზრდილმეტყველების“ მეტად თავისებური ინსტიტუტი, ე. წ. „თააროფი“, რომელიც გულისხმობს და გვასწავლის იმას, თუ რა პასუხი უნდა მიაგებო შენთვის ნათქვამ კომპლიმენტსა თუ კეთილ სიტყვას. თუ ეს არ იცი, სპარსული რაც არ უნდა კარგად იცოდე, ირანელი, როგორც უზრდელს, ლაპარაკს დიდებანს მაინც არ გაგიძამს. მაგალითად: როცა გეუბნებიან, რომ სპარსულად კარგად ლაპარაკობ ან ლამაზად გამოიყურები, შენ უეჭველად უნდა უთხრა: „თქვენი თვალები ლამაზად ხედავენო“. ან კიდევ: როცა რომელიმე ქალბატონი შემთხვევით ზურგით აღმოჩნდება და ამის გამო საზოგადოებას ბოდიშს მოუხდის, როგორც წესი, ზრდილობიანი კაცი მიუგებს: „რას ბრძანებთ, ქალბატონო, ვარდს ზურგი და პირი არა აქვსო!“

გიორგი ლობჟანიძე, აღმოსავლეთმცოდნე

ქითხვა

- რამდენი სხვადასხვა სიტყვით ალინიშნება ქართულსა და შენთვის ცნობილ რომელიმე სხვა ენაში წვიმა? განთიადი? შენი აზრით, რაზე მიუთითებს ეს განსხვავება?

დაჯულება

- სასკოლო პროგრამიდან გაიხსენე მე-19 საუკუნის პირველ ნახევარში ქართველი მწერლებისა და პოეტების მიერ შექმნილი ნაწარმოებები (მაგალითად, ქართველ რომანტიკოსთა ლექსები) და შეადარე ისინი „თერგდალეულების“ (ი. ჭავჭავაძე, ა. წერეთელი და სხვა) ნაწარმოებებს. იმსჯელე მათ შორის არსებულ ენობრივ მსგავსებებსა და განსხვავებებზე.
- ნაიკითხე სარეკლამო სლოგანები და ეცადე ახსნა, რამ გამოიწვია ასეთი პარადოქსული თარგმანები? რომელი ფაქტორების გათვალისწინება გამორჩათ სარეკლამო კამპანიის დროს?

კეტუკის შემწვარი ქათმები ჩინეთში. სლოგანი – ”თითებს ჩაიკვნეტ, ისეთი გემრიელია“ – ითარგმნა ასე : ”მოიჭამე შენი თითები“.

პეპსი ტაივანში. სლოგანი: „გამოცოცხლდი პეპსის თაობასთან ერთად“ გარდაიქმნა ფრაზად: ”პეპსი გააცოცხლებს შენს წინაპრებს“.

სიგარეტი სალემი იაპონიაში. სლოგანი: ”სალემი – შეიგრძენი თავისუფლება“. თარგმანი: ”სალემის მოწევისას ისე გამოცოცხლებულად გრძნობ თავს, თითქოს შენი გონება თავისუფალი და ცარიელია“.

ფორდის ავტომობილი ”კალიენტე“ მექსიკაში. როდესაც აღმოჩნდა, რომ მანქანები არ იყიდებოდა, კომპანიამ გაარკვია, რომ ”caliente“ უარგონი იყო და ”მეძავს“ აღნიშნავდა.

ჯენერალ მოტორსის ავტომობილმა ”ნოვა“ სერიოზული ფიასკო განიცადა ცენტრალურ და სამხრეთ ამერიკაში. ესპანურად ”no va“ ნიშნავს ”ის არ დადის“.

ამერიკისავიახაზებმა გადაწყვიტა პირველი კლასის სალონის ტყავის სავარძლების რეკლამირება მექსიკურ ბაზარზე. სლოგანი ”იფრინე ტყავში“ (”Fly in leather“) სიტყვასიტყვით გადათარგმნეს, ეს კი ესპანურად ნიშნავს ”იფრინე შიშველმა“ (”vuela en cuero“).

ადამიანისთვის ენა არ არის კომუნიკაციის ერთადერთი საშუალება. ურთიერთობის პროცესში მოსაუბრის განწყობა, გარდა სიტყვებისა, მიმიკით, ჟესტებით და სხვა ნიშნებით გამოიხატება. მნიშვნელოვანია არა მარტო ის, თუ რა არის ნათქვამი, არამედ ისიც, თუ როგორ არის ნათქვამი. ჩვენ ვიყენებთ კომუნიკაციის ვერბალურ (სიტყვიერ) და არავერბალურ გზებს, რათა გამოვხატოთ ენთუზიაზმი, მოწყენილობა, მწუხარება, მხიარულება და ა.შ. კულტურა გვასწავლის გარკვეულ მანერებს და სტილს, რომელიც თან უნდა ახლდეს ამა თუ იმ სახისა და შინაარსის საუბარს.

ზოგიერთი ემოცია, მაგალითად – სიხარული, მწუხარება, გაოცება, შიში, გაბრაზება, სევდა – ყველა კულტურაში მეტ-ნაკლებად ერთნაირად გამოიხატება და აღიქმება. მაგრამ სხვადასხვა კულტურა განსხვავებულად განსაზღვრავს იმას, თუ რამდენად თავშეკავებით ან ლიად უნდა გამოიხატოს ემოციები. მაგალითად, ზოგიერთი საზოგადოების წარმომადგენლები მხიარულებას, სხვებთან შედარებით, უფრო თავშეკავებულად გამოხატავენ; ზოგიერთ კულტურაში კაცები ნაკლებად იცინიან, ვიდრე ქალები. ლიმილის და მოღუშვის ხანგრძლივობა გავლენას ახდენს ადამიანების გარეგნობასა და იერზე (მაგალითად, სახეზე ნაოჭების სიხშირეზე და ა.შ.). ერთთათვის უფრო მრავლისმეტყველია მოსაუბრის თვალები, მეორენი მეტ ყურადღებას აქცევებს წარბების ან პირის მოძრაობას.

- შენთან სასაუბრო მაქვს, – მიმართავს აღმოსავლელი მამაკაცი ამერიკელ მეულლეს.
– შეიძლება რაღაც გკითხო?
– რა თქმა უნდა.
– ხანდახან, როცა მე და შენ ვსაუბრობთ, შენ ლაპარაკს წყვეტ, კბილებს მაჩვენებ, თვალებს ჭუტავ და მერე ისევ აგრძელებ ლაპარაკს. აი, ასე – და იგი ცდილობს მიმიკის გამეორებას.
– მერე რა? ასე ჩემს ბედნიერ და ხალისიან განწყობას გამოვხატავ, მიხარია, რომ ერთად ვართ და სასიამოვნო თემებზე ვსაუბრობთ.
– უჰ! – შვებით ამოისუნთქა კაცმა. – მე კი მეგონა, ეს ტიკი¹ იყო და შეიძლებოდა ჩვენს შვილებზე გადასულიყო. თქვენში ეს ნორმალურად ითვლება? ეს ისეთი არაბუნებრივია!

¹ტიკი – გაუკონტროლებელი, უნებლიერ მოძრაობა ან ქმედება

ბევრ კულტურაში თავის ვერტიკალური მოძრაობა არ ნიშნავს რაიმეზე თანხმობას, ისევე როგორც ჰორიზონტალური მოძრაობა ყოველთვის არ აღნიშნავს რაიმეს უარყოფას (მაგალითად, ბულგარელებთან და სხვა ხალხებთან თავის ასეთი მოძრაობა, ჩვენგან განსხვავებით, თანხმობას გამოხატავს). ბრაზილიელები საკუთარ უარყოფით დამოკიდებულებას თითის დაქნევით გამოხატავენ. ამერიკელები და ბევრი სხვა კულტურის წარმომადგენლები რაიმეზე მისათითებლად თითებს იყენებენ, მადაგასკარის

მაცხოვრებლები კი ტუჩების მოძრაობით უთითებენ.

როგორ ამყარებენ ერთმანეთთან ურთიერთობას ცხოველები? როგორ გადასცემენ ისინი ინფორმაციას?

უესტი, მიმიკა და სხეულის მოძრაობა, რაც ადამიანისათვის კომუნიკაციის დამხმარე საშუალებაა, ცხოველებისათვის ურთიერთობის ერთ-ერთი მთავარი ფორმაა. მაგალითად, ძალლები კუდის ქიცინით კეთილგანწყობას გამოხატავენ, კბილების დაკრეჭით – მუქარას, მამალი ფარშევანგი კუდის გაშლით მდედრის მოხიბლვას ცდილობს, მდედრი

ციცინათელები მამრების მოსახიბლად განათების სხვადასხვა ხერხს მიმართავენ. ფუტკრები გზავნიან მზვერავებს, რომლებიც ეძებენ ნექტრით მდიდარ ადგილებს; სკაში დაბრუნების შემდეგ ისინი ასრულებენ მოძრაობებს, რომელსაც ჩვენ ფუტკრების ცეკვას ვუწოდებთ. მზვერავები საოცარი სიზუსტით გადასცემენ მუშა-ფუტკრებს საკვების ადგილმდებარეობას, აგრეთვე იმას, თუ რამდენი „საწვავი“ დაეხარჯებათ მათ იქ მისაღწევად: სკიდან გამოფრენამდე მუშა-ფუტკრები აუცილებლად იღებენ საზრდოდ გარკვეული რაოდენობის თაფლს, რათა ძალები მოიკრიბონ.

გარდა ამისა, ცხოველები კომუნიკაციისათვის ბგერით სისტემებსაც იყენებენ, ისინი მოიცავენ ბგერათა გარკვეულ რაოდენობას. ადამიანის მსგავსი მაიმუნების ბგერითი სისტემები შედარებით სრულყოფილია, თუმცა მათ შეძახილებს სიტყვებად ვერ მივიჩნევთ.

მაიმუნებისთვის სალაპარაკო ენის სწავლების მცდელობებმა აჩვენა, რომ მათი ენობრივი შესაძლებლობები მწირია. 1950-იან წლებში ამერიკელთა ოჯახმა გაზარდა შიმპანზე, სახელად ვიკი, როგორც საკუთარი ოჯახის წევრი, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მან მხოლოდ ოთხი სიტყვის დასწავლა შეძლო ("mama", "papa", "up" და "cup").

შიმპანზებს და გორილებს აქვთ ელემენტარული ენობრივი შესაძლებლობები. მეცნიერთა მიერ ჩატარებული ცდები აჩვენებს, რომ მათ შეუძლიათ უესტების ენის საფუძვლების შესწავლა და გამოყენება, თუმცა ეს ადამიანების ჩარევის შედეგად ხდება და არა ბუნებრივად. მაგალითად, გასული საუკუნის 60-იან წლებში შიმპანზეს შეასწავლეს ამერიკული ნიშნების ენა, პირველ ეტაპზე შიმპანზემ თანდათანობით შეისწავლა 100-ზე მეტი ნიშანი, რომლებიც ინგლისური სიტყვების ანალოგებს წარმოადგენდნენ, შემდეგ კი, მათი კომბინირების შედეგად, შეძლო ელემენტარული წინადადებების აწყობა. გაბრაზებისას იყი იყენებდა შეძენილ ცოდნას და სხვა მაიმუნებს შეურაცხმყოფელი „გამოთქმებით“ მიმართავდა, მაგალითად - „ბინძური მაიმუნები“ და ა.შ. თანამედროვე ექსპერიმენტებმა ცხადყო, რომ მაიმუნებს შეუძლიათ ისწავლონ ენის ცალკეული ელემენტები, მაგრამ არა საუბარი.

ჟიოზე

- 1. რა ემოციას გამოხატავს თითოეულ სურათზე გამოსახული მიმიკა?**
- 2. ზოოლოგიის კურსიდან და მხატვრული ლიტერატურიდან გაიხსენე, რა საშუალებებს იყენებენ ცხოველები კომუნიკირისათვის.**
- 3. შეუძლია თუ არა ცხოველს ადამიანთან კომუნიკაცია? მოიყვანე ამის მაგალითები.**

1. მოსწავლეები იყოფიან ჯგუფებად. თითოეული ჯგუფი წარმოადგენს პატარა სიუჟეტს უძრავის გამოყენებით, დანარჩენმა ჯგუფებმა უნდა ამოიცნონ შინაარსი.
2. მოძებნე მხატვრულ ლიტერატურაში არავერბალური კომუნიკაციის გამოყენების ეპიზოდები და ამონერე ისინი რვეულში.

დამატებითი ინფორმაცია

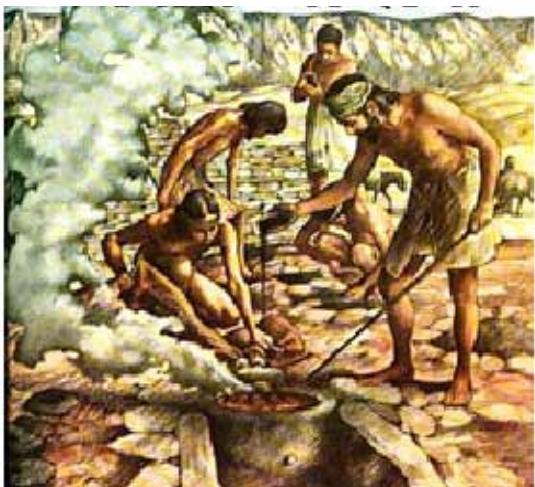
**რამ შეიძლება გამოიწვიოს გაუგებრობა სხვა კულტურის
წარმომადგენელთან ურთიერთობაში**

- ზემოთ აწეული ცერა თითი მსოფლიოს ზოგიერთ ნაწილში ნიშნავს – ყველაფერი კარგადაა, მაშინ როდესაც ზოგიერთ მუსლიმურ ქვეყანაში (ასევე სარდინიაში) ის აღიქმება, როგორც შეურაცხყმყოფელი ნიშანი. საფრანგეთში და ზოგიერთ ევროპულ ქვეყანაში ზემოთ მიმართული ცერა თითი აღნიშნავს ერთს, მაშინ როდესაც სხვა ქვეყნებში „ერთის“ გამოსახატად საჩვენებელი თითი გამოიყენება. ინდოეთსა და ინდონეზიაში კი ის ნიშნავს – გისურვებ ყოველივე საუკეთესოს.
- ყველაფერი კარგადაა დასავლეთ ევროპის ქვეყნებში ხშირად გამოიხატება შეერთებული ცერა და საჩვენებელი თითით, რომლებიც კრავს ასო O-ს. კორეაში და იაპონიაში კი ეს ნიშნავს ახლა დროა ფულზე ვილაპარაკოთ, სამხრეთ საფრანგეთში აღნიშნავს არაფერს, რაღაცას, რასაც არ აქვს ლირებულება. საბერძნეთსა, თურქეთსა და ბრაზილიაში ეს უძრავი ვულგარულად მიიჩნევა.
- ამერიკაში და არაბულ ქვეყნებში პაუზები სიტყვებს შორის არ არის ხანგრძლივი, ინდოეთში, ინდონეზიასა და იაპონიაში კი გახანგრძლივებული სიჩუმე სავსებით მისაღებია. იქ ფუჭად მოლაპარაკე ცუდად აღზრდილ ადამიანად მიიჩნევა, რომელსაც უჭირს თავის გაკონტროლება.
- სიცილი თითქმის ყველა ქვეყანაში დაკავშირებულია ბედნიერებასა და მხიარულებასთან, ხოლო იაპონიაში ის ხშირად დაბნეულობისა და დაუცველობის განცდას გამოხატავს.
- ბევრ კულტურაში, უფროსებთან ან უფრო მაღალი სოციალური სტატუსის მქონე ადამიანთან საუბრისას მათთვის თვალის არიდება პატივისცემის ნიშანია, ხოლო, მაგალითად, ევროპაში თვალით კონტაქტი ყურადღების გამოჩენად აღიქმება.

**დიფუზია – გავრცელება,
გავრცობა, შეღწევა**

ვიყენებთ ჩინური ფაიფურისაგან დამზადებულ თეფშს, რკინის დანას, რომელიც პირველად ინდოეთში გააკეთეს, ჩანგალს და კოვზს, რომლებიც შუა საუკუნეების ევროპაში შეიქმნა. ეგვიპტური „წარმომავლობის“ მინის ფანჯრიდან გავხედავთ ამინდს და, თუ წვიმს, სახლიდან გასვლისას თან ცენტრალურ აზიაში გამოგონილ ქოლგას წავიღებთ.

როგორც ვხედავთ, ჩვენ ყოველდღიურად ვიყენებთ უამრავ ნივთს, რომლებიც სხვადასხვა კულტურაში შეიქმნა, თუმცა დღეს ჩვენი ცხოვრების განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს.

უძველესი მეტალურგები

ყოველ დილით ვიღვიძებთ საწოლში, რომლის წინამორბედი ოდესალაც ახლო აღმოსავლეთში შეიქმნა, შემდეგ კი თანამედროვე სახე ევროპაში მიიღო; გვახურავს საბანი, რომლის დამზადების ტექნოლოგია ასევე ახლო აღმოსავლეთიდან მოდის. საუზმის დროს

უძველესი პერიოდიდან მოყოლებული, კულტურის ელემენტები – წეს-ჩვეულებები, რწმენა-წარმოდგენები, ტექნოლოგიები, რელიგია, ენა და ა.შ. – მუდმივად ვრცელდებოდა ერთი კულტურიდან მეორეში. ამ პროცესს კულტურის დიფუზია ეწოდება. კულტურის ზოგიერთი ელემენტი უნივერსალური სწორედ დიფუზიის პროცესის შედეგად გახდა. მაგალითად, შიჩეულია, რომ დაახლოებით 10 ათასი წლის წინ მიწათმოქმედება ახლო აღმოსავლეთიდან მთელ ევრაზიის კონტინენტზე გავრცელდა. ასევე ცნობილი მაგალითია ლითონის დნობის ტექნოლოგიის საყოველთაო გავრცელება. კულტურის დიფუზიას ხელს უწყობდა მიგრაცია, სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები, ომები.

ცაი ლუნი

ქალალდი ჩინელმა ცაი ლუნმა გამოიგონა ახ. წ. 105 წელს, დაახლოებით ორმოცდაათი წლის შემდეგ, იგი უკვე ბევრ ადგილას გამოიყენებოდა ცენტრალურ ჩინეთში. მე-8 საუკუნის ბოლოდან ქალალდის წარმოება ფართოდ გავრცელდა არაბულ სამყაროში. ევროპელებს ქალალდი არაბებმა გააცნეს, 1150 წელს ქალალდის პირველი საწარმო ააგეს ესპანეთში და ამის შემდეგ მისმა წარმოებამ ევროპაშიც მოიკიდა ფეხი.

განასხვავებენ კულტურათა პირდაპირ და არაპირდაპირ დიფუზიას. პირდაპირი დიფუზიის დროს სხვადასხვა კულტურის მატარებელი საზოგადოებები ხანგრძლივი დროის მანძილზე თანაცხოვრობენ და კულტურათა დიფუზია უშუალო კონტაქტის შედეგია. მაგალითად, ქრისტიფორე კოლუმბის მიერ ამერიკის კონტინენტის აღმოჩენამდე ევროპელებისათვის უცნობი იყო კარტოფილი, პომიდორი, გოგრა, სიმინდი, ლობიო, თამბაქო, ასევე ინდაური. ამერიკის ადგილობრივი მოსახლეობა კი ევროპელთა წყალობით გაეცნო ცხენს, ძროხას, ცხვარს, ფუტკარს, სტაფილოს, ყავას... პირდაპირი კონტაქტის დროს ამა თუ იმ კულტურის ელემენტებს პირველად უშუალო მეზობლები ითვისებენ, შემდეგ ისინი თანდათანობით უფრო შორს ვრცელდება.

უკანასკნელ პერიოდში კულტურათა არაპირდაპირი დიფუზია გლობალიზაციის ერთ-ერთ ძირითად მახასიათებლად იქცა. საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების განვითარებამ, რადიომ, ტელევიზიამ და ინტერნეტმა სხვადასხვა კულტურის მატარებელ ადამიანებს არაპირდაპირი კონტაქტის საშუალება მისცა. ამის შედეგია დასავლური კულტურის მზარდი გავრცელება მთელ მსოფლიოში, მიუხედავად იმისა, ვცხოვრობთ თუ არა დასავლეთში და გვაქვს თუ არა მასთან უშუალო კონტაქტი.

ზოგჯერ კულტურის ესა თუ ის ელემენტი, წარმოშობის ადგილზე მეტად, მიმღებ კულტურასთან ასოცირდება.

როგორც ცნობილია, დღეს მსოფლიოში სპორტის ყველაზე პოპულარული სახეობა – ფეხბურთი – ბრიტანეთში წარმოიშვა. მიუხედავად ამისა, ბევრმა ფეხბურთის სამშობლოდ, შეიძლება, ბრაზილია დაასახელოს. ეს იმიტომ, რომ ფეხბურთი ბრაზილიელი ხალხის კულტურისა და ყოფის განუყოფელ ნაწილად იქცა და ეს ქვეყანა, გარდა ულამაზესი სანაპიროებისა, სწორედ ფეხბურთით არის ცნობილი მსოფლიოში.

ქუჩის ფეხბურთი ბრაზილიაში

მსოფლიოს მრავალი ქვეყნის რესტორნებში გაგიმასპინძლდებიან „ბეფსტროგანოვით“ (beef - ძროხის ხორცი), თუმცა ცოტა ვინმემ თუ იცის, რომ ამ გემრიელი კერძის სახელი რუს გრაფ ალექსანდრე გრიგორის ძე სტროგანოვს უკავშირდება. მე-19 საუკუნეში მას ოდესაში ჰქონია კვების ობიექტი – „ლია სუფრა“, სადაც შესვლა თავისუფალი იყო ნებისმიერი განათლებული და წესიერად ჩაცმული ადამიანისათვის. მათ იქ სწორედ ამ კერძით უმასპინძლდებოდნენ: ეს იყო სწრაფად და იოლად მოსამზადებელი, ამავე დროს, ნოყიერი და გემრიელი სადილი. შემდეგ იგი მთელ მსოფლიოში გავრცელდა და, ამა თუ იმ ქვეყნის კულინარული ტრადიციების შესაბამისად, სხვადასხვა სახე მიიღო.

დიფუზის პროცესის შედეგად კულტურის ყველა ელემენტი ერთნაირად არ ვრცელდება. ზოგი მათგანი შედარებით უმტკივნეულოდ მკვიდრდება, რადგან არ ეწინააღმდეგება ადგილობრივ ტრადიციებს, ფასეულობებს, ნორმებს, სოციალურ გარემოს, ზოგი კი სერიოზულ წინააღმდეგობას აწყდება, ცხოვრების დამკვიდრებულ წესთან შეუთავსებლობის გამო და მისი დამკვიდრება მეტ დროს მოითხოვს. მაგალითად, მოდური მოკლე ვარცხნილობა, რომელიც ძალიან პოპულარული იყო ამერიკელ ქალბატონებში 1920-იან წლებში, ადგილობრივ ინდიელ ქალებს შორის არ გავრცელდა. მიზეზი მარტივი იყო: ინდიელები, ტრადიციულად, თმას გლოვის დროს იჭრიდნენ და ამგვარი ვარცხნილობა მათთვის სიკვდილთან ასოცირდებოდა.

დავალება

1. მოიძიე კულტურის პირდაპირი და არაპირდაპირი დიფუზის მაგალითები.
2. გაიხსენე „აისპერგის მოდელი“ და იმსჯელე, კულტურის რომელი ელემენტების დიფუზია ხდება უფრო სწრაფად?

ასიმილაცია (ლათ. *assimilatio*) –
დამსგავსება, შთანთქმა.

ამერიკანიზაცია – ტერმინი, რომელიც
1907 წლიდან გამოიყენება და
აღნიშნავს აშშ კულტურისა და
პოლიტიკის გავლენას სხვა ქვეყნებზე.
ხშირად მიიჩნევა, რომ ეს გავლენა
საფრთხეს უქმნის ადგილობრივ
კულტურულ ტრადიციებს.

ასიმილაცია ნიშნავს ორი სხვადასხვა
კულტურის ურთიერთქმედებას, რომლის
შედეგადაც ერთ-ერთი მათგანი კარგავს
საკუთარ სახეს და შთანთქმება მეორის მიერ.
მე-19 საუკუნის ბოლოსა და მე-20 საუკუნის
დასაწყისში ეს ტერმინი ამერიკის შეერთებულ
შტატებში გაჩნდა და „ამერიკანიზაციის“
სინონიმური მნიშვნელობით გამოიყენებოდა;
იგი ადგილობრივი ამერიკელების (ინდი-
ელთა) კულტურისა და ცხოვრების წესის
შეცვლისაკენ მიმართულ პოლიტიკას აღნიშ-
ნავდა. შემდგომში ტერმინის მნიშვნელობა გაფართოვდა, დღეს იგი, ზოგადად, კულტურული
თვითმყოფადობის დაკარგვასა და სხვასთან შერწყმას გულისხმობს.

ასიმილაცია ხანგრძლივი პროცესია და ზოგჯერ რამდენიმე თაობას მოიცავს. როგორც
წესი, ასიმილაციას განიცდიან უმცირესობათა ჯგუფები, აგრეთვე მიგრანტები, რომლებიც
თანდათან ითვისებენ უმრავლესობის ფასეულობებსა და ზნე-ჩვეულებებს. მიჩნეულია, რომ
სრული ასიმილაცია იშვიათი მოვლენაა. უფრო ხშირად ხდება კულტურათა ცალკეულ
ელემენტების გაქრობა ან შერევა.

მოდი, ასიმილაციის პროცესი ამერიკის შეერთებული შტატების მაგალითზე განვიხილოთ.

იმიგრაციამ ამერიკის შეერთებული შტატები მრავალი ეთნიკური ჯგუფის საერთო სამ-
შობლოდ აქცია. ოსკარ ჰენდლინი – თანამედროვე ამერიკელი ისტორიკოსი – წერდა: „ერთხელ
მე გადავწყვიტე, დამეწერა იმიგრაციის ისტორია ამერიკაში, მაგრამ შემდეგ აღმოვაჩინე, რომ
იმიგრაცია თავად არის ამერიკის ისტორია“.

აშშ სახელმწიფო ბეჭედი

აშშ სახელმწიფო ბეჭედზე ლათინური წარწერაა:
E Pluribus Unum – ერთი მრავლისაგან. ეს ფრაზა,
ფაქტობრივად, აშშ დევიზად ითვლებოდა 1956 წლამდე,
როცა კონგრესმა ოფიციალურ დევიზად აღიარა **In God We
Trust** – ჩვენ გვნამს ღმერთის. **E Pluribus Unum** ამერიკულ
მონეტებზეცაა წარწერილი. ეს ფრაზა 13 ასოს შეიცავს,
რაც სიმბოლურად გამოხატავდა 13 კოლონიას, რომლებიც
ამერიკის შეერთებულ შტატებად ჩამოყალიბდა. „რკინის
ლედის“ სახელით ცნობილმა ბრიტანეთის ყოფილმა
პრემიერ მინისტრმა მარგარეტ ტეტჩერმა შეერთებულ
შტატებთან დაკავშირებით ერთხელ აღნიშნა, რომ „არც
ერთ სხვა ერში არ გვხვდება სხვადასხვა რასისა და ნაციის
ესოდენ წარმატებული გაერთიანება საერთო კულტურით“.

ამერიკაში, ევროპელ იმიგრანტებთან და სხვადასხვა დროს აფრიკის კონტინენტიდან შეყვანილ შავკანიანებთან ერთად, ადგილობრივ ამერიკელთა მრავალი სხვადასხვა ტომი ცხოვრობდა. ეს უკანასკნელი იძულებული იყვნენ, თანდათან დაეტოვებინათ თავიანთი საცხოვრებელი ადგილები, ბევრი მათგანი ეპიდემიების შედეგად, შეტაკებებისა თუ აჯანყებების დროს დაიღუპა, ზოგი ტომი მთლიანად გაწყდა, ნაწილი კი ასიმილირდა. მე-18 საუკუნის ბოლოდან აშშ ხელისუფლება ცდილობდა ადგილობრივი ამერიკელების განათლების ხელშეწყობას, მათ „ცივილიზებას“ და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ჩართვას. ეს პოლიტიკა ხელს უწყობდა ბუნებრივ ასიმილაციას.

მე-20 საუკუნის 70-იანი წლებში აშშ ხელისუფლებამ მიიღო „აქტი ინდიელთა თვითგამორკვევისა და განათლების ხელშეწყობის შესახებ“. დღეს შეერთებულ შტატებში ფედერალური მთავრობის მიერ აღიარებული 562 სატომო თვითმმართველობა არსებობს. აღიარების მოსაპოვებლად საჭიროა წარმომავლობის დასაბუთება, რაც არცთუ იოლია.

ადგილობრივი ამერიკელები თანამედროვე აშშ მოსახლეობის დაახლოებით 0.8% შეადგენენ და თითქმის შეუმჩნეველნი არიან მოსახლეობის უმრავლესობისათვის. ისინი ცდილობენ საკუთარი კულტურის გადარჩენილი ელემენტების შენარჩუნებას, დაკარგულის აღდგენას და ახალგაზრდა თაობისათვის გადაცემას.

ამერიკელების, როგორც მრავალი სხვადასხვა წარმომავლობის ხალხისაგან შემდგარი ერის იდეა გამოიხატებოდა ფართოდ გავრცელებული მეტაფორით – „სადნობი ლუმელი“ (melting pot), რომელიც მე-20 საუკუნის დასაწყისში გაჩნდა და კულტურული გაერთგვაროვნების თითქოსდა უმტკიცნეულო პროცესს ასახავდა. ამერიკის საზოგადოება განიხილებოდა უზარმაზარ „შემოქმედებით ლაბორატორიად“, სადაც სხვადასხვა კულტურული ტრადიცია ერთმანეთს ერეოდა და „გადაიდნობოდა“ ახალ კულტურად, ამ „ლუმელში“ მოხვედრილი ინგლისელები, ფრანგები, გერმანელები, ირლანდიელები თუ იტალიელები თანდათან კარგავდნენ საკუთარ კულტურულ იდენტობას და ერთიან საზოგადოებად ყალიბდებოდნენ.

ადგილობრივი ამერიკელების ფოტოები 1868-1924 წლებში

ამერიკული სადნობი ლუმელი

ქიოთხვები

1. მსოფლიო ისტორიიდან გაიხსენე ასიმილაციის მაგალითები და დაასაბუთე შენი არჩევანი.
2. შეგიძლია მოიყვანო მაგალითები საქართველოს ისტორიიდან, როცა უცხო კულტურული ჯგუფი ასიმილირდებოდა ქართულ გარემოში?
3. გაიხსენე პერიოდები საქართველოს ისტორიიდან, როცა ქართულ კულტურას ასიმილაციის საფრთხე ემუქრებოდა.

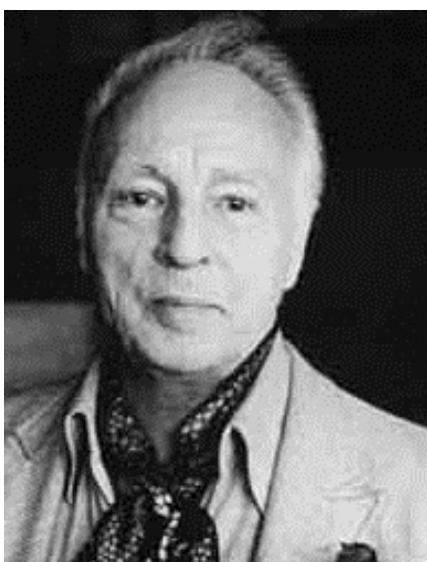
დისკუსია

- დღეს იმიგრანტები, როგორც წესი, უფრო მყარად ინარჩუნებენ საკუთარ კულტურულ ნორმებსა და ფასეულობებს. იმსჯელე, რა განაპირობებს ამას?

დაკავშირება

- მოიძიე სათანადო მასალა და დაწერე მცირე თხზულება „ჩაინა თაუნისა“ (*Chinatown*) და „ლითლი იტალის“ (*Little Italy*) შესახებ. სად და როგორ ჩამოყალიბდა ისინი, რას წარმოადგენ დღეს?

დამატებითი ინფორმაცია

ჯორჯ ბალანჩინი

გსმენია ჯორჯ ბალანჩინის შესახებ?

მისი ნამდვილი სახელი გიორგი ბალანჩივაძე გახლდათ. იგი ცნობილი ქართველი კომპოზიტორისა და საზოგადო მოღვანის მელიტონ ბალანჩივაძის შვილი და ასევე ცნობილი კომპოზიტორის ანდრია ბალანჩივაძის ძმა იყო. მელიტონ ბალანჩივაძე წყალტუბოსთან ახლოს, სოფელ ბანოჯაში დაიბადა, დაკრძალულია ქუთაისში, ბაგრატის ტაძრის ეზოში. იგი ქართული საოპერო მუსიკის ერთ-ერთი ფუძემდებელია. ანდრია ბალანჩივაძე კი სანკტ-პეტერბურგში დაიბადა და თბილისში გარდაიცვალა, დაკრძალულია დიდუბის საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში.

გიორგი ბალანჩივაძე, შემდგომში ჯორჯ ბალანჩინი, 1904 წელს დაიბადა სანკტ-პეტერბურგში და 1983 წელს ნიუ-იორკში გარდაიცვალა. დაამთავრა პეტროგრადის კონსერვატორია, იყო პეტროგრადის¹ ოპერისა და ბალეტის აკადემიური თეატრის მსახიობი. 1924 წელს საზღვარგარეთ გაემგზავრა. ჯერ საფრანგეთის საბალეტო დასებში მოღვაწეობდა, 1933 წელს მიინვიეს შეერთებულ შტატებში, სადაც შექმნა ამერიკული საბალეტო სკოლა და დაისი „ნიუ იორკ სითი ბალეი“. დადგმული აქვს 160-ზე მეტი საბალეტო სპექტაკლი ბუენოს-აირესის, კოპენჰაგენის, ლონდონის, მილანის და სხვა ქალაქების თეატრებში. ჯორჯ ბალანჩინი თანამედროვეობის უდიდეს ქორეოგრაფიად და ამერიკის კლასიკური ბალეტის ფუძემდებლადაა აღიარებული.

¹ პირველი მსოფლიო ომის დაწყების შემდეგ სანკტ-პეტერბურგის სახელის გერმანული ფორმა რუსულით შეიცვალა და პეტროგრადი ეწოდა.

ბრენდი – სახელწოდების, სიმბოლოს და დიზაინის ერთობლიობა, რაც კონკრეტულ პროდუქტს სხვებისგან გამოარჩევს.

„თანამედროვე ეპოქა ბრენდებს შორის გამართული სამკუდრო-სასიცოცხლო ბრძოლის ველია“, წერდა ერთ-ერთი ინტერნეტ-ურნალი. „მერსედეს ბენცი“, „კოკა-კოლა“, „ბორჯომი“, „ნაიკი“, „როლექსი“, „ბიბისი“, „სონი“, „ნოკია“, „მაკონალდსი“, „ბოინგი“, „შანელი“, „ჰუგო ბოსი“, „ულქერი“, „უნივერსალ ფიქტერსი“, „რედისონი“ (ზოგიერთი მათგანი იხ. სურათებზე) – შეიძლება ჩამოვთვალოთ კიდევ ბევრი სამარკო ნიშანი, რომელთა დანიშნულება რაც შეიძლება მეტი მომხმარებლის მიზიდვაა. ბრენდი არ არის მხოლოდ ლოგო, სარეკლამო განცხადება ან თავად პროდუქტი, იგი მომხმარებლის შთაბეჭდილებების კრებულია.

ადამიანს ცხოვრებისათვის უამრავი რამ ესაჭიროება. ყველას უნახავს არქეოლოგების მიერ აღმოჩენილი ნივთები, რომელსაც ადამიანი მოიხმარდა: ჭურჭელი, სამკაული, საბრძოლო თუ სამეურნეო იარაღი... კაცობრიობამ დროის, ენერგიისა და შესაძლებლობების დიდი ნაწილი სწორედ სამომხმარებლო ნივთების გამოგონებას, შექმნასა და განვითარებას მოახმარა. დიდი ხნის მანძილზე ადამიანი, უპირველეს ყოვლისა, მწარმოებელი იყო; იგი ანარმოებდა იმას, რაც ჭირდებოდა და სწორედ იმდენს, რამდენიც აუცილებელი იყო მოხმარებისა და ვაჭრობისათვის. მაგრამ, ევროპაში სამრეწველო რევოლუციისა და ქალაქების ზრდის კვალდაკვალ, სულ უფრო მეტი ადამიანისათვის გახდა ხელმისაწვდომი ის, რაც ადრე მხოლოდ „მაღალი საზოგადოების“ ვიწრო წრისათვის იყო განკუთვნილი. წარმოების ზრდამ, წიგნიერებისა და განათლების მიღების გასაყოველთაოებამ საზოგადოება უფრო მეტად „მომხმარებელი“ გახდა, ვიდრე უწინ. გარდა პირველადი მოხმარების საგნებისა (ტანსაცმელი, ჭურჭელი, ავეჯი და სხვა), ადამიანთა ფართო მასები იქცნენ მუსიკის, ლიტერატურის,

და განათლების მიღების გასაყოველთაოებამ საზოგადოება უფრო მეტად „მომხმარებელი“ გახდა, ვიდრე უწინ. გარდა პირველადი მოხმარების საგნებისა (ტანსაცმელი, ჭურჭელი, ავეჯი და სხვა), ადამიანთა ფართო მასები იქცნენ მუსიკის, ლიტერატურის,

მხატვრობის, თეატრის, კინოს „მომხმარებელებადაც“. ამავე დროს, წარმოებული პროდუქციის რაოდენობა და ასორტიმენტი გაცილებით ჭარბობს ადამიანის მიერ მათი მოხმარების შესაძლებლობას. მაგალითად, ვერასდროს შევძლებთ, თუნდაც ერთხელ გავსინჯოთ ტკბილეულის ყველა ის სახეობა, რომელსაც მწარმოებლები გვთავაზობენ. ხანდახან ახალ ტანსაცმელს ვყიდულობთ არა იმიტომ, რომ ძველი გაცვდა, არამედ მოდის ახალი მოთხოვნებიდან გამომდინარე.

ხოსე ორტეგა იგასეტი

ცნობილი ესპანელი მოაზროვნე ხოსე ორტეგა ი გასეტი მე-20 საუკუნის 30-იანი წლების დასაწყისში წერდა: „ქალაქები სავსეა ხალხით, სახლები – ბინადრებით, სასტუმროები – მდგმურებით, მატარებლები – მგზავრებით, კაფეები – სტუმრებით, ბულვარები – მოსეირნეებით, სახელგანთქმულ ექიმთა მისალები ოთახები – ავადმყოფებით, თეატრები, თუ იქ თანამდროვე თემებზე დადგმულ სპექტაკლებს უჩვენებენ – მაყურებლებით, პლაჟები – მზის გულზე გასარუჯად გაშეღართული დამსვენებლებით. რაც გუშინ არავითარ პრობლემას არ წარმოადგენდა, დღეს თითქმის მუდმივი პრობლემაა: თავისუფალი ადგილები არ არის“. ყოველივე ამან განაპირობა მასობრივი კულტურის ჩამოყალიბება და განვითარება.

მასკულტურას ვუწოდებთ პოპულარულ კულტურას, რომელიც დღეს ადამიანთა უმრავლესობისთვის ყოველდღიური ცხოვრების ნაწილია. ტერმინები მასკულტურა და პოპკულტურა სინონიმური მნიშვნელობით გამოიყენება. როდესაც ვიცვამთ ჯინსებს, თვალს ვადევნებთ პოპულარულ ტელეგადაცემებს, ვუყურებთ ჰოლივუდის ფილმებს, ლათინურ-ამერიკულ „საპნის ოპერებს“, დავდივართ მაკდონალდსში, ვსვამთ კოკა კოლას, ვუსმენთ პოპმუსიკას, ჩვენ „მოვიხმართ“ მასკულტურას, რომელიც ძირითადად, დასავლურ სამყაროში იქმნება და უდიდესი ადგილი უჭირავს თანამედროვე მსოფლიოში.

სხვადასხვა ქვეყანაში ვრცელდება არა მხოლოდ მასკულტურის უცხოური ნაწარმი, არამედ იქმნება ადგილობრივი ნიმუშებიც, რომლებიც საზოგადოებაში დიდი პოპულარობით სარგებლობს.

საქართველოში ყველაზე რეიტინგული გასართობი ტელესერიალი „შუა ქალაქში“ ამერიკული „მეგობრების“ („Friends“) ანალოგია, თუმცა მასში გათვალისწინებულია ჩვენი კულტურისათვის დამახასიათებელი მთელი რიგი თავისებურებები: ადგილობრივი იუმორი, მეგობრებისადმი და მეზობლებისადმი დამოკიდებულება, სამსახურებრივი, ოჯახური და ნათესაური ურთიერთობები, გვარ-სახელები და ა.შ., რის გარეშეც სერიალის რეიტინგი ეჭვქვეშ დადგებოდა და იგი, შესაძლოა, ნაკლებად მისაღები ყოფილიყო საქართველოს საზოგადოებისთვის.

ასევე შეგვიძლია გავიხსენოთ ბრიტანული „ექს ფაქტორი“ („X Factor“) და ქართული „ნიჭიერი“. ბევრგან, მათ შორის საქართველოში, არსებობს ამერიკული „ლამის შოუს“ ფორმატის იუმორისტული გადაცემები.

ეს მაგალითები გვაჩვენებს, ერთი მხრივ, მასკულტურის უდიდეს პოპულარობას თანამედროვე მსოფლიოში და, მეორე მხრივ, მის არაერთგვაროვნებას. მიუხედავად დასავლეთის განმსაზღვრელი გავლენისა, მასკულტურის ადგილობრივი პროდუქცია ავტორთა მიერ, უმთავრესად, საკუთარი კულტურის თავისებურებების გათვალისწინებით იქმნება. მაკლონალდსის რესტორნების ქსელი - ათასობით რესტორანი მთელ მსოფლიოში ორიგინალური და ერთმანეთისაგან განსხვავებული სახით არის წარმოდგენილი მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში.

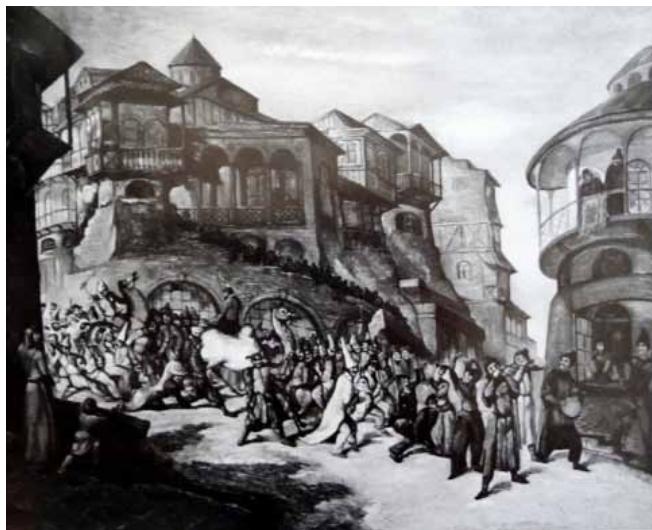

მასკულტურის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი შემადგენელი ნაწილია კინოინდუსტრია, თანამედროვე მასობრივი კინო, რომლის ცენტრად ამერიკის შეერთებული შტატები, კერძოდ, ჰოლივუდი მიიჩნევა. ჰოლივუდური მელოდრამები თუ მძაფრსიუჟეტიანი ფილმები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სხვადასხვა ქვეყნის კინოინდუსტრიაზე. ამერიკული ჰოლივუდის ყველაზე ცნობილი გამოძახილი ინდური ბოლივუდია¹, რომელიც თანამედროვე კინოინდუსტრიის უდიდესი ცენტრია და სულ უფრო მეტ პოპულარობას იხვეჭს. მეტიც, ითვლება, რომ ბევრი ცნობილი ჰოლივუდური მიუზიკლი (მაგალითად, „მულენ რუჟი“) ინდური კინოს გავლენით არის გადაღებული.

კითხვები

- 1. შენი აზრით, რა განაპირობებს მასკულტურის ასე ფართოდ გავრცელებას და პოპულარობას მთელ მსოფლიოში?**
- 2. მასკულტურის რომელ პროდუქციას ხვდები და იყენებ ყოველდღიურ ცხოვრებაში? რატომ?**

¹ სიტყვა ბოლივუდი შექმნილია ამერიკული ჰოლივუდის პირველი ასოს ჩანაცვლებით ინდოეთის ქალაქ ბომბეის (დღევანდელი სახელი – მუმბა) სახელის საწყისი ასოთი. ჰოლივუდისაგან განსხვავებით, ბოლივუდი არ არის რეალურად არსებული ადგილის სახელი.

ყევნობა. ლადო გუდიაშვილის ნახატი

უნდა ითქვას, რომ ელიტური კულტურის წარმომადგენლები სიამოვნებით მონაწილეობდნენ მასობრივ დღესასწაულებში, ღვინისა და ლუდის ფესტივალებში.

დღეს თითქმის შეუძლებელია იმის განსაზღვრა, თუ რა არის კულტურაში მასობრივი და რა - არა. ბეჭდვითი მედიის (გაზეთები, ჟურნალები), რადიოს, ტელევიზიის და, შემდეგ, ელექტრონული მედიის გაჩენამ პოპულარული, მასობრივი

მასკულტურაზე საუბრის დროს, ალბათ, გაგიჩნდათ კითხვა: თუ არსებობს მასკულტურა, მაშინ ხომ უნდა არსებობდეს არამასობრივი, „ელიტური“ კულტურაც? ზოგიერთი მეცნიერი მიიჩნევს, რომ მე-19-20 საუკუნეებამდე „ელიტურ“ და „სახალხო“ კულტურებს შორის განსხვავება მეტნაკლებად მკაფიო იყო. ელიტური ანუ „მაღალი კულტურა“ მოიცავდა ხელოვნებას, ლიტერატურას, კლასიკურ მუსიკას და ა.შ., სახალხო კულტურა კი – ქუჩის კარნავალებს, დღესასწაულებს, ფესტივალებს და სხვა. გავიხსენოთ, მაგალითად, ბერიკაობა და ყევნობა საქართველოში. თუმცა ისიც

ბერიკაობა. სკულპტურული კომპოზიცია თბილისში, ბარათაშვილის ქუჩაზე. მოქანდაკე ავთანდილ მონასელიძე.

საოპერო სპექტაკლი

კულტურის ჩამოყალიბება განაპირობა. დღეს მასკულტურის პროდუქციით სარგებლობს თითქმის ყველა, განურჩევლად ასაკისა, სოციალური წარმომავლობისა, საქმიანობისა, მიუხედავად იმისა, დადის თუ არა ოპერაში, უსმენს თუ არა კლასიკურ მუსიკას და კითხულობს თუ არა შექსპირს. მასკულტურა საყოველთაოა და საზოგადოების თითოეულ ნევრი მას ფართოდ მოიხმარს.

მასობრივი კომუნიკაციის, ანუ ინფორმაციის შორ მანძილზე სწრაფად გადაცემის და ფართო აუდიტორიასთან ურთიერთობის უმთავრესი საშუალება რადიო, ტელევიზია და ბეჭდვითი მედიაა. მე-20 საუკუნის ბოლოს მათ ინტერნეტიც დაემატა, თუმცა, ტელევიზიასთან

შედარებით, მოსახლეობის უმრავლესობისთვის იგი ჯერჯერობით ნაკლებ ხელმისაწვდომია. ჩვენ ყოველდღიურად ვიღებთ სხვადასხვაგვარ ინფორმაციას, ვუყურებთ ფილმებს, გასართობ ტელეგადაცემებს. ჩვენ მიერ მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებებით მიღებული ინფორმაციის დიდი ნაწილი მასკულტურის პროდუქტია, რომელიც დიდ გავლენას ახდენს ჩვენს ყოფაზე, ქცევაზე და ურთიერთობებზე.

მასკულტურის გავრცელებაში დიდ როლს ასრულებს რეკლამა. სიტყვა რეკლამა (ფრანგ. *réclame*) ნიშნავს სხვადასხვა საშუალებით გავრცელებულ ინფორმაციას, პოტენციური მყიდველისა თუ მომხმარებლის ყურადღების მიპყრობისა და ინტერესის გაღვივების მიზნით. ჯანმრთელობისა და სოციალური საკითხებისადმი მიძღვნილ ან საქველმოქმედო მიზნისაკენ მიმართულ რეკლამას, რომელიც არ არის კომერციული ან წინასაარჩევნო, სოციალურ რეკლამას უწოდებენ. იგი მიზნად ისახავს ნარკომანის, ალკოჰოლიზმის, შიდსის, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირებისადმი და სხვა სოციალური პრობლემებისადმი საზოგადოების დამოკიდებულების შეცვლას.

მოწევის საწინააღმდეგო რეკლამა ავტობუსზე

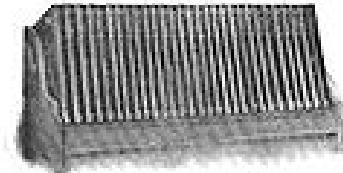
ქუჩის რეკლამის სახეობა

მსოფლიოში პირველი სარეკლამო ბიურო 1611 წელს ლონდონში შეიქმნა. დღეს რეკლამირებისათვის გამოიყენება ტელევიზია, რადიო, ფილმები, უურნალები, გაზეთები, ინტერნეტი, სარეკლამო დაფები – ე.წ. ბილბორდები.

კოკა-კოლას რეკლამა ტრამვაიზე

WHEN IN DOUBT—"LOOK IT UP" IN
The Encyclopaedia Britannica

(The 11th Edition, issued 1910-11 by the
CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS (Eng-Land))

The Sum of Human
Knowledge

29 volumes, 28,150 pages,
44,000,000 words of text.
Printed on thin, but strong
opaque India paper, each
volume but one inch in
thickness.

THE BOOK TO ASK QUESTIONS OF

FOR READING OR FOR STUDY

ბრიტანული ენციკლოპედიის ნაბეჭდი რეკლამა

ჟიოზები

1. მასობრივი კომუნიკაციის რომელ საშუალებებს იყენებ? რისთვის?
2. ახდენს თუ არა რეკლამა გავლენას შენს გადაწყვეტილებებზე? გაიხსენე ასეთი შემთხვევები.
3. რა გავლენა აქვს მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებებით გავრცელებულ მასკულტურას ჩვენს საზოგადოებაზე? პასუხი დაასაბუთე.

დავალება

- წაიკითხე ალბერტო მორავიას მოთხოვა „როგორც რეკლამაში“ და იმსჯელე რეკლამის როლზე და ძალაზე თანამედროვე სამყაროში

დამატებითი ინფორმაცია

ბერიკაობა – ქართული ხალხური სანახაობა, ნიღბების თეატრი, რომელიც ნაყოფიერებისა და შვილიერების კულტურული უკავშირდებოდა და ყველიერის დასასრულს იმართებოდა. დროთა განმავლობაში ბერიკაობამ დაკარგა საკულტო-რელიგიური დანიშნულება, ბერიკული ნარმოდგენების შინაარსი საუკუნეთა მანძილზე იცვლებოდა, მდიდრდებოდა და თაობიდან თაობას გადაეცემოდა. მათი შინაარსი და მოქმედების ხასიათი ბერიკების ნიჭა და უნარზე იყო დამოკიდებული. ჩვენამდე მოღწეულია ბერიკაობის 100-მდე სიუჟეტი. მათი ნაწილი ასახავს უცხოელ დამპყრობთა წინააღმდეგ ქართველი ხალხის ბრძოლას, საზოგადოების სხვადასხვა ფენას შორის ურთერთობას. სიუჟეტების უმეტესობა კომიკურია და საყოფაცხოვრებო თემაზეა შექმნილია. ბერიკაობა სხვადასხვა სახისა იყო: ბერიკები ხან კარდაკარ დადიოდნენ, ხან წარმოდგენა საგანგებოდ შერჩეულ მოედანზე იმართებოდა, მას საზოგადოების ყველა ფენის წარმომადგენელი ესწრებოდა. ბერიკაობის ტრადიციული ნიღბები იყვნენ ტახი, დათვი, თხა და სხვა ცხოველები.

ბერიკები მეფის (სასიძო), კეკელას (სარძლო), მაჭანკლის, გლეხის, თავადის, მოსამართლის, ექიმის, ხუცესის, ტახის, დათვის, თხის, ხარის ნიღბებითა და ცხოველთა ტყავით იმოსებოდნენ. წარმოდგენას თან ახლდა სიმღერა და საკრავიერი მუსიკა. შემორჩენილია რამდენიმე ცნობილი ბერიკას სახელი: მე-18 საუკუნეში ასეთები ყოფილან ოთარ ნორიოელი და ოიანა-ბუიანა – ერეკლე მეორის სასახლის კარის ბერიკა, რომელიც, გადმოცემის მიხედვით, გმირულად იბრძოდა სპარსელებთან ომში; მე-19 საუკუნის პირველ ნახევარში ცნობილი ბერიკა ყოფილა აბელ რევაზიშვილი. ბერიკაობის წარმოდგენა კახეთში შესანიშნავად არის აღნერილი ლევან გოთუას რომანში „გმირთა ვარამი“.

ბოლო რამდენიმე წელია, ბერიკაობის ტრადიცია თბილისშიც აღდგა. თავის წიგნში “ძველი ტფილისის ლიტერატურული ბოჰემა” ცნობილი პოეტი იოსებ გრიშაშვილი აგვინწერს ყევნობის დღესასწაულს თბილისში:

ყველიერის ორშაბათს მთელი ტფილისი ყევნობის სათამაშოდ ემზადებოდა. ქალაქი ორ უბნად იყო გაყოფილი: ისანი და ნარიყალა, ბარათაშვილი და ერისთავი; ისნის მხარეზე კახეთის მებატონები: ჭავჭავაძე, ჯორჯაძე, ჩოლოყაშვილი, ვახვახიშვილი, ჯანდიერი. “ყევნის” ტახტი სეიდაბადის (ბოტანიკურ ბალთან) მაღლობზე იდგა. ყევნად ირჩევდნენ გონებამახვილ, ოხუნჯ და მოხერხებულ კაცს. წონლა ქუდით თავზე და ტანთ გადმობრუნებული ტყაპუჭით, გამურული სახით ვირზე უკუღმა იყო ამხედრებული. ასევე სასაცილოდ იყო გამოწყობილი მისი “ამალა”, რომელიც ხალხს შესეოდა და ფულს სძალავდა “ყევნის ხარკისთვის”. ამასობაში ხალხი აჯანყებისთვის ხის ხმლებს, ხანჯლებსა და შურდულებს ამზადებდა. აჯანყებული ხალხი ყევნს ტყვედ ჩაიგდებდა ხელში და მტკვარში გადაუძახებდა. გამხიარულებული ხალხი შეგროვებული ფულით ნადიმობდა ორთაჭალის, ვერის თუ დიდუბის ბალებში.

ყევნობის მთავარ პერსონაჟებად ზოგჯერ საზოგადოების თვალსაჩინო ადამიანები გამოდიოდნენ. ერთ-ერთი უკანასკნელი “ყევნის” მე-20 საუკუნეში პოეტ გრიგოლ აბაშიძის მონაწილეობით გამართულა.

„ასოციაციონანას“ თამაშის დროს, გადამწყვეტი ქულის გათამაშებისას, მოწინააღმდეგებ გამოსაცნობ სიტყვად „ჰამბურგერი“ მითხრა. იმ იმედით, რომ ჩემს მეწყვილეს საქმეს გავუადვილებდი, ასახსნელ სიტყვად „მაკდონალდსი“ ვუკარნახე, თუმცა მან, წარმატებაში დარწმუნებულმა, ამის ნაცვლად „გლობალიზაცია“ წამოიძახა. ქულის დაკარგვის გამო გავპრაზდი, მაგრამ, როდესაც დავფიქრდი, დავრწმუნდი ჩემი მეგობრის სიმართლეში: რა თქმა უნდა, „მაკდონალდსის“ ხსენება, პირველ რიგში, „გლობალიზაციის“ ასოციაციას გამოიწვევდა, რადგან იგი თანამედროვე გლობალური სამყაროს ერთ-ერთი მთავარი სიმბოლოა.

რას ნიშნავს გლობალიზაცია?

დაკვირდი მიმდინარე პროცესებს: მთელი რიგი მოვლენების გავლენა ერთი სახელმწიფოს საზღვრებს სცილდება. მაგალითად, იაპონიაში 2011 წელს მომხდარი მიწისძვრა და ცუნამი არა მარტო იაპონიის ტრაგედია იყო: ფუკუშიმას ატომური ელექტროსადგურის აფეთქებას, შესაძლოა, მსოფლიო მასშტაბის ეკოლოგიური კატასტროფა გამოეწვია. ასეთივე გლობალური მოვლენაა ტერორიზმი, რომელსაც არ გააჩნია საზღვრები. ნავთობის ფასის მომატება ლონდონის ბირჟაზე გავლენას ახდენს პურისა თუ სხვა პროდუქტების ფასზე თბილისში. მილანის მოდის კვირეული აისახება ჩაცმის სტილზე მთელ მსოფლიოში, ჰოლივუდში გადაღებული ფილმის პრემიერა საერთაშორისო მასშტაბის მოვლენაა, ფეხბურთის მსოფლიო ჩემპიონატი, ოლიმპიური თამაშები თუ დიდი საერთაშორისო საჩიგბურთო ტურნირები ერთნაირად საინტერესოა დედამიწის სხვადასხვა კუთხეში.

სიტყვა გლობალიზაციის ხსენებამ, ალბათ, შენც მაკდონალდსი, კოკა-კოლა, ჰოლივუდი, მადონა, ინგლისური ენა და სხვა ბევრი ისეთი რამ გაგახსენა, რაც დასავლურ, უფრო ზუსტად კი ამერიკულ კულტურას უკავშირდება. ეს არც არის გასაკვირი, რადგან მთავარ „გლობალიზატორად“, როგორც წესი, სწორედ დასავლეთი განიხილება. თუმცა გლობალიზაციაში სხვა კულტურებსაც შეაქვთ წვლილი: გავიხსენოთ იაპონური ანიმე და სუში, ინდური იოგა, აფრიკული ვუვუზელა; ჩინეთში მობინადრე პანდა (ბამბუკის დათვი) ცხოველთა დაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის ემბლემად იქცა.

დაპატარავებული მსოფლიო

ტერმინი გლობალიზაცია მოდის სიტყვიდან გლობალ (global), რაც ფრანგულად საყოველთაოს, მთლიანს, საერთოს ნიშნავს. ადვილი მისახვედრია, რომ ცნებაც, „გასაყოველთაობას“ აღნიშნავს. რას ნიშნავს „გასაყოველთაობა“? რა, როგორ ან რატომ უნდა გახდეს საყოველთაო - სამყაროს ხიბლი ხომ მის მრავალფეროვნებაშია?

მასობრივი საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების განვითარებამ, თვითმფრინავის, საკაბელო ტელევიზიის, ინტერნეტის, მობილური ტელეფონისა თუ საბანკო გადარიცხვების გაჩენამ განაპირობა სახელმწიფოებს შორის მჭიდრო და ინტენსიური ეკონომიკური, პოლიტიკური და კულტურული ურთიერთობები, მიგრაციული პროცესები – ადამიანთა ჯგუფების მასობრივი გადაადგილება ერთი ქვეყნიდან მეორეში. მოკლედ რომ ვთქვათ, მსოფლიო, თითქოს, „დაპატარავდა“ და, გავრცელებული გამოთქმით, „ერთ დიდ სოფლად“ ან, როგორც ხშირად უწოდებენ, „გლობალურ სოფლად“ იქცა. რატომ სოფლად? წარმოიდგინე, რომ სოფლის ერთ-ერთმა მკვიდრმა რაიმე საქმე წამოიწყო, მაგალითად, მიწის ნაკვეთის შემოლობვა ან სახლის შეკეთება. ამის შესახებ მთელი სოფელი მაშინვე იგებს. მეზობლები, ალბათ, თვითონაც ჩაებმებიან ამ საქმიანობაში. მუშაობის დროს ისინი საუბრობენ, ხუმრობენ, კამათობენ, ყვებიან სხვადასხვა ამბავს, ერთმანეთს უზიარებენ შეხედულებებს, გამოცდილებას. დაახლოებით ასეთივე ურთიერთობა მყარდება სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენლებს შორის გლობალიზაციის პროცესში, ადამიანები ეცნობიან ერთმანეთის კულტურულ ნორმებსა და ფასეულობებს.

გლობალიზაციის პროცესს სიახლეები შეაქვს კულტურაში. რა თქმა უნდა, მჭიდრო პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობები გავლენას ახდენს კულტურაზე. თუმცა უცხო კულტურის ზოგიერთი მახასიათებელი განსხვავებულ გარემოში თავისებურად აისახება. მოდი, კიდევ ერთხელ გავიხსენოთ მაკდონალდსი, რომელიც ამერიკული კულტურის მსოფლიოში გავრცელების ერთ-ერთ ძირითად სიმბოლოდ მიიჩნევა. ბევრ ქვეყანაში მაკდონალდსის მენიუში ადგილობრივი კვების რაციონისა და სამზარეულოს გავლენა აისახა.

ინდოეთში მაკდონალდსის მენიუში არ არის ძროხის ხორცი, რადგან ინდუსტრი მას არ მიირთმევენ; მუსლიმები და იუდეველები არ მიირთმევენ ღორის ხორცს და, შესაბამისად, არც მომხმარებელს სთავაზობენ მას; გერმანიაში მენიუს დამატებული აქვს ლუდი; თევზის მოყვარულ ნორვეგიელებს საშუალება აქვთ, მაკდონალდსში თევზისგან მომზადებული კერძი მიირთვან; საქართველოში მაკდონალდსში გაჩნდა სამარხვო მენიუ, მაკ-ლავაში, რაც კიდევ უფრო საინტერესოა, თბილისობის დღესასწაულზე მომხმარებლებს ქართულ ნაციონალურ ტანსაცმელში გამოწყობილი რესტორნის თანამშრომლები ემსახურებოდნენ.

აი, რატომ გაახსენდა ჩემს მეგობარს „გლობალიზაცია“ მაკდონალდსის ხსენებისას.

მაკდონალდსის მრავალფეროვანი მენიუ

გერმანია
(ლუდი)

ნორვეგია (თევზი)

კანადა (კიბორჩხალა)

საბერძნეთი
(ბერძნული სანებელი)

კოსტა-რიკა (ბრინჯი)

პონგ კონგი (ბრინჯი)

თბილისი (მაჯ-ლავაში)

ჩითხვა

- როგორ ფიქრობ, აქვს თუ არა გლობალიზაციის პროცესს გავლენა შენს ყოველდღიურ ცხოვრებაზე?

დავალება

- დააკავშირე ერთმანეთთან მასკულტურა და გლობალიზაცია. შენი აზრით, არის თუ არა მასკულტურა გლობალიზაციის პროცესის შემადგენელი ნაწილი? პასუხი დაასაბუთე.
- გაიხსენე მოვლენა, რომელიც შეიძლება ჩაითვალოს „გლობალურად“, ანუ მოვლენად, რომელიც ერთნაირად საინტერესო, სასიკეთო, ან საშიშია მთელი მსოფლიოსათვის.

საშინაო დავალება

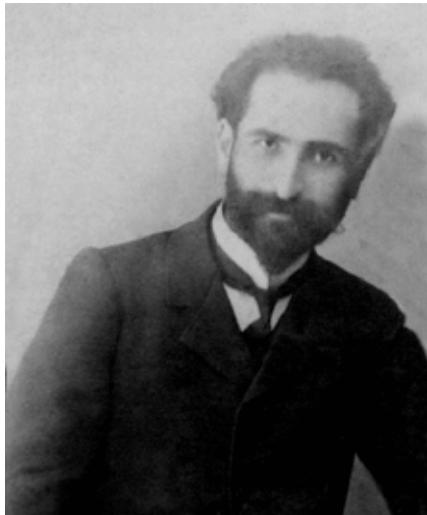
- დაწერე ესე „გლობალიზაცია და საქართველო“.

დამატებითი ინფორმაცია

სწორი კვების ისტორია საქართველოში

ალბათ, იცი გემრიელი და სურნელოვანი ლალიძის წყლების შესახებ. მათი შემქმნელი იყო მიტროფანე ლალიძე (1869-1960) – ქართველი მენარმე და ქველმოქმედი. იგი ქუთაისში, კოკოჩაშვილისა და ივანოვსკის აფთიაქსა და ივანოვსკის ლიმონათის საწარმოში მუშაობდა, სადაც ხილეულის წვენების მომზადების წესები ისწავლა და, ივანოვსკის გარდაცვალების შემდეგ, ოვითონ ჩაუდგა სათავეში საწარმოს. 1902 წელს იგი საზღვარგარეთ გაემგზავრა და გერმანიასა და საფრანგეთში გაეცნო ხილეულის წყლების დამზადების ტექნოლოგიას.

მიტროფანე ლალიძის წყლებმა დიდი სახელი მოიხვეჭა. საერთაშორისო გამოფენებზე მათ მრავალგზის მიენიჭა პირველი ხარისხის პრემიები, ოქროსა და ვერცხლის მედლები. ლალიძის წყლები ისე მოსწონდათ, რომ საზღვარგარეთაც გაჰქონდათ. თბილისში მყოფი ირანელი ვაჭრები მათ, როგორც განსაკუთრებულ საჩუქარს, ირანის დიდებულებსა და წარჩინებულ პირებს „ფეშქაშად“ უგზავნიდნენ.

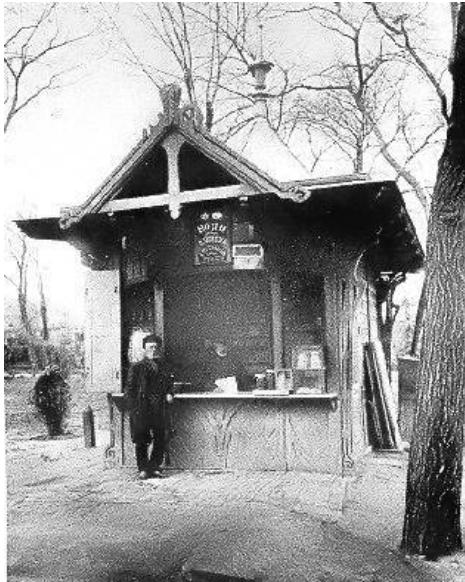
თბილისი (მაკ-ლავაში)

მიტროფანე ლალიძე, როგორც თავად აღნიშნავდა, ხილის წვენების დამზადებისას არ იყენებდა არავითარ სინთეზურ ესენციასა და ქიმიკატს. იგი ახალი ხილეულის წვენებით ამზადებდა სასმელებს, შერჩეული ჰქონდა ესა თუ ის რაიონი, სოფელიც კი, რადგან, განსხვავებული ნიადაგისა და ჰავის გამო, ხილსაც სხვადასხვა გემო და სურნელი აქვს. მაგალითად, უოლოს ტკბილი წვენი მხოლოდ ბორჯომის ხეობაში, უმთავრესად, ბაკურიანში გავრცელებული ხილ-კენკრით მზადდებოდა.

აკაკი წერეთელმა 1900 წელს მიტროფანე ლალიძის უალკოპოლო სასმელებს ექსპრომტად ასეთი ლექსი უძღვნა:

სასმელების მეტოქე ვარ,
ღვინის, ლუდის, წყლის და რძისა,
ხილეულთა ესენცია –
მიტროფანე ლალიძისა.
გემოცა მაქვს, სუნიცა მაქვს
გთხოვთ ორივე გამისინჯოთ,
თორემ ისე რად მინდიხართ,
მოხვიდეთ და გადიბრინჯოთ.

ლალიძის წყლების ჯიხური.
თბილისი. ალექსანდრეს ბაღი.
1914წ.

შენობა თბილისში, რუსთაველის გამზირზე, სადაც განთავსებული
იყო „ლალიძის წყლები“.

1906 წელს მ. ლალიძემ უკვე თბილისში გახსნა თავისი ლიმონათის ქარხანა და მაღაზია. გადმოცემის თანახმად, პირველი ფენვანი ხაჭაპური და თბილისში პირველი აჭარული ხაჭაპურიც სწორედ რუსთაველზე მდებარე „ლალიძის წყლებში“ გამოუცხვიათ. შეიძლება ითქვას, რომ ეს იყო სწრაფი კვების ერთ-ერთი პირველი ობიექტი თბილისში. იგი მაღე იქცა თბილისის სავიზიტო ბარათად. ათწლეულების მანძილზე „ლალიძის წყლები“ ყველა თაობის თბილისელების უსაყვარლესი ადგილი იყო.

ჩემი მეგობარი საერთაშორისო ორგანიზაციაში მუშაობს. სამსახურის გამო, ხშირად უნდეს სხვადასხვა ქვეყანაში მოგზაურობა და ცხოვრება. ერთი სიტყვით, იგი თანამედროვე „გლობალური სოფლის“ მოქალაქედ შეიძლება ჩაითვალოს. უამრავი ფოტო აქვს გადაღებული. მისი ფეისბუქის გვერდის დათვალიერებისას საინტერესო ფაქტი შევნიშნე და მინდა, მას შენც მიაქციო ყურადღება. დააკვირდი სურათებს, შეგიძლია დაასახელო ქვეყნები, რომლებშიც ეს ქალაქები მდებარეობს?

ამის გაკეთება, ალბათ, რთულია, რადგან მათ შორის სხვაობა თითქმის არ არის, თუმცა პირველი ნიუ-იორკია, მეორე – შანხაი, მესამე კი ტოკიო. წინა გაკეთილებში კი ვნახეთ, რომ ჩინური, იაპონური, ინდური, ევროპული, ქართული თუ სხვა ქვეყნის საცხოვრისები სრულიად სხვადასხვაგვარი იყო.

იქნებ სწორედ ეს არის კულტურის „გასაყოველ-თაოება“, „გაერთგვაროვნება“?

გლობალიზაციის პროცესი, რომელიც კულტურათა დაახლოებას და მათ შორის ფასეულობებისურთიერთგაზიარებასუნიკობებს სხვადასხვა უწყობებს, საზოგადოების მხრიდან არაერთგვაროვნად აღიქმება. ადამიანთა არცთუ ისე მცირე ნაწილი გლობალიზაციას საფრთხედ მიიჩნევს. ნეგატიური დამოკიდებულების საფუძველი, ძირითადად, ორგვარია – ეკონომიკური და კულტურული. გლობალიზაციის კრიტიკოსთა ერთი ნაწილი მიუთითებს საშიშროებაზე, რომელიც უცხო ქვეყანაში დამზადებული პროდუქციის შემოტანას ახლავს თან და ხელს უშლის ადგილობრივი ნაწარმის გავრცელებას. მაგალითად, ამ შეხედულების მიხედვით, საქართველოში კოკა კოლას დამკვიდრებას, შესაძლოა, ლალიძის წყლის ან რომელიმე სხვა ქართული გამაგრილებელი სასმელის ნარმოების შეჩერება მოჰყვეს.

სხვათა აზრით, დასავლური ფასეულობების გავრცელება საფრთხეს უქმნის სხვა კულტურებს და, შესაძლებელია, მათი თვითმყოფადობის დაკარგვა გამოიწვიოს. გაჩნდა სამყაროს ამერიკული კულტურის ყაიდაზე მოწყობის, მისი მეშვეობით ტრადიციული ღირებულებების ჩანაცვლების, გაქრობის შიში. „გლობალიზაცია“ „ამერიკანიზაციასთან“ გაიგივდა. რატომ? იმიტომ, რომ ეკონომიკური და პოლიტიკური ძლიერება ზურგს უმაგრებს დასავლური, განსაკუთრებით კი ამერიკული კულტურის გავრცელებას. კოკა კოლა, იმისათვის რომ ყოველთვის ღიდერი იყოს, შემოსავლების დიდ ნაწილს რეკლამას ახმარს; თითოეული

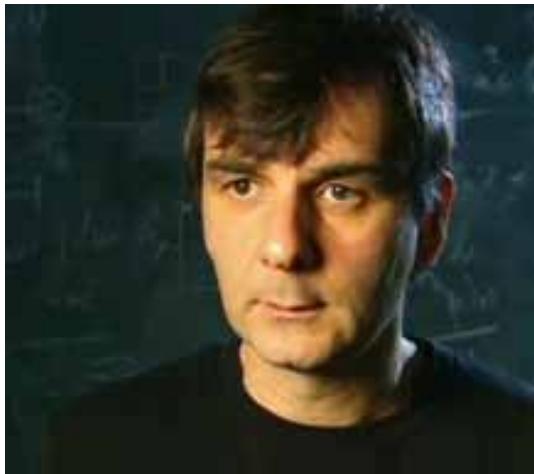
წარმატებული ფილმის გადაღებისათვის პოლივუდში ათობით და ასობით მილიონი დოლარი იხარჯება; ფეხბურთში წარმატებას ის გუნდი აღწევს, რომელსაც დიდი თანხები აქვს კარგი სპორტსმენების შესაძენად.

მიუხედავად იმისა, რომ ორივე მოსაზრების ავტორებს სერიოზული არგუმენტები აქვთ, გლობალიზაცია ცალმხრივად, მხოლოდ საფრთხის შემცველად არ უნდა გავიგოთ. მართალია, გლობალიზაციის პროცესს სერიოზული და ყოვლისმომცველი ცვლილებები მოჰყვა, მაგრამ მეცნიერები აღნიშნავენ, რომ ეს ცვლილებები, უმთავრესად, კულტურის ზედაპირულ, ხილულ ნაწილს (სიმბოლოებს, გმირებს, მოხმარებას, მოდას) შეეხო და ნაკლებად – ფუნდამენტულ წარმოდგენებს სამყაროს, საკუთარი თავისა თუ სხვათა შესახებ. მაგალითად, თუ რომელიმე აზიურ ქვეყანაში სიამოვნებით მიირთმევენ კოკა-კოლას, ეს არ ნიშნავს, რომ შეიცვალა მათი დამოკიდებულება უფროსების ან ავტორიტეტებისადმი; თურქი ახალგაზრდები ისევე განსხვავდებიან ამერიკელი ახალგაზრდებისაგან, როგორც მოხუცი თურქები – მოხუცი ამერიკელებისაგან. როგორც აღმოჩნდა, საზოგადოებებს საკუთარი იდენტობის შენარჩუნების საოცარი უნარი აქვს. საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების განვითარებამ, ერთი მხრივ, მჭიდროდ დააკავშირა ერთმანეთთან საზოგადოებები, მეორე მხრივ კი გაზარდა კულტურული განსხვავებების გაცნობიერება.

კვლევებმა დაადასტურა, რომ კულტურები იშვიათად ემსგავსებიან ერთმანეთს ხანგრძლივი თანაარსებობის პირობებშიც კი. სხვადასხვა ხალხებს შორის საუკუნეების წინ გამოვლენილი განსხვავებები დღესაც არსებობს, მიუხედავად მუდმივი მჭიდრო ურთიერთობისა.

ერთი სიტყვით, მედალს ყოველთვის ორი მხარე აქვს. კულტურათა მჭიდრო ურთიერთკავშირი, იდეების, ფასეულობებისა და შეხედულებების ურთიერთგაცვლა, ლია საზღვრები, მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებათა მრავალფეროვნება ადამიანს სრულიად წარმოუდგენელ შესაძლებლობებს აძლევს. ჩვენ შეგვიძლია წარმატებულები ვიყოთ არა მხოლოდ საკუთარ ქვეყანაში, არამედ მის ფარგლებს გარეთაც და, ამავე დროს, არ მოვწყდეთ მშობლიურ კულტურას.

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სწავლა ნიშნავს მსოფლიო მასშტაბით უმაღლესი განათლების სივრცეში მოხვედრას: საუნივერსიტეტო სივრცეს არ აქვს საზღვრები, ეს გახლავთ ერთ-ერთი ყველაზე უფრო გახსნილი, ანუ გლობალური სივრცე „პატარა დიდ სოფელში“, სადაც ბეჭითი სწავლის, საკუთარ თავზე მუშაობის, მონდომებისა და, შესაძლოა, ცოტა გამართლების შედეგად შეიძლება ოქსფორდისა თუ კემბრიჯის, ჰაიდელბერგისა თუ სორბონას უნივერსიტეტების დამთავრება. შენთვის კარგად არის ცნობილი, რომ პროფესიონალი, გამოცდილი ადამიანების სიმრავლე სახელმწიფოს, საზოგადოების, კულტურის განვითარების წინაპირობაა.

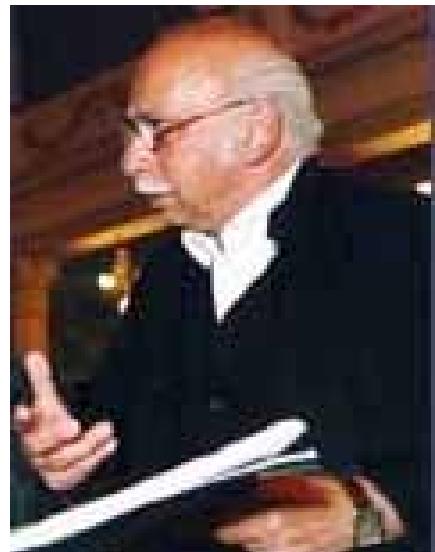
გია დვალი

ზაზა ფაჩულია

არაერთმა ქართველმა მიღწია მსოფლიო მასშტაბის აღიარებას და წარმატებას: გავიხსენოთ კომპოზიტორი გია ყანჩელი, კინორეჟისორები ოთარ იოსელიანი და გელა ბაბლუანი, საოპერო მომღერლები პაატა ბურჭულაძე და ნინო სურგულაძე, ბალეტის მოცეკვავეები ნინო ანანიაშვილი და ირმა ნიორაძე, მსახიობები მერაბ ნინიძე და ლევან უჩანეიშვილი, ფეხბურთელი კახი კალაძე, კალათბურთელი ზაზა ფაჩულია, ფიზიკოსი გია დვალი და სხვები.

პაატა ბურჭულაძის მიერ დაარსებულმა ფონდმა „იავნანამ“ უამრავი სასიკეთო საქმე გააკეთა საქართველოში. მის მიერ ორგანიზებული საქველმოქმედო კონცერტები გასცდა საქართველოს საზღვრებს, მასში მონაწილეობენ საოპერო სამყაროს მსოფლიოში აღიარებული წარმომადგენლები. ერთი მხრივ, კონცერტები კონკრეტული ადამიანების პრობლემების მოგვარებას ემსახურება, მეორეს მხრივ, მისი მეშვეობით საქართველოს შესახებ ინფორმაციას იგებს საოპერო ხელოვნების მოყვარული მსოფლიო საზოგადოება.

გია ყანჩელი

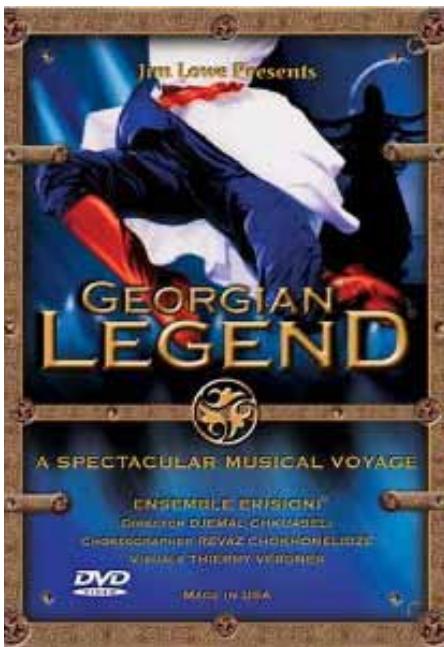
ქარლიზ ტერონი

რაც შეეხება უცხოელებს, მაგალითად, ცნობილი კინოვარსკვლავი, ოსკარის მფლობელი მსახიობი ნიკოლ კიდმანი დაიბადა და აღიზარდა ავსტრალიაში, წარმატებას კი ამერიკის შეერთებულ შტატებში, ჰოლივუდში მიაღწია. იგივე შეიძლება ითქვას შარლიზ ტერონზე, რომელიც სამხრეთ აფრიკაში, ხელმოკლე ოჯახში აღიზარდა, დღეს კი მსოფლიო კინოს ერთ-ერთი ყველაზე კაშკაშა ვარსკვლავია. როგორც ნიკოლ კიდმანი, ასევე შარლიზ ტერონი მჭიდრო კავშირს ინარჩუნებენ სამშობლოსთან.

წარმოიდგინე, რომ სწავლა დამთავრდა, დადგა ზაფხული, დაიწყო არდადეგები. ალბათ, ზღვა და ბათუმი გაგახსენდა. თანამედროვე ბათუმი გლობალიზაციის მიერ შემოთავაზებულ შესაძლებლობათა გამოყენების კარგი მაგალითია. მსოფლიოს წამყვანი ბიზნესმენები დაინტერესდნენ მისი ტურისტული პოტენციალით, განხორციელდა და დაიგეგმა უამრავი ახალი პროექტი, რომელმაც ბათუმი თანამედროვე ტურისტულ ქალაქად აქცია. იქ უამრავი მაღალი დონის კონცერტი ტარდება. ამავე დროს, ბათუმი განსაკუთრებულია საკუთარი, თვითმყოფადი „სულით“ და „ხასიათით“.

გლობალიზაციის პროცესი საშუალებას გაძლევს, შენი კულტურა ქვეყნის ფარგლებს გარეთ გაიტანო და მსოფლიო საზოგადოების წინაშე თვითმყოფადი სახით წარდგე.

ერისიონის კონცერტის აფიშა

სუხიშვილები. ასსა ფართი

„ერისიონის“ ტრადიციულ ქართულ ცეკვას შოუს ელემენტები და თანამედროვე მუსიკალური ინსტრუმენტები შემატა. შედეგი მართლაც შთამბეჭდავი იყო და მსოფლიოს სხვადასხვა ადგილას გამართულმა კონცერტებმა დიდი რეზონანსი გამოიწვია. იგივე შეიძლება ვთქვათ სუხიშვილების ანსამბლზე, რომელიც ცდილობს, ახალი ელემენტების შეტანით გაამრავალდეროვნოს და უფრო მიმზიდველი გახადოს მდიდარი შემოქმედებითი ტრადიცია. ეთნოჯაზის მსოფლიოში წარმატებული ჯგუფია ანსამბლი „შინი“.

გლობალიზაცია, რომელმაც სამყარო „ერთ დიდ სოფლად“ აქცია, არ გახლავთ ცალსახად დადებითი ან უარყოფითი პროცესი. მას ორი მხარე აქვს. ყველაფერი დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორ გამოიყენებს ადამიანი, საზოგადოება თუ სახელმწიფო შექმნილ რეალობას.

დავალება

1. გაიხსენე „აისბერგის მოდელი“, დააკავშირე იგი გლობალიზაციის პროცესთან.
2. დაიყავით გლობალიზაციის დამცველებად და მონინააღმდეგებად. თითოეულმა ჯგუფმა დაასაბუთოს, რატომ არის ან არის გლობალიზაცია საფრთხე კულტურის თვითმყოფადობისათვის?
3. მოიძიე ინფორმაცია დღეს უცხოეთში მოღვაწე ცნობილი ქართველების შესახებ.

**მედია – შუალედური,
შუამავალი**

თანამედროვე მსოფლიოს სახის განსაზღვრაში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მასმედია. ტელევიზია, რადიო, გაზეთი, ციფრული და ელექტრონული საშუალებები, რომელთა მეშვეობით ინფორმაცია მიეწოდება ფართო, გეოგრაფიულად, სოციალურად და კულტურულად მრავალფეროვან საზოგადოებას, ადამიანის უმნიშვნელოვანეს ქმნილებათა რიცხვს განეკუთვნება. ტერმინი მასმედია მე-20 საუკუნის 20-იან წლებში გაჩნდა, როცა რადიომაუწყებლობამ, გაზეთებისა და უურნალების გავრცელებამ მასობრივი ხასიათი მიიღო. დღეს ინტერნეტმედიამ წარმოუდგენლად გააფართოვა კომუნიკაციის საშუალებები.

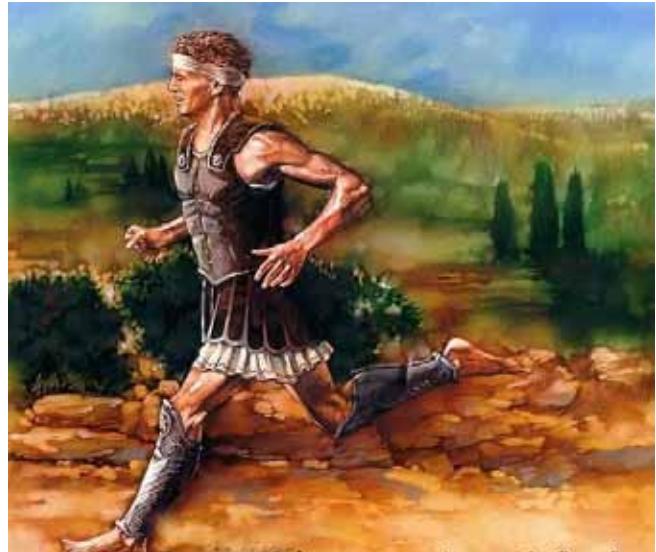
პირველი გერმანული გაზეთის
"Relation" სატიტულო გვერდი

თანამედროვე ელექტრონული და ბეჭდვითი მედია მოიცავს რადიო და ტელემაუწყებლობას, სხვადასხვა სახის აუდიო და ვიდეოსაშუალებებს (ხმის თუ გამოსახულების ჩანაწერები, დისკები, ვიდეოპროდუქცია და სხვა), ფილმებს, ინტერნეტს, მობილურ ტელეფონს (ტელეფონის უშუალო ფუნქციის გარდა, მისი მეშვეობით გადაიცემა უახლესი ამბები, გაფრთხილებანი, ჰოროსკოპი, მუსიკა, თამაშები და ა.შ.), ბეჭდვით და ელექტრონული გამოცემებს (წიგნები, უურნალები).

ადამიანი ოდითგან ოცნებობდა კომუნიკაციის ისეთ საშუალებებზე, რომლებიც მათ მანძილის სწრაფად დაფარვისა და შორეული მხარეების ამბებისათვის თვალის დევნების შესაძლებლობას მისცემდა. გავიხსენოთ ზღაპრები მფრინავი ხალიჩისა თუ ჯადოსნური სარკის შესახებ. ინფორმაციის შორ მანძილზე გადაცემისათვის სხვადასხვა საშუალებას იყენებდნენ, მაგალითად, სასიმაგრო ნაგებობათა კოშკებზე ავარდნილი კვამლი მოსახლეობას მტრის შემოსევას აუწყებდა.

ლეგენდის მიხედვით, ძველი წელთაღრიცხვის 490 წელს, მარათონის ბრძოლაში ბერძენთა მიერ სპარსელთა დამარცხების შემდეგ, ბერძენმა მაცნემ რამდენიმე ათეული კილომეტრი ირბინა, რათა ათენელებისათვის გამარჯვების ამბავი ეცნობებინა. მან მთელი მანძილი შეუსვენებლად დაფარა, თუმცა ეს სიცოცხლის ფასად დაუჯდა და ამბის შეტყობინებიდან რამდენიმე წუთში სული განუტევა.

ანტიკური პერიოდის ბერძნული ქალაქების ცენტრში არსებული აგორა, ვაჭრობისა და პოლიტიკური დისკუსიების გარდა, ინფორმაციის გადაცემის ადგილიც იყო. ასეთივე ფუნქცია ჰქონდა რომაულ ფორუმს და „სალაყბოდ“ წოდებულ ადგილს ძველ თბილისში.

თანამედროვე მედია საშუალებებიდან ყველაზე ხანგრძლივი ისტორია აქვს გაზეთს, რომელმაც დღევანდელი სახე მე-16 საუკუნეში მიიღო. ერთ-ერთი ცნობილი მოაზროვნის სიტყვით, ბეჭდურმა პროდუქციამ სამყაროს ფორმა და სტრუქტურა შეცვალა. 2007 წლის მონაცემებით, ყოველდღიურად მსოფლიოში გაზეთების 395 მილიონი ეგზემპლარი იყიდება. მე-19 საუკუნეში გაჩნდა რადიო, რომლის დასახელებაც ლათინური სიტყვიდან მოდის და ნიშნავს – ვასხივებ. იგი იქცა ინფორმაციისა და გართობის მთავარ საშუალებად, რადიომიმღები – ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ნივთად ოჯახისათვის. შემდგომ მას მოცილე გამოუჩნდა ტელევიზორის სახით.

რადიომიმღები

facebook

Facebook helps you connect and share with the people in your life.

კომპიუტერული ტექნოლოგიების განვითარებამ მკვეთრად შეცვალა სამყაროს სახე. ინტერნეტი თანამედროვე მსოფლიოს სიმბოლოდ იქცა. მისი მეშვეობით პრაქტიკულად ნებისმიერი ინფორმაციის მოძიებაა შესაძლებელი. ამავე დროს, იგი კომუნიკაციის ყველაზე მოსახერხებელი საშუალებაა. საძიებო სისტემების, ამოუწურავი ინფორმაციის გვერდით არსებობს ე.წ. სოციალური ქსელები (Facebook, Twitter, Skype და სხვა), რომლებითაც ადამიანები მუდმივად უკავშირდებიან ერთმანეთს, იძენენ ნაცნობებს, მეგობრებს, საათობით საუბრობენ. ვირტუალურმა სამყარომ, თითქოს, რეალურის ადგილი დაიკავა.

მასმედიის მეშვეობით მსოფლიოს სხვადასხვა ნაწილში მცხოვრები ადამიანები ერთმანეთს მჭიდროდ დაუკავშირდნენ, ერთმანეთზე დამოკიდებული გახდნენ. ყველაზე შორეულ კუთხეში მომხდარი ფაქტი მაშინვე ხდება ცნობილი მთელი დანარჩენი კაცობრიობისათვის. მედია საშუალებებით ვმოგზაურობთ იქ, სადაც, ალბათ, რეალურად არასდროს მოვხვდებით, ვეცნობით ადამიანებს, რომლებთანაც არასდროს მოგვიწინევს პირისპირ შეხვედრა, ვიღებთ ინფორმაციას ჩვენთვის საინტერესო ნებისმიერ საკითხზე, ვიძენთ და ვყიდით, ვუწევთ რეკლამას, გამოვხატავთ სიხარულს თუ მწუხარებას.

მასმედიის მნიშვნელობაზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ ხშირად მას მეოთხე ხელისუფლებას უწოდებენ - საკანონმდებლო, აღმასრულებელ და სასამართლო ხელისუფლებათა შემდეგ. იგი ხალხზე ზემოქმედების მძლავრი იარაღია. ვინც ფლობს ინფორმაციის საშუალებებს, ფლობს ძალაუფლებასაც.

U**18**

მე-20 საუკუნის 90-იან წლებში ამერიკის შეერთებულ შტატებში განსაკუთრებით გახშირდა ძალადობის ფაქტები. ამერიკის კონგრესის წარმომადგენლებმა ამის ძირითად მიზეზად ტელეეთერში ძალადობის გახშირებული ჩვენება მიიჩნიეს და მოუწოდეს ტელეკომპანიების მფლობელებს, შეემცირებინათ ძალადობის შემცველი ტელეგადაცემები და ფილმები. სენატორმა ილინოისის შტატიდან პოლ საიმონმა შემდეგი სიტყვებით მიმართა ტელეკომპანიათა მესვეურებს: „თქვენ ფლობთ იარაღს, რომელიც თავისი სიძლიერით უპრეცედენტოა კაცობრიობის ისტორიაში“. სწორედ ამ პერიოდში მიღწეული შეთანხმების შემდეგ შემოიღეს ასაკობრივი ზღვარის აღმნიშვნელი ნიშანი ფილმებსა და ტელეგადაცემებზე.

თანამედროვე ეპოქაში „ნამდვილ“ ომებს – საბრძოლო მოქმედებებს – როგორც წესი, თან ახლავს საინფორმაციო ომი: ფოტო და ტელეკამერების, მობილური ტელეფონების, ინტერნეტის მეშვეობით, მონაწილე მსარეები ცდილობენ, მსოფლიოს მათვის ხელსაყრელი ინფორმაცია მიაწოდონ. ხშირად ამას თან სდევს კიბერ-ომიც – შეტევა ვებ-გვერდებზე, რათა მოწინააღმდეგეს არ ჰქონდეს ამ მნიშვნელოვანი საინფორმაციო საშუალების გამოყენების შესაძლებლობა.

ყითევა

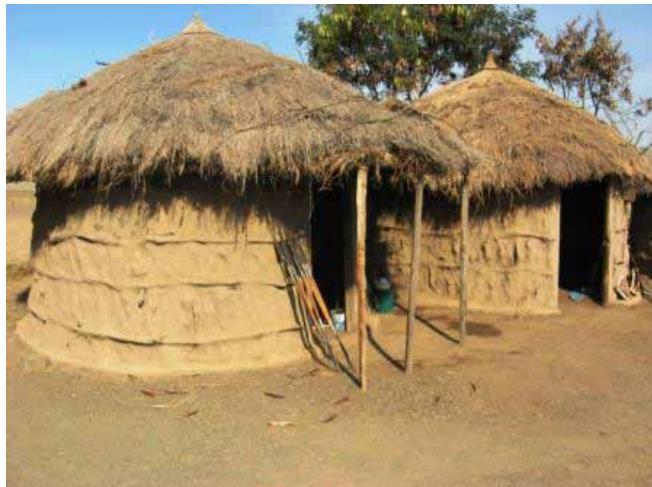
- შენი აზრით, რამდენად შესაძლებელია, რომ ადამიანთა ურთიერთობაში ვირტუალურმა სამყარომ ჩაანაცვლოს რეალური ურთიერთობები? რა საფრთხის შემცველია ვირტუალური ურთიერთობები?

დავალება

1. იმსჯელე, რა როლს ასრულებს მასმედია გლობალიზაციის პროცესში.
2. მასმედიის საშუალებებით მოიძიე კვირის ყველაზე მნიშვნელოვანი მოვლენა და დაასახელე ინფორმაციის მოპოვების წყარო.
3. მოიძიე ინფორმაცია გაკვეთილში ნახსენები და ნაჩვენები მედია საშუალებებისა და ტექნოლოგიების გამომგონებელთა შესახებ.

ხშირად ამბობენ: რამდენი ადამიანიცაა, იმდენი აზრი არსებობს. არანაკლები დარწმუნებით შეიძლება ითქვას, რომ რამდენი კულტურაცაა, იმდენი განსხვავებული ახსნა და შეფასება შეიძლება ჰქონდეს ერთსა და იმავე ფაქტს, მოვლენას, სიტუაციას, უესტს თუ სახის გამომეტყველებას. ყველა საზოგადოებას აქვს ენა, სამზარეულო, ხელოვნება, მითები, რელიგია, ოჯახი, ეკონომიკური სისტემა, ნათესაური კავშირები, ხელისუფლება, საცხოვრებელი, ჰიგიენა, ქცევის წესები, აკრძალვები და ა.შ. როგორც უკვე იცი, ეს უნივერსალიები სხვადასხვა საზოგადოებაში მრავალფეროვანი ფორმით გვხვდება. მაგალითად, ადამიანები იკვებებიან, მაგრამ ის, თუ რას, როდის, სად, ვისთან ერთად და როგორ მიირთმევენ, სხვადასხვა კულტურაში ძალიან განსხვავებულია. ასევე სხვადასხვაგვარია მისალმების წესი, კეთილგანწყობის თუ უნდობლობის გამოხატვის ფორმები და სხვა. ერთი სიტყვით, კულტურული მსგავსებები და განსხვავებანი ერთი მედლის ორი მხარეა.

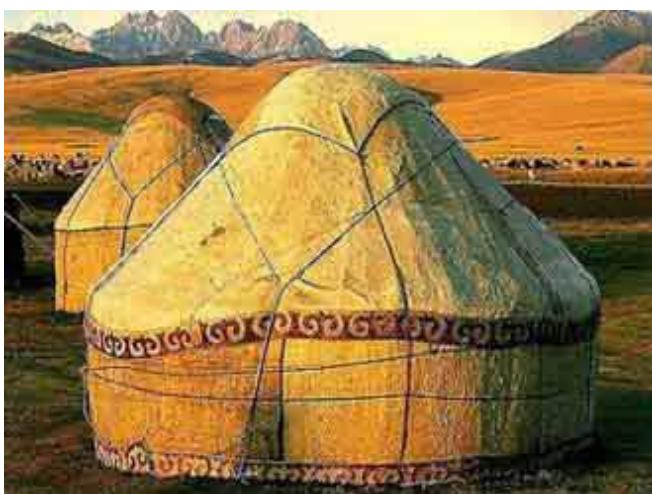
სად ვცხოვრობთ?

აფრიკული ქოხი

ხატა – სლავური სახლი

იურტა

ინდონეზიური სახლი

როგორ ვიმოსებით?

სარი - ინდოეთი

მექსიკური სამოსი

პერუელი მამაკაცის სამოსი

შოტლანდიური კილტი

ქართული ჩოხა

ინდონეზიური
საქორწინო სამოსი

სლოვაკური სამოსი

ევროპული სამოსი

ქართული სამოსი. მე-19 საუკუნე

ნიქაბი

რას და როგორ მივირთმევთ?

ჩინელების ოჯახი სადილობისას

ჩინური სუფრა

ფრანგების ოჯახი სადილობისას

ირანული სუფრა

კულტურულ მსგავსებებსა და განსხვავებებს მხოლოდ მაშინ „აღმოვაჩენთ“, როცა საკუთარ კულტურას სხვას ვადარებთ. განსხვავებებს ვხედავთ არა მხოლოდ ჩვენსა და სხვა კულტურებს შორის, არამედ ჩვენი კულტურის დღევანდელ და ადრეულ საფეხურებს შორისაც.

როდესაც ევროპელებმა, მსოფლიოში მოგზაურობის შედეგად, მანამდე სრულიად უცნობი მხარეები აღმოჩინეს, ისინი გაოცებული იყვნენ ადგილობრივთა ცხოვრების წესით, რომელიც მათი ცხოვრების წესისაგან ძალიან განსხვავდებოდა; ამის გამო, ხშირად, მათ „ჩამორჩენილებად“ ან, სულაც, „ველურებად“ თვლიდნენ. თუმცა ევროპელი მოგზაურები არ ითვალისწინებდნენ, რომ ამ ხალხებსაც, შეიძლება, უცნაურად და გაუგებრად მოჩვენებოდათ ევროპელებისათვის სრულიად ჩვეულებრივი ქცევები.

საზოგადოებებისათვის, სადაც ბავშვები მუდამ უფროსებთან ერთად არიან, დედის ზურგზე მოკალათებული გადაადგილდებიან, მათთან ერთად სძინავთ, ბავშვის მარტო დატოვება მანეჟში ან ცალკე საწოლში, შეიძლება, ბარბაროსულ და სასტიკ მოპყრობად ჩანდეს.

სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენლები განსხვავებულად აღიქვამენ ადამიანის ფიზიკურ სილამაზეაც. მაგალითად, ზოგ კულტურაში მსუქანი ადამიანი მიიჩნევა ლამაზად, ზოგან კი სიმსუქნეს პრობლემად თვლიან და დიდი მონდომებით ცდილობენ მის დაძლევას. ერთი თანამედროვე ანთროპოლოგის სიტყვით, სიმსუქნე ლამაზია იქ, სადაც მხოლოდ მსუქნები არიან კარგად. რას ნიშნავს ეს? საზოგადოებებში, სადაც საკვების ნაკლებობაა, სიმსუქნე კარგი ცხოვრების ნიშნად ითვლება. იქ კი, სადაც ადამიანებს ნაკლებად აშინებთ შიმშილის საფრთხე, სიგამხდრე უფრო ფასობს. თუ აფრიკაში დიდი ხნის მეგობარ ქალს ეუბნებიან, რომ მან წონაში მოიმატა, ეს ნიშნავს, რომ ის ფიზიკურად უფრო ჯანსაღია, ვიდრე ადრე, ან კარგად დაისვენა. ხოლო იგივე შენიშვნა სხვაგან შეურაცხყოფად მიიჩნევა.

რა არის სილამაზე?

შეიძლება ფერებს კულტურული მნიშვნელობა ჰქონდეთ? თურმე, შეიძლება. ზოგიერთი ფერი ამა თუ იმ კულტურაში არსებულ წარმოდგენებსა და გრძნობებთანაა დაკავშირებული. მაგალითად, წითლის, თეთრისა და ლურჯის კომბინაცია ამერიკულ კულტურაში პოზიტიურ და პატრიოტულ გრძნობასთან ასოცირდება. ჩინეთში კი ლურჯი/ცისფერი სიკვდილს უკავშირდება. სპორტული გუნდები ირჩევენ ფერებს თავის სიმბოლოდ, რომელიც შემდეგ სიამაყისა და მიღწევებისაგან განუყოფელი ხდება (ნარინჯისფერი - ჰოლანდია, წითელი და თეთრი ვარდები ინგლისში და ა.შ.). რამდენადაც ფერების მნიშვნელობა განსხვავებულია სხვადასხვა კულტურაში, გრაფიკული დიზაინერები ამის გათვალისწინებით ქმნიან პროდუქტს სხვადასხვა ქვეყნისა და კულტურის წარმომადგენლებისათვის.

ქიოთხვები

- ერთ-ერთ არაბულ ქვეყანაში შეტანილი მედიკამენტის კოლოფზე მოცემული იყო სამნანილიანი სარეკლამო გამოსახულება: 1. ავადმყოფი ადამიანი, 2. იგი იღებს წამალს, 3. გამოჯანმრთელებული და ბედნიერი ადამიანი. წამალი არ გაიყიდა. რატომ?

დისკუსია

- უფროსების გამოკითხვის, ძველი ფოტოსურათების, კინოფილმების საფუძველზე, გამოიკვლიე, როგორ შეიცვალა წარმოდგენა სილამაზეზე საქართველოში მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან დღემდე.

დავალება

- დააკვირდი გაკვეთილში მოცემულ სურათებზე ასახულ სამოსს, საცხოვრისს, სუფრას, სამკაულს და იმსჯელე, რამდენად შესაძლებელია მოიძებნოს უნივერსალური კრიტერიუმი მათ შორის საუკეთესოს გამოსავლენად.

დამატებითი ინტორიმაცია

ეს მაგალითები აჩვენებს, თუ რამდენად განსხვავებულ მნიშვნელობას ანიჭებენ სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენლები, ერთი შეხედვით, სრულიად უმნიშვნელო ნიუანსებს:

- ამერიკაში და არაბულ ქვეყნებში პაუზები სიტყვებს შორის, ჩვეულებრივ, არ არის ხანგრძლივი, ინდოეთსა და იაპონიაში კი პაუზა განსხვავებულად აღიქმება. გახანგრძლივებული სიჩუმე სავსებით მისაღები და კომფორტულია ინდოეთში, ინდონეზიასა და იაპონიაში. იქ ფუჭად მოლაპარაკე ცუდად აღზრდილ ადამიანად მიიჩნევა, რომელსაც უჭირს თავის გაკონტროლება. ევროპაში, ჩრდილოეთ ამერიკასა და ავსტრალიაში კი დუმილი უხერხულობას იწვევს. სკანდინავიულები უფრო მშვიდად ხვდებიან დუმილის პაუზებს საუბრის დროს.
- ევროპის ხმელთაშუაზღვისპირა ქვეყნებში, ლათინურ ამერიკასა და აფრიკაში, საჰარის სამხრეთით, სავსებით მისაღებია ვახშამზე ნახევარი საათით დაგვიანება, მაშინ როდესაც გერმანიასა და შვეიცარიაში ეს უზრდელობად აღიქმება.
- აზიის ბევრ ქვეყანაში და ცენტრალურ ამერიკაში მისაღებია ვახშმობის შემდეგ წასვლა, თუ ადამიანი ასე არ მოიქცა, ეს ნიშნავს, რომ ის საკმარისად არ დანაყრდა. ინდოეთში, ევროპასა და ჩრდილოეთ ამერიკაში კი ვახშმის შემდეგ მასპინძლის დატოვება უზრდელობაა და მიანიშნებს, რომ სტუმარს მხოლოდ ჭამა უნდოდა და არა მასპინძლების საზოგადოებაში დროის გატარება.

-
- ირანულ კულტურაში, როდესაც ვინმეს სთავაზობენ, მაგალითად, სასმელს, თავაზიანობად ითვლება დათანხმებამდე რამდენჯერმე უარის თქმა. ეტიკეტის ასეთი ფორმა გავრცელებულია სხვა ქვეყნებშიც, მაგალითად, ინდოეთსა და ინდონეზიაში. სხვა კულტურებში მიღებულია მხოლოდ ერთხელ შეთავაზება.
 - ქრისტიანულ და მუსლიმურ კულტურებში პატარძალს თეთრი სამოსი აცვია, რაც უბინოების სიმბოლოა, ინდუისტურ კულტურაში კი თეთრი სამოსი მწუხარების ნიშანია და მას ქვრივები იცვამენ.

გენდერი (ინგლ. gender) –

ენათმეცნიერებაში გრამატიკულ გვარს
აღნიშნავს.

ყველამ კარგად ვიცით, რომ ადამიანები იყოფიან გოგონებად და ბიჭებად, ქალებად და კაცებად. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, განსხვავდებიან სქესობრივი ნიშნით. ასევეა ცხოველებშიც; სქესობრივი ნიშნები –

მაგალითად, ხვადი ლომის ფაფარი, მამალი ფარშევანგის კუდი ბიოლოგიურად, გენეტიკურადაა განპირობებული. ბიოლოგის კურსიდან, ალბათ, გახსოვს, რომ სქესობრივი გამრავლება გენეტიკურად მრავალფეროვანი შთამომავლობის გაჩენას უზრუნველყოფს, რაც სასარგებლოა ბიოლოგიური სახეობის გადარჩენისათვის.

ქალის საათი

როგორც უკვე მრავალჯერ აღვნიშნეთ, ადამიანის უნიკალურობა იმაში მდგომარეობს, რომ იგი არა მხოლოდ ბიოლოგიური, არამედ კულტურული არსებაცაა. კულტურა მსჯვალავს ადამიანის ცხოვრების ყველა სფეროს, მათ შორის სქესებს შორის ურთიერთობებს. ყოველ კულტურაში არსებობს უამრავი წესი და ნორმა, თუ როგორ უნდა გამოიყერებოდეს ან იქცეოდეს გოგონა და ბიჭი, კაცი და ქალი. ამ კულტურული წესებისა და ნორმების ნაწილი უშუალოდ არის დაკავშირებული ბიოლოგიურ განსხვავებებთან. მაგალითად, ზოგიერთ კულტურაში მიღებულია წვერის ყოველდღიური გაპარსვა, სხვაგან პირიქით – მოშვება. ცხადია, რომ ამგვარი ნორმა მხოლოდ მამაკაცებზე ვრცელდება, რადგან წვერი მამაკაცისათვის დამახასიათებელი ბიოლოგიური ნიშანია.

მაგრამ არსებობს გაცილებით მეტი ტრადიცია და ნორმა, რომლებიც ქალებს და კაცებს, ერთნაირ სიტუაციაში, ქცევის განსხვავებულ ნორმებს კარნახობს. აი, მაჯის ორი საათი. ყოველი თქვენგანი უშეცდომოდ ამოიცნობს: ეს კაცისაა, ეს კი ქალის. კი, მაგრამ, რატომაა კაცის საათი უფრო დიდი? იქნებ კაცებს უარესი მხედველობა აქვთ? არა, ასეთი რამ არ დასტურდება. იქნებ იმიტომ, რომ საშუალოდ კაცები ზომით აღემატებიან ქალებს? ეს უფრო საინტერესო ვარაუდია, მაგრამ თუ ასეა, მაშინ რატომ ხმარობენ ქალები და კაცები ერთნაირი ზომის წიგნებს, მობილურ ტელეფონებს, დანა-ჩანგალს, სკამებს? იშვიათად, მაგრამ ზოგჯერ ზომა შებრუნებულადაა „განაწილებული“: მაგალითად, იმ კულტურებში, სადაც საყურეს ორივე სქესი ატარებს (მაგალითად, თანამედროვე დასავლეთის ბევრ ქვეყანაში), მამაკაცის საყურე, უმეტესად, საგრძნობლად მცირეა ქალისაზე.

მაშ, რაღაშია აქ საქმე? მოდი, ამ შეკითხვას ოდნავ მოგვიანებით გავცეთ პასუხი, აქ კი ყურადღება მივაქციოთ ერთ ძალიან მნიშვნელოვან გარემოებას: ყველა კულტურაში ქალებს და მამაკაცებს ერთმანეთისაგან განასხვავებს არა მხოლოდ (და არა

მამაკაცის საათი

იმდენად) ბიოლოგიური ნიშნები, არამედ კულტურული წესები და ნორმები: ძლიერი განცდისას ქალისათვის დასაშვებია ტირილი, კაცმა კი თავი უნდა შეიკავოს; მღვდელთმსახური მხოლოდ კაცი შეიძლება იყოს; ქალისათვის შეიძლება მაღალ ქუსლებზე სიარული, კაცისათვის – არა და ა.შ. ამგვარ განსხვავებებს გენდერულს უწოდებენ.

ბევრ ენაში (რომელთა რიცხვში ქართული არ შედის) ყველა საგანს – სულიერს და უსულოს, სახელს და ცნებას გარკვეული „სქესი“ ანუ გვარი მიეწერება. მაგალითად, გერმანულში „მაგიდა“ – მამრობითი გვარისაა, „ოჯახი“ – მდედრობითის, ხოლო „პური“ – საშუალოსი. როგორც ვხედავთ, გრამატიკული „სქესი“ სრულიად სხვა რამაა, ვიდრე ბიოლოგიური. საზოგადოებრივ მეცნიერებებში სიტყვით „გენდერი“ აღინიშნება ყოველივე ის, რაც ქალებსა და კაცებს არაბიოლოგიურად განასხვავებს ერთმანეთისაგან. სქესი, როგორც ვიცით, ცხოველებსაც აქვთ, გენდერი კი – მხოლოდ ადამიანებს. გენდერი სოციალური სქესია, რაც გულისხმობს განსხვავებებს სახელებში, ჩაცმულობაში, ქცევის და მეტყველების წესებსა და მანერაში, საქმიანობაში და ა.შ. ზოგ შემთხვევაში სქესი და გენდერი შეიძლება არც ემთხვეოდეს ერთმანეთს – ბიოლოგიურად ქალი იქცეოდეს ისე, როგორც მამაკაცი და პირიქით. გაკვეთილის ბოლოს მოყვანილია ამის ორი მაგალითი სხვადასხვა კულტურიდან.

გენდერულ განსხვავებებს ბავშვის დაბადებიდანვე ეყრება საფუძველი. მაგალითად, ბევრ ქვეყანაში ახალშობილ გოგონას, ტრადიციულად, ვარდისფერ საბანში ახვევენ, ბიჭს კი ცისფერში. რამდენიმე თვეში დგება სათამაშოების დრო: ბიჭისათვის – ბურთი, მანქანა, ხმალი, გოგონასთვის – თოჯინა, ჭურჭელი... მშობლები და აღმზრდელები, ზოგჯერ გაუცნობიერებლად, სხვადასხვა თვისებებს წააქეზებენ და წაახალისებენ, ბიჭებში – აქტიურობას, სითამამეს, შეჯიბრისაკენ მისწრაფებას („გოგო ხომ არ ხარ!“), გოგონებში – მორცხვობას, თავმდაბლობას, ემოციურობას („ბიჭი ხომ არ ხარ!“). მიმდინარეობს **გენდერული სოციალიზაცია**, რომლის შედეგადაც ბავშვი ყალიბდება კონკრეტულ კულტურაში არსებული გენდერული ნორმებისა და წესების შესაბამისად.

მეცნიერებმა აჩვენეს, რომ ბევრი თვისება, რომელიც „ბუნებრივად“ ითვლებოდა ქალისა თუ კაცისათვის, სინამდვილეში განსხვავებული აღზრდის შედეგია. მაგალითად, გავრცელებული აზრის მიხედვით, რომელიც მეცნიერულადაც დასტურდება, ქალები უფრო დამყოლნი, დამჯერნი არიან, უფრო ადვილად და ხშირად იცვლიან შეხედულებებს, ეთანხმებიან სხვებს, ვიდრე კაცები. მაგრამ 6-7 წლის ბავშვებში ამგვარი განსხვავება არ აღინიშნება, ასე რომ იგი თანდაყოლილი არ არის. როგორც ირკვევა, ეს განსხვავება აღზრდის შედეგია – კულტურათა უმრავლესობაში გოგონას აჩვევენ მორჩილებას, უნერგავენ აზრს, რომ გადაწყვეტილებები კაცებმა უნდა მიიღონ.

აქ ჩვენ მივადექით უმნიშვნელოვანეს პრობლემას – **გენდერულ უთანას-წორობას**. წარსულშიც და აწმყოშიც, კულტურათა დიდ უმრავლესობაში მამაკაცებს გაბატონებული მდგომარეობა უჭირავთ, სწორედ ისინი ფლობენ პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, რელიგიურ და ოჯახურ ძალაუფლებას, ქალების როლი კი მეტწილად ბავშვების აღზრდითა და ოჯახური საქმიანობით შემოიფარგლება. ითვლებოდა და

ითვლება კიდეც, რომ მამაკაცი, სილამაზის გარდა, ყველა სხვა დადებითი თვისებით (ჭკუა, ზნეობა, სხვადასხვა ნიჭი და ა.შ.) ბევრად სჯობნის ქალს. სინამდვილეში, როგორც ირკვევა, მამაკაცების გაბატონებული მდგომარეობა მხოლოდ იმითაა განპირობებული, რომ მამაკაცი ქალზე ფიზიკურად ძლიერია, ხოლო მთელი ეს „იდეოლოგია“ მამაკაცის ვითომ „ბუნებრივი“ უპირატესობის შესახებ არსებული მდგომარეობის გამართლებისთვის არის შექმნილი.

თანამედროვე მეცნიერული გამოკვლევები ადასტურებს, რომ, ფიზიკური სიძლიერის გარდა, ქალები არც ერთი სხვა მახასიათებლით არ ჩამოუვარდებიან მამაკაცებს. საკმარისია ითქვას, რომ ინტელექტის დონის დღეისათვის დაფიქსირებული ორი უმაღლესი მაჩვენებელი ქალებს ეკუთვნის.

მაღალ, გაბატონებულ სოციალურ მდგომარეობას სხვადასხვა სიმბოლიკა უსვამს ხაზს; რაც უფრო მაღალია სტატუსი, როგორც წესი, მით უფრო დიდი ზომისაა შესაბამისი სიმბოლოები: მეფეს ყველაზე დიდი ეტლი ემსახურება, გენერალს დიდრონი ვარსკვლავები უმშვენებს სამხრეებს, მილიარდერი უგრძესი ლიმუზინით მგზავრობს... გახსოვს ქალისა და კაცის საათები? დიახ, მამაკაცის საათის სიდიდე მისი უფრო მაღალი სოციალური სტატუსის გამოძახილია...

მეცნიერებმა რამდენიმე თვის ბავშვი ისე გამოაწყვეს, რომ მისი ბიოლოგიური სქესის ამოცნობა შეუძლებელი იყო. შემდეგ, მათ ახალგაზრდა ქალების ორ ჯგუფს სთხოვეს, ბავშვთან ნახევარ-ნახევარი საათი გაეტარებინათ. პირველ ჯგუფს უთხრეს, რომ ბავშვს ჰქვია „ზურიკო“, მეორეს კი – „ნინუცა“. ბოლოს ორივე ჯგუფის წევრებს შესთავაზეს, გაეზიარებინათ თავიანთი შთაბეჭდილებები ბავშვის შესახებ. აღმოჩნდა, რომ პირველი ჯგუფი ბავშვს აღწერდა ძირითადად როგორც აქტიურს, „ბიჭურს“, მეორე კი როგორც ნაზს, „პრანჭიას“, „ტიპურ გოგოს“. ბავშვი, როგორც გვახსოვს, ერთი და იგივე იყო.

ალბანელი „ნაფიცი ქალწული“

ალბანეთი: „ნაფიცი ქალწულები“

ალბანეთში მრავალი საუკუნის მანძილზე მოქმედებდა კანონი, რომელიც ქალებს კერძო საკუთრების უფლებას ართმევდა. როცა ოჯახში მამაკაცი აღარ რჩებოდა, მთელ ქონებას ეპატრონებოდა შორეული, ხშირად არა სისხლით ნათესავი მამაკაცი. ამ უსამართლო კანონის საწინააღმდეგოდ ალბანელმა ქალებმა ასეთი ხრიკი გამოიგონეს. როდესაც გვარში უკანასკნელი მამაკაცი კვდებოდა, ერთ-ერთი ქალი დებდა გაუთხოვრობის ფიცს და ხდებოდა ე.წ. „ნაფიცი ქალწული“, ანუ... კაცი! იმოსებოდა როგორც კაცი, სვამდა და ეწეოდა, მამაკაცურ სამუშაოს ასრულებდა, მონაწილეობდა კაცების თავყრილობებში, მათთან ერთ ოთახში ეძინა კიდეც. რაც მთავარია, მამაკაცები მას როგორც თანასწორს ეპყრობოდნენ და ერთი წუთითაც არ ახსენდებოდათ მისი „ქალური“ წარსული. ხდებოდა ბიოლოგიური სქესის და გენდერის სრული დაცილება.

დღეს, რასაკვირველია, ძველი კანონი გაუქმებულია და ეს გასაოცარი ტრადიცია წარსულს ჩაბარდა, თუმცა ჯერ კიდევ ცოცხალია რამდენიმე ათეული „ნაფიცი ქალწული“.

სამოა: „ქალისნაირნი“

სამოას კუნძულებზე (ოკეანია) გოგონები აქტიურად ეხმარებიან დედას სახლის მეურნეობის გაძლოლაში. მაგრამ რა ვუყოთ, თუ ოჯახში მხოლოდ ბიჭები იბადებიან? აი, ასეთ შემთხვევაში უმცროს ბიჭს აღზრდიან როგორც გოგონას – შესაბამისად აცმევენ, ასწავლიან სახლის საქმეს და ა.შ. ჩნდება ახალი, როგორც მათ უწოდებენ, Fa'afafine, ანუ „ქალისნაირი, ქალისებრი“, რომელიც, ადგილობრივთა რწმენით, „მესამე სქესა“ განეკუთვნება (ჩვენ კი ვიცით, რომ ეს მესამე სქესი კი არა, მესამე გენდერია, ანუ სოციალური სქესი). საგულისხმოა, რომ „ქალისნაირნი“ არავითარ დისკრიმინაციას არ განიცდიან და, შესაბამისად, არც ფსიქოლოგიური ტრავმები აწუხებთ. მათ სასიყვარულო ურთიერთობაც კი შეუძლიათ გააპან ქალთან, თუმცა მთელი ცხოვრება თავიანთი გენდერული როლის შესრულება უწევთ.

ქითხები

1. შენი აზრით, არსებობს „ქალური“ და „მამაკაცური“ პროფესიები? პასუხი დაასაბუთე.
2. გავლილი მასალიდან რომელ საკითხებს დაუკავშირებ ამ გაკვეთილში განხილულ თემას?

დავალება

- გაიხსენე მაგალითები ისტორიიდან, ლიტერატურიდან და თანამედროვე რეალობიდან, რომლებშიც ასახულია გენდერული როლების განაწილება სხვადასხვა ეპოქასა და კულტურაში. ჩამოაყალიბე შენი დამოკიდებულება ესეს სახით.

ტიპოლოგია (ლათ. *typus* – სახეობა) – ობიექტების (საგნების, მოვლენების) დაჯგუფება გარკვეული ნიშან-თვისებების, მახასიათებლების მიხედვით.

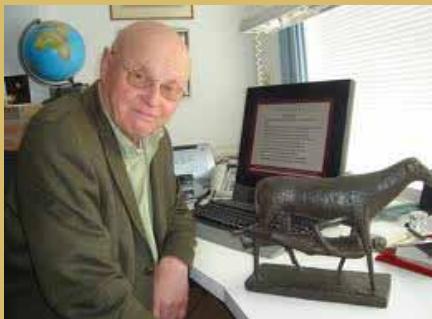
მოდი, გაკვეთილი ასეთი დავალებით დავიწყოთ. გაეცანი ქვემოთ მოცემულ ჩამონათვალს და დააჯგუფე რაიმე ნიშნის მიხედვით:

„ვეფხისტყაოსანი“, ნოვრუზ ბაირამი, ნარიყალა, ვერსალი, „აბესალომ და ეთერი“, „შუშა-ნიკის წამება“, აწყურის ციხე, „მრავალუამიერი“, „აიდა“, „ჩაკრულო“, აღდგომა, სვეტიცხოველი, პასექი, „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“, გელათი, „სიბრძნე სიცრუისა“, კოლოსეუმი.

შესაძლოა, შენი და შენი მეგობრების მიერ დაჯგუფებისათვის შერჩეული კრიტერიუმები ერთმანეთისაგან განსხვავდება, მაგრამ, ნებისმიერ შემთხვევაში, თქვენ ყველამ აირჩიეთ ერთი პრინციპი – გამოკვეთეთ საერთო ნიშნები.

სწორედ ასევე, ამა თუ იმ ნიშნის მიხედვით, კულტურებიც შეიძლება სხვადასხვაგვარად დაჯგუფდეს, რასაც კულტურათა ტიპოლოგიას უწოდებენ. დედამიწის სხვადასხვა რეგიონის კულტურათა შესწავლის შედეგად, მეცნიერებმა გამოკვეთეს გარკვეული ნიშნები, რომლებსაც ტიპოლოგია ემყარება.

კულტურათა ტიპოლოგია მჭიდროდ არის დაკავშირებული ფასეულობებთან, მსოფლმხედველობასთან, ცხოვრების წესთან. კულტურები განსხვავდებიან ან ერთმანეთს გვანან პიროვნებათაშორისი ურთიერთობის ხასიათით, დამოკიდებულებით დროისა და სივრცისადმი, ინდივიდისა და ჯგუფისადმი, ტრადიციისა და სიახლისადმი.

ჰერტ ჰოპსტედე

მე-20 საუკუნის 70-იანი წლების დასაწყისში საერთაშორისო კორპორაცია IBM-მა (International Business Machines Corporation) აღმოაჩინა, რომ მისი ფილიალები მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში სხვადასხვაგვარი წარმატებით მუშაობდნენ. მართვისა და ტექნიკური უზრუნველყოფის თვალსაზრისით, კორპორაციაში, თითქოს, ყველაფერი რიგზე იყო. არსებული პრობლემის მიზეზების ასახსნელად, კორპორაციის მესვეურებმა მიიჩვიეს ჰოლანდიელი ფსიქოლოგი ჰერტ ჰოპსტედე. საგანგებოდ შემუშავებული კითხვარის საფუძველზე, მან შეისწავლა კომპანიის 100 ათასზე მეტი თანამშრომელი მსოფლიოს მასშტაბით. აღმოჩნდა, რომ პრობლემებს მუშაობის პროცესში კულტურულ განსხვავებათა გაუთვალისწინებლობა ქმნიდა. IBM კორპორაციის თანამშრომლები ნებისმიერ ქვეყანაში მუშაობდნენ ერთნაირ ოფისებში, ერთნაირი გრაფიკით, ერთნაირ სამუშაო პირობებში, მზადდებოდნენ ერთი და იგივე პროგრამებით. ამ დროს კი ისინი სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენლები იყვნენ და განსხვავებული დამოკიდებულება ჰქონდათ დროისადმი, პირადი და ჯგუფური პასუხისმგებლობისადმი, სამუშაო სივრცისადმი, ძალაუფლებისადმი, ქალისა და მამაკაცის როლისადმი და ა.შ.

საზოგადოებები

ზოგიერთ კულტურაში ინდივიდის, ცალკეული ადამიანის ინტერესებს უპირატესობა ენიჭება ჯგუფის ინტერესებთან შედარებით; მიზანი ადამიანის პირადი ინტერესიდან გამომდინარე ისაზღვრება; გაცნობისას ყურადღება ექცევა იმას, თუ რას წარმოადგენს თავად ეს პიროვნება და არა ის ჯგუფი (ოჯახი, სანათესაო, სამეგობრო), რომელსაც იგი ეკუთვნის.

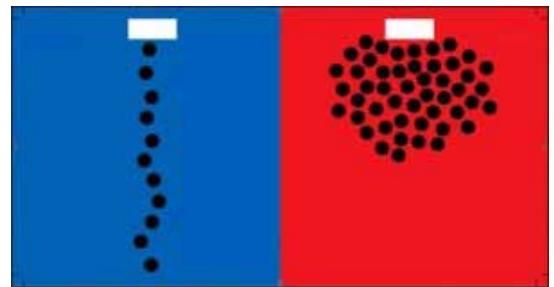
ასეთ კულტურებს ინდივიდუალისტურ კულტურებს უწოდებენ. მათ რიცხვს მიეკუთვნება შეერთებული შტატების, ავსტრალიის, დიდი ბრიტანეთის, კანადის, ჰოლანდიის და ზოგი სხვა ქვეყნის კულტურა.

ამისაგან განსხვავებით, არსებობს კულტურები, სადაც ჯგუფის ინტერესები უფრო მნიშვნელოვნად მიიჩნევა. ადამიანები მთელი ცხოვრების მანძილზე ინარჩუნებენ კავშირს ოჯახთან, ნათესავებთან, მეზობლებთან და, ხშირად, ორგანიზაციებთან, რომელშიც მუშაობენ; პიროვნების მიზანს ჯგუფური ინტერესი განსაზღვრავს; ადამიანი ფასდება იმის მიხედვით, თუ რომელ ჯგუფს მიეკუთვნება იგი. ასეთ კულტურებს კოლექტივისტურს უწოდებენ. ასეთებად ითვლება საბერძნეთის, ჩინეთის, ინდოეთის, მექსიკის, ტაივანის, ვენესუელას და სხვა კულტურები.

კულტურათა დაჯგუფების კიდევ ერთი მოდელი ემყარება დროისადმი დამოკიდებულებას. ზოგიერთი კულტურის წარმომადგენლები თავიანთ საქმიანობას დროის ხანგრძლივი მონაკვეთისათვის გეგმავენ და მზად არიან, შედეგსა და განეული შრომის საზღაურს დიდხანს დაელოდონ. მათთვის მნიშვნელოვანია არა სამუშაოს დასრულების დრო, არამედ საბოლოო შედეგის მაღალი ხარისხი. ასეთ კულტურებში (ჩინეთი, იაპონია, სამხრეთ კორეა და სხვა) ფასობს მომჭირნეობა, შეუპოვრობა, სოციალური ვალდებულებების პატივისცემა. ამის საპირისპიროდ, ზოგი სხვა კულტურის წარმომადგენლები ორიენტირებული არიან სწრაფ კონკრეტულ შედეგზე, ზუსტად განერილ სამუშაო გრაფიკზე, დროში კონკრეტულად განსაზღვრულ ანაზღაურებაზე (დიდი ბრიტანეთი, შეერთებული შტატები, ახალი ზელანდია, ავსტრალია და სხვა).

ზოგი კულტურის წარმომადგენლებისათვის უფრო კომფორტულია ღია, გახსნილი სივრცე. მაგალითად, ეზოები დაბალი ღობეებით, ხოლო სამუშაო კაბინეტები გამჭვირვალე ტიხერებით არის გამიჯნული, კარი მუდმივად ღიაა. მაგრამ ასეთ გარემოს ძნელად თუ შეეგუება ადამიანი, რომლის სამუშაო ოთახის კარი მხოლოდ განსაზღვრულ დროს იღება; იგი არ არის მიჩვეული მუდმივად სხვისი თვალსაწირის არეში ყოფნას.

კულტურები განსხვავდება იმითაც, თუ რა მნიშვნელობა ენიჭება წარსულს, ანმყოსა და მომავალს. წარსულზე ორიენტირებული საზოგადოებები განსაკუთრებით აფასებენ ტრადიციებს, წინაპრებს და მჭიდრო ოჯახურ კავშირებს. ანმყოზე ორიენტირებული საზოგადოებებისათვის აქტუალურია „აქ და ახლა“, წარსული ნაკლებად მნიშვნელოვანია, მომავალი კი – ბუნდოვანი და არანინასწარმეტყველებადი. მომავალზე ორიენტირებული საზოგადოებები აქცენტს აკეთებენ ცვლილებებსა და პროგრესზე.

რიგი ინდივიდუალისტურ და კოლექტივისტურ საზოგადოებებში

პირადი სივრცე

ზოგ კულტურაში ადამიანები უშუალო კონტაქტის დროს ერთმანეთთან ახლოს მიდიან, სხვაგან კი ასეთი მიახლოება გაუგებარია და პირადი სივრცის დარღვევად მიიჩნევა. მაგალითად, ხმელთაშუაზღვისპირულ და სამხრეთამერიკულ კულტურებში ჩვეულებრივად ითვლება საუბრის დროს მხარზე ხელის დაკვრა, ხელის გადახვევა, ჩრდილოეთ ევროპის წარმომადგენელთათვის კი ეს დამაბნეველი ჟესტია, რომელიც, შეიძლება, საფრთხის მომასწავებლად აღიქმებოდეს.

კულტურათა ტიპოლოგიის ნებისმიერი მოდელი პირობითია: არ არსებობს კულტურა, რომელიც ზუსტად და მკაფიოდ შეესაბამება ზემოთ დასახელებულ მახასიათებლებს. მიუხედავად ამისა, კულტურათა ტიპოლოგიის სფეროში დაგროვილი ცოდნა ძალიან მნიშვნელოვანია, მაგალითად, დიპლომატებისათვის, რომელთაც, საგანგებოდ ასწავლიან კულტურათა თავისებურებებს. ამ ფაქტორს ასევე განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ საერთაშორისო ბიზნეს კომპანიები, თავიანთი საქმიანობისა და პროდუქციის რეკლამირების წარმატების უზრუნველსაყოფად.

დავალება

1. გაკვეთილში მოცემული ტიპოლოგიის მოდელების მიხედვით, იმსჯელე ქართული კულტურის მახასიათებლების შესახებ.
2. გაიხსენე კულტურის უნივერსალიები და იმსჯელე, რამდენად შეიძლება იყოს რომელიმე მათგანი კულტურათა ტიპოლოგიის საფუძველი.

დიალექტი – ამა თუ იმ ენაზე
მეტყველების რეგიონულ-
კუთხური ნაირსახეობა.

„ჩვენ კარგად ვიცით, ერთსა და იმავე მშობლების შვილებს გვარი ერთი აქვთ,
მაგრამ სახელები კი სხვადასხვა. მსგავსად ამისა, ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა კუთხეს,
ანუ ნაწილს, გვარტომობის სახელი ერთი და იგივე ჰქვია – საქართველო, მაგრამ ამავე
დროს, თითოეულ ნაწილს თავის საკუთარი სახელიც ჰქვია, სწორედ ისე, როგორც
ღვიძლ ძმებსა და დებს სხვადასხვა სახელს უწოდებენ ხოლმე. აი, ის სახელები: კახეთი,
ქართლი, იმერეთი, სამეგრელო, გურია, რაჭა, სვანეთი...“, – წერდა იაკობ გოგებაშვილი.

საქართველოს სხვადასხვა კუთხის მცხოვრებნი ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან
მეტყველებით, ყოველდღიური ყოფის ელემენტებით, სადღესასწაულო და გლოვის
რიტუალებით. ამავე დროს, ყველა მათგანი ერთიანი ქართული კულტურის ნაწილია,
ერთი სახელმწიფო და სალიტერატურო ენით¹. განსხვავებულმა ლანდშაფტმა, კლიმატურმა
პირობებმა და ისტორიულმა რეალობამ განსაზღვრა ცხოვრების წესის მრავალფეროვნება
საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში.

საქართველოს ეთნოგრაფიული მრავალფეროვნება ქართული ენის დიალექტებშიც
ვლინდება. ისინი გავლენას ახდენენ ქართული სალიტერატურო ენის ჩამოყალიბებაზე.
ქართული კლასიკური ნაწარმოებები გაჯერებულია ამა თუ იმ კუთხისთვის დამახასიათებელი
დიალექტებით, რაც განსაკუთრებულ ხიბლს სძენს მათ.

¹ საქართველოს კონსტიტუციით, აფხაზეთის ტერიტორიაზე სახელმწიფო ენად აღიარებულია აგრეთვე აფხაზური ენა.

მოხევეების მეტყველების თავისებურებები ილია ჭავჭავაძის „მგზავრის წერილებიდან“:

- რა გქვიან, ძმობილო? – ვკითხე მე.
- ...ლელთ ღუნიას მიხმობენ, – მომიგო მან.
- სადაური ხარ?
- სადაველ? გაიბოტნიდამ, აქაივ მთაჩია, თერგ-კიდურზედ...
- კაი ადგილია ეს თქვენი ადგილი.
- არაა გონჯაი: ჩვენს ბეჩაობას შეჰქონიერობს.
- ამისთანა წყალი, ამისთანა ჰაერი სწორედ ბედნიერებაა.
- ჰმ! – ჩაიცინა მოხევემ.
- რას იცინი?
- საცინალს ვიცინი. ცარიალ სტვამაქი მაგნით ვერ გაძლების.
- აქ ძალიან მოსავალი უნდა იცოდეს?!
- რაიდ არ ეცოდინების? ადგილ არაა გონჯაი, პატარ გვაქვნ: თვითვაულს კაცს ორ-ორ შაბადის ყანა არ ექმნების. ვიწროდ ვარნ.
- ეს დიდი გზა დიდ ხელს მოგცემთ.
- რაი ბედანაა გზაი? იგ მისთვის ვარგობს, ვისეც თვის ნაშვრელ-ნამუშევერ გასატან-გასასყიდ აქვნ.

გურული დიალექტის მაგალითი ეგნატე ნინოშვილის მოთხოვნიდან:

„პალიასტომის ტბა“

- ნეტა, რა ქნეს, ბეჟუკაი და დათიკელაი რომ მოგვყობოდენ უკან ტივით? – იკითხა ნიკომ.
- სიცივე შეაშინებდა და ზეით კარავში მეიცთიდენ. სხვებიც იყვენ, არც იგინი ჩანს. სიბრიყვე მათი! ამ ქარიზა გეესწრენ, თვარა ახლა რომ ქარი ამეიჭრება, თუთხმეტ დღეს არ ჩავარდება. მერე უფრო არ დეიხოცებიან ამ ბოლაზში ყურყუტით! – თქვა ივანემ, რომელიც მძლავრად მიაქანებდა ტივს და ხანდახანს უმზერდა ცას.

თუშური დიალექტი ეთერ თათარაიძის ლექსის მიხედვით:

ყველა დილიზდ ვემზადებ,
ავფრინდებიდ, ფრიი,
მუხლთ მძიმე კუპრ ჩანასხამ,
თენ-ბინდს ფარ-ხმალს ვხყრიი.
ხვალიზდ გარევ ვემზადებ
ცისკ წავალივ, ფრიი,

ფეხთ დოლაბებ შენაბამ,
ნაოცნებარს ვშლიი.
არავ, არავ თავს ვეძალვ,
ავფრინდებივ, ფრიი,
მყარად მიწას მინაჯაჭვ,
თვალითა ცრემლს ვსცრიი.

ფაცხა

იმერული ოდა

საქართველოს ეთნოგრაფიული მრავალფეროვნება საინტერესოდ აისახება საცხოვრისის ტიპებში. ტრადიციულად, აღმოსავლეთ საქართველოს ბარში საცხოვრებელი სახლი ქვითკირისა იყო, უმეტესად კრამიტით გადახურული, წინ ლია აივანი ჰქონდა. დასავლეთ საქართველოს ბარში გავრცელებული იყო ოდა სახლები, რომლებსაც გარს დიდი ეზო ეკრა. ეზოში იდგა დამხმარე ნაგებობები – სამზადი (სამზარეულო), ნალია, საქონლის სადგომი და სხვა. გურულ და მეგრულ ოდა სახლს, ნესტიანი ჰავის გამო, ხის ან ქვის ბოძებზე დგამდნენ. სამეგრელოში, ოდა სახლთან ერთად, გავრცელებული იყო ჯარგვალიც – ხის გაუთლელი მორებისგან ულურსმნოდ ნაგები შენობა. აფხაზეთში, ისევე როგორც დასავლეთ საქართველოს ზოგიერთ სხვა რეგიონში, აგებდნენ ფაცხას; ეს იყო წნულებდლიანი, თიხით შელესილი, მიწის იატაკიანი, წრიული ან ოთხკუთხა მოყვანილობის საცხოვრისი, რომელსაც ისლით ან ჩალით ხურავდნენ.

სვანეთში ყოველ გვარს საკუთარი კოშკი ჰქონდა, რომელსაც თავდაცვითი ფუნქცია ეკისრებოდა. აღმოსავლეთ საქართველოს მთიელები სიპი ქვებით აგებულ სახლებში ცხოვრობდნენ. ასეთი საცხოვრებლები შემორჩენილია, მაგალითად, შატილში, მუცოში, ომალოში. მთის ბევრი სოფელი მტრისგან კარგად დაცული ერთგვარი ციხესიმაგრე იყო.

სამცხე-ჯავახეთში, ძირითადად, ერდოიან-გვირგვინიან დარბაზულ სახლებს აგებდნენ. მისი მთავარი თავისებურება საფეხურებიანი გუმბათია, რომელიც საკვამურით – ერდოთი მთავრდება. ცენტრში ცეცხლის დასანთები ადგილი, კერა იყო. გარდა ამისა, ჰქონდათ მიწისქვეშა სამალავები – დარანები.

სვანური კოშკები

შატილი

ჯარგვალი

მესხური დარბაზული სახლის გვირგვინი

საქართველოს კუთხეები მეურნეობის ტრადიციული დარგებითაც განსხვავდება. მაგალითად, ჩვენი სამშობლო მევენახეობა-მეღვინეობის ქვეყნად ითვლება, მაღალმთიანი რეგიონების გარდა, მას ყველგან მისდევენ, თუმცა სხვადასხვა კუთხეში ყურძნის მოყვანისა და ღვინის დაყენების განსხვავებული წესი არსებობს, რაც განპირობებულია ყურძნის ჯიშების მრავალფეროვნებით. კახეთი ამ მხრივ გამორჩეული კუთხეა. გურიაში გავრცელებულია „მაღლარი“ ვენახი, სადაც ვაზი ხეებს აუყვება; მის დასაკრეფად საგანგებო კალათს - გიდელს იყენებენ. რაჭა-ლეჩხუმი ცნობილია უნიკალური ღვინოებით, რომელთაგან განსაკუთრებით აღსანიშნავია „ხვანჭყარა“ (რაჭაში) და „უსახელაური“ (ლეჩხუმში).

საქართველოს სხვადასხვა კუთხის წარმომადგენლები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან არა მხოლოდ ყოფით, არამედ ქცევით, მეტყველების მანერით, თავაზიანობისა და მასპინძლობის ფორმით და სხვა მახასიათებლებით. ეს განსხვავებები თვალშისაცემი ხდება, როდესაც ერთი რომელიმე კუთხის წარმომადგენელი მეორეში აღმოჩნდება და მისთვის უჩვეულო გარემოში ამოყოფს თავს. ეთნო-გრაფიული თავისებურებები არაერთი სტერეოტიპული შეხედულების საფუძველი გახდა, მაგალითად, მიჩნეულია, რომ რაჭველი ნელია, გურული – ფიცხი, მეგრელი – მოხერხებული, იმერელი – მკვირცხლი, კახელი – დინჯი და ა. შ. სტერეოტიპები ყველაზე ცხადად სახალისო ისტორიებსა და ანეგდოტებში გამოვლინდა.

გიდელი

დაესკოვეთ

1. ყურძნის რა ჯიშებია გავრცელებული შენს რეგიონში? გამოიკვლიე, გვხვდება თუ არა ისინი საქართველოს სხვა რეგიონებში.
2. ქართულ ლიტერატურაში მოიძიე საქართველოს ეთნოგრაფიული მრავალფეროვნების ამსახველი მაგალითები – ამა თუ იმ კუთხის წარმომადგენელთათვის დამახასიათებელი მეტყველება, ჩაცმულობა, კერძები, ყოველდღიური ყოფის თავისებურებები და ა.შ. იმსჯელე მათ შორის მსგავსებებსა და განსხვავებებზე.
3. ნახე ქართული მხატვრული ფილმები – „იმერული ესკიზები“ (რეჟისორი ნანა მჭედლიძე), „სიყვარული ყველას უნდა“ (რეჟისორი გიორგი შენგელაია) და „მემკვიდრეობა“ (რეჟისორი გელა ბაბლუანი). იმსჯელე ფილმებში ასახულ კუთხურ თავისებურებებზე.

სახალისო თამაში სოციალურ ქსელზე: http://apps.facebook.com/chemi_sakhli/

ქალაქური ეზო

„საღამოს მთელი სოხუმი პორტში იყო გამოსული. იყო ბევრი ყვავილები, ორკესტრიც, ტაშ-ფანდურიც, ცხვირსახოცების ფრიალიც, მადლობა, ნახვამდის, მშვიდობით, მაგრამ ყველაფერზე მეტი მაინც ცრემლი იყო. სოხუმის მოქალაქენი თავისი სხეულის ნაწილს, თავის სისხლს და ხორცს – ბერძნებს აცილებდნენ. ბერძნები უკვე ასულიყვნენ გემზე, ღრუბელივით თეთრ და ქათქათა „პოსეიდონზე“ და იქიდან გვიყვიროდნენ ხელების ქნევით რაღაცას, ზოგს ბერძნულად, ზოგს რუსულად, ზოგს აფხაზურად, ზოგს სომხურად, ზოგს ქართულად...“

ნოდარ დუმბაძე, „Hellados“

ეს ციტატა ნოდარ დუმბაძის ცნობილი მოთხრობიდან კარგად ასახავს საქართველოს ქალაქების მრავალკულტურულ გარემოს, რომელიც საუკუნეების მანძილზე ყალიბდებოდა. ალბათ, გსმენია ქალაქური ეზოს შესახებ. ქალაქის ცენტრში, ქუჩიდან ალაყაფით გამოყოფილ ეზოში, ორ ან სამსართულიან სახლში ერთად ცხოვრობდნენ ქართველები, აზერბაიჯანელები, სომხები, ებრაელები, ქურთები, რუსები, უკრაინელები... მათი ბინის კარი არასდროს იკეტებოდა; მეზობლებს ყოველდღიური ყოფა აერთიანებდა: ეზოს ცენტრში, ონკანთან, დღისით დიასახლისები საქმიანობდნენ - რეცხავდნენ სარეცხს, ხარშავდნენ მურაბებს, საღამოს მამაკაცები იყრიბებოდნენ, თამაშობდნენ ნარდს და დომინოს, არჩევდნენ პოლიტიკის ამბებს, იშლებოდა სახელდახელო სუფრა. ბავშვები ერთად იზრდებოდნენ და რამდენიმე ენაზე საუბრობდნენ, ერთი სიტყვით, ერთ დიდ ოჯახად ცხოვრობდნენ, კარგად იცოდნენ ერთმანეთის წეს-ჩვეულებები და ტრადიციები, იცნობდნენ მეზობლების ნათესავებსა და მეგობრებს.

სომეხი მემუსიკენი ტფილისში. დ. ერმაკოვის ფოტო

„შვილი მეზრდება პირდაპირ საგარეო საქმეთა მინისტრი. სომხური იცის? – იცის, ქართულად ლაპარაკობს? – თავისთავად, ინგლისურზე დადის? – დადის, ჩვენი მექზოვის, ფიზულის გოგო ცოტა ქურთულს ასწავლის? – ასწავლის...“

ნოდარ დუმბაძე, „მარადისობის კანონი“

ებრაული ქალები.
ა. როინიშვილის ფოტო

ქალაქის ცალკეული უბნები განსაკუთრებული სიჭრელით გამოირჩეოდა, მაგალითად, თბილისში – ავლაბარი, ორთაჭალა, სოლოლაკი, ქუთაისში – ყოფილი შაუმიანის ქუჩა. სწორედ ამიტომ შენდებოდა ასეთ უბნებში, ერთმანეთის სიახლოეს, სხვადასხვა სარწმუნოების აღმსარებელთა სალოცავები.

მრავალკულტურულობა, როგორც წესი, ქალაქებისთვის არის დამახასიათებელი, თუმცა საქართველოში ბევრია ისეთი დაბა თუ სოფელიც, სადაც განსხვავებული ეროვნებისა და რელიგიის ადამიანები ცხოვრობენ.

ხანგრძლივმა თანაცხოვრებამ გავლენა იქონია სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფის ცხოვრების წესზე, სამეურნეო ყოფაზე. მათ გაითავისეს ქართული კულტურის რიგი ელემენტებიდა, თავის მხრივ, გავლენა მოახდინეს მასზე. ეს ნათლად ჩანს საცხოვრებელი თუ სამეურნეო ნაგებობების, ქორწინების, გლოვის, დაკრძალვის რიტუალების მაგალითზე. ეთნიკური ჯგუფების წარმომადგენლები მონაწილეობენ ერთმანეთის ტრადიციულ დღესასწაულებში. ურთიერთგავლენის მიუხედავად, საქართველოში მაცხოვრებელმა თითოეულმა ეთნიკურმა ჯგუფმა შეინარჩუნა თვითმყოფადობა.

მრავალკულტურულ საზოგადოებაში ცხოვრება არ არის დაზღვეული სირთულეებისა და პრობლემებისაგან, რაც შეიძლება გამოიწვიოს არა იმდენად კულტურათაშორისმა განსხვავებებმა, რამდენადაც მათმა არასწორმა აღქმამ და გაგებამ. ქვეყნის მშვიდობიანი არსებობა მნიშვნელოვანწილად არის დამოკიდებული სხვადასხვა ეთნიკური, რელიგიური და კულტურული ჯგუფების ჰარმონიულ ურთიერთობაზე.

აზერბაიჯანელი მოსწავლეები ქართულ და აზერბაიჯანულ სამოსში

ქიოხვა

- შენი აზრით, რატომ არის დამახასიათებელი მრავალკულტურულობა უფრო მეტად ქალაქებისათვის, ვიდრე სოფლებისთვის?

დავალება

1. აირჩიე საქართველოში მცხოვრები რომელიმე ეთნიკური უმცირესობა (სომხები, აზერბაიჯანელები, რუსები, ებრაელები, ბერძნები, ოსები, ქურთები, ასირიელები...) და ჩამოთვალე მისთვის დამახასიათებელი ტრადიციები, დღესასწაულები, საჭმელი, სამოსი და სხვა ნიშნები. შენი აზრით, რა ელემენტები აერთიანებს დღეს საქართველოში მცხოვრებ სხვადასხვა ეთნიკურ ჯგუფებს?
2. იმსჯელე, რა სირთულეები შეიძლება გამოიწვიოს კულტურული განსხვავებების არასწორმა აღქმამ და გაგებამ?

ტერმინი კულტურული შოკი მე-20
 საუკუნის 60-იანი წლებიდან
 დამკვიდრდა. ასე უწოდებენ
 ძლიერ, ძირითადად, დამთრგუნველ
 გრძნობებს, რომელსაც აღძრავს სხვა
 კულტურის უჩვეულო შემადგენელ
 ნაწილებთან შეხება. ეს შეიძლება
 იყოს გაოცება, გაღიზიანება, შური და
 აგრესიაც კი.

გასული საუკუნის 50-იან წლებში
 საპარის უდაბნოში დაკარგულ პატარა
 ოაზისში კინოდანადგარი ჩაიტანეს და
 ადგილობრივ მცხოვრებლებს ფილმი
 აჩვენეს. „მოძრავმა სურათებმა“, ცხადია,
 გაკვირვება და აღფრთოვანება გამოიწვია,
 მაგრამ კიდევ უფრო დიდი შთაბეჭდილება
 უდაბნოს ბინადრებზე ფილმის შინაარსმა
 მოახდინა – მოქმედება დიდი მდინარის
 მახლობლად მიმდინარეობდა. მაყურებლებმა

ვერ დაიჯერეს, რომ ამ რაოდენობით წყალი სადმე შეიძლება არსებობდეს. ჯერ გაოცდნენ,
 შემდეგ კი ღიმილით გადახედეს ერთმანეთს – ვერ მოგვატყუებთ, რაღაც ფანდია, ამდენი
 წყალი მთელს დედამიწაზე არ არისო... ოაზისის მკვიდრებმა კულტურული შოკი განიცადეს.

შეიძლება ვინმეს კითხვა გაუჩნდეს: მდინარე ხომ ბუნების ნაწილია და არა კულტურის?
 მართალია, მაგრამ მხოლოდ ნაწილობრივ: უდაბნოს მცხოვრებთა მიერ განცდილი შოკი
 მაინც კულტურული ხასიათისაა, ვინაიდან მათი ცხოვრების წესის თავისებურებებს,
 მნიშვნელოვანილად, წყლის ნაკლებობა განსაზღვრავს; მდინარე კი არა მარტო ბუნების,
 არამედ კულტურის ნაწილიცაა – იგი ათვისებულია, მასზე გემები მოძრაობენ, მდინარეზე
 თხზავენ ლექსებს და იღებენ ფილმებს.

კულტურულ შოკს, როგორც წესი,
 განიცდის ემიგრანტი, სასწავლებლად ნასული
 ახალგაზრდა, უცხო ქვეყანაში სამუშაოს
 მაძიებელი, მოგზაური; ზოგი ითრგუნება
 და დიდი ხნით კარგავს სიცოცხლის ხალისს
 (როგორც მეცნიერები ამბობენ, დეპრესია
 ეუფლება); ზოგი ქედმაღლობით „იარაღდება“
 – „ეს რაა, სამაგიეროდ ჩვენ ისეთი მთები
 გვაქვს, ამათ რომ არც დაესიზმრებათ“;

კულტურული შოკი

ზოგსაც უჩნდება სურვილი გაიგოს, შეიმეცნოს,
 შეისისხლხორცოს სხვა კულტურის მიღწევები.
 ერთი სიტყვით, კულტურული შოკი ადამიანზე
 სხვადასხვაგვარ გავლენას ახდენს.

გამოყოფენ კულტურული შოკის 5 საფეხურს:

1. „თაფლობის თვე“ – გარშემო ყველაფერი ახალი, განსხვავებული და დადებითია. ხალხი სასიამოვნო შთაბეჭდილებას ტოვებს, ადამიანი ენთუზიაზმითაა განწყობილი სიახლეებისადმი.
 2. დეზორიენტაცია/დაპნეულობა – ნაცნობი და ჩვეული არაფერია, ახალ კულტურასთან შეგუება მეტისმეტად დიდ ძალისხმევას მოითხოვს. სიახლის შეგრძნება თანდათან ქრება და ყოველდღიური ცხოვრების სიძნელეები იჩენს თავს. ადამიანი დაპნეულია, მას ნოსტალგია ეუფლება; შესაძლებელია, ჯანმრთელობის პრობლემებიც შეექმნას – უძილობა, უცხო საკვებთან დაკავშირებული სირთულეები. ეს რეაქციები დროთა განმავლობაში ქრება.
 3. იმედგაცრუება და მტრული განწყობა – ადამიანი თავს ჯერ კიდევ დაუცველად და დათრგუნულად გრძნობს, რაშიც სხვებს ადანაშაულებს; უარყოფს ახალ კულტურას. შესაძლოა, იმაზე ფიქრიც დაიწყოს, რომ სამშობლოში ყველაფერი ბევრად უკეთესად იყო, ვიდრე იქ, სადაც ახლა იმყოფება.
 4. ავტონომიის დონე/შეგუების დასაწყისი – ადამიანი უფრო იმედიანადაა განწყობილი, რწმუნდება, რომ შეუძლია ახალ სიტუაციასთან შეგუება.
 5. დამოუკიდებლობის დონე – ახალ კულტურასთან ადაპტაციის საფეხური გადალახულია. ადამიანი თავს კომფორტულად გრძნობს.
- კულტურული შოკის ეს საფეხურები პირობითია და ყველა კონკრეტულ შემთხვევაში ზუსტად ასეთი სახით არ გვხვდება.

შეიძლება თუ არა გავუმკლავდეთ კულტურული შოკს?

დიახ, შეიძლება, და აი, რამდენიმე რჩევა:

უცხო ქვეყანაში გამგზავრების წინ გაეცანი მის ტრადიციებს, ნორმებს, ნახე ფოტოები, ფილმები, დაისწავლე რამდენიმე სიტყვა და წინადადება;

თუ შოკი მაინც განიცადე, იცოდე – ეს კულტურული შოკია, რომელიც დროთა განმავლობაში გაივლის;

შეეცადე მოთოკო შიში და „ჩართო“ ცნობისმოყვარეობა;

დაამყარე კონტაქტი ადგილობრივ მცხოვრებლებთან.

კულტურული შოკი საკუთარ კულტურულ გარემოცვაშიც შეიძლება განიცადო, მაგალითად, სხვა სკოლაში, ქალაქში, სოფლიდან ქალაქში, ოჯახში, ორგანიზაციაში მოხვედრის დროს, ასევე მაშინ, როდესაც საზოგადოებაში ხდება სწრაფი ცვლილებები – შემოდის ახალი ტექნოლოგიები (მაგალითად, კომპიუტერი), იცვლება პოლიტიკური რეჟიმი (მაგალითად, საბჭოთა კავშირის დანგრევის შემდეგ), ან, სულაც, ჩნდება ახალი მოდა. ზოგიერთ ადამიანში ეს იწვევს დაპნეულობას, მიუღებლობას, გაღიზიანებას, უნდობლობას... რას იზამ, ბევრ ადამიანს უჭირს ძველთან, ჩვეულთან განშორება და ახალ გარემოსთან შეგუება. სწორედ ისინი განიცდიან კულტურულ შოკს, შინ თუ უცხოეთში.

ქართველი სტუდენტის მონათხობი

მახსოვს ჩემი აღფრთოვანება, როცა თვითმფრინავში ჩავჯექი ახალ უნივერსიტეტში გასამგზავრებლად. ჩრდილოეთ ევროპის ერთ-ერთ ქვეყანაში მივდიოდი, სწავლა იმ უნივერსიტეტში უნდა გამეგრძელებინა, რომელზეც ვოცნებობდი. ახალი ნაცნობობა, ახალი მეგობრების შეძენა მელოდა.

პირველი კვირა პრაქტიკული პრობლემებით იყო აღსავსე: უნდა მომექებნა ბინა, ამერჩია საგნები, შემეძინა წიგნები. მეტ დახმარებას ველოდი, მაგრამ ჩემი ხელმძღვანელი სულ დაკავებული იყო: ხან სადმე მიემგზავრებოდა, ხან შეხვედრაზე ეჩქარებოდა, ხან – ლექციაზე. მომდევნო რამდენიმე კვირის მანძილზე ვფიქრობდი, რომ აյ ძალიან ცივი ხალხი ცხოვრობდა. დღის განმავლობაში მათ არაფრისთვის ეცალათ, სამუშაოს გარდა. მეზობლებთან ოფიციალური და ზედაპირული ურთიერთობა მქონდა. სულ ვფიქრობდი, როგორც შეიძლებოდა ყოველივე ამის შეცვლა. კვირის საუკეთესო დღე შაბათი იყო, როცა საღამობით სახლში ვრეკავდი და ჩემიანებს ვესაუბრებოდი.

შემდეგ ერთ-ერთი სტუდენტი დაქორწინდა და წვეულებაზე დამპატიუა. ეს არაჩვეულებრივი იყო! გავიცანი ახალი ადამიანები, ბევრი ვიმზიარულეთ, ისინი თავიანთ ცეკვებს მასწავლიდნენ, მე – ჩემსას. შინისკენ მიმავალი, ვფიქრობდი: „ახლა უკვე ვიცი, როგორ შევიძინო მეგობრები ამ ქვეყანაში“.

მაგრამ ორშაბათს ყველაფერი ისე გაგრძელდა, თითქოს არაფერი მომხდარიყოს. ისინი, ვისთანაც ასე კარგად ვგრძნობდი თავს წინა საღამოს, დერეფანში მოკლე გამარჯობით ან ხელის აწევით იფარგლებოდნენ და თავიანთ საქმეებზე მიიჩქაროდნენ. ისევ მარტო დავრჩი. რა არ გავაკეთე სწორად? როგორც ჩანს, ეს ყველაფერი მხოლოდ იმას ნიშნავს, რომ მე უცხოელი და, მაშასადამე, გარეშე პირი ვარ?

ჩემი განცდები, ალბათ, სახეზე მეწერა, იმიტომ რომ რამდენიმე დღის შემდეგ ერთ-ერთი სტუდენტი, რომელთან ერთად იმ საღამოს ვცეავავდი, ჩემთან მოვიდა და მკითხა, რა ხდებოდა. ჩვენ ვისაუბრეთ; მან ამიხსნა, რომ ყველაფერი ჩვეულებრივად იყო, და რომ ადამიანები აქ მკაფიოდ განასხვავებდნენ ერთმანეთისაგან სამუშაო და თავისუფალ დროს. თავი უკეთ ვიგრძენი. ამის შემდეგ ჩვენ ვსაუბრობდით ხოლმე, ეს გოგონა და კიდევ რამდენიმე ადამიანი ჩემი მეგობრები გახდნენ. ახლა კარგად ვარ. მუშაობის ორგანიზაცია აქ არაჩვეულებრივია, ამიტომ მე აშკარად ვგრძნობ წინსვლას ჩემ საქმეში. ადამიანები პოულობენ დროს ჩემი სამუშაოს შესახებ სასაუბროდ, თუ მათ ამას ვთხოვ. მიუხედავად ამისა, ძალიან მაკლია ჩემი ქვეყნის ჩვეული სითბო.

დავალება

1. სტუდენტის მონათხობში გამოყავი კულტურული შოკის საფეხურები (1-4), რომელიც ახალგაზრდამ გაიარა.
2. როგორ ფიქრობ, შეიძლება კულტურული შოკი იქცეს მარგინალობის (იხ. გაკვეთილი 15) საფუძვლად?
3. მოიძიე ინფორმაცია „სტენდალის სინდრომის“, „პარიზის სინდრომის“ და „იერუსალიმის სინდრომის“ შესახებ. იმსჯელე, რამდენად შესაძლებელია მათი დაკავშირება კულტურულ შოკთან.

კულტურათა შორის ურთიერთობის
დამაბრკოლებულ ფაქტორთაგან ერთ-
ერთი ყველაზე მთავარი სტერეოტიპებია.
ხშირად ჩვენი წარმოდგენა ადამიანებზე
განპირობებულია ზოგადი ცოდნითა და

დამკვიდრებული შეხედულებებით იმ ჯგუფების შესახებ, რომელსაც ისინი მიეკუთვნებიან. მაგალითად, ვთვლით, რომ ყველა გერმანელი პუნქტუალურია, წარმატებული მძლეოსნები შავკანიანები არიან, ისევე როგორც ჯაზის შემსრულებლები. ამ წინასწარი წარმოდგენებიდან გამომდინარე, ხშირად ვხედავთ იმას, რაც გვინდა რომ დავინახოთ, ან რის დანახვის მოლოდინიც გვაქვს და უარყოფთ ყველა სხვა შესაძლო ინფორმაციას, რომელიც ეწინააღმდეგება ამ მოლოდინს. ჩვენ გვჯერა არა იმის, რასაც ვხედავთ, არამედ ვხედავთ იმას, რისაც გვჯერა. თუ ველით, რომ რომელიმე ქვეყნის წარმომადგენელი არაკეთილგანწყობილია უცხოელების მიმართ, მათი მოქმედებაც, სავარაუდოდ, წინასწარი მოლოდინის შესაბამისად იქნება აღქმული.

სტერეოტიპი არის ფართოდ გაზიარებული, სტანდარტიზებული, გამარტივებული და წინასწარ არსებული წარმოდგენა ამა თუ იმ ჯგუფის თვისებებისა და მახასიათებლების შესახებ.

სტერეოტიპული დამოკიდებულება გულისხმობს ინდივიდის შეფასებას ეთნიკური, რასობრივი, სოციალური, ასაკობრივი, რელიგიური, გენდერულიდასხვანების მიერიჯგუფისადმი კუთვნილების ნიშნით. ამა თუ იმ ჯგუფისათვის მიწერილი მყარი მახასიათებლები ჯგუფის ყველა წევრზე ვრცელდება. ეს ნიშნები მოიცავს როგორც ფიზიკურ, ისე ინტელექტუალურ და ზნეობრივ მხარეს. სტერეოტიპი შეიძლება იყოს როგორც პოზიტიური, ასევე ნეგატიური („ყველა ამერიკელი მდიდარია“, „ყველა ფრანგი ძუნწია“).

სტერეოტიპებს ორ ჯგუფად ყოფენ: ავტოსტერეოტიპებად და ჰეტეროსტერეოტიპებად. ავტოსტერეოტიპი გულისხმობს ადამიანთა ჯგუფის წარმოდგენას საკუთარ თავზე, ხოლო ჰეტეროსტერეოტიპი აღნიშნავს ერთი ჯგუფის წარმომადგელების შეხედულებას სხვა ჯგუფებზე.

CONTRASTED FACES.

"Look on this picture, and then on that."—SHAKESPEARE.

Fig. 747.—FLORENCE NIGHTINGALE.

Fig. 748.—BRIDGET MCBRUISE.

ირლანდიელები ხშირად მიიჩნეოდნენ ფიცხ ჩხუბისთავებად და ლოთებად. მე-19 საუკუნის ერთ-ერთ ბრიტანულ კარიკატურაზე ირლანდიელი იმიგრანტი გამოსახულია როგორც მამუნის მსგავსი არსება, რასობრივად განსხვავებული ანგლოსაქსური ტიპისაგან.

ამერიკულ ჟურნალში *Harper's Weekly* დაბეჭდილ ილუსტრაციაზე ირლანდიელი ნეგროდული რასის წარმომადგენლის მსგავსად არის გამოსახული და ორივე მათგანი მაიმუნს არის მიმსგავსებული.

მეორე ილუსტრაცია ასევე უპირისპირებს ერთმანეთს ანგლოსაქსური წარმოშობის ქალს და ირლანდიელი ქალის სტერეოტიპულ სახეს (*New Physiognomy, New York, 1866*).

ებრაელი წარმოდგენილი იყო როგორც მდიდარი, ხარბი, ძუნნი ადამიანი. ის ხშირად გამოისახებოდა როგორც ვაჭარი, რომელიც ფულს ითვლის და ძვირფას ქვებს აგროვებს. კარიკატურებზე სტერეოტიპიზებული იყო მათი გარეგნობაც: მუქი კანის ფერი, ხვეული თმა, გრძელი კეხიანი ცხვირი, თხელი ტუჩები და დიდი მუქი თვალები.

ებრაელების სტერეოტიპიზაცია ევროპაში საუკუნეების მანძილზე მიმდინარეობდა. სოციალური პრობლემების წამოჭრის შემთხვევაში ისინი ხშირად „განტევების ვაცის“ როლს თამაშობდნენ. ნაცისტურ გერმანიაში (მე-20 საუკუნის 30-40-იან წლები) პერიოდში ანგლისების გველაზე მძაფრი ფორმა მიიღო.

ნაცისტური
პროპაგანდა მიზნად
ისახავდა ებრაელი ხალხის
ნეგატიური სტერეოტიპის
გამყარებას. სურათზე
დაპირისპირებულია
მდიდრულად ჩაცმული
ებრაელების წყვილი
(მარჯვნივ) და ღარიბი
ოჯახი (მარცხნივ).
ხაზგასმულია
ებრაელთა გარეგნობის
სტერეოტიპული ნიშნები.

როგორ გადავლახოთ სტერეოტიპები

- გავაცნობიეროთ ჩვენი საკუთარი წინასწარი წარმოდგენები და სტერეოტიპები სხვა კულტურასთან მიმართებაში;
- მეტი ვისწავლოთ და გავიგოთ სხვა კულტურის შესახებ.

დავალება

1. მოიყვანე ფიზიკური, ინტელექტუალური და ზნეობრივი სტერეოტიპების მაგალითები.
2. რომელი ავტოსტერეოტიპების დასახელება შეგიძლია? დააჯგუფე ისინი პოზიტიურ და ნეგატიურ სტერეოტიპებად.
3. დააკვირდი კარიკატურაზე წარმოდგენილ სახეებს და იმსჯელე, რა განწყობა შეიძლება შეიქმნას მათ საფუძველზე?
4. გაიხსენე შენთვის ცნობილი ლიტერატურული ნაწარმოებები (თომას მაინ რიდის, მარკ ტვენის, ჯეიმს ფენიმორ კუპერის, ჰარიეტ ბიჩერ სტოუს და სხვა) და მოიყვანე სტერეოტიპების მაგალითები.

დისკუსია

- იმსჯელე ჩვენს საზოგადოებაში არსებულ სტერეოტიპებზე. დაასახელე მაგალითები, ისაუბრე, რა საფრთხეებს შეიცავს სტერეოტიპები და რა შეიძლება გაკეთდეს მათი თავიდან ასაცილებლად.

**რასა – ბიოლოგიური/გენეტიკური
მახასიათებლებით განსაზღვრული
ადამიანთა დიფერენციაცია.**

ფერის და სხვა მახასიათებელთა გამო. ბევრ ენაში უცხოს, განსხვავებულის აღმნიშვნელი სიტყვები, ხშირად, დამაკნინებელ, უარყოფით განწყობას გამოხატავს, ხაზს უსვამს საკუთარ უპირატესობას სხვასთან შედარებით. ამის ყველაზე ცნობილი მაგალითია „პარპაროსი“, რომელსაც ძველი ბერძნები სხვა, მათვის გაუგებარ ენაზე მეტყველ ხალხს უწოდებდნენ, ამავე დროს, აღნიშნავდნენ მათ ”არაკულტურულობას“, ”არაცივილიზებულობას“ და ”ჩამორჩენილობას“.

**სეგრეგაცია – გამოყოფა, იზოლაცია,
განცალკევება.**

დისკრიმინაციისა და კონფლიქტის მიზეზს წარმოადგენს. განსხვავებულის მიმართ შეუწყისარებლობა უმთავრესი დაბრკოლებაა სხვადასხვა კულტურის ადამიანთა მშვიდობიანი თანაარსებობისათვის.

რასიზმი ემყარება შეხედულებას, რომლის თანახმად, გენეტიკური ფაქტორები ადამიანის გონიერობის და ფიზიკური შესაძლებლობების მთავარი განმსაზღვრელია. წარმოდგენა რასების უთანასწორობის შესახებ, ძირითადად, უფლებრივ განსხვავებებში ვლინდება. რასობრივი კუთვნილება ხშირად კულტურასთან, ეთნიკურობასა და სოციალურ-ეკონომიკურ სტატუსთან კავშირში განიხილება.

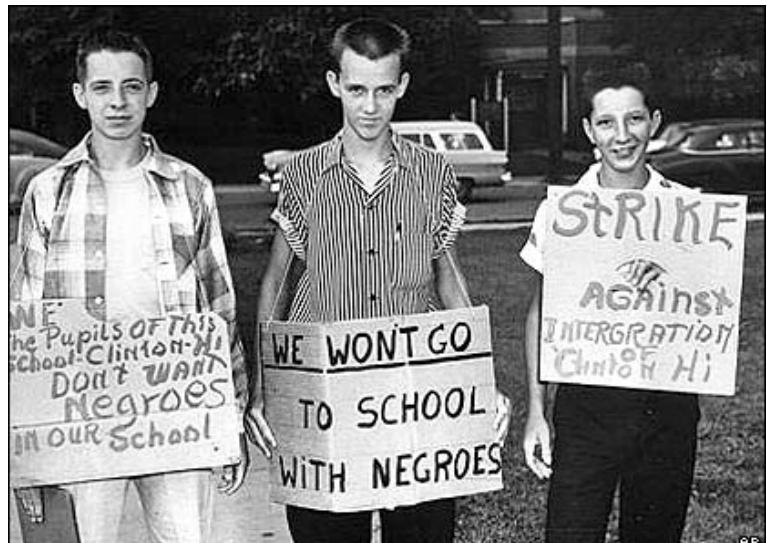
რასობრივ და ეთნიკურ საფუძველზე
ადამიანის უფლებების შეზღუდვას
რასობრივი დის კრიმინაცია წნოთება.

ମିଳ ସବ୍ରାଦାଶବ୍ରା ତୁମରମାସ ଶମରିଲ
ଏରତ-ଏରତି ରାଶମୂରିଗୁ ଶେଶରେଶାପୁରୀଆ,
ରାତ୍ର ଯନ୍ତ୍ରେଲାଲାହିର କ୍ଷେତ୍ରରେଶାଶି
ସବ୍ରାଦାଶବ୍ରା ରାଶମୂରିଗୁ ଝଗୁଟ୍ଟେବିଲେ
ଏରତମାନେତିଲାଗାନ ଗାମିଜ୍ଵନିତ ଗାମନ-
ିକାତିର୍ଥୀବା.

სხვადასხვა რასის ადამიანთა
ერთმანეთისაგან გამოყოფა ზოგიერთ
ქვეყანაში სახელმწიფოს მიერ იყო
დაკანონებული და გულისხმობდა
ერთი რასის უფლებრივ უპირატესობას
მეორესთან შედარებით.

მრავალი საუკუნის მანძილზე სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენლები ქედმაღლურად უყურებდნენ და არასრულფასოვნად მიიჩნევდნენ ერთმანეთს განსხვავებული ენის, რელიგიის, ტრადიციების, ჩაკმულობის, კანის

განსხვავებული კულტურის, ეთნოსის
ან რასისადმი მტრული დამოკიდებულება
რასიზმისა და ქსენოფობის საფუძველია,
რაც, თავის მხრივ, სხვადასხვა სახის

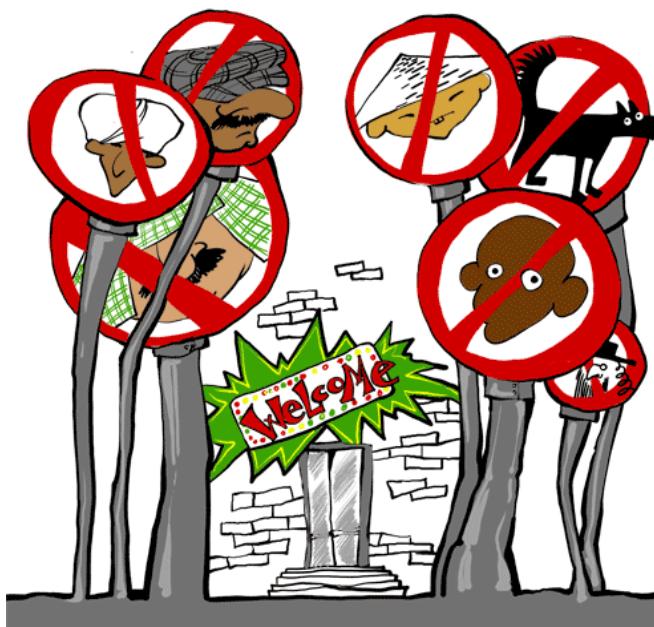
მოსნავლები პლაკატებით: „ჩვენ არ გვინდა ზანგები ჩვენს სკოლაში“, „ჩვენ არ ვივლით სკოლაში ზანგებთან ერთად“, „გაფიცვა ინტეგრაციის წინააღმდეგ“:

ტერმინი „რასობრივი დისკრიმინაცია“ ნიშნავს განსხვავებას, განდევნას, შეზღუდვას ან უპირატესობის მინიჭებას რასის, ფერის, წარმომავლობის, ნაციონალური კუთვნილების საფუძველზე, რომლის მიზანი ან შედეგია ... ადამიანის უფლებებისა და ფუნდამენტური თავისუფლებების შეზღუდვა პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ, კულტურულ და საზოგადოებრივი ცხოვრების სხვა ნებისმიერ სფეროში.

გაეროს საერთაშორისო კონვენცია ყველა სახის რასობრივი დისკრიმინაციის აღმოფხვრის შესახებ. ნიუ იორკი, 7 მარტი, 1966

ქსენოფობია უცხოელებისა და მათი კულტურის უსაფუძვლო და გაუაზრებელი შიში, უნდობლობა და სიძულვილია. ქსენოფობის შემთხვევები დღესაც ბევრია. თანამედროვე კონფლიქტებში ჩართული მხარეები ხშირად განიცდიან დაპირისპირებული ეთნიკური თუ რელიგიური ჯგუფის მიმართ სიძულვილს.

ქსენოფობია – ბერძნ. ქსენოს – უცხო, უცხოელი, ფობოს – შიში

უმეტესად, ნეგატიური დამოკიდებულება არ არის განპირობებული კონკრეტული მიზეზით, სხვა ეთნიკურ თუ რელიგიურ ჯგუფთან ურთიერთობის გამოცდილებით, არამედ გაუაზრებელ, სტერეოტიპულ წინასწარ განწყობას წარმოადგენს.

ნიშანზე აღნიშნულია, რომ საცურაო ადგილი განკუთვნილია მხოლოდ თეთრი რასის წარმომადგენლებისთვის

ყითევა

- რა სიტყვებით აღინიშნებ(ოდ)ა სხვა, უცხო ქართულ და სხვა ენებში? რა სახის განსხვავებებს უსვამს ხაზს ეს სიტყვები? გამოხატავს თუ არა ისინი საკუთარ უპირატესობას სხვებთან შედარებით?

წარწერა აბრაზე: „ვემსახურებით მხოლოდ თეთრებს, ესპანელები და მექსიკელები არ დაიშვებიან“.

თეატრის აბრა წარწერით: „ფერადკანიანთა თეატრი“.

1876-1965 წლებში ამერიკის შეერთებულ შტატებში მოქმედებდა ე. წ. ჯიმ ქროუს¹ კანონები, რომლებიც რასობრივი სეგრეგაციის იურიდული საფუძველი იყო. ეს კანონები შავკანიან ამერიკელებს სტატუსით თეთრკანიანების თანასწორ, მაგრამ განცალკევებულ ჯგუფად აღიარებდა. მიუხედავად ამისა, მათი სოციალური და ეკონომიკური უფლებები მნიშვნელოვნად იზღუდებოდა. კანონის თანახმად, რასობრივი ნიშნით გამიჯნული იყო საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფერო – სკოლები, ტრანსპორტი, საპირფარეშოები, რესტორნები, სასმელი შადრევნები და საზოგადოებრივი თავშეყრის ყველა სხვა ადგილი.

აშშ. 1950 წელი. განცალკევებული ონკანები თეთრ- და ფერადკანიანთათვის (ელიოტ ურვიტის ფოტო).

ალაბამას შტატის ქალაქ მონტგომერიში მოქმედი კანონის თანახმად, ავტობუსში გამოყოფილი იყო თეთრკანიანთა და შავკანიანთა სექციები, რომლებიც მოძრავი ნიშნით იმიჯნებოდა. მძღოლს შეეძლო გადაეადგილებინა „ფერადკანიანთა სექციის“ აღმნიშვნელი ნიშანი, ან საერთოდ აელო ის. თეთრკანიანები ავტობუსის წინა რიგებში სხდებოდნენ და თანდათან ავსებდნენ მას უკანა რიგებისაკენ, შავკანიანები პირიქით, უკანა ადგილებს იკავებდნენ და თანდათან ავსებდნენ წინა რიგებს. შავკანიანებს შეეძლოთ მსხდარიყვნენ შუა რიგებში, სანამ თეთრკანიანთა სექცია გაივსებოდა. თუ ორივე სექცია შევსებული იყო და ავტობუსში შავკანიანი მგზავრი ამოვიდოდა, ის ფეხზე უნდა მდგარიყო, ხოლო თუ თეთრკანიანი ამოვიდოდა, მაშინ თეთრკანიანთა სექციასთან მდებარე უახლოეს რიგში მსხდომი ყველა შავკანიანი მგზავრი ვალდებული იყო, გაეთავისუფლებინა ადგილი

¹ „ჯიმ ქროუ“ - აფრო-ამერიკელების დამამცირებელი სახელი, აშშ-ში დამკვიდრდა 1830-იანი წლებიდან.

ავტობუსი თეთრკანიანი და შავკანიანი
მგზავრებისთვის გამიჯნული სექციებით

თეთრკანიანთა ახალი რიგის შესაქმნელად.
თუ ადგილი აღარ რჩებოდა, მათ უნდა
დაეტოვებინათ ავტობუსი.

თუ წინა რიგები უკვე დაკავებული
იყო თეთრკანიანთა მიერ, შავკანიანები
ჯერ წინა კარიდან ადიოდნენ ავტობუსში
მგზავრობის საფასურის გადასახდელად,
შემდეგ ისევ ჩადიოდნენ და უკანა კარიდან
ხელახლა ადიოდნენ ავტობუსში. ხშირად
ხდებოდა ისე, რომ ავტობუსი იძვრებოდა
და საფასურის გადახდის შემდეგ
შავკანიანი მგზავრი ვეღარ ასწრებდა
შავკანიანთათვის განკუთვნილი კარიდან
ასვლას.

ჰოლოკოსტი. ნაცისტური იდეოლოგიის
თანახმად, ერთმანეთისაგან უფლებრივად
იმიჯნებოდნენ გერმანელები, როგორც
უმაღლესი, „არიულირასის“ წარმომადგენლები
და ებრაელები, რომლებიც არასრულფასოვან
რასად მიიჩნეოდნენ.

**ჰოლოკოსტი (ბერძნ. ჰოლოს – მთელი,
კოსტოს – დამწვარი) – ებრაელთა
გენოციდი მეორე მსოფლიო ომის დროს
გერმანიასა და მის მიერ ოკუპირებულ
ქვეყნებში.**

ეს ფოტოები 1940 წელს არის გადაღებული. პირველ მათგანზე მითითებულია, რომ ბავშვთა სათამაშო
მოედანზე ებრაელები არ დაიშვებიან, ხოლო მეორეზე იგივე აკრძალვაა კინოთეატრში შესვლასთან
დაკავშირებით. სურათები დაცულია პრაღის ებრაულ მუზეუმში.

1935 წელს ნაცისტურ გერმანიაში შემოიღეს ანტისემიტური (ებრაელთა წინააღმდეგ მიმართული) კანონები, რომლებიც **ნიურნბერგის კანონების** სახელითაა ცნობილი. ამ კანონებით დადგინდა სქემა, რომლის საფუძველზე უნდა გარკვეულიყო რასობრივი კუთვნილება, უახლოესი წინაპრების ეთნიკური წარმომავლობის მიხედვით. „ნმინდა“ ებრაელად ითვლებოდა ადამიანი, რომელსაც ორი თაობის წინაპრებიდან სამი ან ოთხი ებრაელი ჰყავდა. ნახევრად ებრაელად მიიჩნეოდა ის, ვინც იუდაიზმის მიმდევარი იყო და შერეულ ქორწინებაში იმყოფებოდა. მათ მიმართ კანონი განსაკუთრებით მკაცრი იყო. გერმანული სისხლის სიწმინდისა და პატივის დაცვისათვის, კანონი კრძალავდა შერეულ ქორწინებას გერმანელებსა და ებრაელებს შორის და ებრაელებს გერმანიის მოქალაქეობას ართმევდა.

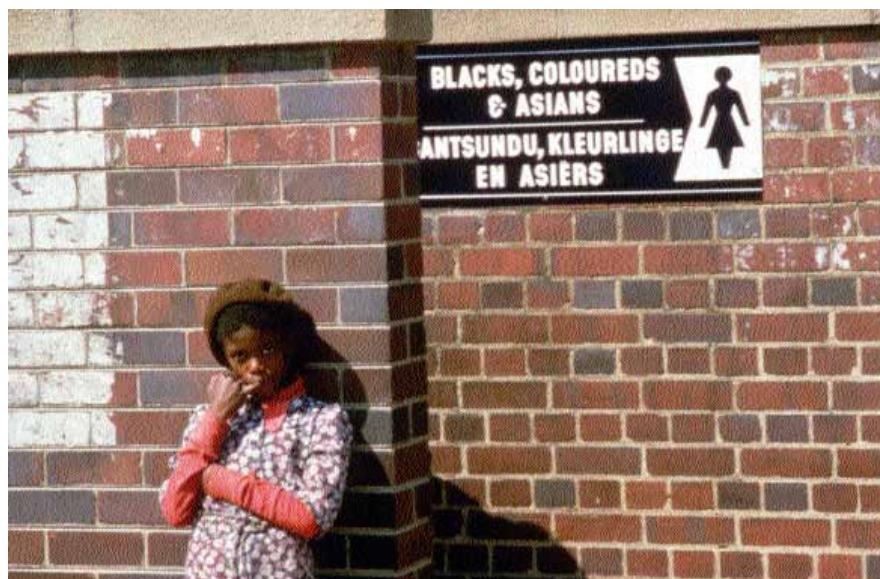
ებრაელთა უფლებების შეზღუდვა გავრცელდა ნაცისტური გერმანიის მიერ ოკუპირებულ ყველა ქვეყანაში. შეიქმნა საკონცენტრაციო პანაკები („სიკვდილის პანაკები“), სადაც „დაბალი რასის“ წარმომადგენლებს – ებრაელებსა და ბოშებს – ფიზიკურად ანადგურებდნენ. გარდა ამისა, მათზე სხვადასხვა სამედიცინო ექსპერიმენტს ატარებდნენ, იყენებდნენ იძულებითი სამუშაოებისათვის. ისტორიაში არნახული გეგმაზომიერი მასობრივი განადგურების შედეგად, დაახლოებით 6 მილიონი ებრაელი დაიღუპა.

აპარტეიდი (ჰოლანდ. *apartheid*) – გამოყოფა, განცალკევება.

ნიშანზე აღნიშნულია, რომ საცურაო ადგილი განკუთვნილია მხოლოდ თეთრი რასის ნარმომადგენლებისთვის

1948-1993 წლებში სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკაში გაბატონებული იყო რასობრივი სეგრეგაციის სამართლებრივი სისტემა – **აპარტეიდი**. აპარტეიდის პერიოდში სამხრეთ აფრიკის მოსახლეობის უმრავლესობის – ფერადკანიანების – უფლებები შეზღუდული იყო მმართველი თეთრკანიანების მიერ, რომლებიც თავად უმცირესობას წარმოადგენდნენ. რასობრივი სეგრეგაცია სამხრეთ აფრიკაში კოლონიური პერიოდიდან არსებობდა, მაგრამ ნაციონალური პარტიის მიერ მისი დაკანონება 1948 წელს მოხდა.

ნიშანზე აღნიშნულია, რომ საპირფარეშო განკუთვნილია მხოლოდ შავკანიანებისათვის, ფერადკანიანთა და აზიელებისთვის

სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკის კანონმდებლობა მოსახლეობას ოთხ რასობრივ ჯგუფად ყოფდა: შავკანიანები, თეთრკანიანები, ფერადკანიანები და აზიელები. 1950 წელს შემოიღეს პირადობის მოწმობები, სადაც მითითებული იყო რასა. შეიქმნა საგანგებო კომისიები იმ ადამიანთა მიკუთვნებულობის განსასაზღვრად, რომელთა რასა მკაფიო არ გახლდათ. განცალკევებული იყო სხვადასხვა რასის საცხოვრებელი ადგილები, რაც ხშირად ძალადობრივი გზით ხდებოდა. ეს განსაკუთრებით მტკიცნეული იყო მათვის, ვისი ოჯახის წევრები, შესაძლოა, სხვადასხვა რასისათვის მიეკუთვნებინათ და ერთმანეთისაგან დაეშორებინათ. კანონით იკრძალებოდა რასებს შორის შერეული ქორწინებები. მთავრობამ განაცალკევა საგანმანათლებლო, სამედიცინო და სამოქალაქო მომსახურების სფეროები. შავკანიანთათვის განკუთვნილი მომსახურება ხარისხით გაცილებით ჩამორჩებოდა თეთრკანიანებისას. განცალკევდა პლაჟები, ავტობუსები, თავშეყრის ნებისმიერი სხვა ადგილი. ნიშნები წარწერით „მხოლოდ თეთრებისათვის“ პარკებში სკამებთანაც კი იყო დადგმული. სეგრეგაცია განათლების სფეროში გამოიხატებოდა არა მხოლოდ განცალკევებულისკოლებისარსებობით, არამედ შავკანიანთათვისცალკესაგანმანათლებლო სისტემის შექმნით. განსაზღვრული იყო, რომ შავკანიან მოსწავლებს მუშათა რიგები უნდა შეევსოთ. რაც შეეხება უნივერსიტეტებს, უკვე არსებულ უმაღლეს სასწავლებლებში ფერადკანიანები არ დაიშვებოდნენ, მათვის შეიქმნა ახალი უნივერსიტეტები.

ყითელი

- ჩვენ მიჩვეულები ვართ ქართულ ტოლერანტობაზე საუბარს, ახლა „ახალი“ უცხოელები გვყავს (შავკანიანები, სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიელები, ჩინელები, თურქები...), როგორია საზოგადოების დამოკიდებულება მათ მიმართ?

დავალება

- რასიზმი და ქსენოფობია – არა მხოლოდ ისტორიული ფენომენები, არამედ ყოველდღიურობის ნაწილია. კლასში მოაწყეთ სიტუაციური თამაში: „მე არ ვარ რასისტი, მაგრამ...“ (ტრანსპორტით მგზავრობისას შენს გვერდით დაჯდა შავკანიანი, სხვა ეთნიკური ან რელიგიური ჯგუფის წარმომადგენელი დამახასიათებელი ჩაცმულობით და ა.შ.).

დამატებითი ინფორმაცია

ანა ფრანკი

ანა ფრანკი ებრაელი გოგონა იყო. იგი 1929 წელს დაიბადა გერმანიაში, მაინისფრანგურტში. 1933 წელს, ხელისუფლებაში ნაციონალ-სოციალისტები მოვიდნენ. მათი ანტისემიტური პოლიტიკის გამო, ფრანკების ოჯახი ჰოლანდიაში, ემიგრაციაში წავიდა. 1940 წელს, გერმანიის მიერ ჰოლანდიის ოკუპირების შემდეგ, ებრაელების დევნა ჰოლანდიაშიც დაიწყო, ამიტომ 1942 წელს ფრანკები იძულებული გახდნენ, საიდუმლო თავშესაფარში გადასულიყვნენ საცხოვრებლად და ასე აეცილებინათ თავიდან მოსალოდნელი საშიშროება. მაგრამ 1944 წელს ნაცისტებმა თავშესაფარი აღმოაჩინეს და მისი მცხოვრები სხვადასხვა საკონცენტრაციო ბანაკში გადაიყვანეს. 1945 წელს ანა ფრანკი ბერგენ-ბელსენის ბანაკში ტიფით გარდაიცვალა.

დღიური, რომელშიც გოგონა თავშესაფარში ცხოვრებას აღწერდა, მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ მალევე გამოიცა. მას შემდეგ ანა ფრანკის დღიური ყველა თაობის საკითხავი წიგნი გახდა.

ფრაგმენტი ანა ფრანკის დღიურიდან

„ჩვენ ებრაელები ვართ და ამიტომ 1933 წელს, როგორც ემიგრანტები, ჰოლანდიაში წამოვედით... სხვებივით ჩვენც არ გამოგველია სადარდებელი ცხოვრებაში. 1940 წლიდან ... ჯერ ომი დაგვატყდა თავს, მერე კაპიტულაცია, ... ახლა კი დაიწყო ჩვენი საცოდაობა. დიქტატორის² ბრძანებას ბრძანება მოსდევდა. განსაკუთრებით ებრაელთა მდგომარეობა გაუარესდა. ებრაელებს უნდა ეტარებინათ ყვითელი ვარსკვლავი, ჩაებარებინათ ველოსიპედები, ეკრძალებოდათ ტრამვაით მგზავრობა, ავტომობილზე ხომ ლაპარაკიც ზედმეტია. რაიმეს ყიდვა მხოლოდ სამიდან ხუთამდე შეეძლოთ – ისიც მხოლოდ ებრაელთა სავაჭროებში. სალამოს რვა საათის შემდეგ არა მარტო ქუჩაში გამოსვლის, არამედ ბაღში და აივანზე გაჩერების უფლებაც აღარ ჰქონდათ. ებრაელებს აუკრძალეს თეატრსა და კინოში სიარული, ვერც სხვა გასართობ ადგილებში შედგამდნენ ფეხს. მათ ეკრძალებოდათ ცურვა, ჩოგბურთისა და ჰოკეის თამაში, საერთოდ სპორტის ყველა სახეობა. ებრაელებს აღარ ჰქონდათ უფლება ქრისტიანებს სწვეოდნენ... ამიერიდან მთელი ჩვენი ცხოვრება ამგვარი ძალდატანების ქვეშ მოექცა.“

² იგულისხმება ადოლფ ჰიტლერი, გერმანიის კანცლერი 1933-45 წლებში

არსებობს ასეთი ძველი ხუმრობა: ერთი სამხედრო პირი ფილოსოფოსთა წრეში მოხვდა. უსმინა მათ კამათს უზოგადეს საკითხებზე და თქვა: „თუ ასეთი ჭკვიანები ხართ, მწყობრით რატომ არ დადიხართ?...“

ჩვენმა გმირმა, რომელიც, ცხადია, ჭკუით არ გამოირჩეოდა, ეგოცენტრიზმიგამოავლინა. ეს სიტყვა ლათინურიდან წარმოდგება: „ეგო“ ნიშნავს „მე“, ხოლო ცენტრი ყველამ იცით, რა არის. ეგოცენტრულს უნოდებენ ადამიანს, რომელიც საკუთარ ფასეულობებს, მიღრეცილებებს, წარმოდგენებს თუ რწმენას მიიჩნევს ერთადერთ სწორად და ყველასათვის აუცილებლად. ჩვენი ანეკდოტის პერსონაჟი დარწმუნებული იყო, რომ ის, რასაც თვითონ თვლიდა საშურ და, ალბათ, ძნელ საქმედ, სხვებისთვისაც ასეთი უნდა ყოფილიყო. ანეკდოტი ანეკდოტად, მაგრამ ეგოცენტრულ გამონათქვამებს ხშირად გაიგონებთ ყოველდღიურ ცხოვრებაში: „ვერ გავიგე, როგორ შეიძლება იყო ვეგეტარიანელი...“; „ეგ მთლად კარგად ვერ არის, მარკებს აგროვებს და სხვა არაფერი აინტერესებს...“; „ამხელა წიგნს რა გაკითხებს!“ და ა.შ.

ეგოცენტრიზმის სახესხვაობას წარმოადგენს ეთნოცენტრიზმი (ბერძ. „ეთნოს“ – ტომი, ხალხი) – როცა საკუთარი კულტურის წესები და ნორმები სწორად და „ჭეშმარიტად“ მიიჩნევა, ყველაფერი განსხვავებული კი – არასწორად.

გახსოვს ფრანც ბოასის „კულტურის სათვალე“? სხვა კულტურას ადამიანები აფასებენ საკუთარი კულტურის გადასახედიდან, რომელსაც ნიმუშად, საზომად მიიჩნევენ. სხვა კულტურის ადამიანებს კი „საკუთარი სათვალე“, საკუთარი ფასეულობები, შეხედულებები და ნორმები აქვთ.

ადამიანებს სჯერათ, რომ სწორედ მათ კულტურაში არსებული რწმენა-წარმოდგენები, შეხედულებები, ზნე-ჩვეულებები არის მართებული და ზნეობრივი. ამიტომ განსხვავებული ფასეულობანი აღიქმება როგორც უცნაური, ნაკლებზნეობრივი, ჩამორჩენილი და ველურიც კი.

ეთნოცენტრიზმის მაგალითები მრავლად შეიძლება აღმოვაჩინოთ მსოფლიო ისტორიაში.

ეთნოცენტრიზმი ნიშნავს საკუთარი

კულტურის მიჩნევას სხვებზე
აღმატებულად, სხვა კულტურების და
ხალხების ქცევის თუ წარმოდგენების
შეფასებას საკუთარი კულტურის
პოზიციიდან.

ძველი ბერძნების მიერ კაცობრიობის დაყოფა ელინებად და ბარბაროსებად სწორედ ეთნოცენტრიზმის გამოხატულება იყო. ბერძნები გამართლებულად და სწორად მხოლოდ საკუთარი ცხოვრების წესს მიიჩნევდნენ, დანარჩენი სამყარო კი მათთვის ბარბაროსულ, არაცივილიზებულ, ერთგვაროვან სივრცეს წარმოადგენდა. ეთნოცენტრიზმის გამოხატულება იყო ასევე ევროპელი მისიონერების დამოკიდებულება ამერიკის ადგილობრივი მოსახლეობისადმი. მისიონერების მიზანი იყო „სწორი“ რწმენის, ზნეობის, ცოდნის, გემოვნების გავრცელება ახლადაღმოჩენილ კონტინენტზე, რომელიც მიიჩნეოდა „პრიმიტიულად“ და „ჩამორჩენილად“.

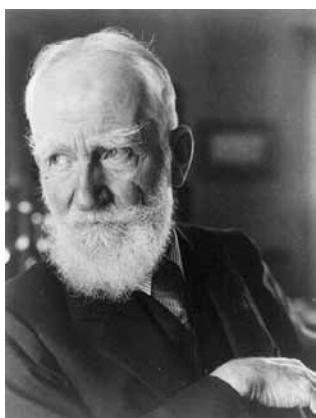
ეთნოცენტრიზმის მაგალითები თანამედროვე სამყაროშიც ბევრია. ერთი კულტურის წარმომადგენელს შეიძლება უჩვეულოდ და მიუღებლად მოეჩვენოს სხვა კულტურაში არსებული დაკრძალვის წესი: ზოგიერთ საზოგადოებაში მიცვალებულს გარდაცვალების დღესვე კრძალავენ, სხვაგან კი დატირების მრავალდღიანი რიტუალი აქვთ. შეფასებითი დამოკიდებულება მუდავნდება სამოსისადმიც. მრავალ ადამიანში ღიმილს იწვევს შოტლანდიურ კილტში გამოწყობილი მამაკაცი.

ორმაგი ეთნოცენტრიზმის მაგალითი

იაპონური კულტურისადმი მიძღვნილ მეცადინეობაზე ლექტორმა სტუდენტებს უამბო, რომ იაპონიაში ძალზე მკაცრი წესები არსებობს საჩუქრებთან დაკავშირებით. თუ ერთმა იაპონელმა მეორეს რაიმე აჩუქა, აუცილებელია საპასუხო საჩუქარი, მაგრამ ზუსტად იგივე საფასურის! უფრო ძვირფასი საპასუხო საჩუქარი ძალიან დამამცირებელი და შეურაცხმყოფელია – ითვლება, რომ ამ გზით შენ ამბობ: „მე შენზე მაგარი და მდიდარი ვარ! შენ მხოლოდ იაფფასიანი ნივთების ყიდვის შნო გაქვს!“

მოულოდნელად ერთმა სტუდენტმა, ზაზამ, შუბლზე იკრა ხელი და წამოიძახა: „ახლა მივხვდი, რაც მოხდა!“ გამოირკვა, რომ საერთაშორისო საზაფხულო ბანაკში ყოფნისას ზაზა დაუმეგობრდა იაპონელ გოგონას, რომელმაც წამოსვლის წინა დღეს მას იაპონური სუვენირი აჩუქა. ზაზამ „ქართული რაინდობა“ გამოიჩინა, ფული ისესხა და განშორების დღეს გოგონას ძვირფასი საჩუქარი მიართვა. ამის მერე კი მოხდა ის, რასაც ლექტორი ყვებოდა – გოგონამ ზაზასთან ყოველგვარი ურთიერთობა განწყვიტა, დაბლოკა მისი ტელეფონი და ელ-ფოსტა, ანუ ჩათვალა, რომ ზაზამ მას განზრახ მიაყენა შეურაცხმყოფა.

არაფერია გასაკვირი იმაში, რომ არ მოგვწონს და მიუღებლად ვთვლით იმას, რაც განსხვავებულია და უცხოა ჩვენთვის. უბრალოდ, უნდა გვახსოვდეს რომ, რაც ნორმალურია ჩვენთვის, სწორედ ის შეიძლება გაუგებარი იყოს სხვისთვის. ამიტომ, აზრსმოკლებულია მცდელობა, ჩვენი შეხედულება „სწორისა“ და „არასწორის“, „კარგისა“ და „ცუდის“, „ლამაზისა“ და „უშნოს“ შესახებ გადავიტანოთ სხვა კულტურაზე და ეს განსხვავებები საკუთარი უპირატესობის დასასაბუთებლად გამოვიყენოთ.

მწერალმა ბერნარდ შოუმ (1856-1950) კი ეთნოცენტრიზმი ასე შეაფასა: „ბარბაროსი ისაა, ვისაც საკუთარი ტომის წესები ბუნების კანონები ჰავანია“.

ბარნარდ შოუ

დამატებითი ინფორმაცია

აკირემას ტომში გავრცელებული რიტუალი

აკირემას ტომის ყველა წევრი ყოველდღიურად ასრულებს პირის რიტუალს. იგი შედგება პირში ღორის ჯაგრის კონის სწრაფი და დაუინებული მოძრაობებისაგან. ამ რიტუალის გარდა, ეს ადამიანები წელიწადში ორჯერ მიღიან წმინდა პირის კაცთან. ეს უკანასკნელი ფლობს შთამბეჭდავი რაოდენობის განსაკუთრებულ მოწყობილობებს – ბურღებს, ქლიბებს, მარწუხებს და სახვრეტებს. ამ საგნების გამოყენება პირიდან ბოროტი ძალების გამოდევნის დროს ადამიანის წარმოუდგენელ ტანჯვას იწვევს. წმინდა პირის კაცი მუშტრების კბილებში ავადმყოფობისაგან წარმოქმნილ ნახვრეტებს ამ მოწყობილობათა საშუალებით კიდევ უფრო აფართოებს, შემდეგ კი ამ ხვრელებში ჯადოსნურ მასალებს დებს. თუკი კბილებზე ბუნებრივად გაჩენილი ხვრელები არ არსებობს, მაშინ წმინდა პირის კაცი ერთი ან რამდენიმე კბილის მოზრდილ ნაწილის ამტვრევს ზებუნებრივი ნივთიერებების ჩასადებად. მუშტრების აზრით, მკურნალობის მიზანი ავადმყოფობის შეჩერებაა. ამ რიტუალის ძალზე წმინდა და ტრადიციული ხასიათი ნათელია იქიდანაც, რომ ადგილობრივი მცხოვრებლები კვლავ და კვლავ, წლიდან წლამდე დადიან წმინდა პირის კაცთან, მიუხედავად იმისა, რომ მათი კბილები ხრწნას განაგრძობს.

ნაწყვეტი პორას მ. მაინერის სტატიიდან „სხეულის რიტუალი აკირემას ტომში“

ყითევა

- არსებობს თუ არა „პირის რიტუალი“ და „წმინდა პირის კაცი“ შენს კულტურაში? თუ არსებობს, აღნერე მსგავსებები და განსხვავებები. ახლა წაიკითხ აკირემა მარჯვნიდან მარცხნივ. იმსჯელე, რის ჩვენება სცადა ამერიკელმა მეცნიერმა პორას მ. მაინერმა?

დისკუსია

- იმსჯელე ზაზასა და იაპონელი გოგონას ქცევაზე. რომელი მათგანი მოიქცა არასწორად? რამ გამოიწვია გაუგებრობა? როგორ შეიძლებოდა მისი თავიდან აცილება?

*ინგ. relative –
შედარებითი,
შეფარდებითი*

მარგარეტ მიდი

მელვილ ჰერსკოვიცი

ეთნორელატივიზმი – შეხედულება,
რომელიც ემყარება ყველა კულტურის
თანაბარი მნიშვნელობის აღიარებას.

თავისებურებების განმაპირობებელ ფაქტორებს. შეიძლება ითქვას, რომ ისინი „კულტურის აისპერგის“ მხოლოდ ხილულინანილის კვლევით კმაყოფილდებოდნენ, რომელსაც საკუთარი კულტურის „სათვალით“ შეიარაღებული აკვირდებოდნენ. მათი ეთნოცენტრისტული ხედვა გულისხმობდა დასავლური კულტურის აღიარებას ეტალონად, რომელიც ყველა დანარჩენისათვის მისაბაძისად უნდა ყველა კულტურის აღიარებას განვითაროს.

ეთნოცენტრიზმის საპირისპიროდ, ჩამოყალიბდა ახალი თვალ-საზრისი – ეთნორელატივიზმი. რომლის თანახმად, თუ ვთვლით, რომ ჩვენი რწმენა-წარმოდგენები, ქცევა, ნორმები, სამყაროს აღქმა ჩვენი კულტურით არის განსაზღვრული, მაშინ ვაღიარებთ იმასაც, რომ სხვათა შეხედულებები, წარმოდგენები და მსოფლმხედველობა მათი კულტურით არის განპირობებული. ეთნორელატივიზმის სინონიმური

ამბობენ, რომ გემოვნებაზე არ დაობენ. შეიძლება, რაღაც მოგვწონდეს ან არ მოგვწონდეს – როგორც საკუთარ, ასევე სხვა კულტურაში. თუმცა ეს არ ნიშნავს, რომ რაც ჩვენ გვხიბლავს, აუცილებლად უნდა მოსწონდეს სხვასაც და, მით უმეტეს, რაც ჩვენთვის გაუგებარი ან მიუღებელია, ის ცალსახად ცუდი, უვარგისი, უგემოვნებო ან „ჩამორჩენილია“. მაგალითად, სუფრის ეტიკეტი განსხვავებულია სხვადასხვა კულტურაში. ზოგან მიღებულია საერთო თეფშიდან ხელით ჭამა და განსაკუთრებულ პატივად ითვლება, თუ მასპინძელი სტუმარს საკუთარი ხელით მიართმევს პირველ ლუკმას. ზოგან სუფრის ყველა წევრს საკუთარი თეფში და დანარჩენისათვის აქვს და, ყურადღების ნიშნად, მასპინძელი არაერთხელ და დაუინებით სთავაზობს სტუმარს თითოეულ კერძს. სხვაგან სუფრის წევრები რამდენიმე კოვზით, ჩანგლით, დანითა და ჭიქით არიან „აღჭურვილი“, კერძების თანმიმდევრობა და თითოეული სტუმრისათვის განკუთვნილი ულუფა კი იმთავითვე განსაზღვრულია. რომელი წესი შეიძლება ჩაითვალოს უკეთესად და, შესაბამისად, ყველასათვის სავალდებულოდ?

მე-20 საუკუნის 20-იანი წლებისათვის მეცნიერებს დაუგროვდათ მონაცემები, რომლებიც ცხადყოფდა, რომ დედამიწის სხვადასხვა კუთხეში ადამიანთა ჯგუფები სრულიად განსხვავებული წესით ცხოვრობდნენ, განსხვავებულად აღიქვამდნენ სამყაროს, სხვადასხვა წარმოდგენა ჰქონდათ სიკეთესა და ბოროტებაზე, დასაშვებსა და აკრძალულზე, სილამაზესა და სიმახილეზე. თანდათან ჩამოყალიბდა შეხედულება, რომლის თანახმად, კულტურები არიან განსხვავებული, და არა უკეთესი ან უარესი, განვითარებული ან ჩამორჩენილი.

მე-20 საუკუნის შუა სანებში ფრანც ბოასი და მისი მოწაფეები რუთ ბენედიქტი, მელვილ ჰერსკოვიცი და მარგარეტ მიდი აღნიშნავდნენ, რომ ადრე მკვლევრები ყურადღებას არ აქცევდნენ კულტურული

რუთ ბენედიქტი

მნიშვნელობით გამოიყენება ტერმინი კულტურული რელატივიზმი.

მოდი, დავთიქრდეთ, არსებობს უნივერსალური საზომი, რომლის მიხედვით შევაფასებდით, რომელი კულტურა შეიძლება ჩაითვალოს ეტალონად და სხვა კულტურათა შეფასების საფუძვლად?

კულტურული რელატივიზმი –
თვალსაზრისი, რომლის თანახმად,
კულტურის თავისებურებების
გააზრება და გაგება შესაძლებელია
მხოლოდ მისსავე ფარგლებში.

ეთნორელატივიზმი გულისხმობს სამი მთავარი პრინციპის გაცნობიერებას:

- ერთი კულტურის აღქმა და გაგება შეუძლებელია მეორე კულტურასთან შედარების გარეშე;
- ერთი კულტურის ფარგლებში არსებული წესები, ზნე-ჩვეულებანი თუ შეხედულებები არ შეიძლება შეფასდეს სხვა კულტურის წესების, ზნე-ჩვეულებების თუ წარმოდგენების გადასახედიდან;
- კონკრეტული ქცევა, ნორმა და შეხედულება შეიძლება გავიგოთ და ავხსნათ მხოლოდ იმ კულტურის ფარგლებში, რომელშიც ის არსებობს. ყოველი კულტურა რთული სისტემაა, რომლის ყველა დეტალი ერთმანეთთანაა დაკავშირებული. ჩვენთვის „უცნაური“, „არასწორი“ წესი თუ ტრადიცია სავსებით ბუნებრივია სხვა კულტურისათვის.

ამგვარი მიდგომა აადვილებს ურთიერთგაგებას კულტურებს შორის.

დისკუსია

- როგორც ფიქრობ, გულისხმობს თუ არა კულტურული რელატივიზმი, რომ სხვა ან ჩვენი საზოგადოების ქცევები (მაგალითად, მოხობა, წამება სავარაუდო დამნაშავისაგან ჩვენების მისაღებად და სხვა) არ უნდა განვსაჯოთ მორალური თვალსაზრისით?

ჟიონება

- ველით, რომ ჩვენი კულტურა – ხუროთმოძღვრება, მრავალხმიანი სიმღერა, მრავალფეროვანი სამზარეულო, სტუმართმოყვარეობა და სხვა – უცხოელთა ინტერესსა და აღფრთოვანებას გამოიწვევს. წარმოიდგინე, რომ ეს ასე არ მოხდა: სტუმარი გულგრილი დარჩა ყოველივე იმის მიმართ, რითაც ჩვენ ასე ვიწონებთ თავს, ხოლო სუფრაზე თავაზიანად აღნიშნა, რომ საცივი – ქართული სამზარეულოს მშვენება – გემრიელია, თუმცა მავნეა ჯანმრთელობისათვის, რადგან თერმულად დამუშავებულ ნიგოზს შეიცავს. რას იფიქრებ? როგორ მოიქცევი?
- წარმოიდგინე: ცენტრალური აზიის ერთ-ერთ ქვეყანაში მასპინძელმა სიამაყით გაგაცნო საკუთარი ქვეყნის კულტურული ლირსშესანიშნაობები, შემდეგ იურტაში მიგიპატიუ, სადაც კუმისითა¹ და ცხენის ხორცით დამზადებული გემრიელი კერძით გაგიმასპინძლდა. რას იფიქრებ? როგორ მოიქცევი?
- იმსჯელე ამ ორი შემთხვევის შესახებ. შენი აზრით, სად გადის ზღვარი ეთნოცენტრიზმსა და ეთნორელატივიზმს შორის?

¹ კუმისი – ცხენის რძით დამზადებული თხიერი პროდუქტი.

დამატებითი ინფორმაცია

ადამიანის უფლებები და კულტურული რელატივიზმი

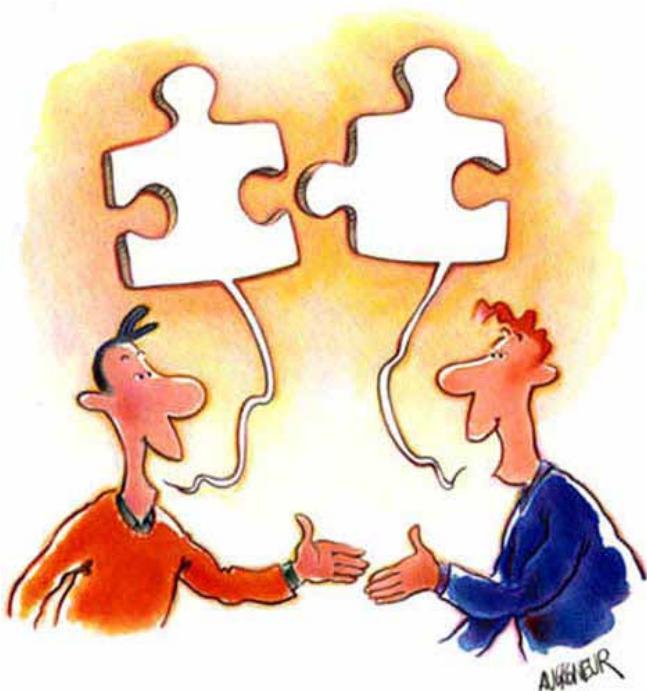
ახალ ამბებში სულ უფრო ხშირად გვესმის იმის შესახებ, რომ მთელ მსოფლიოში ირღვევა ადამიანთა უფლებები. შემთხვევები უამრავია, პოლიტიკური შეხედულებების გამო დაპატიმრებით დაწყებული და ეთნიკური წმენდით დამთავრებული. თუმცა, დასავლეთის კრიტიკულ დამოკიდებულებას ამ საკითხისადმი მსოფლიოს სხვა ქვეყნები უარყოფითად ხვდებიან და აცხადებენ, რომ დასავლეთმა უნდა შეწყვიტოს ადამიანის უფლებებზე თავისი სუბიექტური მოსაზრებების სხვათათვის თავს მოხვევა. იქნებ მართებულია კულტურული რელატივიზმის მკაფრი მიდგომა, რომელიც ყველა კულტურას თანაბარმნიშვნელოვნად განიხილავს? ასეთ შემთხვევაში, შეუძლებელი გახდება ადამიანის უფლებების უნივერსალური სტანდარტების შემუშავება.

ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაციის მიღებას (1948 წელს) ერთი საინტერესო ისტორია უკავშირდება: დეკლარაციის განხილვის დროს მეცნიერთა ერთმა ჯგუფმა, კერძოდ, ამერიკის ანთროპოლოგთა ასოციაციამ მელვილ ჰერსკოვიცის ხელმძღვანელობით, წარმოადგინა საკუთარი ვარიანტი, რომლის მიხედვითაც, საჭირო იყო იმ ფაქტისათვის ყურადღების მიქცევა, რომ ყოველ საზოგადოებაში თავისუფლება თავისებურად ესმით: „ადამიანი თავისუფალია იმ შემთხვევაში, თუკი მას შეუძლია იცხოვოს თავისუფლების იმ გაგებით, რომელიც მის საზოგადოებაშია მიღებული“. მათი აზრით, ყველა კულტურას საკუთარი ფასეულობები, თავისუფლების თუ სამართლის „საკუთარი“ გაგება აქვს, ამიტომ, თუ დეკლარაცია დაემყარებოდა თავისუფლების დასავლურ პრინციპს, იგი ვერ იქნებოდა საყოველთაოდ აღიარებული.

ვიცით, რომ ყველა კულტურას თავისი ეთიკური ნორმები აქვს, მაგრამ ეს ნორმები ერთნაირ ღირებულებებს არ ეყრდნობა. მაგალითად, კულტურები შესამჩნევად განსხვავდება უმცირესობათა და ქალთა უფლებების მიხედვით. ზოგიერთ საზოგადოებაში ცოლებს კლავენ, როდესაც ქმარი გარდაიცვლება; სიკვდილით სჯიან, თუკი მათ მამისადმი ან ძმისადმი დაუმორჩილებლობა გამოავლინეს. როგორი იქნება კულტურული რელატივიზმის მომხრეთა მიდგომა ამგვარი ფაქტების მიმართ?

ამ კითხვაზე პასუხის არაერთმნიშვნელოვნების გამო, კულტურულ რელატივიზმს ბევრი კრიტიკოსი გამოუჩნდა. მათი აზრით, თუკი არ არსებობს მორალის უნივერსალური პრინციპები, მაშინ არც ტოლერანტობის პრინციპი შეიძლება იყოს უნივერსალური. და თუ ტოლერანტობა არის უნივერსალური პრინციპი, რატომ არ შეიძლება არსებობდეს სხვა მსგავსი უნივერსალური პრინციპებიც?

ინტერაქულტურული დიალოგი

ინტერკულტურული კომუნიკაცია სხვა-დასხვა კულტურის წარმომადგენელთა უშუალო ურთიერთობას გულისხმობს. შენ უკვე იცი, რამდენად მრავალფეროვანია კულტურები, რამდენად განსხვავდებიან ადამიანები ჩაცმულობით, ქცევით, კვების რაციონით, საცხოვრებელი გარემოთი, შეხედულებით, ერთისა და იმავე საგნის თუ მოვლენის აღქმით. როგორც ნახე, არ არის იოლი საკუთარისაგან რადიკალურად, ან თუნდაც უმნიშვნელოდ განსხვავებული წარმოდგენების და შეხედულებების მქონე ადამიანის გაგება და მიღება, მით უფრო, როდესაც ცოტა, ან სულაც არაფერი ვიცით მისი კულტურის შესახებ.

მოდი, მოკლედ შევაჯამოთ, რა პარიერების წინაშე შეიძლება აღმოვჩნდეთ ინტერკულტურული კომუნიკაციის პროცესში:

1. ენობრივი განსხვავება. ენის შესწავლა გაცილებით მეტს ნიშნავს, ვიდრე, უბრალოდ, ლექსიკისა და გრამატიკის დაუფლებას, უნდა ვისწავლოთ – რა, როგორ, როდის, სად და რატომ ვთქვათ. ერთსა და იმავე სიტყვას, შეიძლება, სხვადასხვა მნიშვნელობა ჰქონდეს სხვადასხვა სიტუაციაში.
2. არავერბალური კომუნიკაციის სფერო, რომელიც მოიცავს უესტებს, პოზას, მიმიკას და სხვა საშუალებებს, რომელთა მეშვეობითაც ლაპარაკის გარეშე გამოვხატავთ, თუ რას ვგრძნობთ და რას ვფიქრობთ. ჩვენი კულტურა „გვასწავლის“ არავერბალურ კომუნიკაციას, რომელიც იმდენად ავტომატურია, რომ მასზე იშვიათად ვფიქრობთ. მაგრამ „სხვა“ ადამიანმა შენი უესტები, მიმიკა, ჩაცმულობა, ფიზიკური სიახლოვე ან სიმორე, პირისპირ კონტაქტი (თვალებში ყურება), შეიძლება, საკუთარი კულტურიდან გამომდინარე ახსნას და ეს სრულიად განსხვავებული აღმოჩნდეს იმისაგან, რის თქმაც შენ გსურდა.
3. სტერეოტიპები – განზოგადებული, გამარტივებული და წინასწარ არსებული წარმოდგენა ამა თუ იმ ჯგუფის თვისებებისა და მახასიათებლების შესახებ.
4. ეთნოცენტრიზმი – მისწრაფება, შევაფასოთ სხვა კულტურა როგორც კარგი ან ცუდი, ჩვენი საკუთარი კულტურიდან გამომდინარე.

შენ ასევე იცი, რა შედეგი შეიძლება გამოიღოს კულტურული თუ რასობრივი განსხვავებების საფუძველზე ერთი ჯგუფის მიერ მეორის უფლებების უგულებელყოფამ, ერთის მიერ მეორის არასრულფასოვნად მიჩნევამ. მოდი, ვიფიქროთ იმაზე, რა ალტერნატივა შეიძლება ჰქონდეს შეუწყნარებლობის ამ უკიდურეს გამოხატულებებს, რა მნიშვნელობა აქვს სტერეოტიპების, რასიზმის, ქსენოფობიის გადალახვას იმისათვის, რომ კულტურულმა მრავალფეროვნებამ ჩვენი ცხოვრება უფრო საიტერესო გახადოს და არ დაამძიმოს ის კონფლიქტებითა და დაპირისპირებით.

კულტურულად მრავალფეროვან მსოფლიოში სასიცოცხლო მნიშვნელობა აქვს სხვადასხვა ხალხებსა და ჯგუფებს შორის ჰარმონიული თანაცხოვრების უზრუნველყოფას. ამის მიღწევის საშუალებაა **ინტერკულტურული დიალოგი**.

ევროპის საბჭოს განსაზღვრებით, ინტერკულტურული დიალოგი არის პროცესი, რომელიც გულისხმობს სხვადასხვა კულტურის წარმომადგენელ ინდივიდებსა და ჯგუფებს შორის შეხედულებათა ღია, ურთიერთპატივისცემაზე დაფუძნებულ გაზიარებას, რასაც განსხვავებული მსოფლმხედველობისა და ცხოვრების წესის გაგებასა და გააზრებამდე მივყავართ.

ინტერკულტურული დიალოგის პრობლემა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მრავალკულტურული და მრავალეთნიკური ქვეყნებისა და რეგიონებისათვის, სადაც „სხვასთან“ კონტაქტი და მასთან დიალოგი საუკუნეების მანძილზე მიმდინარეობდა და მთელი ისტორიის განმსაზღვრელ ფაქტორად იქცა. ასეთ რეგიონთა რიცხვს მიეკუთვნება, მაგალითად, კავკასია, სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპა, ბალტიის ქვეყნები, ცენტრალური აზია და სხვა.

თანამედროვე მსოფლიოს ცალკეული ნაწილები სულ უფრო მჭიდროდ უკავშირდება ერთმანეთს. თუ ადრე გარკვეული მანძილის დაფარვას თვეებს და წლებს ანდომებდნენ, დღეს ამის გაკეთება საათებშია შესაძლებელი. საინფორმაციო ტექნოლოგიები, მიგრაცია, ტურიზმი, რომელიც ინდივიდუალურიდან მასობრივ მოვლენად იქცა, პირისპირ გვახვედრებენ „სხვას“, რომელიც ყველგანაა და მასთან შეხვედრის თავიდან აცილება შეუძლებელია. გლობალიზაცია, ერთი მხრივ, განაპირობებს სხვადასხვა კულტურის მატარებელთა მჭიდრო კონტაქტს, მეორე მხრივ, მკაფიოდ ავლენს განსხვავებებს. ასეთ ვითარებაში, ინტერკულტურულ დიალოგს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება.

ინტერკულტურული დიალოგის პრინციპების დაუფლება საშუალებას მოგცემს, გაიაზრო კულტურათაშორისი ურთიერთობის სირთულეები და შეეცადო მათ გადაღახვას; გააცნობიერო, რომ ქცევის წესები, ურთიერთობანი, წარმოდგენები სხვადასხვა კულტურაში სხვადასხვაგვარია; დააყენო საკუთარი თავი „უცხო“ კულტურის წარმომადგენლის ადგილზე.

ჩვენ ყველას შეგვიძლია ურთიერთობა სხვა ადამიანებთან, როგორც არ უნდა განსხვავდებოდნენ ისინი ჩვენგან, შეგვიძლია ვისწავლოთ მათი გაგება.

დავალება

- 1. დაწერე თემა: "ინტერკულტურული კომუნიკაციისა და დიალოგის მნიშვნელობა საქართველოსათვის".**
- 2. წაიკითხე შენს მიერ პირველ გაკვეთილზე შესრულებული ესე. შეცვლიდი რამეს?**